

Smuteční síň

Prostor rituálu přechodu
na jiný svět

Mourning Hall

Space for the Ritual of
Passing from this World
into the Next

Jan Kovář
Ivona Dlábiková
Martina Peřinková

A watercolor illustration of a stone structure, possibly a dolmen or a simple tomb, set in a forest. The structure is built from several large, grey, rectangular stones. A long, flat stone slab is balanced horizontally across two vertical stones. The ground is a mix of light brown and orange tones, suggesting earth or fallen leaves. The background is filled with thin, vertical lines representing tree trunks and a soft, yellowish-green wash representing foliage. The overall style is soft and painterly.

Smuteční síň

Prostor rituálu přechodu na jiný svět

Mourning Hall

Space for the Ritual of Passing from
this World into the Next

Jan Kovář
Ivona Dlábková
Martina Peřínková

Obsah

7	_ Úvodní poznámka
10	_ Vývoj pohřbívání
38	_ Postoje ke smrti a strach ze smrti
47	_ Vznik moderní kremace a smutečních síní
64	_ Typologický vývoj českých smutečních síní v první polovině 20. století
76	_ Ideologie a typologický vývoj českých smutečních síní ve druhé polovině 20. století
91	_ Smuteční síně po roce 1989
99	_ Pohřební rituál ve vztahu ke smuteční síni
104	_ Rituální charakter smuteční síně
108	_ Smuteční síň
110	_ Smuteční síň v samostatném objektu
118	_ Zásady provozního řešení kulturní a technické části smuteční síně v samostatném objektu
122	_ Účelové požadavky k řešení smuteční síně v samostatném objektu
125	_ Stavební program samostatné smuteční síně
130	_ Smuteční síň v krematoriu
134	_ Zásady provozního řešení kulturní a technické části smuteční síně v krematoriu
140	_ Účelové požadavky řešení smutečních síní v krematoriu
142	_ Stavební program krematoria
147	_ Smuteční síně v zahraničí
158	_ Ateliérová tvorba studentů
178	_ Závěr
182	_ Použité názvosloví
183	_ Použitá literatura
187	_ Internetové zdroje
190	_ Seznam obrázků
196	_ Seznam tabulek

Table of Contents

7	_ Introductory Note
10	_ Development of Burial Rituals
38	_ Beliefs Surrounding Death and the Fear of Death
47	_ Origin of Modern Cremation and Funerary Halls
64	_ Typological Development of Czech Funerary Halls in the First Half of the Twentieth Century
76	_ Ideology and Typological Development of Czech Funerary Halls in the Second Half of the Twentieth Century
91	_ Funerary Halls after 1989
99	_ Funerary Rituals in Relation to the Funerary Hall
104	_ The Ritual Character of Funerary Halls
108	_ Funerary Halls
110	_ Funerary Halls in Separate Buildings
118	_ Operation of the Cultural and Technical Sections of Funerary Halls in Separate Buildings
122	_ Design Requirements and Principles for a Funerary Hall in a Separate Building
125	_ Construction Programme for Separate Funerary Halls
130	_ Funerary Hall in a Crematorium
134	_ Operation of the Cultural and Technical Sections of a Separate Funerary hall in a Crematorium
140	_ Design Requirements and Principles for Funerary halls in a Crematorium
142	_ Construction Programme for Crematoriums
147	_ Funerary Halls Abroad
158	_ Student Studio Work
178	_ Conclusion
182	_ List of Terms
183	_ References
187	_ Internet Sources
190	_ List of Figures
196	_ List of Tables

Věnováno památce Jana Hrdličky, soudního znalce a bývalého předsedy Společnosti přátel žehu in memoriam. Zvláštní poděkování patří pracovníkovi pohřební služby Františku Krejčímu, zástupcům Sdružení pohřebnictví ČR Ing. Janu Hájkovi a Mgr. Haně Svěchotové, bez jejichž odborné podpory by tato kniha nikdy nevznikla.

Dedicated in memoriam to the memory of Jan Hrdlička, forensic expert and former Chairman of the Cremation Society. Special thanks go to the funeral service employee, František Krejčí, and the representatives of the Association of Funeral Services of the Czech Republic, Ing. Jan Hájek and Mgr. Hana Svěchotová, without whose professional support this book would never have been written.

Úvodní poznámka

„Jsem slabý člověk, ale v mé slabosti je má síla; můj smutek mne nebolí, má osamělost, to bude zároveň mé přemýšlení; mé odříkání, to bude zároveň má čistota.“

Karel Čapek

Smutek je opakem radosti. Je to pocitová reakce nad trvalou ztrátou blízké osoby spojenou s posledním rozloučením. Veřejným místem pro chvíle smutku a politování by měl být samotný prostor smuteční síně, vyjadřující vážnost posledního rozloučení. Toto, vesměs negativní pohnutí, by zde mělo být zmírněno přinášením útěchy formou rozjímání, tj. uvažovat v myšlence nad zesnulým, která směřuje z přítomnosti k mystériu, neboť „lidé, kteří nevěří, že po smrti něco je, by udělali lépe, kdyby přemýšleli o smrti prostě jako součásti života“, jak říká 14. dalajláma. Z uvedeného plyne, že poslední rozloučení se zesnulým by mělo znamenat úctu k pohřebnímu rituálu v jeho pravé podstatě. „Rituál je podle francouzského teoretika kultury Pierra Bourdieuho to, co drží kulturní a potažmo ekonomické statky napříč kouty světa a skrz čas pohromadě. Euro-americké kultury, zvláště ty sekulární, si těch rituálů během životního cyklu mnoho neponechaly, v našich zeměpisných šířkách jsou to hlavně svatby a pohřby. Pro oba rituály je podle dostupných statistik v Česku nejrozšířenější podoba ta civilní, přičemž vedle poklesu sňatečnosti vzrůstá počet pohřbů bez obřadu, tedy té rituální složky“, jak uvádí Ladislav Zikmund-Lender ve svém blogu In fundamine (o smutku v zajetí symbolických statků) o architektuře smutečních síní. Smuteční síň jako prostor posledního rozloučení by měla učinit pohřební rituál přitažlivým, aby vedl k potřebnému snížení pohřbů bez obřadu. Tato skutečnost nás postavila před vážné rozhodnutí, jak se pokusit ideově uchopit toto velmi citlivé společenské téma, které je vážnější, než nám všem život přinesl. Postupně jsme dospěli k názoru, že možným řešením by mohl být takový prostor posledního rozloučení, který

Introductory Note

“I am a weak man, but my strength is in my weakness; my sorrow does not hurt me, my loneliness will also be my deliberations; my self-denial will also be my purity.”

Karel Čapek

Sadness is the opposite of joy. It is an emotional reaction to the permanent loss of a loved one, associated with the last farewell. The public place for the moments of mourning and compassion should be the space of the funerary hall itself and express the solemnity of the last farewell. This mostly negative stirring should be assuaged in this place by bringing comfort in the form of contemplation, in having thoughts of the deceased, which leads from the present to mystery, since as the 14th Dalai Lama says: “people who do not believe anything follows death would do better to think about death simply as something which is a part of life.” It follows from the above that the last farewell to the deceased should imply respect for the funeral ritual in its true essence. According to the French cultural theorist Pierre Bourdieu, a ritual holds cultural and therefore economic goods together across the corners of the world and throughout the times. People of Euro-American cultures, especially secular societies, have discarded many rituals from their lives; at our latitude, rituals are at mainly present at weddings and funerals. According to the statistics available, the most widespread form of ritual in the Czech Republic is the civil form, and in addition to the decline in the number of weddings, the number of funerals without ceremony is also increasing, i.e. without the ‘ritual’ component, as noted by Ladislav Zikmund-Lender on the architecture of funerary halls in his blog In fundamine (about grief in the captivity of symbols). As the space of the last farewell, the funerary hall should make the funeral ritual attractive and lead to an essential reduction in the number of funerals performed without ceremony. This fact presented

zpřítomňuje svojí intimitou tichou a vřelou účast se soucitelným rodinným porozuměním. Současně by měl být tento intimní prostor procítěným podnětem pro povýšení skličujícího introvertního hloubání se směřováním k jedinému akcentovanému místu, ke kterému se vše upíná. Je to katafalk, umocňující význam intimního prostoru, jehož řešení by mělo transformovat pietní akt do vyšší ideově významové roviny dobrým uměním a prací se světlem, které vždy vytahuje k transcendenci, tedy k duchovní a duševní stránce člověka. Proti takto potřebné intimitě prostoru smuteční síně a samotnému obřadu mohou někdy působit průhledy do přírody a nepravdivé napodobeniny křesťanských symbolů z kostelů. Také neukončenost smutečního obřadu může být někdy vnímána z pohledu pozůstalých v horizontálním a vertikálním posunu rakve někam do zázemí smuteční síně. Prosté vynesení rakve ze smuteční síně je sice návratem k tradici, ale stojí za úvahu, zda to není cesta, která by k ukončenosti smutečního obřadu výrazně přispěla. Možné řešení společenského problému bezobřadných pohřbů spojených se ztrátou rituálu můžeme mimo jiné nalézt v pravdivém zhmotnění idey průběhu života ke smrti a dál. Tato idea by se pak dala svěřit podstatě architektury/prostoru. Tento hlubší myšlenkový obsah pak můžeme vyjádřit naději směřující ke světlu, s přesahem našeho pozemského snažení. V jeho důstojné prostotě a s vlídnou komorností architektury/prostoru bychom pak mohli cítit sílu intimity a psychologického rozjímání, coby důvěrného prostředníka z hlediska očekávané tiché účasti, působícího pozitivně v dlouhém čase. Podstatou smutečního obřadu se také zabývali studenti katedry architektury ve svých semestrálních projektech architektury/prostoru. Pod vedením pedagogů navrhovali studenti ve svých projektech novostavby samostatných smutečních síní a krematorií. Zvláštní pozornost byla též věnována aktuálnímu společenskému tématu estetizace stávajících interiérů smutečních síní. Příjemným překvapením bylo, že nastupující mladá generace budoucích architektů zaujala k tématu pohřební architektury odpovědný přístup a ve svých návrzích nastínili

us with the need to make a serious decision on how to attempt to ideologically grasp this very sensitive social issue; indeed, more serious than life ordinarily brings. We gradually concluded that a possible solution could be a space for the last farewell, which, through its intimacy, calm and warm participation, presents a compassionate family-like sympathy. At the same time, this intimate space should be a heart-felt stimulus to lift depressing introverted contemplation, directed towards the only accentuated place where everything is focused. This is the catafalque: it amplifies the significance of the intimate space, whose design should elevate the act of reverence to a higher ideological level by means of good art and work with light, which it always draws toward transcendence, i.e. the spiritual and mental side of man. Views of nature and false imitations of Christian symbols from churches can sometimes work against the necessary intimate nature of the space of the funerary hall and the ceremony itself. Also, a perceived lack of a conclusion of the funeral ceremony may sometimes be perceived by the bereaved due to the horizontal and vertical movement of the coffin somewhere into the technical section of the funerary hall building. Although the simple process of physically carrying the coffin from the funerary hall would just be a return to tradition, it is worth considering whether this would not be a path that would significantly contribute to the feeling of a conclusion of the funeral ceremony. A possible solution to the social problem of funerals without any ceremony associated with the loss of ritual may be found, inter alia, in a true manner in the materialisation of the notion of the course of life to death and beyond. This notion could then be entrusted to the essence of the architecture, i.e. the space. This deeper content of thought can then be expressed in the hope directed towards light, with transcendence of our earthly endeavours. In its dignified simplicity and with a considerate, intimate architecture, i.e. the space, we could then feel the power of closeness and psychological contemplation as a confidential mediator in terms of the expected silent participati-

cestu, jak dál. Také soudobá praxe se v architektonické tvorbě pohřební architektury postupně věnuje podstatě smutečního obřadu. Převážně bývá kladen důraz na koncepční ideu dané architektury/prostoru, tj. na její současnou nosnost a životnost s novým architektonickým vyjádřením. Autory této publikace vedla snaha oslovit vás, čtenáře, zda studentské práce, společně s vybranými realizacemi a návrhy smutečních síní z průběhu let minulého století a ze současnosti, vyjadřují z vašeho pohledu podstatu pohřebního rituálu, nebo jdou proti jeho obřadnosti.

on, with a positive impact in the long term. The essence of the funeral ceremony was also addressed by the students of the Department of Architecture in their semester projects. Under the guidance of their professors, the students designed new buildings of separate funerary halls and crematoria in their projects. The current social theme of transforming the existing interiors of funerary halls into more aesthetically pleasing spaces was also given special attention. A pleasant surprise here was that the upcoming young generation of future architects took a very responsible approach to the topic of funeral architecture, outlining the way forward in their designs. Contemporary practice in the architectural creation of funeral architecture is also gradually beginning to address the essence of the funeral ceremony. The emphasis here is mainly placed on the conceptual idea of the given architecture and space, i.e. on its current load-bearing capacity and durability, with a new architectural expression. The authors of this publication have been guided by the effort to offer the reader, whether with student works or selected implementations and designs of funerary halls from the past century up to the present, the opportunity to express, from their point of view, the essence of the funeral ritual or to be counter to its ceremony.

Vývoj pohřbívání

Development of Burial Rituals

Pravěk

Nejstarší nálezy pravěkých kultur byly odhaleny právě díky hrobům a dnes slouží archeologům jako největší zdroj informací o životě našich předků. Neandertálský člověk žil na území Evropy nejdříve v jeskyních. Na území Francie bylo u osady Le Moustier v údolí řeky Vézère nalezeno tělo osmnáctiletého neandertálského mladíka: „...ležel na pravém boku a hlavu měl položenou na předloktí pravé ruky; jako by tiše spal. U hlavy měl pazourkové nástroje a úlomky kamenů...“ (Dvořák, 2002). Naleziště bylo dle odborníků asi 45 000 let staré a všechny okolnosti dokladovaly úctu pozůstalých k mrtvému druhovi. Významnou lokalitou osídlení z období před 20 000–30 000 lety jsou Dolní Věstonice v České republice. Kromě množství kostí, hrobů, netypického trojhrobu a mamutích kostí (mamuti v té době ještě žili) se našlo mnoho figurálních postav. Figurky byly vyřezány ze slonoviny nebo vymodelovány z hlíny – jde tedy o pravěkou keramiku. Kromě postav zvířat se zde našla i známá Věstonická Venuše, dáma s výraznými ženskými tvary. Kult ženy, která je v čele společnosti, dokazují i další figurky z pravěku, vytvořené v dalších evropských lokalitách: postava ženy se zakloněnou hlavou hledící vzhůru a s rukama v modliteb-

Prehistory

The oldest finds of prehistoric cultures were discovered through the existence of tombs. Today, tombs serve archaeologists as the greatest source of information about the lives of our ancestors. The Neanderthals first lived in caves in the area which would later become Europe. In France, near the settlement of Le Moustier in the valley of the river Vézère, the body of an 18-year-old Neanderthal man was found: „... he was lying on his right side, his head resting on his forearm; as if sleeping quietly. Flint tools and stone fragments had been placed near his head...“ (Dvořák, 2002). The site was dated at about 45,000 years old, and all the circumstances documented the respect of the bereaved for the dead. Dolní Věstonice in the Czech Republic is an important settlement location from the period 20,000–30,000 years ago. In addition to the many bones, graves, atypical triple graves and bones of mammoths, who were still alive at that time, many figural statuettes were also found. The figures were carved from ivory or modelled from clay, i.e. prehistoric ceramics. In addition to animal figures, the well-known Věstonice Venus, a ceramic statuette with distinctive feminine curves, was also found here. The cult of a woman at the head of the

ním gestu se našla v Hlubokých Mašůvkách, sedící postava ženy v Nitře, keramická nádoba se ženskými tvary ve Svodíně a jiné. O tisíce let později bylo na východě Evropy v jednom z prvních měst Čatal Hüyük (cca 7000 let př. n. l.), kde žili lidé v domech, zvykem mrtvé pohřbívat mimo osadu. „Lebky po zetlení měkkých částí brali domů a ukládali je na vyhrazených deskách. O kultu předků zřejmě svědčí i poháry v podobě hlavy, ženské sošky a kamenné desky s vyrytými očima a bradou.“ (Dvořák, 2002). Zobrazení konkrétního člověka se považuje v té době za raritu, reálný portrét byl tabu, přesto v městě Čatal Hüyük a v Jerichu byly nalezeny portréty konkrétních zemřelých. V Michalanech na Slovensku se také našly podobizny lidí staré asi 6000 let, ale i když mají obličej zavřené oči, o jejich pohřebním účelu se stále diskutuje. Hroby sloužily v pravěku většinou pro jednu osobu, jak dokazují nálezy hrobů v Nitře na Slovensku, zřídka byla pohřbena žena s dítětem, ale v Nitře se našly i dva hromadné hroby, kde lidé seděli v kruhu a ve středu bylo obřadně pohřbeno zvíře. Muž ze dna Zemplínské Šíravy na Slovensku byl také rituálně pohřbený sám, a navíc pod podlahou v pravěkém domě. V bulharské Varně (cca 4500 př. n. l.) leží významné pohřebiště s množstvím zlatých šperků a zbraní: „Zajímavé byly symbolické hroby, kenotafy (našlo se jich téměř 30), ve kterých neleželo tělo, ale nechyběly všechny pocty, které se vázaly k odchodu na druhý svět... Zřejmě to souviselo s vírou, že duše zemřelého se vrací domů, a pokud nenajde svůj hrob, škodí těm, kteří nebožtíka zapomenuli uctít.“ (Dvořák, 2002). Varenská společnost již byla uspořádána do společenských tříd, což dokazují různé bohaté a chudé hroby. Nejzácnější poklad se našel pod mohylou s hrobem muže, jehož tělo bylo téměř celé pokryté zlatem. Zlato měl ve vlasech, kolem hrdla, na plášti, nohou, rukou. Mrtvý měl zkřížené ruce na prsou, v pravé držel sekeromlat. Byla to poloha neaktivní, ale důstojná, připomínající způsob, jakým kladli k egyptským faraonům odznaky jejich moci. Mezi varenským mrtvým a faraonem je obrovská časová, místní a kulturní vzdálenost, je těžké je srovnávat. Důležité je zjištění, že někdo

society is also demonstrated by other prehistoric statuettes, created at other European locations: the figure of a woman with her head turned upwards and her hands in a gesture of prayer was found in Hluboké Mašůvky, a seated figure of a woman was found in Nitra, and a ceramic vessel with feminine shapes was discovered in Svodín, etc. Thousands of years later in the east of Europe, in one of the first cities of Catal Huyuk (circa 7,000 BCE), where people lived in houses, it was customary to bury the dead outside the settlement. “After disintegration of the soft parts, they took the skulls home and kept them on dedicated boards.

The cult of ancestors is probably also evidenced by cups in the form of heads, female statuettes and stone slabs with engraved eyes and chins.” (Dvořák, 2002). The depiction of a specific person was considered a rarity at the time, an actual portrait was taboo, yet portraits of specific dead persons had been found in the city of Catal Huyuk and Jericho. Portraits of people around 6,000 years old have also been found in Michalany in Slovakia, but even though the faces are depicted with their eyes closed, their funerary purpose is still debated. In prehistoric times, graves were mainly only used for one person, as evidenced by the findings of graves in Nitra in Slovakia; women and children were rarely buried together, but two mass graves found in Nitra contained people sat in a circle with an animal ceremoniously buried at the centre. A man at the bottom of Zemplínská Šírava in Slovakia had ritually buried himself, moreover beneath the floor of a prehistoric house. In Varna in Bulgaria (approx. 4,500 BCE), an important burial ground with much gold jewellery and weapons was found: “Interesting here are the symbolic graves, the cenotaphs (almost 30 were found), which did not contain any bodies, but had all the honours associated with departure to the next world.” Apparently, this had to do with the belief that the soul of the deceased returns home, and if it cannot find its grave, harms those who forget to honour the deceased.” (Dvořák, 2002). The Varna society had already been organised into social classes, as evidenced by a variety of graves

vládne za pomoci zbraně, která má jenom symbolickou hodnotu. Druhým významným svědectvím bylo to, že v čele společnosti ženu vystřídal muž (Dvořák, 2002).

První civilizace

Důkazy o pravěku tvoří ojedinělé nálezy sídel, kde možná žily desítky lidí, ale na jeho konci vznikaly první civilizace s tisíci obyvateli, samostatně na různých světadílech. Kromě toho, že lidé již znali písmo, matematiku, obchod či astronomii, jejich skutky poháněla víra v různá božstva a jako součást víry konali různé pohřební rituály a budovali pohřební stavby.

Mezopotámie

Městský stát Ur v Mezopotámii skrýval hrob krále s obětovanou manželkou a doprovodem vně hrobu (Lauda, 1946). Stavba hrobu byla již inženýrským dílem, bylo třeba vyhloubit pohřební jámu, vyzdít ji, vstupovalo se do ní rampou a samotná hrobka měla tlusté zdi na obdélném půdorysu, pochází přibližně z roku 3500 př. n. l. Také nejstarší babylonský Epos o Gilgamešovi, datovaný asi 2000 let př. n. l., pojednává o smrti. Linii příběhu tvoří vztah mezi Gilgamešem a Enkiduem, kteří se potkali v boji, a když zjistili, že jsou stejně silní, uzavřeli přátelství. Dva přátelé proti sobě pohněvali bohy a ti seslali na Enkidua smrt. Gilgamešovi se před smrtí přítele zdál sen, napůl orel, napůl lev jej odvedl: „Uchopil mne, uvedl do domu temnot, příbytku Irkally, do domu, z něhož ten, jenž vstoupil, nevyjde nikdy. Po cestě, odkud návratu není, do domu, kde ti, kteří v něm bydlí, jsou zbaveni světla, kde prach je jejich stravou a pokrmem hlína.“ (Matouš, 2018). A Gilgameš volal Enkidua o pomoc, ale ten nemohl. Za několik dní Enkidu umřel. Gilgameš se vydal hledat nesmrtelnost. Během cesty mu šenkýřka Siduri dala tuto radu: „Kam běžíš, Gilgameši? Život, jež hledáš, nenalezneš! Když bozi stvořili lidstvo, smrt lidstvu dali v úděl, život však do svých rukou si vzali. Ty, Gilgameši, žaludek si naplň, ve dne i v noci buď stále vesel! Denně pořádej slavnosti, tancuj a hraj si ve dne i v noci! Nechť čisté jsou tvé šaty, tvá hlava vymyta, ve vodě se koupej! Na

of rich and poor. The rarest treasure was found beneath the barrow containing the tomb of a man whose body was almost entirely covered with gold. Gold decorated his hair, neck, the cloak, his legs and hands. The man's arms were crossed over his chest, and in his right hand he held a hammer axe. It was an inactive yet dignified position, reminiscent of how symbols of power were placed near Egyptian pharaohs. A huge, temporal location and cultural distance though exists between the Varna man and the pharaohs, and it is difficult to compare them. The important finding was that the person ruled with the aid of a weapon of purely symbolic value. The second important finding was that a woman at the head of the society was replaced by a man (Dvořák, 2002).

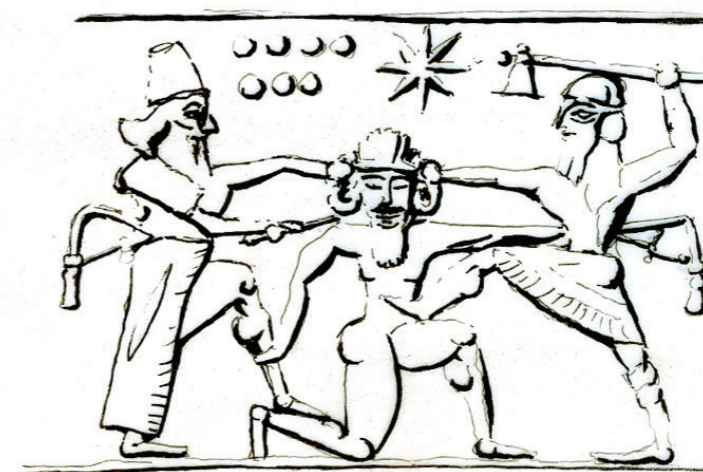
The first civilisations

Prehistory consists of unique finds of settlements, perhaps with dozens of people, but at the end of that period, the first civilisations emerged, independently so, with thousands of inhabitants on different continents. In addition to possessing an alphabet, mathematics, trade and astronomy, their deeds were driven by faith in various deities. In their faith, they performed various funeral rites and constructed funerary buildings.

Mesopotamia

The city-state of Ur in Mesopotamia contained a king's tomb with his sacrificed wife and entourage outside the tomb (Lauda, 1946). The tomb's construction was of a high engineering standard. The burial pit was excavated then bricked up and allowed entry via a ramp. The tomb itself had thick walls on a rectangular floor plan, dating from about 3,500 BCE.

The oldest Babylonian epic of Gilgamesh, dated about 2,000 BCE, addressed the topic of death. The storyline describes the relationship between Gilgamesh and Enkidu, who met in battle and established a friendship when they discovered that they were equally strong. The two friends angered the gods, who decided that Enkidu should be punished by

Obr. 1: Ilustrace podle Válečné pečeti vousatého nahého Chuvavu s obrovskými ušima, zabitého mečem nebo dýkou korunovaného Gilgameše a sekerou Enkidua. Oba přátelé šli zabít zlého obra, který strážil cedrový les. Aby obra přivolali, začali kácet stromy a pak se jim podařilo společně obra Chuvavu přemoci, i když byl mnohem větší. Poté, co bohyně Ištar chtěla svést hrdinu Gilgameše, ale ten ji odmítl, poslala na zem nebeského býka. Když nakonec zabili i toho, bohyně Ištar spustila nárek, což rozzlobilo božstvo. Hněv bohů ale nemířil na Gilgameše, který byl ze dvou třetin bůh (přesto byl smrtelný). Trest mířil na jeho přítele Enkidua, který byl pouhým divochem, co zabil Chuvavu, vykácel cedrový les a zabil nebeského býka. Enkidu za několik dní umřel a Gilgameš se poté vydal hledat nesmrtelnost. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 1: Illustration based on the War Seal of a bearded naked Chuvava with huge ears, killed by the sword or dagger of the crowned Gilgamesh and the axe of Enkidu. Both friends went to kill the evil giant guarding the cedar forest. To summon the giant, they began to cut down the trees, and then together they managed to defeat the giant Chuvava, even though he was much larger. The goddess Ishtar wanted to seduce the heroic Gilgamesh, but he refused, and in her anger, she sent a heavenly bull to kill him. When they eventually killed the bull, the goddess Ishtar started lamenting, and this angered the deity. But the wrath of the gods was not directed at Gilgamesh, who was two-thirds a god (however, he was still mortal). Punishment was directed to his friend Enkidu, who was a mere savage who had killed Chuvava, cut down a cedar forest and killed the heavenly bull. Enkidu died a few days later, and then Gilgamesh set out in search of immortality. Drawing by Ivona Dlábková

dítka zři, jež držíš na své ruce. Ať manželka se raduje na tvém klíně! Takové je lidské počínání.“ (Matouš, 2018). Epos mluví o smutku, lidském strachu ze smrti, myšlenkách o přežití po smrti. Třebaže se eposy zabývají temným posmrtným životem v podsvětí, tato existence je považována za mnohem méně žádoucí než život na tomto světě. Bylo důležité vstoupit do posmrtného života s celým a úplným tělem a ti, kteří utrpěli nějakou ztrátu končetin nebo vážné tělesné trápení, si tuto nevýhodu v podsvětí ponechají, s výjimkou mrtvě narozených dětí, které, jak se zdá, tam měly velmi pozitivní existenci. Jedinou kategorií jednotlivců, kteří se nenašli v posmrtném životě, byli ti upálení na smrt, protože kouř šel do vzduchu. To odráží nechuť starých Babyloňanů ke kremaci a jejich důraz na pohřeb do země a sílu pamětných monumentů jako míst, kde jména lidí můžou být zapamatována (Davies, 2016).

Egypt

Egyptské pyramidy jsou asi nejznámější ze všech hrobek. Zešikmené stěny na čtvercové základně tvoří jehlan a pod sebou ukrývají pohřební komoru, do které byl skrytý vstup. Je zajímavé, že pyramidy se našly i v jiných koutech světa. Byly postaveny napří-

Obr. 2: Ilustrace podle Papyrusu Anhai, kde jsou v horní řadě obrazu dvě sedící řady bohů, každá společnost má před sebou dva malé stolky s obětinami. Dole jsou zobrazeny velké váhy, pod nimiž napravo klečí bůh Anubis a váží lidské srdce, které je na pravé misce. Na misce levé bývá obvykle jenom pero bohyně Maat, která je zpodobovaná s perem na hlavě a na kolenou s egyptským křížem, znamením života a smrti, které se jmenovalo Ankh. Na levé straně pod vahami sedí netvor Am-mit. Jeho přední část má podobu krokodýla, jeho zadní část hrocha a střed těla má podobu lva. Je to tzv. pojídač duší, jejichž srdce jsou zatížena hříchy. Překlad Sira E. A. W. Budgea z Britského muzea. Kresba Ivony Dlábkové podle ilustrace z knihy Egyptská kniha mrtvých, Lexa, 1930

death. Before his friend died, Gilgamesh dreamed that a half-eagle half-lion took him away: “He turned his stare towards me, and he led me away to the palace of Irkalla, the Queen of Darkness, to the house from which none who enters ever returns, down the road from which there is no return. There is the house whose people sit in darkness; dust is their food and clay their meat.” (Matthew, 2018). Gilgamesh called Enkidu for help, but he could not come. Enkidu died a few days later. Gilgamesh then set out in search of immortality. He travelled to the end of the Earth, where he encountered Siduri, a female tavern keeper, who advised him: “Gilgamesh, where are you hurrying to? You will never find that life which you are looking for! When the gods created man, they allotted to him death, but life they retained in their own keeping. As for you, Gilgamesh, fill your belly with good things; day and night, night and day! Dance and be merry, feast and rejoice! Let your clothes be fresh, your hair washed, bathe yourself in water! Cherish the little child that holds your hand and make your wife happy in your embrace! For this too is the lot of man.” (Matthew, 2018).

The epic speaks of sorrow, human fear of death, and thoughts of survival after death. Although the epic

Figure 2: Illustration according to Papyrus Anhai. in the upper row of the painting, two sitting rows of gods are depicted. Each company has two small tables in front of them with offerings. Below are shown the large scales, where the god Anubis kneels, weighing a human heart placed in the bowl on the right. The hearts of the dead were weighed against a single “Feather of Maat” in the bowl on the left. The feather belonged to the goddess Maat, and she is also depicted with a feather on her head and with an Egyptian cross on her knees, a symbol of life and death called Ankh. Below the scales on the left sits the monster Am-mit. The front of the monster has the form of a crocodile, the rear part is a hippopotamus and the middle of the body is a lion. This was the Eater of Souls of people whose hearts were burdened with sin. Translation by Sir E.A. W. Budge of the British Museum (drawing according to an illustration from the Egyptian Book of the Dead, Lexa, 1930. Drawing by Ivona Dlábková

klad ve Střední Americe kolem roku 1800 př. n. l. během mayské civilizace a plnily zde také pohřební účel. Pyramidám v Egyptě předcházely mastaby, které rovněž ukrývaly podzemní pohřební komoru, ale nadzemní část byla nízká a s plochou střechou, stěny byly mírně zešíkmeny. Egyptský kult smrti byl asi nejsložitější mezi všemi kulturami. Do hrobů se vkládaly papyrasy s texty, dnes je označujeme jako Knihy mrtvých, ale doslovný překlad, který má více variant je např. „Kniha příchodu do dne“. Také tento název naznačuje egyptské vnímání smrti, je to nový začátek, pro někoho mnohem lepší než život na zemi, pro jiné horší. Někdy se texty psaly a doprovodné ilustrace kreslily přímo na rakev a stěny pohřební komory. Pro člověka na druhém světě měly sjednat určité výhody. Texty se lišily podle času a místa, kde byly přepsány, ale podobnost mezi jednotlivými kapitolami nalézáme v prepisech i po odstupu tisíce let. Egypťané byli přesvědčeni, že jsou následovníci kultu ztracených Atlantidanů, podobně jako Mayové a Quičové ve Střední Americe. Kult Osirida, soudce a krále mrtvých, boha zmrtvýchvstání, slunečního boha, který byl zrádně zavražděn, se vyskytuje v textech od nejstarších knih mrtvých 16 000 př. n. l. až do 900 př. n. l. Čím starší, tím přesnější jsou texty. „Buď pozdraven, králi říše mrtvých, vládce podzemí! Přicházím k tobě. Znáš tvé úmysly a jsem opatřen svou postavou pro duat. Dej mi sídlo v říši mrtvých vedle pánů pravdy, dej mi kus pole na luzích obětí, dej, ať dostane se mi chleba u tebe! (Říkání z kapitoly 18. IIB. Modlitba N-a k Usirovi, pánu věčnosti, a k bohům soudního dvoru, pánům Rosecau).“ (Lexa, 1930). Pro Egypťany znamenalo Elysejské pole vysněný stav po smrti, kde můžou orat půdu a sklízet úrodu, kde žije jejich duše jako na zemi, ale v přítomnosti bohů. V některých textech se Elysejská pole vyskytovala na nebi, ale častěji v podzemí. Duše člověka však musela projít dlouhou cestu, na které ji doprovázel Anubis, strážce prahu podsvětí. Nejpodstatnější na cestě bylo vážení srdce a Osiridův soud. Teprve pak, pokud bylo jeho srdce čisté a úmysly a jednání během života správné, mohl přijít do úrodných Elysejských polí.

deals with the dark afterlife of the underworld, this existence is considered much less desirable than life in this world. It was important to enter the afterlife with a full and complete body, and those who suffered loss of limb or severe physical suffering would retain this disadvantage in the underworld, except for stillborn babies who seem to have a very positive existence there. The only category of individuals not found in the afterlife were those burned to death since the smoke vanished into the air. This is reflected in the aversion of the ancient Babylonians to cremation and their emphasis on inhumation and the power of memorial monuments as places where people's names may be remembered (Davies, 2016).

Egypt

Egyptian pyramids are probably the most famous of all tombs. The sloping walls on a square base form a pyramid, and burial chambers are located beneath them, usually concealed with a hidden entrance. It is interesting that pyramids have also been found in other parts of the world; for example, in the Mayan civilisation of Central America from 1,800 BCE, which also served funeral purposes. The pyramids in Egypt were preceded by Mastabas, they also concealed an underground burial chamber, but the above-ground appearance was low, with a flat roof and slightly sloping walls.

The Egyptian cult of death was probably the most complex of all cultures. Papyri with texts were deposited in the tombs, and today they are referred to as the Books of the Dead, but a literal translation, which has more variants, is for example: “The Book of Entering the Day.” This name, too, suggests that the Egyptian perception of death is a new beginning, for some much better than on earth, for others worse. Sometimes the texts and accompanying illustrations were written directly on the sarcophagi and walls of the burial chamber and were meant to secure certain benefits for the person in the next world. The texts differed according to the periods and places where they were rewritten, but similarities between individual chapters can be found in transcripts even with

Obr. 3: Dolmeny v Mané-Karioned patří do skupiny carnackých dolmenů, jsou datovány kolem roku 3500 př. n. l., v minulosti byly zakryty kamením a zeminou, která později částečně ustoupila. Dispozice tří hrobů formují v Bretani unikátní seskupení: dva dolmeny jsou otevřené k jihu a pravoúhle k nim umístěný třetí dolmen je ve středu. Největší z nich je pod úroveň terénu, takže není nejdříve vidět, jeho celková délka je kolem deseti metrů. Lichoběžníková chodba ústí do pohřební komory. U vstupu i v chodbě jsou na kamenech vyryté obrazce, které nejsou dosud vysvětlené, představují možná labyrint nebo hada.
Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 3: The dolmens in Mané-Karioned belong to a group of Carnac dolmens and are dated at around 3,500 BCE. In the past they were covered with stones and soil, which partially receded later. The placement of the three tombs forms a unique grouping in Brittany: two dolmens are open to the south, and the third dolmen at right angles to them is in the centre. The largest one is below ground level and not visible at first. Its total length is about 10 metres. The trapezoid corridor opens into a burial chamber. Figures engraved on the stones at the entrance and in the corridor remain unexplained but possibly represent a labyrinth or snake. Drawing by Ivona Dlábková

Střední Evropa a dolmeny

Zatímco Egypt stavěl pyramidy, Mezopotámie zikurraty, ve střední Evropě vznikaly v období před keltskou kulturou takzvané dolmeny. Nejznámější naleziště dolmenů je na území Francie v Carnaku, pocházející z období 3000 př. n. l. Dolmen je chodbová kamenná hrobka pro hromadné pohřby (Lauda, 1946). Kromě dolmenů byla v Carnaku vytvořena i kolekce tumulů (uměle vytvořený kopec, který skrýval hrob) a menhirů (samostatně stojící obrovské kameny) vytvořených z místní žuly. Další variantou hrobů byly chodbové hroby, např. kamenná chodba pod mohylou, nalezená v Dánsku u vesnice Om. Mnoho dalších variant existuje po celé západní a střední Evropě. O kultuře megalitických staveb nemáme mnoho záznamů a v porovnání s egyptskou a mezopotamskou nemůžeme její architekturu nazývat vyspělou. Avšak s přihlédnutím k obrovské hmotnosti kamenných bloků, přírodní formě neopracovaných kamenů lze v těchto stavbách vidět sílu, cit a uvažování tehdejších lidí.

Mykény a starověké Řecko

Další ohnisko kultury – Mykény – užívalo pro pohřeb významných lidí kopulové hroby. Hroby vyhloubené do svahu a uvnitř podepřené stupňovitou kopulí, nepravou klenbou, byly v období 1500 let př. n. l. unikátem. Z této oblasti je známým typem stavby mykénský megaron. Nejdřív měl funkci pokladnic měst, Delfy mají četné množství těchto staveb jenom s jednou místností, které ukrývaly poklady městských států. Později se z architektonické dispozice megaronu vyvinuly chrámy pro bohy, kdy se vnitřní cella, naós, kde většinou seděla socha boha (např. Parthenón na Akropoli v Athénách), obklopila pravidelně rytmičky uspořádanými sloupy v jedné, ve dvou nebo někdy i ve třech řadách. Sloupy podpíraly střechu, nejdřív se tesaly ze dřeva, později dřevo nahradil kámen, ale přepis dřevěných konstrukcí do kamene zůstal. Proto na průčelích chrámů pod tympanonem vidíme tzv. triglyfy, trojitě rýhy představující zakončení kládí podepírajícího střechu. Stavební typ později přebralo celé starověké Řecko.

a thousand-year difference.

The Egyptians were convinced that they were followers of the cult of the Lost Atlanteans, as were the Mayans and Quiches in Central America. The cult of Osiris, the judge and king of the dead, the god of resurrection, the sun god who was treacherously murdered, occurs in texts from the oldest books of the dead 16,000 BCE to 900 BCE. The older the text, the more accurate the lyrics. "Greetings, King of the Kingdom of the Dead, Ruler of the Underworld! I am coming to you. I know your intentions and I am provided with my character for the Duat. Give me a seat in the realm of the dead next to the lords of the truth, give me a piece of the field in the meadows of sacrifice, give me bread with you!" (Excerpt from Chapter 18. IIB. Prayer of N-a to Osiris, the Lord of Eternity, and to the gods of the court, the lords of Rosecau) (Lexa, 1930). For the Egyptians, the Elysée Fields meant a dream state after death, where they could plough the land and reap its harvest, where their souls lived as on earth but in the presence of the gods. In some texts, the Elysée Fields were in heaven, but more often below the ground. However, a human soul had to go a long way, accompanied by Anubis, the guardian of the underworld. The most important matter along the way was weighing of the heart and Osiris' judgment. Only then, if the heart was pure and the intentions and actions during the lifetime correct, could the soul enter the fertile Elysée Fields.

Central Europe and dolmens

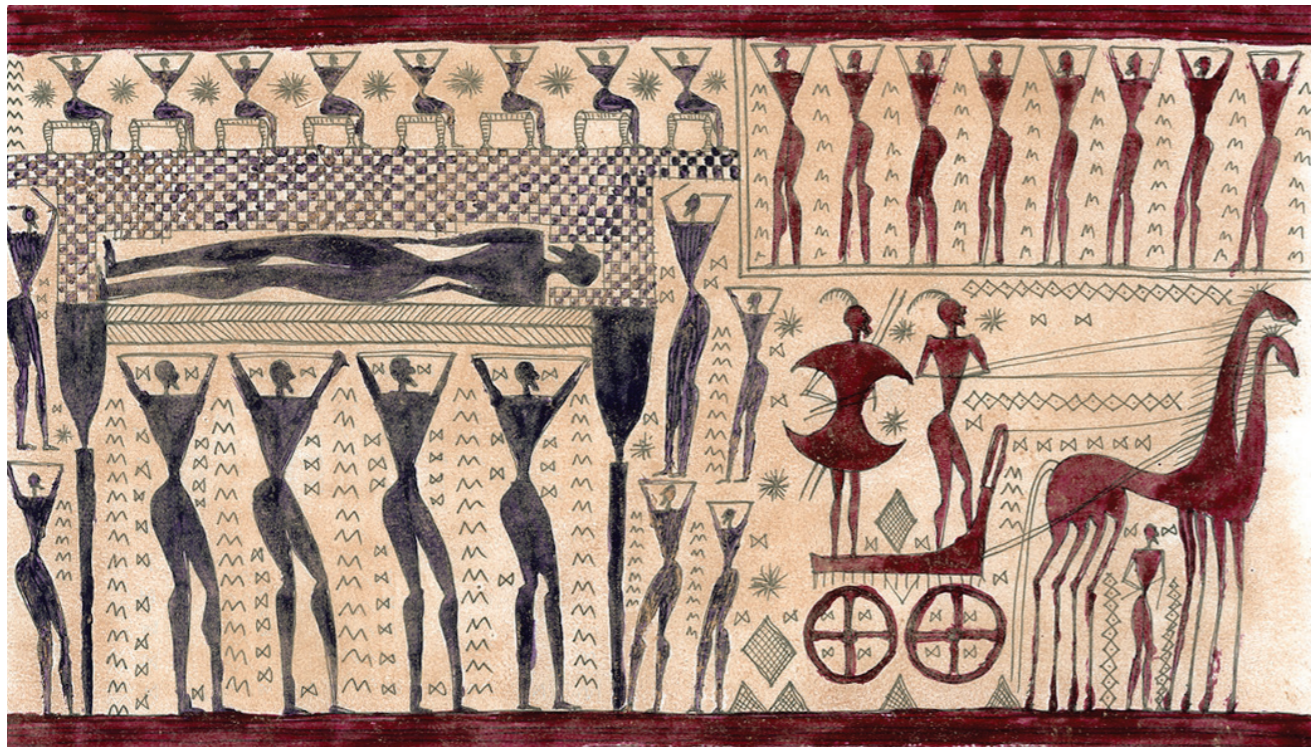
While pyramids were being built in Egypt and ziggurats in Mesopotamia, dolmens were being erected in Central Europe in the period before the Celtic culture. The most famous dolmen site is in France in Carnac, dating from 3,000 BCE. A dolmen is a corridor stone tomb for mass burials (Lauda, 1946). Apart from dolmens, tumuli (burial mounds which contain a tomb) and single menhirs (huge standing stones of local granite placed separately) are also found in Carnac. Another variant of a tomb is a passage tomb, which is the stone corridor beneath a barrow. They are found in Denmark near the village of Om, and

Chrámy sloužily bohům, dovnitř mohli vstupovat jen zasvěcení lidé, nikoli veřejnost, která zůstávala před chrámem. Právě bozi byli ti, kteří měli trestat v případě, že se člověku nevystrojil pohřeb. Homérova Odyssea zachycuje situaci, kdy Odysseův bratr ve zbroji Elpenor vypije příliš vína, spadne ze střechy a zlomí si vaz, ale nestihnou mu postavit hrob a oplakat ho. Když Odysseus během další výpravy sestoupí do podzemí, do domu Hádese, kde bydlí mrtví, Elpenorova duše je první ze stovek, která přijde k němu: „Ale první duch Elpenorův, můj spolubojovník, přichází ke mně/ nebyl pohřben pod široké cesty země/ ještě ne, nechali jsme jeho tělo v Circeově domě/ neoplakávaného, nepohřbeného – tato jiná práce naléhala./ Ale já pláču, když ho teď vidím, lítost se dotkla mého srdce./ Teď, prosím tě těmi, které jsi zanechal, tak daleko od tohoto místa/ tvoje žena, tvůj otec, kteří se o tebe starali a zušlechťovali jako mladíka/ a Telemachos... „Prosím tě! Neodplouvej/ a neopouštěj mě, zanechán neoplakán, nepohřben, nedělej to/ nebo moje kletba může přitáhnout Boží zuřivost na tvoji hlavu./ Ne, zapal mě v plné zbroji, se vši výstrojí/ navrš moji hromadu u zvířeného šedavého příboje...“ „Proveďte mé rituály a zasaďte na můj hrob to veslo/ já vesloval jsem s přáteli, když jsem patřil mezi živé/ ne.“ (Homér, Odyssea, kniha 11, 8. století př. n. l.). Pohřební rituály nebyly důležité jenom pro příbuzné, ale také pro duši mrtvého. Je vidět, že zanedbaný rituál mohl vyvolat hněv zesnulého a pak i bohů. Anglický filosof Roger Scruton poznamenal, že Odysseovo setkání s jeho smutným přívržencem je zajímavým příkladem toho, co jsou rituály a tradice a co pro lidi znamenají. Scruton tvrdí: „Elpenor nejen žádá, aby byl pohřben, ale také žádá, aby nad ním lidé plakali. Prosí, neodplouvej a neopouštěj mě, nechávej mě za sebou neoplakaného, nepohřbeného.“ A Odysseus ví, co se od něj očekává: Musí zpopelnit Elpenorovo tělo, plakat nad jeho odchodem a postavit památník. Nenarození mají zásadní význam pro tuto oběť mrtvého a uctěním Elpenora Odysseus také činí pro ty, kteří přijdou po nás. Chová se bezprostředně k Odysseovu vnímání, s Odysseovou vlastní láskou pro jeho rodinu a respekt k otci, který

many other variants exist throughout Western and Central Europe. We do not have many records of the culture of megalithic structures, and compared to Egyptian and Mesopotamian, we cannot consider its architecture advanced. However, given the huge weight of the stone blocks, the natural form of the unworked stones, the strength and sensitivity of mind of the people of that time may be discerned.

Mycenae and ancient Greece

Mycenae, another cultural centre, built 'beehive', or tholos tombs (tholos being the Greek word for a domed tomb) to bury people from among their elite. The tombs, which were dug into a slope and supported inside with a stepped dome, a false vault, were unique at the time around 1,500 BCE. This area is also known for the Mycenae megaron type of structures. At first, it had the function of a city treasury; there are many such buildings in Delphi which featured a single room where the treasures of city-states were hidden. Later, the architectural disposition of the megaron developed into temples for gods. The inner chamber or naos, which is where the statue of the god usually sat (e.g. the Parthenon in Acropolis in Athens), was surrounded by regularly arranged columns in one, two or sometimes three rows. The pillars supported the roof. At first, they were carved from wood. Later, stone was used, but the transcriptions on stone remained the same as on wooden structures. That is why we see triglyphs on the facades of the temples below the tympanum, i.e. triple grooves which represent the ends of the logs supporting the roof. The structural type was later adopted by the whole of ancient Greece. The temples served the gods, and only consecrated people could enter them. The public was only permitted at the front of the temple. It was the gods who decided on punishment if a man was not properly buried. Homer's Odyssey described a situation where Odysseus' brother in armour Elpenor drank too much wine, fell off a roof and broke his neck, but there was no time to build a grave for him and mourn him. When Odysseus descended

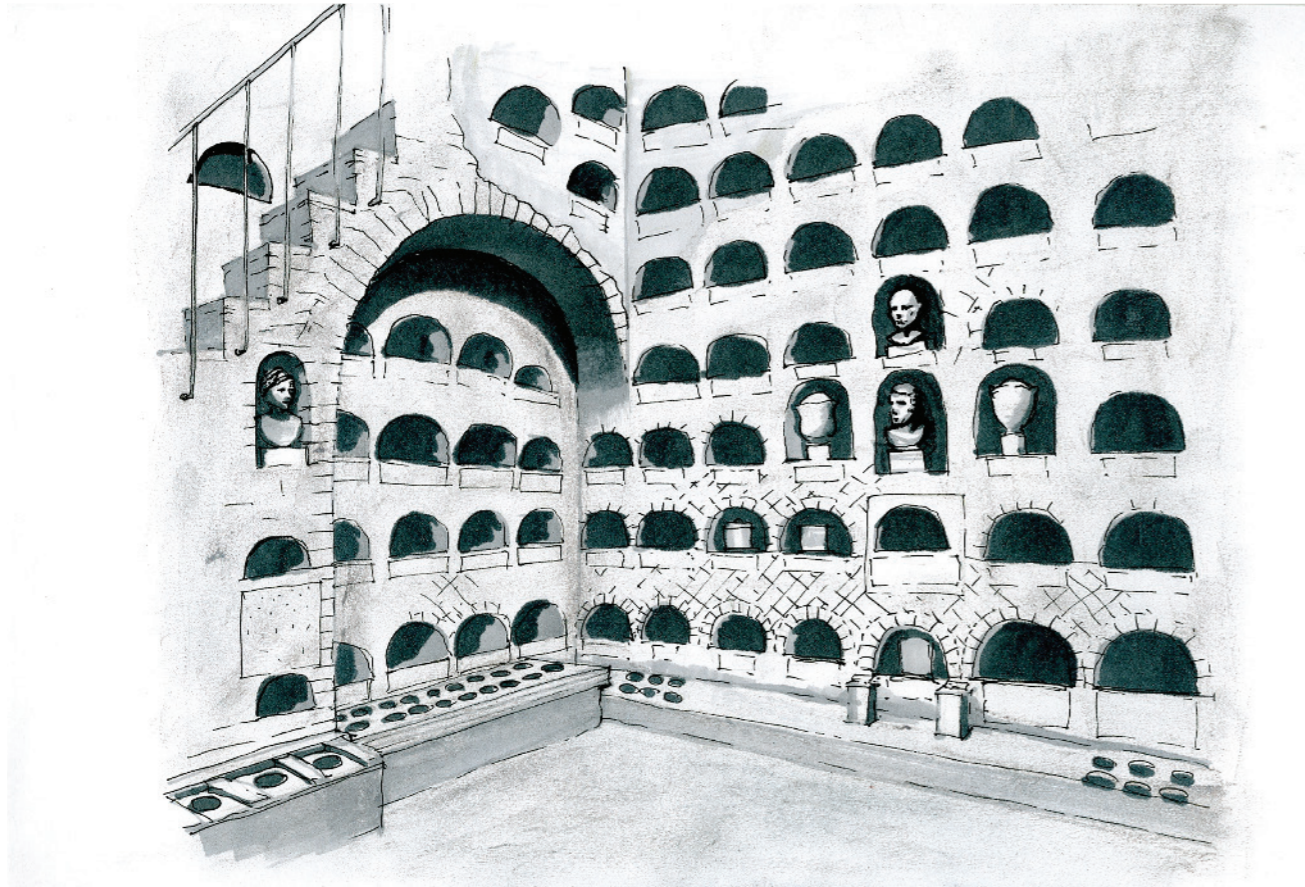

Obr. 4: Váza, takzvaný krátér, byla nádoba mrtvého muže, amfory sloužily ženám. Pokládaly se jako označení na hroby hodnostářů v Athénách. Původně sloužily krátéry na míchání vína a vody. Tato nádoba pochází z období asi kolem roku 750 př. n. l. a je vytvořena takzvaným dipylonovým mistrem (Dipylon – dvojitá brána, u které byly hroby, kde se nádoby nechávaly). Znárodněná scéna je představení, které se konalo druhý den po smrti, kdy se pestrý plášť zvedl, aby odhalil tělo. Mára je obklopena rodinou, přáteli a profesionálními truchlícími, sedícími nebo klečícími s rukama zvednutými k hlavám v gestu zármutku. Dekorační schéma je doplněno doprovodem válečníků ve vozech a válečnou lodí pod rukojetí, čímž se nádoba stala dokonalým vyjádřením militaristických hodnot aténské šlechty z období pozdní geometrické periody. Kresba Ivony Dlábkové podle Fragmentu krátéru, Oddělení Řecka, Etrusků a Římské antiky: Archaické řecké umění 7.–6. století př. n. l., Louvre

Figure 4: A funerary vase called a krater was a vessel to mark the grave of a man, an amphora for a woman. They were placed on graves to mark the resting places of Athenian dignitaries. Originally, kraters were used to mix wine and water. This vessel dates from about 750 BCE and was created by a dipylon master (Dipylon – a double gate with graves where the vessels were placed). The scene depicted is a performance that took place the day after death, when a colourful cloak was lifted to reveal the body. The catalogue is surrounded by the family, friends and professional mourners, who sit or kneel with their hands raised above their heads in a gesture of grief. The decorative motif is complemented by an escort of warriors in chariots and a warship below the handle, making the vessel a perfect expression of the militaristic values of the Athenian nobility from the Late Geometric Period. (drawing of a fragment of a krater, Department of Greece, Etruscans and Roman Antiquity: Archaic Greek Art 700-600 BCE, Louvre. Drawing by Ivona Dlábková

ho vychoval. Společná kultura zahrnuje tyto komplexní stavy mysli a posiluje jejich platnost.“ (Scruton, 2003). Pohřeb byl zaručován nejen strachem z bohů, ale také jej zajišťoval zákon např. během vlády Solona. Ten reguloval počet pohřbů do země a žehem. Nařizoval také, že představení (vystavení, řecky πρόθεσις – próthesis, pró-před, thesis-umístění, umístění před, nebo na veřejný pohled) mrtvého se má konat uvnitř domu. Mezi Athéňany přináleželo dětem, i těm, které byly zbaveny všech ostatních povinností vůči nehodným rodičům, že byly přesto povinné pohřbit své předky. Společné výrazy pro pohřební obřady, τὰ δίκαια (férový, spravedlivý), νόμιμα (legální, právní) nebo νομιζόμενα (prozíravý, pozorný), προσήκοντα (vhodný, vlastní), ukazují, že mrtví měli právní a morální nárok na pohřeb. Tělo se muselo náležitě připravit: v okamžiku smrti zavřel oči a ústa jeden z přítomných, do úst byla podle Luciana vložena mince pro Charona (převozníka v Hádésově podsvětí), tělo se poté umylo, pomazalo parfém, obléklo do bohatých oděvů obvykle bílé barvy a bylo spáleno nebo pohřbeno (Burial Rites). Řekové, podobně jako Egypťané, věřili v posmrtný život na Elysejských polích – tzv. Elysium, byla to část podzemí s nekonečným jarem, kde hrdinové trávili dny bez smutku a starostí. Nebyla tady nemoc ani utrpení (Lexa, 1930). Vnímání smrti z období starověkého Řecka ze 4. století př. n. l. zachytil filosof Aristoteles, jenž o vztahu předků a pozůstalých napsal: „A nenazýváme-li toho, kdo zemřel blaženým, a ani Solon to nechce, nýbrž teprve tehdy lze bezpečně nazývat šťastným člověka, když již unikl zlům a nehodám, i v tom je nějaká nesnáz; neboť se zdá, že i zemřelý má nějaké zlo i dobro, když přece je má i člověk žijící, ač to necítí, jako pocty a hanby, štěstí a neštěstí dětí a vůbec potomků. Ale i v tom je nesnáz. Neboť tomu, kdo šťastně žil až do stáří a podle toho přiměřeně zemřel, mohou se přihodit mnohé změny u jeho potomků, jedni v jejich důsledku mohou být dobří a dojít života podle zásluhy, druhí však naopak, i je patrné, že se mohou mít všelijak podle vzdálenosti od rodičů; a bylo by to něco zvláštního, kdyby se i zemřelý současně měnil

to the house of Hades to where the dead live in the underworld in his subsequent expedition, Elpenor's soul was the first of the hundreds to come to him: “The first to come was the spirit of my comrade-in-arms Elpenor. Not yet had he been buried beneath the broad-wayed earth, for we had left his corpse behind us in the hall of Circe, unwept and unburied, since another task was then urging us on. When I saw him, I wept, and my heart had compassion for him; and I spoke and addressed him with winged words: “Elpenor, how didst thou come beneath the murky darkness? Thou coming on foot hast outstripped me in my black ship.’ ...There, then, O prince, I bid thee remember me. Leave me not behind thee unwept and unburied as thou goest thence, and turn not away from me, lest haply I bring the wrath of the gods upon thee. Nay, burn me with my armour, all that is mine, and heap up a mound for me on the shore of the grey sea, in memory of an unhappy man, that men yet to be may learn of me. Fulfil this my prayer and fix upon the mound my oar wherewith I rowed in life when I was among my comrades.’ (Homer, Odyssey, Book 11., 800 BCE). Funeral rites were important not only for relatives but also the soul of the dead. A neglected rite could have provoked the wrath of the deceased and then of the gods. English philosopher Roger Scruton noted that Odysseus' encounter with his sad comrade-in-arms is an interesting example of what rituals and traditions are and what they mean to people. Scruton claimed: Elpenor not only asks to be buried, but also asks people to cry over him. “Please do not sail away and do not leave me, do not leave me behind unwept, unburied.” And Odysseus knew what he was expected to do: he had to cremate Elpenor's body, weep over his death and erect a memorial. The unborn are of vital importance to this sacrifice of the dead, and by honouring Elpenor, Odysseus also acted for “those who come after us”. He acted in a way that was immediate to Odysseus' perception, with Odysseus' own love for his family and respect for the father who raised him. The common culture encompasses these complex states of mind and

Obr. 5: Vigna Codini kolumbárium při Via Appia, cestě do Říma. Ve starověkém Římě bylo již zdobování konkrétního portrétu běžné a ke hrobu se dávaly podobizny tváře – busty nebo sochy. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 5: Vigna Codini columbarium along the Via Appia road leading to Rome. In ancient Rome, the making of a portrait of a specific person was already common at that time, and the portraits of faces, usually busts or statues, were placed on tombs. Drawing by Ivona Dlábková

a stával se šťastným a opět nešťastným, ale zvláštní by to bylo také tehdy, pokud by se osud potomků nijak nedotýkal předků ani po nějakou dobu,“ (Aristotle, 1999 [350 př. n. l.]). Aristoteles posuzoval věci na základě logiky, v případě smrti však připouští, že zesnulí i po smrti vnímají své následovníky. Jeho učitel Platón učil o světě idejí, kde existují věci, které se nedají vnímat. Učil o světě stínů, ve kterém žijeme, kde jsme jenom stíny skutečného světa idejí, Aristoteles se však od svého učitele chtěl zásadně odlišit a neuznával jeho teorii, spoléhal jen na logiku a dokazatelné věci. V případě zesnulých však připouští i nelogické.

Velká Římská říše

Římská říše vznikla na území původních Etrusků, o jejichž kultuře víme jen málo, a přebrala prvky polyteistického náboženství Řeků. Období starověké Římské říše přineslo dobývání území a stavbu cest, nové stavby jako thermy, koloseum, vícepodlažní budovy a urbanizovaná města s náměstím v centru – forum, zakládání nových měst na půdorysech římského tábora a obsazování provincií. Via Appia byla jedna z cest vedoucích z Říma na jih Itálie, podél níž byly situovány hroby a první kolumbária. Zvyk budovat hroby podél cest souvisel s římským Zákoníkem dvanácti desek. „Zákoník dvanácti desek zakazoval inhumaci a incineraci těl uvnitř městských hradeb, bylo v zájmu celé společnosti, aby těla zemřelých nezůstala ležet nepohřbena. Ze soustavy práva antického Říma vyplývá, že hrob a v něm uložené mrtvé lidské tělo se nestávají předmětem obchodních transakcí, res in commercio. Dokonce i tělo otroka, na nějž za života archaické římské právo hledělo jako na věc, se po smrti stavělo na roveň těla svobodného občana, tedy ztrácelo svou povahu věci v právním slova smyslu a místo jeho pohřbení požívalo stejné ochrany jako pohřebiště jakéhokoli jiného občana, včetně senátorů a císařů.“ (Kotrlý, 2013).

Keltská kultura

Koncem třetího tisíciletí př. n. l. v pozdní době kamenné na Západě slábla megalitická kultura se svými

enforces their validity (Scruton, 2003). The funeral was guaranteed not only because of fear of the gods but also the law, for example, during the reign of Solon. He decided on the number of inhumations and cremations. He also ordered that a visitation (exposition, in Greek πρόθεσις – prosthesis, pro-ante, thesis-placement, location in front of, or in public view) of the deceased should take place inside the house. Among the Athenians, children, even those who were relieved of all other duties in respect of unworthy parents, were obliged to bury their ancestors. Common terms for funeral rites, τὰ δίκαια (fair, just), νόμιμα (lawful, legal) or νομιζόμενα (far-sighted, attentive), προσήκοντα (appropriate, proper), indicate that the dead had a legal and moral right to a burial. The body had to be properly prepared: at the moment of death, the eyes and mouth were closed by one of those present, a coin for Charon (a ferryman in the Hades underworld) would be inserted into his mouth, the body was then washed, perfumed, usually dressed in rich clothes of white and was cremated or buried (Burial Rites). The Greeks, like the Egyptians, believed in the afterlife in the Elysian Fields, or Elysium; this was part of the underworld with an endless spring and where heroes spent their days without sadness or worry and no disease or suffering existed (Lexa, 1930).

The perception of death from the period of Ancient Greece in the fourth century BCE was captured by the philosopher Aristotle. He wrote about the relationship between ancestors and the bereaved as follows: “But if we do not call the dead man happy, and if Solon meant not this, but that only then could we safely apply the term to a man, as being now beyond the reach of evil and calamity, then here too we find some ground for objection. For it is thought that both good and evil may in some sort befall a dead man (just as they may befall a living man, although he is unconscious of them), e.g. honours rendered to him, or the reverse of these, and again the prosperity or the misfortune of his children and all his descendants. But this, too, has its difficulties; for after a man has lived happily to a good old age, and ended as he

menhiry, dolmeny a cromlechy a severně od Alp se objevuje a prosperuje zdatná skupina populací, které se ještě nevyznačují žádnými dostatečně výraznými antropologickými rysy a nemají ani jméno, ale protože vykazují jistou jazykovou příbuznost, souhrnně se označují jako „indoevropské“. Následkem rychlého růstu populace začínalo být obývané území příliš malé, než aby všechny uživilo, proto začaly některé z těchto skupin vykazovat etnickou soudržnost, což je přiměřelo ke kolektivním expanzním opatřením. S nástupem doby bronzové a zdokonalením výroby zbraní východní skupina sahající až do ruských stepí – Skýtové – vyhnala obyvatele podunajských oblastí, severní skupina ustoupila středu obývanému Protogermány a hledala si novou vlast ve Skandinávii. Západní skupina, Keltové, se vydala v několika proudech na západ, v letech 950–700 př. n. l. v halštatském období (doba železná) dorazila do Galie, později se další kmeny Keltů usadily na řece Loiře, v Belgii, ve Skotsku a v Irsku (Lengyel, 1969). Toto pozoruhodné stěhování dovedlo Kelty až do Španělska – Galicie a Portugalska (tj. galského přístavu). Značná byla také jejich expanze na východ, v Polsku od nich pochází jméno Haliče (Galicie), v Rumunsku město Galati. Keltové sídlili kolem Dunaje, jméno je pravděpodobně odvozeno z indoevropského slova *deh nu*, což je řeka, *kdydeh* znamená proud, v porovnání s védickým sanskrtem *danu* znamená kapající tekutina (nebo dar?), ossetiánsky pak *don* znamená voda, řeka (Koch, 2006). Nevyhnuli se ani Itálii, v antických textech je věnovaná pozornost hlavně jejich válečnictví, v ruce s mečem rozsávali děs. Tyto různé a v podstatě nezávislé kmeny si uvědomovaly svou etnickou jednotu a nazývaly se Keltové (podle Caesara Celtae), což Řekové přepisovali Keltoi, Římané jim říkali Gali. Caesar je popisoval jako vysoké, světlouvláse lidi s modrýma očima, Tacitovi ale dělalo problém rozlišit Kelty od Germánů. Kusé zprávy o Keltech (nebo Galech, halštatské kultuře, kterou vystřídala laténská, všechna označení představují jednu a tu samou kulturní skupinu) pocházejí ze záznamů antických národů. To však neznamená, že Keltové neuměli psát, jejich vnímání světa bylo jiné. Nepotřebovali

lived, it is possible that many changes may befall him in the persons of his descendants, and that some of them may turn out good and meet with the good fortune they deserve, and others the reverse. It is evident too that the degree in which the descendants are related to their ancestors may vary to any extent. And it would be a strange thing if the dead man were to change with these changes and become happy and miserable by turns. But it would also be strange to suppose that the dead are not affected at all, even for limited time, by the fortunes of their posterity.” (Aristotle, 1999 [350 BCE]). Aristotle judged things based on logic, but in the field of death he admits that the deceased still perceive their successors even after death. His teacher, Plato, taught of a world of Ideas, where things exist that cannot be perceived. He taught about the world of shadows we live in, where we are only shadows of the real world of Ideas, but Aristotle wanted to be fundamentally different from his teacher and did not accept his theory, relying only on logic and provable things. In the case of the deceased, however, he also admits things that are illogical.

The Great Roman Empire

The Roman Empire originated in the territory which previously belonged to the Etruscans, about whose culture we know little and which adopted elements of the polytheistic religion of the Greeks. The period of the ancient Roman Empire brought the conquest of land and the construction of roads, new buildings such as thermals, the Colosseum, multi-storey buildings and urbanised cities designed with a forum in the centre, the establishment of new cities according to the ground plans of Roman camps, and the occupation of provinces. The Via Appia was one of the roads leading from Rome to the south of Italy along which graves and the first columbaria were situated. The custom of placing tombs along roads related to the Roman laws of the twelve plates. “The law of XII plates forbade the inhumation and incineration of bodies inside the city walls; it was in the interest of the whole society that the bodies of the dead shou-

zaznamenávat historii, jejich duchovní vůdci – druidi – předávali svou moudrost jenom ústně. Byla s tím spojena určitá víra v to, že každý text se dá interpretovat různě a tím i zneužít? To se asi nedozvíme. Jisté však je, že v opozici k logickému myšlení a dedukci antického světa Keltové připouštěli, že vnímání je ovlivněno okolnostmi a objektivita neexistuje. Jejich božstvo nezobrazovali v podobě člověka, až na některé nálezy z pozdějších období, tak, jak to měly zažité antropocentrické starověké civilizace od Egypta přes Mezopotámii, Řecko a Řím. „Latinská dialektika dala považovala člověka za měřítko všehomíry, keltská dialektika přiznávala, že vesmír ani člověka nezná.“ (Lengyel, 1969). Tvorbou a uchováváním psaných, sochařských nebo architektonických svědectví chtěli lidé uchránit přítomnost před zapomenutím, jinými slovy před smrtí, ale keltský postoj byl jiný. Keltové věděli, že smrt je jenom neustálý koloběh, a podle nich je tento svět dočasný a člověk existuje jen jako člen společenstva, kmene, který je nadčasový. Tento postoj ke smrti bude v dalším průběhu dějin velice vzácný a objeví se opět o tisíc let později. Keltové neuznávali nadvládu smyslů, hmotě nepřičítali žádnou posvátnost, a tudíž žádnou vyšší hodnotu. Byli to zruční stavitelé, ale opovrhovali římskými monumentálními stavbami. Podle druidského učení život vzniká ze smrti. Tímto chápáním světa přidávali Keltové ke třem rozměrům pojetí prostoru další rozměr – duchovní. Sice přebírali některé zvyky řeckolatinského pojmání světa, ve kterém vládla individualita a všechno božské bylo dopodrobna popsáno, ponechávali si však svá tajemství a určitý odstup od vědění. Uvažovali kolektivně o životě i smrti a tento dualismus nalézáme ve všech symbolech, které se zachovaly na keltských mincích, a jsou tak jediným dokladem o jejich náhledu na svět a také jejich schopnosti abstraktního uvažování, na rozdíl od doslovného zpodobování jiných kultur. Mnohé ikonografie poukazují na propojení všeho, kdy se vše se vším prolíná, podobně jako složité keltské ornamenty bez konce, například jemná práce s bronzem na klepadle dveří z Dunoru v Irsku z 8. století př. n. l. se lví hlavou a se spirálovitými svitky propletenými

ld not remain unburied. It follows from the system of law of ancient Rome that a tomb and the dead human body deposited therein shall not become the subject of commercial transactions, *res in commercio*. Even the body of a slave, whom archaic Roman law regarded as a ‘thing’ during the person’s lifetime, was equated with the body of a free citizen after death, thus losing its nature of a thing in the legal sense, and the burial site enjoyed the same protection as that of any other citizen, including senators and emperors.” (Kotrlý, 2013).

Celtic culture

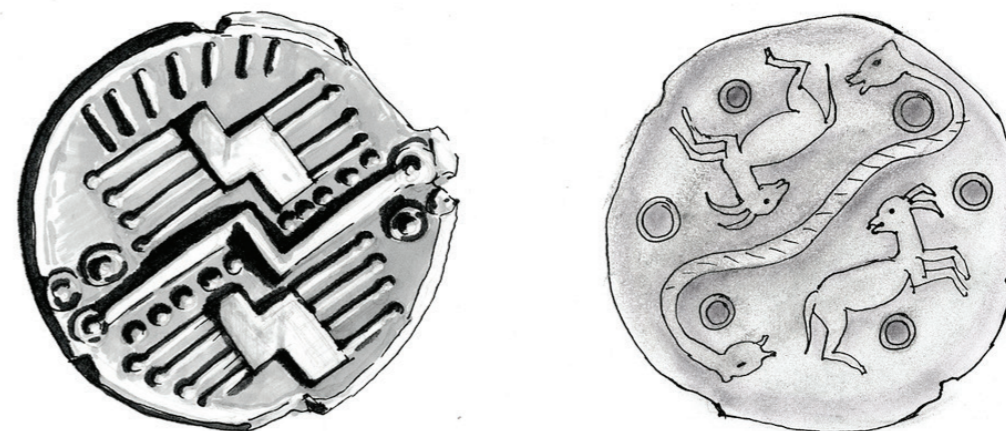
At the end of the third millennium BCE, in the late Stone Age in the West, the megalithic culture with its menhirs, dolmens and cromlechs weakened. North of the Alps, a capable group of populations that did not have any sufficiently distinctive anthropological features and did not even have a name, but because they indicated a certain linguistic relationship, are collectively referred to as Indo-European. As a result of the rapid growth of the population, the inhabited area became too small to provide enough sustenance and some of these groups began to show ethnic cohesion, which led them to adopt collective expansionism. With the onset of the Bronze Age and improvements in manufacturing weapons, an eastern group reaching as far as the Russian steppes—the Scythians—expelled the inhabitants of the Danube areas. The northern group retreated to a centre inhabited by Proto-Germans and sought a new homeland in Scandinavia. The Western group, the Celts, headed west in several currents, arriving in Gaul in the Hallstatt period (Iron Age) in 950–700 BCE, and later other Celtic tribes settled in the areas of Loire, Belgium, Scotland and Ireland (Lengyel, 1969). This remarkable migration led the Celts to Spain – Galicia and Portugal (i.e. the port of Gaul). Their expansion to the east was also significant. In Poland, the name Halicz (Galicie) is named after them; in Romania, the city of Galati. Their settlements were located around the Danube, the name is probably derived from the Indo-European word *deh nu* – a river from

do sebe (Koch, 2006). Některé posvátné texty, předávané ústně bardy (lidovými umělci), se dochovaly až do středověku v irské, velšské a skotské mytologii, prolínající se již s evangelickou vírou. „Na rozdíl od jiných starověkých posvátných textů, které božské síly přizpůsobují lidskému rámci a zpytují je, v keltských mýtech je sice člověk koneckonců obsažen, ale virtuálně bez tváře, nedokážou s bohy navázat dialog. Zájem posluchačstva, stísněného až vlastní nicotností, se nezaměřoval na vztahy s bohy, neboť ty se dají shrnout velice krátce na nezměrnou závislost, povinné oběti, rituální praktiky a vše, co požadovali kněží. Kelta v oněch legendách fascinovalo skryté jednání bohů, kteří se o lidi vůbec nestarají, ledaže je zavlečou do svých záhadných jednání. Sám výraz ‚vojsko‘ použitý pro vyjádření ‚lidí‘ ukazuje pravou povahu keltské společnosti, v níž je jedinec zasazen do svého kmenového rámce. Jak by mohl takový člověk svým bojům přisoudit individuální atributy, které si sám neuvědomoval a ani je nezakoušel? Caesarovým omylem bylo přisuzovat galským bohům jména římských bohů, jejichž individuální jednání nemohlo odpovídat kolektivnímu jednání keltského boha.“ (Lengyel, 1969). Tuto citlivou představu nahradila římská diktatura, v roce 124 př. n. l. padla do rukou legií Provence. Nedostatek solidarity keltských kmenů Caesara povzbudil k přípravě a vedení galské války, která skončila Vercingetorixovou porážkou v Alesii v roce 52. př. n. l. Obydlii příznačnými pro tuto kulturu byla keltská oppida, na vyvýšení ně ohrazené starověké vesnice, dodnes můžou být jejich základy vidět ve Francii, Švýcarsku, v Británii, Německu, Rakousku, České republice, na Slovensku a v dalších zemích. Oppidum v německém Glau-berku spadá do období halštatské a časně laténské kultury, původně se opevnění oppida připisovalo Římanům, avšak po nalezení zlatého náhrdelníku, TORQ (také hláskovaný jako TORC, TORQUE) ze 4. století př. n. l. a dalších předmětů bylo jasné, že jde o keltské sídlo. Vykopávky se nejdříve soustředily na konstrukci opevnění, až později byl odhalen kruhový příkop s hrobkou – tumulus (Koch, 2006). Vedle hrobu se našla socha keltského prince z Glauberku

the offshoot deh-stream, a comparison with the Vedic Sanskrit danu – dripping liquid (or a gift?), the Ossetian don – water, a river. (Koch, 2006) They also inhabited Italy.

Ancient texts often refer to their warrior nature, spreading terror with a sword in their hands. These various and essentially independent tribes were aware of their ethnic unity and were called Celts (after Caesar *Celtae*), which the Greeks transcribed *Κελτοί* (*Keltoi*); the Romans called them Gauls. Caesar described them as tall, blonde people with blue eyes, making it difficult for Tacit to distinguish the Celts from the Germans. These piecemeal reports of the Celts (or the Gauls, Hallstatt culture, replaced by La Tène one, all designations representing the same cultural group) come from the records of ancient nations. However, this does not mean that the Celts could not write, only that their perception of the world was different. They did not need to record history; their spiritual leaders, the Druids, passed on their wisdom only orally. Did they believe that each text could be interpreted differently and thus misused? We will probably never know.

What is certain, however, is that contrary to the logical thinking and deduction of the Ancient World, the Celts admitted that perception was influenced by circumstances and that objectivity did not exist. They did not depict their deity in the form of a man, except for some finds from later periods, as did the usual anthropocentric ancient civilisations of Egypt, Mesopotamia, Greece and Rome. “Latin dialectics continued to regard man as the measure of the universe, Celtic dialectics admitted that it did not know the universe nor man.” (Lengyel, 1969). By creating and preserving written, sculptural or architectural testimonies, people wanted to protect the present from being forgotten, in other words from death, but the Celtic attitude was different. The Celts knew that death was only a part of a constant cycle, and according to them, this world was temporary, and man existed only as a member of a community, a tribe, which is timeless. This attitude to death became very rare in history and only reappeared a thousand

Obr. 6: Keltové byli mistři symboliky a symbolických znaků. Na mincích, které razili, byly někdy zdánlivě nesmyslné znaky, pokud ale někdo znal význam jejich geometrických zkratk a abstrakcí, mohl si přečíst obsah. Zde prezentovaná mince a vedle ní realistická verze znázorňují tentýž motiv. Dvouhlavý had představující život-smrt, dvě kozy symbolizují plodnost. (Kresba a komentář z předlohy v knize *Tajemství Keltů*, Lengyel, 2010 [1969]. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 6: The Celts were masters of symbolism and symbolic signs. Their minted coins appeared to carry seemingly meaningless symbols, yet anyone who knew the meaning of their geometric abbreviations and abstractions was able to read the contents—see the coin depicted here and its realistic version alongside, depicting the same motif of a double-headed snake, representing life and death, and two goats, symbolising fertility. (Drawing and commentary from the original in the book *Secrets of the Celts*, Lengyel, 2010 [1969]. Drawing by Ivona Dlábková

v životní velikosti, z pískovce, vyzbrojena dřevěným štítem, tunikou a typickým laténským mečem (Herrmann, Frey, 1996). Tumulus obsahoval tři komory, prázdnou jámu ve středu, zřejmě jako opatření proti vykradačům hrobů, jednu komoru s pohřbem formou inhumace a jednu malou komoru s pohřbem kremace. Žárové hroby byly pro halštatskou kulturu běžnější, zatímco pro pozdější laténskou kulturu byly příznačnější kostrové hroby.

Křesťanství

Římská říše se rozrůstala o provincie, dobývala území kolem Středozemního moře i ve vnitrozemí až po Britské ostrovy. Samotné město Řím ale začala ovládat jiná síla. Bylo to nové náboženství – křesťanství. Původně bylo křesťanství v nábožensky různorodém městě odmítáno, proto se jeho vyznavači setkávali v podzemních městských chodbách. Ale v roce 313 n. l. byla Tolerančním ediktem milánským zavedena tolerance pro křesťanství a za několik desítek let se stalo hlavním náboženstvím Římské říše. Křesťanství upřednostňovalo inhumaci před kremací. Lidé z provincií, kteří nevyznávali křesťanství, byli pojmenováni Pagani (nekřesťané, pohané, lidé, co vyznávají polyteistické náboženství nebo jiné náboženství). Křesťané pohřbívali nejdříve do podzemních městských chodeb – katakomb, kde se dříve scházeli. Kromě změny z polyteismu na jednoho Boha křesťanství výrokem „před Bohem jsou si všichni rovni“ postavilo muže a ženy, ale také chudé a bohaté, na jednu úroveň. Možná to byl jeden z důvodů, proč se křesťanství tak rychle rozšířilo. O začátku středověku není mnoho známo, jak lidé žili, během úpadku a při postupném zániku Římské říše mezi 4.–6. stoletím je toto období někdy označované jako stěhování národů. Do Evropy se přistěhovaly asijské kmeny a mnoho dalších národů přesídlilo do jiné části světadílu.

Vikingové

Během 8. století ze severu Evropy připlouvali Vikingové na rychlých lodích, jsou to předkové dnešních Norů, Švédů a dalších obyvatel severních krajín. Ve Švédsku se pohřby spojují s vikingskou mytologií

years later. The Celts did not recognise domination of the senses; they did not attribute any sacredness to matter, and therefore no higher value. They were skilled builders, but despised Roman monumental buildings. According to Druid teachings, life arises from death. Through this understanding of the world, the Celts added another dimension to the three which formed the concept of space: the spiritual dimension. Although it took over some of the customs of the Greco-Latin concept of a world in which individuality reigned and everything divine was described in detail, it retained its secrets and a certain distance from knowledge. They thought collectively about life and death, and we find this dualism in all the symbols that have been preserved on Celtic coins. They are thus the only evidence of their worldview and ability to think abstractly, unlike the literal depictions of other cultures.

Many Celtic iconographies point to the interconnection of everything, where everything is intertwined with everything else, including intricate ornaments without end, such as the delicate bronze work on the door knocker of Dunor, Ireland, from the eighth century BCE, with a lion's head and intertwined spiral scrolls (Koch, 2006). Some sacred texts, transmitted orally by the bards, have survived into the Middle Ages in Irish, Welsh and Scottish mythology, blending with evangelical faith. “Unlike other ancient sacred texts, in which divine forces adapt to and question the human framework of understanding, people do appear in Celtic myths, but essentially in faceless form and unable to engage in dialogue with the gods. The interest of the audience, constrained due to own nothingness, did not focus on relationships with the gods since these could be summarised very simply as immeasurable dependence, obligatory sacrifices, ritual practices and anything required by the priests. In those legends, the Celts were fascinated by the concealed actions of gods who did not care for people at all, unless they entangled them in their mysterious actions. The very term ‘army’ used to express ‘people’ shows the true nature of Celtic society, in which the individual is set within his tribal framework.

a třemi mohylami – tumuly v Gamla Uppsala se označují jako královské: pro Thora, Odina a Freyru. „Tak ustanovil (Odin) zákonem, že všichni mrtví muži by měli být spáleni a jejich věci s nimi položeny na hromadu, a popel je vržen do moře nebo pohřben na zemi. Tak řekl, že každý přijde do Valhally s bohatstvím, které měl s sebou na hromádce; a také by si užil vše, co sám pohřbil na zemi.“ (Laing, 1906). Vikingské ságy, sepsané Snorre Sturlasonem ve 12. století a později přeloženy Samuelem Laingem, nařizují ve jménu boha Odina žeh. Oheň měl dát mrtvému sílu pro odchod na druhý svět. Hrob pod mohylou byl v jiných společenstvích také kostrový nebo žárový podle víry společnosti. Popel se většinou vsypával do keramických nádob a ukládal do hrobu. Tumuly byly již zmiňované v souvislosti s Kelty, ale největším z nalezených tumulů je 61 metrů vysoký hrob krále Alyattese v Lydii (část dnešního Turecka) z 6. století př. n. l.

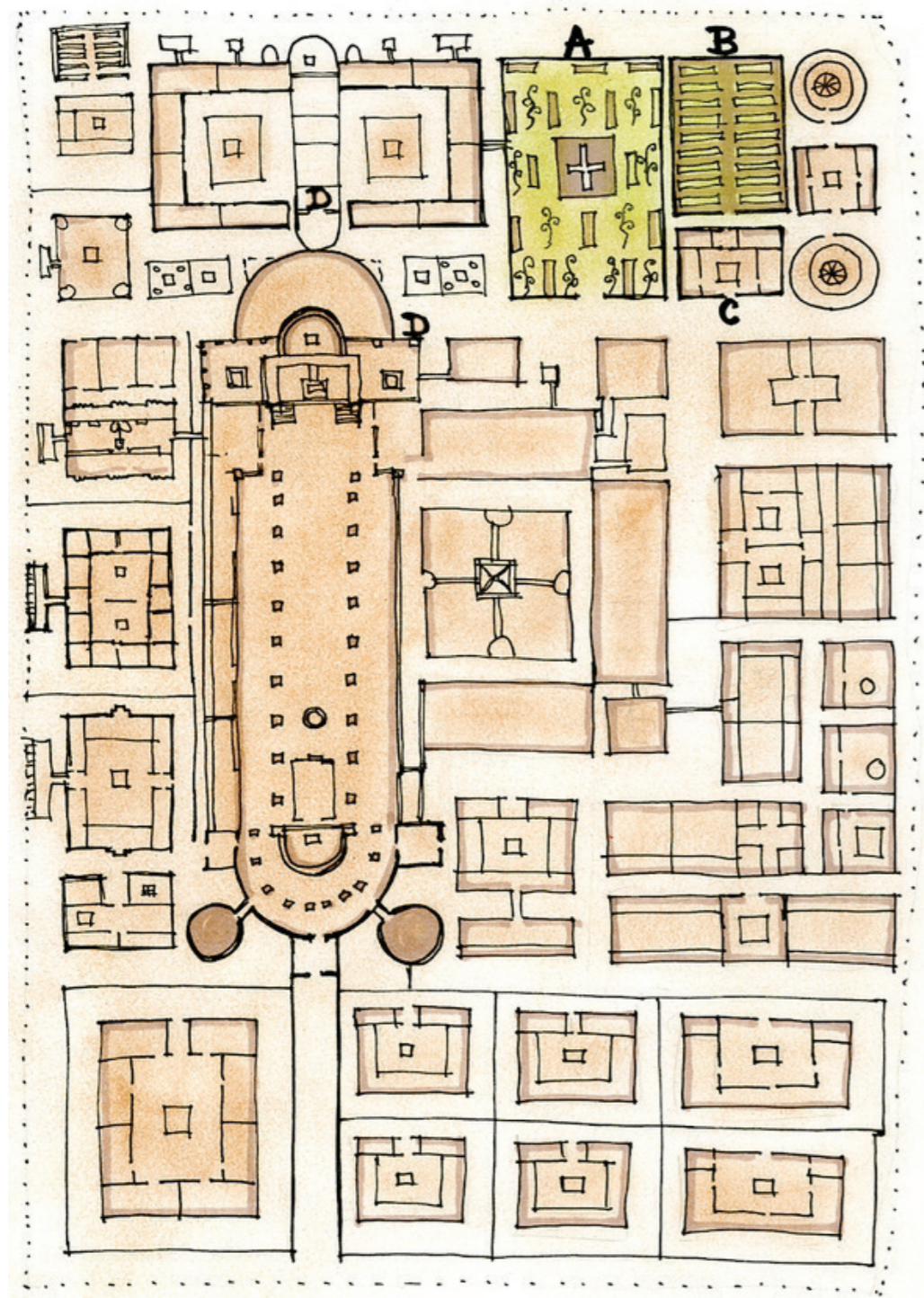
Karel Veliký

Významný historický odkaz pocházel až z 8. století. Franský král Karel Veliký usiloval o podrobení a sjednocení národů a v roce 800 byl korunován za císaře západořímské říše. Jeho vláda měla velký dosah i po jeho smrti, protože podporoval vznik škol u klášterů, na dvůr povolal učence, zavedl jednotné písmo – karolínskou minuskulu. Nechal opisovat díla klasických autorů, takže dodnes je zachováno mnoho textů, což bylo v období raného středověku vzácné. Protože byl křesťan, svou víru dokazoval nejen stavbou klášterů a kostelů, ale také uznával jenom pohřeb do země. Karel Veliký měl takovou moc, že jeho zákaz žehu mrtvého (pod trestem smrti) trval v Evropě téměř tisíc let. To samozřejmě ovlivnilo tvář hřbitovů a od té doby převažují v Evropě kostrové hroby nad žárovými. Křesťanství nařizovalo, že hroby mrtvých by měly zůstat v blízkosti církevního majetku, proto byl vždy hřbitov založen u kláštera nebo kolem kostela. Z této doby pochází i ideální plán kláštera St. Gallen, který zahrnuje hřbitov, kde je pohřbívání spojeno s ovocným sadem. Také zde se promítá myšlenka smrti/života, hrobů a plodů stromů.

How could such a person adjudge his struggles with any individual attributes that he did not realise nor experience himself? Caesar's mistake was to attribute the names of Roman gods, whose individual actions could not correspond to the collective actions of the Celtic god, to the Gallic gods,” (Lengyel, 1969). This sensitive idea was replaced by the Roman dictatorship, falling in 124 BCE into the hands of the legions of Provence. The lack of solidarity in the Celtic tribes encouraged Caesar to prepare for and wage a Gallic war, which ended with the defeat of Vercingetorix in Alesia in 52 BCE. The dwellings characteristic of this culture were the Celtic oppida, on the ridge of an enclosed ancient village. To this day, their foundations can be seen in France, Britain, Germany, Switzerland, Austria, the Czech Republic, Slovakia and other countries. The oppidum in Glauberg, Germany, dates back to the Hallstatt and early La Tène cultures; originally the fortification of the oppidum was attributed to the Romans, but after finding the gold necklace, TORQ (also spelled TORC, TORQUE) and other objects from the fourth century BCE, it was clear that it had been a Celtic seat. The excavations first focused on the fortification structures, discovering only later a circular moat with a tomb, called a tumulus (Koch, 2006). Next to the tomb was a life-size statue of the Celtic Prince of Glauberg, made of sandstone, armed with a wooden shield, tunic and a typical La Tène sword (Herrmann, Frey, 1996). The tumulus contained three chambers: an empty pit in the centre, perhaps a preventive measure against tomb raiders, a chamber with burial in the form of inhumation, and one small chamber with burial after cremation. Interring cremated remains was more common in the Hallstatt culture, while inhumation was more characteristic of the later La Tène culture.

Christianity

The Roman Empire expanded through its provinces, conquering the territory around the Mediterranean Sea and inland up to the British Isles. But the city of Rome itself began to be ruled by another force, this

Obr. 7: Plán ideálního nerealizovaného kláštera St. Gallen vypracovaný po období vlády Karla Velikého. A – hřbitov a ovocná zahrada, B – zeleninová zahrada, C – byt zahradníka, D – kaple pro nemocné. (Kresba podle předlohy Evropská architektura, Koch, 2012). Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 7: The unimplemented plan for the ideal monastery of St. Gallen, drawn up after the reign of Charlemagne. A – cemetery and orchard, B – vegetable garden, C – gardener's apartment, D – chapel for the sick. (Drawn according to European Architecture, Koch, 2012. Drawing by Ivona Dlábková

Pohřby uvnitř středověkých měst

Středověké kláštery a kostely se později staly centrem prvních sídel, a tak se hřbitov ocitl ve středu města a starořímský zákaz pohřbívání ve městě byl zapomenut. Francouzský spisovatel Philippe Ariès napsal řadu knih o středověké a novověké smrti a o postojích ke smrti. Opisuje také středověké zvyky pohřbu: nepohřbívalo se jednotlivě, jak je to známé dnes, ale do společných hrobů. Souviselo to s mentalitou lidí, kdy Ariès vysvětluje „malou důležitost přesného umístění kostí, za předpokladu, že zůstanou v blízkosti svatých nebo kostela, poblíž oltáře Panny Marie nebo Nejsvětější svátosti. Pohřbívalo se do velkých společných jam nazývaných ‚jámy pro chudé‘, velké a hluboké několik metrů, kde se hromadily mrtvolky. Když byla jáma plná, zavřela se a otevřela se zase později, když byly kosti suché a ty se přenesly do masových hrobů. Ostatky majetnějších zesnulých, které byly pohřbeny v kostele (ne do klenutých sklepů), ale do země pod podlahové desky, byly později také uloženy do hromadných hrobů. Nenapadlo je, že zemřelý může být umístěn do jakéhosi typu domu pro něj, kterého bude věčným vlastníkem – nebo alespoň nájemcem na dlouhou dobu, kde bude u sebe doma a nemůže být nikým přemístěn.“ (Ariès, 1975). Pohřeb, ale také umírání bylo veřejné a hřbitov se jeho umístěním v centru města stával veřejným prostorem. Bylo to místo setkávání a lidé tady obchodovali, hráli hry a tancovali. Tento popis dokládá i koncil v Rouenu roku 1231 zakazující tancovat na hřbitově nebo v kostele pod hrozbou exkomunikace (Ariès, 1975). Krypty kostelů sloužily pro pohřeb významnějších osobností církevních nebo světských, takže pohřbívání bylo tímto způsobem hierarchizováno. Až v období humanistů koncil v Rouenu roku 1581

being a new religion: Christianity. Originally, Christianity was rejected in the religiously diverse city, so its followers met in underground city corridors. But in 313 AD, tolerance for Christianity was established by the Milan Edict of Tolerance, and in a few decades, it became the main religion of the Roman Empire. Christianity preferred inhumation to cremation. People from the provinces who did not profess Christianity were named Pagani (non-Christians, pagans, people who professed a polytheistic religion or another religion). Christians first buried their deceased in the underground city corridors, the catacombs, where they used to meet. In addition to the change from polytheism to monotheism, the Christian statement “All are equal before God” placed men and women and also the poor and rich on one level. Perhaps that was one reason for Christianity spreading so quickly. Not much is known about the beginning of the Middle Ages or how people lived during the decline and gradual end of the Roman Empire between the fourth and sixth centuries; this period is sometimes referred to as the migration of nations. Asian tribes emigrated to Europe, and many other peoples moved to other parts of the continent.

Vikings

During the eighth century, Vikings came from northern Europe on fast ships. These people were the ancestors of today's Norwegians, Swedes and inhabitants of other northern countries. In Sweden, burials are associated with Viking mythology, and according to ancient mythology, the three Royal Mounds—the tumuli in Gamla Uppsala—are that of Thor, Odin and Freyr. “Thus he (Odin) established by law that all dead men shall be burned, and their belongings laid

zakazoval pohřbívání v kostelech, tyto praktiky však nadále pokračovaly, až když se místo stalo „více místem zápachu než uctívání“ (Salinas, 2019). Zhruba kolem 13. století se začaly provozovat „odpustky“, za dar církvi byly lidem odpuštěny hříchy, což opět vytvářelo rozdíly mezi bohatými a chudými a výrok „před Bohem jsou si všichni rovni“ ztratil na významu.

Později se pohřbívalo kromě do masových hrobů a kostelů i do katakomb. „Na konci 18. st. byly kvůli hygieně kosti a lebky exhumovány z přeplněných hřbitovů Paříže a převezeny do podzemních tunelů.“ (Taschen, 2006). Dnes je z katakomb atrakce a kosti mohou být vidět v průchodech. Katakomby sloužily během raného křesťanství také jako hrobky, ale v novověku to byla spíše skladiště pro kosti, „kostnice“, než hroby jednotlivců. Arièsova shrnutí a závěry, jak se ve středověku umíralo: 1. Čekalo se na smrt v posteli. 2. Smrt byla veřejně organizovaná ceremonie, byla organizovaná umírajícím, který znal protokol. Pokud zapomněl nebo se snažil podvádět, příslušelo asistentům, doktorům či knězi připomenout pořadí podle křesťanství nebo zvyklostí. Pokoj umírajícího se změnil na veřejné místo, mohlo se do něj volně vstupovat. Doktoři na konci 18. století, kteří objevili první hygienické zásady, si stěžovali na přeplněnost místností zesnulých. Ještě na začátku 19. století se kolemjdoucí, kteří potkali na ulici malý průvod s knězem, k němu přidali, pokračovali a vstupovali do pokoje nemocného (Ariès, 1975).

Obr. 8: Cimetière des Innocents – Hřbitov nevíňátek v Paříži pojmenovaný podle Kostela nevíňátek, který stojí přímo u hřbitova. Hřbitov se nacházel pár bloků od řeky Seiny a Île de la Cité – městského ostrova, kde stojí i katedrála Notre-Dame de Paris. Dnes je na místě hřbitova náměstí a v podzemí stanice metra. Jeho existenci dokládají jen vitríny se sochami ze hřbitova. Hřbitov fungoval od středověku až do roku 1780, kdy byl z důvodu královského nařízení zavřen a v roce 1786 ze zdravotnických důvodů vyprázdněn. Autorka kresby Ivona Dlábková

with them upon the pile, and the ashes be cast into the sea or buried in the earth. Thus, said he, everyone will come to Valhalla with the riches he had with him upon the pile; and he would also enjoy whatever he himself had buried in the earth.” (Laing, 1906). The Viking sagas, written by Snorre Sturlason in the twelfth century and later translated by Samuel Laing, order cremation in the name of god Odin, the fire giving the deceased the strength to pass into the next world. In other communities, the burials of cremated remains or inhumation prevailed depending on the faith of the given society. The ashes were usually poured into ceramic vessels and placed in a grave. The tumuli have already been mentioned in connection with the Celts, but the largest of the tumuli ever found is the 61-metre-high tomb of King Alyattes in Lydia (part of present-day Turkey) from the sixth century BCE.

Charlemagne

An important historical legacy dates to the eighth century. The Frankish king Charlemagne sought to subdue and unite nations, and in the year 800, he was crowned emperor of the Western Roman Empire. His government had a great impact even after his death since he supported the establishment of schools near monasteries, summoned scholars to the court, and introduced a uniform script, the Carolingian minuscule. He commissioned the works of classical authors to be copied, so many texts today are still preserved, which is a rarity concerning the

Figure 8: Cimetière des Innocents - Cemetery of the Innocents in Paris named after the Church of the Innocents, which stands directly at the cemetery. The cemetery was located a few blocks from the river Seine and the Île de la Cité - the city's island, where the Notre-Dame de Paris Cathedral stands. Today, there is a square and an subway station on the site of the cemetery, and its existence is evidenced only by display cases with statues. The cemetery functioned from the Middle Ages until 1780, when it was closed due to a royal decree and emptied in 1786 for medical reasons. Drawing by Ivona Dlábková

Reformy Josefa II.

Během novověku se událo mnoho změn, které ovlivnily tvář dnešních hřbitovů. Hygienické normy, které do zákona pro Uhersko uvedl nejradikálnější Josef II. (1741–1790), nařizovaly zavřít hřbitovy a hrobky ve městech a založit nové, nejmíň čtvrt hodiny pěší chůze od nejbližšího obydlí (mimo město podobně jako ve starověkém Římě). Nařizovaly obehnat jej zdí a povinnost pochovávat v běžné řadě, což se zachovalo dodnes (Kotrlý, 2016). V 18. století ve Francii vládl Ludvík XVI., který také vydal zákon pohřbívání mimo město. Příklad těchto dvou mocností následovaly i další části Evropy. Ludvík XVI. žil v době společenského převratu, který později nazýváme Velká francouzská revoluce. Pod tlakem událostí byl Ludvík XVI. stát. Důvodem bylo jeho politické jednání, ale také společenské období, kdy lid potřeboval symbol konce buržoazie a nastolení vlády pracující třídy a našel ho ve veřejné popravě.

Velká francouzská revoluce

Ve Francii probíhala na konci 18. století Velká francouzská revoluce a s ní spojené změny poměrů ve společnosti. Bylo to období osvícenství a reformací. „Jedním z počínů Velké francouzské revoluce (1789) bylo i zpracování návrhu zákona o pohřbívání a projekt krematoria.“ (Společnost přátel žehu, 2009). Krátce po vydání nového Italského zdravotního zákona (1874) vznikla i první stavba krematoria jako stroje pro spalování v Miláně (1876) a téhož roku ve Washingtonu. Stavbě krematorií předcházely snahy humanistů o obnovení tradice žehu, zakládaly se různé spolky a přidávaly se k nim známé osobnosti. Tak se stalo, že po tisíci letech od zákazu Karla Velikého provozovat kremaci pod trestem smrti znovu začaly vznikat žárové hroby, i když v jiné formě. Samotná církev jako zástupce křesťanského náboženství uznala kremaci jako způsob pohřbívání až ve 20. století za pomoci římskokatolické církve v roce 1963 (Kotrlý, 2016). V České republice proběhla reforma a hnutí za žeh později, v roce 1899 vznikla Společnost pro spalování mrtvol, později Spolek krematorium, od roku 1909 Společnost přátel žehu, která je členem

early Middle Ages. Because he was a Christian, he demonstrated his faith not only by building monasteries and churches but by recognising only inhumation. Charlemagne had such power that his ban on burning the dead (under penalty of death) remained in force in Europe for almost a thousand years. This, of course, has affected the face of cemeteries, and since then, sites of inhumation prevail over inurnment in Europe. Christianity dictated that the graves of the dead should remain close to church property, and so a cemetery was invariably established at a monastery or around a church. The ideal plan of the monastery of St. Gallen originates from this time and joins the function of burial grounds with an orchard. Here, too, the idea of death and life is intertwined, graves and the fruits of trees.

Funerals inside medieval towns

Medieval monasteries and churches later became the centre of the first settlements. Cemeteries, therefore, began to be positioned in the centre of cities, while the ancient Roman ban on burial within city walls was forgotten. French writer, Philippe Ariès, has authored several books on medieval and modern death and attitudes to death. He also describes medieval customs of burial: there were no individual burials as today, but rather common graves were the norm. This related to medieval thinking. Ariès explained that “little importance was placed on the exact placement of the bones, provided that they remained close to the saints or the church, near the altar of the Virgin Mary or the Blessed Sacrament. Large common pits were used. These were called “pits for the poor”, were large and several metres deep, and allowed corpses to be piled up. When the pit was full, it was closed and only later reopened when the bones were dry for transferral into mass graves. The remains of wealthier people who were buried in the church (not in vaulted crypts) in the ground below the floors were also later buried in mass graves. It never occurred to them that the deceased would be placed into some type of dwelling built just for one person and that this person would

Mezinárodní kremační federace (IFC). Byl vydán i první zákon umožňující žeh Lex Kvapil, pohřeb žehem tvoří od té doby druhou možnost pohřbívání k tradičnímu křesťanskému. Současný pohřeb žehem je často označován za sekulární. Žeh byl běžným typem pohřbu i v historii, například ve starověkém Řecku, keltské kultuře, zmiňují ho i vikingské ságy, ale vždy ho doprovázely určité rituály, což je rozdíl oproti současnému pohřbu, kdy je často bez jakéhokoli obřadu (Červený, 2017). Sociologové proto nazývají českou společnost sekularizovanou (Lužný, Navrátilová, 2001). Rozvíjející se doprava a průmysl umožnily převážení ostatků na větší vzdálenosti, vznikla chladicí zařízení, ve kterých se dají zemřelí uchovávat delší dobu. Rozvoj lékařství a nemocnic také způsobil, že lidé neumírají doma, ale v nemocnicích nebo v domovech pro seniory. Vytratil se tedy akt, kdy do domu umírajícího vstupuje z ulice kdokoli, umírající již není doma a smrt není považována za veřejnou. „Lidé sice odsunuli smrt na okraj svého i společenského zájmu, ale i přesto jsou v životě společnosti situace, kdy si z kolektivní paměti vydolujeme několik vzpomínek na rituály, které jsme považovali za ztracené.“ (Syslová 2010).

be the eternal owner or at least tenant for a very long time, a place where that person would be at home and could not be relocated.” (Ariès, 1975).

The funeral, but also dying, was public, and the cemetery, with its location in the city centre, became a public space. It was a meeting place and people traded, played games and danced in these areas. This description is also documented by the Council of Rouen in 1231, which forbade dancing in a cemetery or in a church under the threat of excommunication (Ariès, 1975). Church crypts were used for the burial of notable religious or secular personalities and thus burials were hierarchised in this manner. It was not until the Humanist era that the Council of Rouen banned burial in churches in 1581, but these practices continued until the place became “more of a place of smell than worship” (Salinas, 2019). Around the thirteenth century, “indulgences” began to be practiced, sins were forgiven to the people for a donation to the church, which again created differences between the rich and poor. The statement “Before God we are all equal” lost its meaning.

In addition to mass graves and churches, catacombs were later used for burials. “At the end of the eighteenth century, for reasons of hygiene, bones and skulls were exhumed from the overcrowded cemeteries of Paris and transported to underground tunnels.” (Taschen, 2006). Today, these catacombs are popular attractions where the bones can be seen in the passages. During early Christianity, catacombs also served as tombs, but in modern times, they were more of a storehouse for bones, ossuaries rather than individual graves. Ariès’ summaries and conclusions of how people died in the Middle Ages were as follows: 1. The person waited for death in bed; 2. Death was a publicly organised ceremony. The ceremony was organised by the dying person who knew the protocol. If he forgot or tried to cheat, it was up to assistants, doctors and the priest to organise the procedure according to Christianity or custom. The dying man’s room was turned into a public place and could be entered freely. Doctors at the end of the eighteenth century who discovered the first principles

of hygiene complained about overcrowding in the rooms of the deceased. As early as the beginning of the nineteenth century, passers-by who encountered a small procession with a priest on the street would join them, continue and enter the dying person's room (Ariès, 1975).

Reforms of Joseph II.

In the modern age, many changes occurred and affected the face of today's cemeteries. Hygienic standards, which were most radically introduced into Austro-Hungarian law by Joseph II. (1741-1790), ordered the closure of cemeteries and tombs in cities and establishment of new ones at a distance of at least a quarter of an hour's walk from the nearest dwelling (outside the city, similar to ancient Rome). He ordered that cemeteries were to be surrounded by a wall and that graves had to be organised in regular lines, a custom maintained to this day (Kotrlý, 2016). In the eighteenth century, France was ruled by Louis XVI, who also passed a law to bury the dead outside the city. Other parts of Europe followed the example of these two powers. Louis XVI lived during a time of social upheaval, later referred to as the French Revolution; under the pressure of events, Louis XVI was beheaded on account of his political actions but also the social context, when people were seeking a symbol for the end of the bourgeoisie and the establishment of a working-class government. They found this symbol in this public execution.

The Great French Revolution

At the end of the eighteenth century, the Great French Revolution took place in France and brought associated changes in society. It was a period of enlightenment and reformation. "One of the works of the Great French Revolution (1789) was the drafting of a bill on burial and a crematorium project." (Cremation Society, 2009). Shortly after the new Italian Health Act (1874) was issued, the first crematorium was built and served as a machine for burning in Milan (1876). A crematorium was built in the same year in Washington. The construction of crematoria

was preceded by the efforts of humanists to restore the tradition of cremation and various societies were established, joined by notable personalities. Therefore, after 1,000 years since prohibition by Charlemagne under penalty of death to perform cremation, gravesites for cremated remains began to appear again, albeit in different form. The Church itself, as a representative of the Christian religion, only recognised cremation as a method of burial in the twentieth century, with the assistance of the Roman Catholic Church in 1963 (Kotrlý, 2016). The Czech Republic later underwent reform. In 1899, the Society for the Burning of Corpses was established, later called the Crematorium Association, and in 1909, the Cremation Society, which is a member of the International Cremation Federation (ICF), was formed. The first law to allow cremation, Lex Kvapil, came into force, and since that time, cremation has been a second option to the traditional Christian burial. The current form of cremation is often referred to as secular. Cremation has been a common type of funeral throughout history; it was common, for example, in Ancient Greece and Celtic culture, and it is also mentioned in the Viking sagas but was always accompanied by certain rites, which is different from the modern-day funeral, when often no ceremony of any kind is performed (Červený, 2017). Sociologists therefore deem Czech society secularised (Lužný, Navrátilová, 2001). Developments in transport and industry have made it possible to transport remains over longer distances, and refrigeration facilities have become available where the deceased can be stored for longer periods. Developments in medicine and hospital facilities have also meant that people do not in general die at home but in a hospital or retirement home. Thus, the occurrence of entering a dying man's house from the street by whomever has disappeared; the dying man is no longer at home, and death is not considered a public act. "Although people have pushed death as such to the very margin of their own and social interests, there are still situations in the life of our society when we extract a few memories of the rituals from collective memory, which we have considered lost." (Syslová 2010).

Postoje ke smrti a strach ze smrti

Beliefs Surrounding Death and the Fear of Death

Během lidských společenství, ať pravěkých nebo současných, považovaných za vyspělé, se setkáváme s tou samou emocí – strachem ze smrti, který má mnoho podob. Davies uvádí různé formy strachu od historie po současnost. Mystickou formou nazývá Gilgamešův strach po smrti jeho blízkého přítele Enkidua. Gilgameš si uvědomil, že on také zemře, a říká, jak smutek vstoupil do jeho srdce a jasně uvádí: „Bojím se smrti.“ Zajímavě text uvádí, že jeho zármutek částečně zmírnilo, když poté co zaspal, se vzbudil s dalším smyslem – energií, kterou Měsíc dává jako samotná lampa bohů, „vstal šťastný ze života“. V této nově nalezené energii zabil lvy, snědl jejich maso, vykopal studny a pil z nich vodu, dramaticky připomíná předchozí epizodu, kdy ho ještě živý Enkidu pobízel, aby „zapomněl na smrt a usiloval o život“. Nicméně, jeho strach ze smrti, spuštěn smrtí jeho přítele, se jen zhoršuje, přemýšleje o své vlastní smrtelnosti a hledaje na ni lék, než se konečně vzdá její nevyhnutelnosti. (Davies, 2005) Davies interpretuje tuto změnu postoje, zapříčiněnou prostřednictvím zármutku, během kterého se Gilgameš stává moudřejším a přizpůsobuje se konečnosti, jako další formu reakce v kontextech strachu ke hluboce zakořeněné lidské odpovědi „útek nebo souboj“. Pa-

Across human societies considered advanced, from prehistoric to contemporary, we encounter the same emotion: the fear of death. This fear takes many forms. Davies mentions various forms of fear from history to the present day. He describes Gilgamesh's fear after the death of his close friend Enkidu as a mystical form. Gilgamesh realised that he, too, would die, saying how sadness entered his heart and that “I am afraid of death.” Interestingly, the text describes that his grief was partially alleviated when, as he fell asleep, he awoke with another sense, an energy that the moon provides as the very lantern of the gods, “he arose happy from life.” In this newfound energy, he killed lions, ate their flesh, dug wells, and drank water from them, dramatically recalling a previous episode when the still-alive Enkidu urged him to “forget death and seek life.” However, his fear of death, triggered by the death of his friend, only became worse, and he thought about his own mortality and looked for a cure before finally accepting its inevitability (Davies, 2005). Davies interpreted this change in attitude caused by grief, during which Gilgamesh became wiser and adapted to finiteness, as another form of reaction in the context of fear of the deep-rooted human response “escape or struggle.”

trně tento strach ze smrti souvisel s uvědomováním si vlastní osobnosti a individuality, o Gilgamešovi víme hodně podrobností. Také jeho podoba, i když idealizovaná, je zaznamenána. Předchozí kultury se zpodobování konkrétního člověka, živého či mrtvého, vyhýbaly (Dvořák, 2002). Ve starověkém Egyptě byl přítomný také určitý druh strachu, ale již to nebyl strach ze samotné smrti, ale ze smrti špatné. Po smrti měla duše vstoupit do síně obou pravd, žádost pro tento vstup byla jednou z nejdůležitějších z Knihy mrtvých: „Nezhřěšil jsem proti lidem; neporážel jsem dobytek, určený k oběti; nenařizoval jsem nikomu pracovat víc, než bylo mu možno; nechoval jsem nevážnosti k bohu, nepohrdal jsem chudými; nepřipravil jsem nájemce o jeho majetek; neočernil jsem člověka u jeho nadřízeného...“ (Lexa, 1930). Dnešním projevem řečeno, etické zásady a loajalita k bohu se měly dodržovat během života. Pokud při vážení bylo srdce moc těžké, zatížené hříchy, prohřešky vůči zásadám, srdce snědl netvor Am-mit, pojídač duší s hlavou krokodýla, tělem lva a zadní částí hrocha. Zvíře mělo vzbuzovat hrůzu, byla to podoba pro Egyptany nejhrůznější nejen vzhledem, ale také tím, že představovala konec duše a tím i ztrátu poslední možnosti na nesmrtelnost. Nesmrtelnost byla tedy podmíněna. I když Egyptané popisovali do nejmenších podrobností, co se bude dít po smrti, a že ti, kterých srdce je čisté, můžou získat nesmrtelnost na Elysejských polích, v zemi Osirida, strach byl stále přítomen. Kierkegard (1968) a jeho rozsáhlá analýza Nemoc ze smrti (The Sickness unto Death; orig. 1849) v některých směrech předchází Freudův zájem o nevědomí a připravuje scénu pro pozdější přístup k centrálnímu tématu identity (in Davies, 2005). Kierkegard sestavuje portréty, detailní popis, jak lidé myslí a jak prožívají emoce, vnímají sebe v termínech naděje a zoufalství. Smrt podle něho není zdaleka terorem, který by někdo mohl očekávat. „Pro něj nejhlubší smutek v lidském životě nespočívá ve smrti, ale v selhání mnoha lidí při střetu se vším, co ubírá na skutečné osobnosti, selhání v tom být skutečně tím, kým jsou. Pro Kierkegarda existuje osud horší než smrt: a to je nestát se, sebe samými.“

Apparently, this fear of death relates to the awareness of one's own personality and individuality. We know many details about Gilgamesh, and his image, although idealised, is recorded. Previous cultures avoided the depiction of specific people, living or dead (Dvořák, 2002). A certain kind of fear also existed in ancient Egypt, but it was not the fear of death itself, rather the fear of a bad death. After death, the soul would enter the hall of both truths, and the words for the entry were among the most important in the Book of the Dead: “I did not sin against men; I did not slaughter the cattle intended for sacrifice; I did not order anyone to work more than he was able; I did not blaspheme, I did not despise the poor; I did not deprive the tenant of his property; I did not malign a servant to his master...” (Lexa, 1930). In today's words it means that, ethical principles and loyalty to God were to be observed throughout life. If the heart was too heavy when it was weighed, burdened with sins, i.e. the transgression of principles, the heart was eaten by the monster Am-mit, a soul-eater with a crocodile's head, a lion's body and the rear of a hippopotamus. The animal aroused terror; it was the most horrible form for the Egyptians, not only in appearance but also in that it represented finality, the end of the soul and thus the loss of the last chance for immortality. Immortality was therefore conditional. Although the Egyptians described in detail what would happen after death and that only those with pure hearts could gain immortality in the Elysian Fields in the land of Osiris, fear remained. Kierkegard and his extensive analysis The Sickness unto Death [orig.1849], 1968, according to Davies, in some ways preceded Freud's interest in the unconscious and prepared the scene for a later approach to the central theme of identity. Kirkegard compiled portraits, detailed descriptions of how people thought about and experienced their emotions and their self-perceptions in terms of hope and despair. Death was far from the terror one might expect. “For him, the deepest sadness in human life does not lie in death, but in the failure of many people in conflict with everything that affects real

Když se ve 14. století v Evropě vyskytl mor, pocházející z Číny, zemřelo kolem 25 milionu Evropanů, což mělo za následek dvě pozitiva: zvýšilo se postavení dělníků a nastaly další společenské změny, zvýšila se zbožnost vůči některým „morovým – svatým“. Giovanni Boccaccio napsal svůj Dekameron jako popis událostí vysvětlujících, jak mor ovlivnil lidi, v neposlední řadě postoj ke smrti – klesající respekt k umírajícím a mrtvým, když si živí museli uvědomit své vlastní šance na přežití zajištěním pouze minimálního kontaktu s nemocnými (Davies, 2005). Filosofickým obavám čelíme ve 20. století, kdy je kazatel, teolog Paul Tillich, propagoval jako popis lidského stavu, antropolog Geoffrey Gorer jako skrytou sílu. Jednou z cest umožňujících každému názoru nějakou důvěryhodnost je rozvinutí tématu „strachu ze smrti“ jako formy „strachu ze života“. Obzvláště strach ze života je koneckonců strach ze zbytečnosti života. Selhání čelit faktu, že lidský život je v určité úrovni nesmyslný, je strach ze života. Strach ze smrti jako té, která maří obvyklý smysl pro kontrolu nad životem, zatímco starý člověk může toužit po setkání se svým mrtvým partnerem v posmrtném životě, úspěšný výkonný manžel se obává, co se stane jeho ženě a dětem v jeho nepřítomnosti. Podobně má mnoho matek větší strach o děti než samy o sebe. Někteří by se zmínili také o kompromisech a nepřekonatelném nepořádku života (Davies, 2005). Albert Camus zmiňuje něco podobného ve svém románu (1947; 1960), kde se zabýval takzvanou „morální nákazou“; píše, že „někteří z nás cítí tak zoufalou únavu, ze které nás již nic nemůže osvobodit, kromě smrti“ (in Davies, 2005). V porovnání s nejrůznějšími strachy pronikajícími celou historií společnosti vyniká postoj ke smrti v keltské kultuře. Ať už to bylo kolektivním myšlením nezdržujícím individualitu, kterým vynikaly všechny keltské kultury na území střední Evropy severně od Alp, nebo to byla pokora před samotným bytím, kdy si Kelt uvědomoval, že vesmír ani člověka nezná a nedovolil si bohy zobrazovat na svých obrazech, viděl je v symbolech. Jejich znaky dochované na mincích jsou plné dualismu – života a smrti. Věděl, že jedno bez druhého

personalities, the failure to really be who they are. For Kierkegaard, there is a fate worse than death, and that is not to realise one's self.

When a plague originating in China occurred in Europe in the fourteenth century, around 25 million Europeans died, resulting in two positive outcomes: the rise of workers and further social changes, and piety for some 'plague saints'. Giovanni Boccaccio wrote his Decameron as a description of the events explaining how the plague affected people, not least the attitude to death in the declining respect for the dying and the dead when the living had to realise their own chances of survival by ensuring minimal contact with the sick (Davies, 2005). We faced these philosophical concerns in the twentieth century, when the preacher, theologian Paul Tillich, promoted them as a description of the human condition, and anthropologist Geoffrey Gorer described them as a hidden force. One way to give each opinion some credibility is to develop the theme of fear of death as a form of fear of life. In particular, the fear of life is, after all, a fear of the futility of life. The failure to face the fact that human life is, on some level, meaningless, is the fear of life. Fear of death is one that thwarts the usual sense of control over life, while an old man may long to meet his dead partner in the afterlife, a successful executive as a family man worries about what will happen to his wife and children in his absence. The same applies to many mothers, whose fear for her children is greater than for herself. Some would also mention compromises and the insurmountable disorder of life (Davies, 2005). Albert Camus mentions something similar in his novel when he dealt with the 'moral disease', writing: "some of us feel such a desperate fatigue, exhaustion, from which nothing can free us except death." (1947, 1960:207).

Compared to the fears permeating the entire history of society, the attitude to death in the Celtic culture stands out; this was either because of collective thinking without emphasising individuality, a characteristic of all Celtic cultures in Central Europe north of the Alps, or it was humility before being itself, when

nemůže být. „Život vzniká ze smrti, den pochází z noci, jaro vychází ze zimy; takové je pojetí Keltů. Stvoření probíhá v temnotách nočních květů, stejně jako vejce považované za neživé v sobě nese zárodky života. Na základě této logiky oblast duší zemřelých zdaleka není pochmurná, nýbrž mnohotvárná a všudypřítomná. Na rozdíl od příliš dogmatických náboženství, která jako by všechno věděla dopodrobna, keltská víra připouští, že má jedinou jistotu, a to že duše je nesmrtelná.“ (Lengyel, 1969). Tento postoj ke smrti a životu, jejich neustálé střídání, byl pro Keltů úplně samozřejmý a přirozený. Pro člověka dnešní společnosti, který se snaží smrt popřít a oddalovat léky, může znít neskutečně. Kolektivní myšlení Keltů se i na smrt dívá jako na něco nevyhnutelného, co jde mimo nás, děje se neustále a proti individualitě dnešního chápání, které klade jednotlivci na záda veškerou odpovědnost, i odpovědnost za smrt. Kolektivní postoj je naprosto osvobozující a uklidňující, s poznáním, že ne vše je v našich rukou. Když si člověk uvědomí, že smrt je nevyhnutnou součástí života, možná právě tehdy začne skutečně žít a může pak i skutečně zemřít. Gennep (1909) uvádí i jiné kultury, které nahlížely na smrt a život cyklicky, nikoli lineárně: „Bez ohledu na komplikaci tohoto vzoru, od narození po smrt, je to nejčastěji vzor přímý (rovný, lineární). V některých populacích, jako je Lusheu, však představuje kruhový (cyklický) tvar, takže všichni jednotlivci procházejí bez konce (do nekonečna) stejnou řadou stavů a pasáží, od života k smrti a od smrti k životu. Tato extrémní, cyklická forma schématu převzala etický a filozofický rozsah v buddhismu a u Nietzscheho, v teorii Věčného návratu (L'éternel retour), psychologického zaměření. A konečně, řada lidských pasáží je u některých lidí dokonce spojena s kosmickými přechody, revolucemi planet, fázemi Měsíce. Je to obrovská myšlenka, propojit fáze lidského života s těmi, které se týkají života zvířat a rostlin, a pak s jistým druhem předvědeckého věštění s velkými rytmy vesmíru.“ Keltové tedy nebyli jediní, kdo vnímali neustálý koloběh jako základ bytí. Keltská mytologie, pocházející originálně z 1. tisíciletí př. n. l., se zachovala ústním podáním

Celtic man realised that he did not know the Universe nor Man and did not allow himself to portray the gods, only see them through symbols. Their symbols preserved on coins are full of the dualism of life and death; the Celts knew that one could not exist without the other. "Life comes from death, day comes from night, spring comes from winter; such is the concept of the Celts. Creation takes place in the darkness of the night flowers, just as an egg considered lifeless contains the germ of life. Based on this logic, the realm of the souls of the dead is far from gloomy, but multifaceted and ubiquitous. Unlike overly dogmatic religions, which seem to know everything in detail, the Celtic faith admits that it only has one certainty, that the soul is immortal." (Lengyel, 1969). This attitude to death and life and their constant alternation was completely self-evident and natural to the Celts. This may sound unreal to a person today, who endeavours to deny death and delay it with medication. The collective thinking of the Celts also viewed death as something inevitable that existed beyond us; it happened constantly and in contrast to the individuality of today's understanding, which puts all responsibility on the individual's back, even responsibility for death. The collective attitude is absolutely liberating and reassuring in knowing that not everything is in our hands. When one realises that death is an essential part of life, perhaps that is when one begins to truly live, in being able to die. Van Gennep also mentions other cultures that viewed death and life cyclically rather than linearly. "Regardless of the complication of this model, from birth to death, it is most often a straight pattern (straight, linear). However, in some populations, such as Lusheu, a circular (cyclical) pattern is represented, so that all individuals experience the same series of states and passages endlessly (indefinitely), from life to death and from death to life. This extreme, cyclical form of the scheme has taken on an ethical and philosophical meaning in Buddhism, in the work of Nietzsche, in the theory of Eternal Return (Retour Éternel), a psychological focus. Finally, many human passages some people's cases are even associated with

až do středověku. Možná je jenom náhoda, že právě ve středověku nalézáme období, kdy není strach ze smrti přítomen, nebo alespoň není popisován v souvislosti se smrtí, a kdy hřbitov byl veřejným místem (Ariès, 1975), (Lengyel, 1969).

Ariès věnuje postoji ke smrti velkou část své práce, kde cituje středověké texty, jako jsou Romány okrouhlého stolu (8. století, vytvořené anonymem), Rolandova píseň (778, během vlády Karla Velikého a populární ve 12. století, dodnes zachována ve francouzské literatuře), Tristan a Izolda (z 12. století) a další. „Lancelot (z Románů okrouhlého stolu) zraněný, ztracený, vidí sám sebe v pustém lese, ztratil vládu nad svým tělem, věří, že umře. Takže co udělá? Gesta, která jsou mu diktována starobylými zvyklostmi, jsou rituální gesta a tato je třeba udělat, když se umírá. Sundá své zbraně, lehne si moudře na zem: musí být v posteli (,ležící v posteli nemocného, opakují po vícero staletí testamenty). Natáhne se tak, že jeho hlava má být otočena k východu, k Jeruzalému.“ Další text cituje krále Bana, otce Lancelota, který měl špatný pád: „Díval se na nebe a vyslovil, jak jen mohl... Ach pane Bože, pomoz mi, protože já vidím a já vím, že můj konec přichází.“ (Les enfances de Lancelot du Lac). Ariès dále uzavírá, že umírání bylo ve středověku předpovězeno přírodními signály, důvěrným přesvědčením více než nadpřirozenými jevy nebo magií. Je to něco velice jednoduchého, co nalézáme i v dnešních dnech, nejméně jako přežitek uvnitř naší industriální společnosti. Nebylo považováno za podvod, když v roce 1491, ve světě urbanizovaném a vzdáleném Rolandovi a Tristanovi, mladá dívka milující život viděla blízkou smrt, zoufalá, dala svou duši ďáblu. (Einaudi, 1957; in Ariès, 2020) Středověká města vznikala často kolem klášterů a kostelů, kolem kterých se obvykle pohřbívalo. Philippe Ariès popisuje středověký hřbitov takto: „Nakonec se tento azyl (hřbitov – azyl kolem církevního majetku, podle lexikografa du Cangeho) stal místem setkávání jako na Forum Romanum, Piazza Major nebo Corso měst středomořských, pro vyřizování obchodů, pro tancování a hraní her, jednoduše pro potěšení být spolu. Podél hrobů se občas usadili

cosmic transitions, planetary revolutions and phases of the moon. It is a great idea to connect the phases of human life with those of animal and plant life, and then with a kind of pre-scientific divination, with the great rhythms of the Universe.” The Celts, therefore, were not the only who perceived a constant cycle as the basis of being. Celtic mythology, originally from the first millennium BCE, has been preserved orally until the Middle Ages. Perhaps it is just a coincidence that in the Middle Ages we find a period when the fear of death was not present, or at least not described in connection with death, and when the cemetery was a public space (Ariès, 1975), (Lengyel, 1969). Ariès devotes much of his work to this attitude to death and cites medieval texts such as the Round Table Novels (eighth century, created by an anonymous chronicler), Roland’s Song (778, during the reign of Charlemagne and popular in the twelfth century, still preserved in French literature), Tristan and Isolde (from the twelfth century) and others. “Lancelot (from the Round Table Novels), wounded, lost, sees himself in a desolate forest, having lost control of his body, and believes he will die. What is he going to do? The gestures dictated to him by ancient customs are ritual gestures, and these must be performed when one dies. He takes off his weapons, lies wisely on the ground: he must be in bed (“lying on the sick bed,” as has been repeated by testaments over several centuries). He reaches out so that his head faces the east, towards Jerusalem. Another text quotes King Ban, Father Lancelot, who had a bad fall: “He looked up at heaven and said as best he could. ‘Oh my God, help me, because I see and I know that my end is coming.’” (Les enfances de Lancelot du Lac). Ariès further concluded that dying was foretold in the Middle Ages by natural signals, intimate beliefs, more than just supernatural phenomena or magic. It is something very simple that we encounter even today, at least as a relic in our industrial society. There was no form of deception, although in 1491, in a world urbanised and distant from Roland and Tristan, a young girl who loved life, when she saw death approaching, desperate, gave her soul to the

obchodníci a prodavači. Na Hřbitově Neviňátek (Cimetière des Innocents v Paříži) veřejní spisovatelé poskytovali svoje služby.“ (Ariès, 1975). Tento popis dokládá i koncil v Rouenu roku 1231, zakazující tančit na hřbitově nebo v kostele pod hrozbou exkomunikace. Další koncil roku 1405 zakazoval tančit na hřbitově, hrát tam jakoukoli hru, nařizoval zákaz mimům, žonglérům, maskovaným, muzikantům, šarlatánům vykonávajícím podezřelé řemeslo. Život a smrt ve středověkých městech existovaly bok po boku. Středověké „spřátelení se smrtí“ později, během novověku, přerostlo ve „smrt zakázanou“. Smrt ve 20. století již není „ochočená“, ale „divoká“. (Ariès, 1975).

V historii smrt provázely rituály, které zahrnovaly posvátné nebo okultní předměty a látky. Had představoval současně život i smrt, protože přecházel mezi těmito dvěma světy: do podzemí, kde žijí mrtví, a na povrch země (u Keltů). Měsíc jako antropologická konstanta se vyskytuje v mnoha kulturách, je to symbol neustálého obnovování a zániku (u starověkých Egypťanů a Keltů). Na Měsíc odkazuje i Epos o Gilgamešovi, dává mu sílu v jeho smutku za mrtvým přítelem (sumerská říše). Později Měsíc vystřídal Slunce a solární kult byl jedním z nejrozšířenějších a nejdéle trvajících. Egypťané věřili v každodenní smrt Slunce během noci a jeho znovuzrození, existovaly i modlitby, aby opět ráno vyšlo. „Pohřební obřady starověkého Egypta jsou dobrým příkladem systému obřadů přechodu pro začlenění (agregaci) do světa mrtvých. Základní myšlenkou je identita Osirise a mrtvého na jedné straně, Slunce a mrtvého na straně druhé.“ Jak uvádí Gennep (1909), mrtvý se na druhém světě ztotožňuje s bohem. Osiris byl bůh plodnosti, zemědělství, posmrtného života, mrtvých, vzkříšení, života a vegetace. Byl zabit, brutálně rozsekán svým bratrem Setem, ale jeho žena Isis všechny části spojila a Osiris znovu ožil a stal se bohem posmrtného života. Mrtvý se na druhém světě ztotožňuje také se Sluncem, které dle Egypťanů umírá každou noc a znovu ožívá. Gennep (1909) uvádí: „Věřím, že musely existovat dva oddělené rituály, které se spojily v tématu smrti

devil (Einaudi, 1957).

Medieval towns were often built around monasteries and churches, around which people were usually buried. Philippe Ariès describes a medieval cemetery as follows: “Eventually, this asylum (cemetery – asylum around church property, according to lexicographer Du Cange) became a meeting place like the Roman Forum, Piazza Major or the Corso of Mediterranean cities for business dealings, dancing and playing games, simply for the pleasure of being together. Occasionally merchants and vendors settled along the graves. At the Cemetery of the Innocents (Cimetière des Innocents) in Paris, public writers provided their services.” (Ariès, 1975). This description is also documented by the Council of Rouen in 1231, which forbade dancing in cemeteries or churches under threat of excommunication. The next council in 1405 forbade dancing and playing any games in cemeteries, and ordered a ban on mimes, jugglers, masked performers, musicians and charlatans engaging in suspicious trades. Life and death in medieval cities existed side by side. The medieval ‘friendship with death’ later, in the modern age, grew into a ‘forbidden death’. Death in the twentieth century is no longer ‘tamed’ but ‘wild’. (Ariès, 1975) Throughout history, death has been accompanied by rites that included sacred or occult objects and substances. The serpent represented life and death simultaneously since it passed between these two worlds, i.e. to the underworld, where the dead live, and to the surface of the earth (according to the Celts). The moon as an anthropological constant occurs in many cultures; it is a symbol of constant renewal and extinction (the ancient Egyptians and Celts). The moon is also referred to in the epic of Gilgamesh and gives him strength in his mourning for a dead friend (Summer Empire). Later, the Moon was replaced with the Sun, and the solar cult became one of the most widespread and longest lasting. The Egyptians believed in the daily death of the Sun at the night and its rebirth in the morning. Even prayers for the sun to rise again existed.

“The funerary rites of ancient Egypt are a good

a znovuzrození. Jako Osiris je mrtvý muž rozebrán a poté rekonstruován; zemřel a byl znovuzrozen ve světě mrtvých, odtud pochází řada obřadů vzkříšení. Jak Ra-Slunce, mrtvý člověk umírá každý večer: „Když dosáhne hranice Hádu, jeho mumie je hozena do kouta a opuštěna; ale série obřadů, kterými prochází, na čunu Slunce, během noci, ho znovu a znovu oživuje, ráno, kdy je vidět nového živého, je připraven pokračovat ve své každodenní cestě na světle, pod povrchem země světa živých.“ Tato mnohonásobná znovuzrození slunečního rituálu se skombinovala s jedinečnou rekonstrukcí osirijského rituálu při prvním příchodu mrtvého do Hádu, takže tato rekonstrukce začala fungovat každý den.“

Mnoho starých staveb a textů odkazuje na rituál smrti jako na určitou cestu. Stavby obsahují často linii, po které jde průvod a určitá zastavení, brány, přechody, etapy. Prvními, a asi nejjednoduššími, byly dolmeny. Dlouhá chodba vytvořená z obrovských megalitických kamenů má jasný vstup, chodbu klesající do země a na konci komoru s nejnižším místem. Obrovské kameny dolmenu Crucuno v Morbihanu (Francie, Bretaň) tvořily původně krytou alej v délce až 27 metrů. Cestu vymezovaly asi nejkompexněji egyptské stavby od Nilu až po pyramidu: plavba na čunu přes řeku Nil do údolního chrámu, přes dlouhou hráz do zádušního chrámu v blízkosti pyramidy (s falešným vstupem do pyramidy), pak do boční vstupní kaple pyramidy, dlouhou chodbou do podzemí, do pohřební komory pod pyramidou. (Lehner, 1997) Dlouhá cesta byla doprovázena obřady, což dokazují hieroglyfy, člu se v nich objevuje často nejen jako symbol cesty, ale fyzické nálezy člunů dokazují jeho použití při obřadech. Pes, který se plavil s mrtvým na člunu, měl zajistit, aby našel cestu do druhého světa. „To, co je tady pro nás důležité, je, že mrtvý musí zdolat cestu, a přeživší se mají postarat o to, aby mu poskytli všechny potřebné předměty, a to jak materiální (oblečení, jídlo, zbraně, nářadí), tak magicko-náboženské (amulety, znaky, hesla atd.), která ho zajistí stejně jako žijícího cestovatele pro pochod nebo přechod, pak příznivé přijetí. Také vidíme rituály identifikace pro určité detaily rituálu. Takhle

example of a system of rites of passage for integration (aggregation) into the world of the dead. The fundamental idea is the identity of Osiris and the deceased on one hand, and the Sun and the deceased on the other.” According to van Genep, the dead identify with God in the next world. Osiris was the god of fertility, agriculture, the afterlife, of the dead, resurrection, life and vegetation. He was killed, brutally dissected by his brother Set, but his wife Isis united all the parts and Osiris came to life again and became the god of the afterlife. In the next world, the dead also identify with the sun, which, according to the Egyptians, died every night and came to life again. Genep wrote: “I believe that there must have been two separate rituals that came together on the subject of death and rebirth. Like Osiris, the dead man is dissected and then made whole again; he died and was reborn in the world of the dead, hence the series of resurrection rites. Like Ra, the Sun, a dead man dies every night: when he reaches the border of Hades’ realm, his mummy is thrown into a corner and abandoned; but the series of ceremonies he passes through on the boat of the sun during the night revives him again and again, and in the morning, when he may be seen alive, he will be ready to continue his daily journey in the light, beneath the surface of the earth’s world of the living. These multiple rebirths of the sun ritual were combined with a unique reconstruction of the Osirian ritual upon the first arrival of the deceased in Hades’ world, so that it began to work every day.”

Many ancient buildings and texts referred to the ritual of death as a certain path. Buildings often contained a line and certain stops, gates, crossings and stages along which a procession passed. The first and probably the simplest were the dolmens. These long corridors made of huge megalithic stones had a clear entrance, a corridor descending into the ground, and a chamber at the end with the lowest point. The huge stones of the Crucuno dolmen in Morbihan (France, Brittany) originally formed a covered alley up to 27 meters long. The path was comprehensively established with Egyptian structures from the Nile

se Laponci postarali o zabití soba na hrobě, aby na něm mohl mrtvý uskutečnit cestu, než dosáhne svého posledního pobytu, jeho bolestnou cestu, která trvala podle některých tři týdny, podle jiných tři roky.“ (Genep, 1909). U jiných kultur, např. u Haidanů, se nejdřív mrtvý po smrti baví, v zemi duší tančí posvátné tance. Za touto zemí žije náčelník, na němž závisí množství lososa (jinak řečeno hojnost). „Po nějaké době je mrtvý muž vybaven kánoí připomínající jeho vlastnosti (symboly identifikace), a mezi nářky svých společníků jde do země zvané Xàda: to je jeho druhá smrt; pak projde třetí a čtvrtou. Při své páté smrti se vrací na zem jako modrá moucha...“ (Genep, 1909). Tchérémisses věří, že mrtvý člověk může zemřít, nebo jinak (u Viatků), že muž může zemřít sedmkrát při přechodu z jednoho světa do druhého a že následně se promění v rybu. Tchérémisses a Haidané tedy věří, že mrtví mohou opět zemřít, přičemž se vždy transformují na nižší bytost nebo hmotu. Ceremonie Lusheů zahrnovaly i složitý rituál návratu duše mrtvého do jejich rodiny nebo společnosti, do nového potomka, vnuka nebo pravnuka. Předtím se ale jeho duše transformovala do sršně, a nakonec do kapky rosy (Genep, 1909). Podobně i báseň Kat Godeau, připisovaná Taliesinovi, keltskému bardovi, který již prošel evangelizací, ale zaznamenal tuto báseň, uvádí přechod duše do mnoha podob: „Byl jsem mnoha věcmi, než jsem nabyl své konečné podoby. / Byl jsem úzké zlaté kopí, jasně si na to vzpomínám. / Byl jsem padající kapka deště. / Byl jsem ta nejhlubší hvězda. / Byl jsem slovo mezi písmeny. / Byl jsem kniha na počátku. / Byl jsem světlo lampy. / Rok a půl / jsem byl obrovským mostem / přes třikrát dvacet ústí řek. / Byl jsem mořský proud, byl jsem orel, / byl jsem rybářský člun na moři. / Byl jsem jídlo na hostině, / byl jsem kapka lijáku, / byl jsem meč v sevření rukou, / byl jsem štít v bitvě. / Byl jsem struna harfy / po devět let. / Byl jsem voda, byl jsem pěna/ byl jsem houba v ohni. Byl jsem strom tajemného lesa.“ (Lengyel, 1969). To, v co věřily staré národy, se nám dnes může zdát dětské a směšné. Pocházejí častokrát z pozorování přírody a subjektivního vnímání, určité zvyky mohly

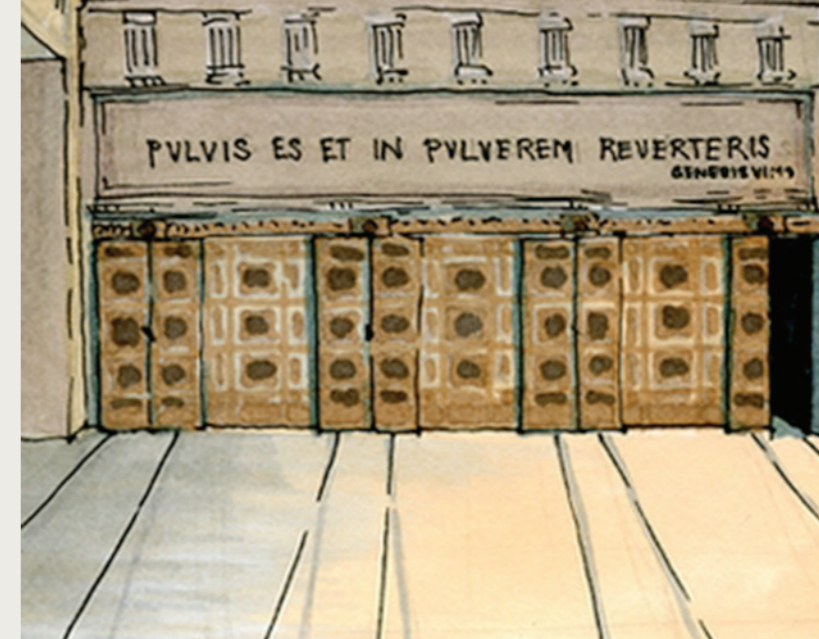
up to a pyramid: a boat journey across the Nile to a valley temple, over a long dam to the mortuary temple near the pyramid (with a false entrance to the pyramid), then to the side entrance chapel of the pyramid, along a long corridor leading underground, and into the burial chamber below the pyramid (Lehner, 1997). The long journey was accompanied by special rites, as evidenced by hieroglyphs. The boat often appears not only as a symbol of the journey, but physical findings of boats prove their actual use in these ceremonies. The dog that sailed with the deceased on the boat was to make sure that he found his way to the next world. “What is important to us here is that the deceased must make the journey, and the living must take the care to provide him with all the necessary items, both material (clothing, food, weapons, tools) and the magic-religious items (amulets, signs, passwords, etc.) to ensure his safe passage or crossing, just like that of a living traveller’s, and then his favourable reception. We can also see identification rites in certain details of the ritual. This is why the Lapps took care to kill a reindeer on the grave so that the deceased could make his journey on the reindeer’s back to reach the place of his final stay, his painful journey, which for some lasted some three weeks, three years for others.” (Genep, 1909). In other cultures, such as the Haidans, the dead were first merry after death and performed sacred dances in the land of the souls. Behind this country lived a chief on whom the amount of salmon depended (in other words, abundance). “After a while, the deceased is provided with a canoe reminiscent of his character (symbols of identification), and among the lamentations of his companions, he travels to a land called Xàda: this is his second death; then he passes through the third and the fourth. Upon his fifth death, he returns to earth as a blue fly.” (Genep, 1909). Tchérémisses believes that a dead man can die, or else (in Viat culture), that a man can die seven times in the transition from one world to another, and that he will subsequently turn into a fish. Thus, the Tchérémissi and the Haidans believed that the dead could die again, always being transformed

přejít v dogmata, jiné však mohou daleko pravdivěji vysvětlovat princip smrti než dnešní vědecký postoj. Přinejmenším osvětlují průběh smrti, který není okamžitý, jak by se mohlo zdát, má své trvání, přípravu a určitou dobu transformace a etap i po smrti, které třeba živí pozůstalí cítí jako smutek. Je důležité, abychom se rozpomněli na tyto zákony, které jdou mimo nás, a po jejich přijetí nebudeme smrt vnímat jako strašnou, nýbrž přirozenou a postupnou. Název smuteční síň, který se užívá v různých zemích, v sobě obsahuje slovo smutek a je zavádějící. Smutek nemusí být během rituálu nezbytný, je to spíše rituál přechodu, konkrétně separace a agregace (začlenění se do nového společenství mrtvých), který se odehrává v síni, jak upozornil Genep (1909).

into a lower being or matter. The Lushei ceremonies included a complex ritual of the return of the soul of the deceased to its family or society, to a new descendant, grandson, or great-grandson. Before that, however, the soul was transformed into a hornet, and eventually into a dewdrop (Genep, 1909). Similarly, the poem of Cad Goddeu (Kat Godeau), attributed to Taliesin, a Celtic bard who underwent evangelisation though recorded this poem, presented the transition of the soul into many forms: "I was many things before I took my final form. / I was a narrow golden spear; I remember it clearly. / I was a falling raindrop / I was the deepest star / I was a word among the letters / I was a book at the beginning / I was the light of a lamp / A year and a half / I was a huge bridge / across three times twenty estuaries / I was a sea current, I was an eagle, / I was a fishing boat at sea / I was food at a banquet, / I was a drop in a downpour, / I was a sword in the grip of the hands, / I was a shield in battle. / I was a string harp / for nine years. / I was water, I was foam / I was a sponge in the fire. I was a tree of a mysterious forest." (Lengyel, 1969). What the ancient nations believed may at present seem childish and ridiculous. It often came from the observation of nature and subjective perception, some habits may have become dogmas, but others may have explained the principle of death far more truthfully than today's scientific attitude. At the very least, they shed light on the course of death, which is not immediate, as it may seem, has a course of duration, preparation and a certain time of transformation and stages, even after death, which, for example, the bereaved feel in the form of grief. It is important to remember these laws, which extend beyond us, and after we accept them, we will not perceive death as something terrible, rather natural and gradual. The name 'mourning hall' used in various countries contains the word mourning or sadness and is misleading. Grief may not be necessary during the ritual; it is rather a ritual of transition, specifically separation and aggregation (incorporation into a new community of the dead), which takes place in the funerary hall, as van Genep pointed out.

Vznik moderní kremace a smutečních síní

Origin of Modern Cremation and Funerary Halls

„Pokud jsme sochy
Vytesány na podobu Boha;
Když je ten obraz sestřelen,
Hoďme to, co zůstalo, do ohně!
Ty, nesmrtelná formo, vrať se
Do plamenů, ke zdrojům Krávy,
Bez toho, aby tvá hlína měla ostudu,
A bez utrpení hrobu!“
—Théophile Gautier

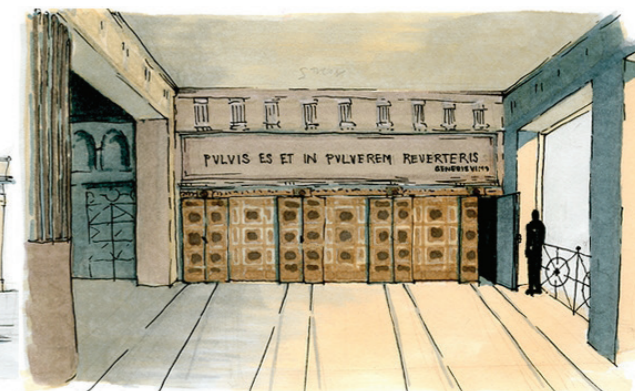
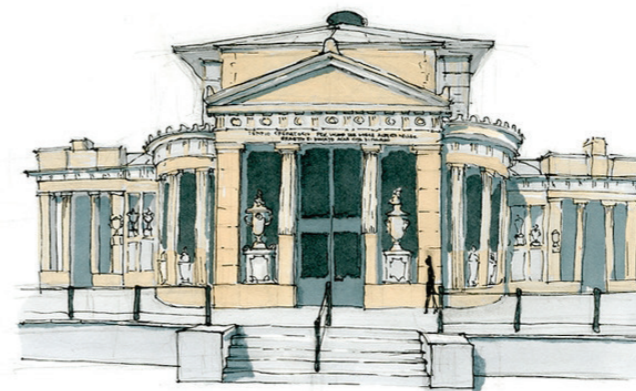
Smuteční síně vznikly s prvními krematorii. Smuteční síň měla nahradit prostor pro rituál v případě kremace, který se předtím u pohřbů do země odehrával v kostele. Ve smuteční síni se tedy měl odehrávat sekulární obřad jako druhá možnost k církevnímu pohřbu. Nejdříve byla smuteční síň součástí krematorií, až později se její prostor distancoval a tvoří někdy i samostatnou budovu. Pro pochopení významu a provozu smuteční síně je nutno začít prvními krematorii. Antický chrám, jednolodní bazilika a centrální sakrální stavba byly pro architekty inspirací pro koncipování prvních evropských krematorií. V roce 1874 byl v Itálii přijat zákon, který jako první v křesťanském světě povolil zpopelňování zesnulých, a již o dva roky později, v roce 1876, bylo v italském

*If man be then a creature made
In God's own image, to aspire,
When shattered must the image fade,
Let the lone fragments feed the fire!
Immortal form! Rise thou in flame
Again to beauty's fount of bloom
Let not thy clay endure the shame,
The degradation of the tomb!
- Théophile Gautier.*

Funerary halls were established with the first crematoria. In the event of cremation, the funerary hall replaced the space for the ritual which took place in a church prior to a burial. Thus, a secular ceremony took place in the funerary hall as another option for a church funeral. At first, funerary halls were part of a crematorium, and only later were they distanced, sometimes forming a separate building. To understand the meaning and operation of a funerary hall, it is essential to begin with the first crematoria. The ancient temple, the single-nave basilica and the central sacral buildings were the inspiration for architects to design the first European crematoria. In 1874, a law was passed in Italy that was the first in the Christian world to allow the dead to be cremated.

Miláně postaveno první evropské krematorium. První pohřeb žehem za pomoci kremačních pecí se tam uskutečnil 22. ledna 1876. Složitosti společenských změn, které předcházely výstavbě prvního krematoria, byly popsány v Encyklopedii kremace. (Davies. Mates, 2005) Avšak nakonec to byly snahy jednoho muže, Alberta Kellera, který investoval do výzkumu stroje pro kremaci, aby se nechal jako první zpopelnit moderním způsobem. Dokazuje to i nápis nad vstupem „Tempio Crematorio per volontà del nobile Alberto Keller, eretto e donato alla città di Milano“ (Kremační chrám z vůle ušlechtilého Alberta Kellera, postavený a darovaný městu Milán). Autorem neořeckého projektu milánského chrámu byl architekt Carlo Maciachini. Jádrem stavby nebyla obřadní síň, nýbrž žároviště. K tomu se po pravé straně přimykala čekárna a po levé umrlčí komora. Obřadní síň nahrazoval otevřený sloupový prostor připomínající peristyl antických chrámů. Zde smuteční hosté společně s přímými pozůstalými osobně přihlíželi rituálu zpopelnování rakve s pozůstatky zesnulého. Toto prostorové řešení krematoria se ovšem nesetkalo s příznivým přijetím ze strany veřejnosti. Kremace obecně nebyla lidmi přijímaná, protože církev v té době pořád považovala za vhodný jenom pohřeb s uložením do země. „Dórské kolonády, distylové chrámové průčelí, urny a šlehající plameny z krematoria nesly myšlenku, která vyjadřovala pocit bezčasovosti a trvalosti, nesmrtelnosti a možná odkaz na kremaci jako antickou funerální zvyklost.“ (Malone, 2017). Neoklasicistní návrhy italských krematorií na monumentálních hřbitovech pokračovaly také v případě Turína, Pisy, Florencie, Sieny a výjimkou nebyly ani egyptské předlohy, například stupňovitá pyramidová střecha krematoria v Římě na Veranském hřbitově. „Historicismus a kamufláž byly obecně zamýšleny pro propagaci kremace a povzbuzení jejího přijetí, více než zdůrazňování jejího původu v rámci radikální politiky v progresivních sociálních kruzích. Snahy zamaskovat pece a komíny naznačují povědomí o kulturní a emocionální citlivosti.“ (Malone, 2017). Pozdní 19. století dalo v Itálii vzniknout i dílům, která byla evidentně inovativní. Například

Two years later, in 1876, the first European crematorium was built in Milan in Italy. The first cremation here using cremation furnaces took place on the 22nd of January 1876. The complexities of social changes that preceded the construction of the first crematorium were described in the Encyclopaedia of Cremation (Davies & Mates, 2005). In the end, however, it was the efforts of one man, Albert Keller, who invested into cremation machine research to be the first person to be cremated in a modern manner. This is documented by the inscription above the entrance “Tempio Crematorio per volontà del nobile Alberto Keller, eretto e donato alla città di Milano” (Cremation Temple by the will of noble Albert Keller, built and donated to the city of Milan). The author of the neo-Greek project of the Milan temple was architect Carlo Maciachini. The core of the building was not the funerary hall, but the crematorium. The crematorium was extended with a waiting room on the right and a funeral parlour on the left. The ceremonial hall here instead had an open columnar space reminiscent of the peristyle of ancient Greek temples. Here, the mourners together with the bereaved relatives personally watched the ritual of cremation of the coffin with the remains of the deceased. However, this spatial design of the crematorium did not meet with a favourable reception from the public. Cremation was not accepted by people in general, because at that time, the church still considered inhumation the only suitable method. “The Doric colonnades with the distilled temple front and urns with burning flames from the crematorium carried an idea that expressed a sense of timelessness and permanence, immortality, and perhaps a reference to cremation as an ancient Greek funeral custom.” (Malone, 2017). Neoclassical designs of Italian crematoria in monumental cemeteries continued in the cities of Turin, Pisa, Florence and Siena, and Egyptian designs were no exception, such as the stepped pyramid roof of the crematorium in Rome's Verano Cemetery. “Historicism and camouflage were generally intended to promote cremation and encourage its acceptance, rather as an empha-

Obr. 9: Ilustrace prvního Kremačního chrámu (Tempio crematorio) v Miláně. Smuteční síň není součástí stavby, jenom místnost, kde lidé přihlížejí kremaci. Nad vstupem do pecí je nápis „Pulvis es et in pulverem reverteris“ (Prach jsi a v prach se obrátíš). Původní stavba bez pozdějších dostaveb na obou stranách připomíná Mykénské megaron s průčelím s tympanonem a dvěma sloupy, dispoziční schéma je však jiné. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 9: Illustration of the first Cremation Temple (Tempio crematorio) in Milan. The funerary hall is not a part of the building, only a room where people observe the cremation. Above the entrance to the furnaces is the inscription “Pulvis es et in pulverem reverteris” (You are dust, and you shall turn to dust again). The original building without later additions on both sides resembles the Mycenaean megaron, with a facade with a tympanum and two columns, although the layout is different. Drawing by Ivona Dlábková

krematorium v Lodi, v pořadí druhé krematorium v Itálii postavené v roce 1977, kde autor návrhu prof. Paolo Gorini, hledaje nejlevnější způsob kremace a mluvě o kremaci jako o pradávnejší metodě pohřbu, umístil komín hned za klasicistní vstup, čímž jej zdůraznil. Krematoria byla umísťována na monumentálních pomníkových hřbitovech (italsky Cimitero Monumentale), které se vyznačovaly pravidelnou sítí uliček, a krematorium tvořilo součást hřbitova. Ve stejném roce jako první evropské krematorium bylo vybudováno i krematorium ve Spojených státech amerických. Postavil jej Francis Julius LeMoyne na vlastním pozemku, v lokalitě známé jako Gallow's Hill. Šlo o jednoduchý dům se sedlovou střechou, bez klasicistních úprav. Jeho utilitární funkci popsal i doktor LeMoyne, který kremaci konal proto, aby zabránil kontaminaci pitné vody.

sis on its origins within the framework of a radical policy in progressive social circles. Efforts to disguise the furnaces and chimneys indicate an awareness of cultural and emotional sensitivity” (Malone, 2017). The late nineteenth century in Italy also gave rise to works that were evidently innovative. For example, the crematorium in Lodi, the second crematorium in Italy built in 1977, where the author of the design, Professor Paolo Gorini, looking for the cheapest way of cremation and talking about cremation as an ancient method of burial, placed the chimney just behind the classicist entrance, thus emphasising it. Crematoria were located in monumental memorial cemeteries (in Italian Cimitero Monumentale), which were characterised by a regular network of alleys, and the crematorium formed a part of the cemetery. In the same year, a crematorium was built in the United

Obr. 10: Krematorium se smuteční síní Gotha, první krematorium v Německu. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 10: Crematorium with the Gotha Funeral hall, the first crematorium in Germany. Drawing by Ivona Dlábková

Projektanti dalších staveb evropských krematorií již volili koncepci oddělení smuteční síně od technického provozu. Jako příklad lze uvést první německé krematorium, které bylo zprovozněno v roce 1878 v durynském městě Gotha. Toto klasicistní krematorium se smuteční síní (německy Die Trauerhalle) navrhl architekt Julius Bertuch společně s inženýrem Carlem Heinrichem Stierem. Smuteční síň v té době nabízela podobný rituál smutečního rozloučení, jaký se praktikuje v současné době. Rakev se zesnulým byla umístěna na katafalk a po ukončení obřadu sjela do suterénu. Po kolejích byla rakev s pozůstatky zemřelého dopravena k plynové křemací peci. Křemace probíhala něco málo přes jednu hodinu. Urna s popelem pak vyjela výtahem na úroveň smuteční síně a byla tak k dispozici téměř na počkání. Smuteční síň prošla obnovou, která se v původní podobě již nezachovala. „Nové smuteční síně byly stavěny na komunálních hřbitovech, proto nebyly vždy konstruovány jako výhradně světské prostory: budova na hřbitově Markkleeberg byla označena jako ‚márnice, smuteční síň (hřbitovní kaple)‘ a plány pro Holzhausen zahrnovaly místnost, kde se připravoval, po-

States as the first European crematorium. It was built by Francis Julius LeMoyné on his own land, in a location known as Gallow's Hill. It was a simple house with a gabled roof, without any classicist treatment. Its utilitarian function was also described by Dr. LeMoyné, who performed cremations to prevent the contamination of drinking water.

The designers of other European crematoria then went on to select the concept of separating the funeral hall from the technical section. An example of this is the first German crematorium, which opened in 1878 in the Thuringian city of Gotha. This classicist crematorium and funeral hall (in German Die Trauerhalle) was designed by architect Julius Bertuch and engineer Carl Heinrich Stier. The funeral hall at that time offered a similar mourning ritual to that currently practiced. The coffin with the deceased was placed on a catafalque and passed to the basement at the conclusion of the ceremony. The coffin and remains of the deceased passed to the gas cremation furnace on rails. The cremation took a little over an hour. The urn with the ashes then passed up via

Obr. 11: Krematorium se smuteční síní ve Wokingu, první krematorium v Británii, autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 11: Crematorium with the Woking Funeral Hall, the first crematorium in Britain. Drawing by Ivona Dlábková

hřební řečník/ministrant. Obzvláště na vesnicích, kde byly hřbitovy blízko kostela nebo tam byla hřbitovní kaple, sekulární (světské) pohřby neměly vždy oddělenou místnost. V šedesátých letech 20. století byly momenty, kdy celá sekulární funerální ceremonie, včetně pohřebního proslovu, se musela konat venku na hřbitově.“ (Heléna Tóth, in Venbrux, Quartier, Venhorst, Mathijseen 2013) V následujících letech byla uvedena do provozu další krematoria v německých městech Heidelberg (1891), Hamburk (1896) a Offenbach am Mein (1899).

V Anglii vzniklo po roce 1878 první krematorium ve Wokingu podle návrhu architekta italského původu Paola Goriniho v neogotickém stylu. V roce 1885 tam oficiálně poprvé proběhla křemace.

Další krematoria pak následovala v Manchesteru (1892), Glasgowě (1895), Liverpoolu (1896), Darlingtonu (1901), ale nejvýznamnější bylo otevření prvního obecního krematoria v Kingston-upon-Hullu

an elevator to the level of the funeral hall and was thus available almost instantly. The funeral hall underwent refurbishment, which did not preserve its original form. “New funeral halls were built in communal cemeteries, so they were not always constructed as secular buildings: the Markkleeberg cemetery building was designated as a ‘mortuary’, the funeral hall (cemetery chapel) and the plans for Holzhausen included a preparation room for a ‘funeral speaker / master of ceremonies.’ Especially in villages where cemeteries were near the church or where there was a cemetery chapel, secular (non-religious) funerals did not always have a separate room. In the 1960s, there were moments when the whole secular funeral ceremony, including the funeral speech, had to take place outside, in the cemetery.” (Heléna Tóth, Venbrux, Quartier, Venhorst, Mathijseen, 2013). In the following years, other crematoria were opened in the German cities of Heidelberg (1891), Hamburg (1896) and Offenbach am Mein (1899).

(1901). Teprve v následujícím roce 1902, po vybudování šesti předchozích staveb, byl parlamentem vydán zákon „Pro regulaci pohřbů lidských ostatků a pro umožnění pohřebním autoritám zřizovat krematoria.“ (Grainger, 2000). Je důležité si uvědomit, že tento zákon měl v té době vliv nejen na samotnou Británii (tehdy Britskou říši), ale také její tehdejší kolonie mimo Evropu: v Asii Indie, Hongkong, Malajsie, Irák, v Africe Egypt, Súdán a další, jejími hlavními dominii byly Kanada, Austrálie, Nový Zéland. Stavba krematoria v Golders Green v Londýně začala pod záštitou prezidenta kremační společnosti Sira Henryho Thompsona právě v době, kdy zákon vyšel a stal se středem pozornosti zastánců kremace. Bylo navrženo Sirem Ernestem Georgem a Alfredem Bowmanem Yeatesem, jedním z předních pozdně viktoriánských architektonických partnerství (Grainger, 2000). Stavba má dvě kaple, arkádový ohoz, kolumbárium a další části. Výrazem připomíná spíše církevní klášter než sekulární stavbu krematoria. Interiér západní kaple má nad vstupem chór s varhany, pokračuje jednou lodí osvětlenou bočním světlem a je ukončena vyvýšeným pódiem. Na konci pódia je oltář s křesťanským křížem, v ose (ve výšce nad ním) je umístěno okno a asymetricky, kolmo k boční stěně lodi, leží katafalk a rakev z něj může zajet do dveří a do žároviště. Silně tedy dominuje náboženský motiv kaple, kdy je oltář v centru a rakev bokem. Na druhou stranu to mělo z hlediska dispozice i provozní důvody, aby se dosáhlo nejkratší cesty ze síně do technologické části. Ve východní kapli je katafalk umístěn na konci lodi v ose, tedy v centru, na místě křesťanského oltáře.

Deset let po prvním krematoriu v Německu vzniklo ve Francii na hřbitově Père Lachaise první francouzské krematorium se smuteční síní La Salle de la coupole (1889). Krematorium navrhl architekt Jean-Camille Formigé ve východní části hřbitova v blízkosti jedné z bran. Je však nutno říci, že myšlenka žehu v novověku byla ve francouzské společnosti přítomna dávno před touto stavbou, dokonce dříve než v ostatních zemích. Italský lékař Pini v roce 1885 napsal:

In England, the first crematorium was established in Woking after 1878, designed by Italian architect, Paolo Gorini, in the neo-Gothic style. Here, in 1885, cremation officially took place for the first time. Other crematoria followed in Manchester (1892), Glasgow (1895), Liverpool (1896) and Darlington (1901), but the most significant was the opening of the first municipal crematorium in Kingston-upon-Hull (1901). It was not until the following year, in 1902, after the construction of the six above buildings, that the Parliament passed a law “To govern the burial of human remains and to allow funeral authorities to establish crematoria.” (Grainger, 2000). It is important to realise that this law at the time affected not only Britain itself (then the British Empire) but also its colonies outside Europe: in Asia it was India, Hong Kong, Malaysia and Iraq, in Africa it was Egypt, Sudan and others, and its main dominions at that time were Canada, Australia and New Zealand. The construction of the crematorium in Golders Green in London began under the auspices of Sir Henry Thompson, president of the Cremation Society, just as the law came out and became the focus of attention of cremation advocates. It was designed by Sir Ernest George and Alfred Bowman Yeates, one of the leading late Victorian architectural partnerships. (Grainger, 2000). The building has two chapels, an arcaded gallery, a columbarium, and so on. The impression it created is rather reminiscent of a church monastery than a secular building of a crematorium. The interior of the western chapel is designed with a choir and an organ above the entrance, continues with one nave illuminated by a side light and finishes with a raised podium. At the end of the podium is an altar with a Christian cross. A window is placed axially above it and asymmetrically. Perpendicular to the side wall of the nave is a catafalque, and the coffin may pass from it through a door into the actual crematorium. Thus, the religious motif of the chapel is strongly dominant, with the altar at the centre and the coffin by the side. On the other hand, in terms of the design, it also had operational reasons for achieving the shortest path from the hall to the

„Bylo to ve Francii, kde byla navracena sláva, ještě před všemi ostatními lidmi, kde se obnovily pocty spalování mrtvol.“ (Pasteur, 1997). V roce 1765 byl vydán v Paříži dekret o zákazu pohřbívání mrtvých v kostele a uvnitř města (v tehdy urbanizované části města), tomuto zakazu předcházely výzvy o nebezpečí inhumace od doktora Haugenota z Montpellier. „V tomto francouzském městě se konala v roce 1794 první kremace v Evropě od triumfu křesťanství, pro Beauvais de Préaua, konvenčního horského lékaře, který zemřel při službě vlasti, civilní pohřeb byl organizován v Montpellier, s jednou výjimkou blížící se obvyklému pohřbu, za přítomnosti hranice. Kremace trvala několik hodin a část noci.“ (Pasteur, 1997). Další ojedinělé zpopelnění téměř sto let před otevřením prvního krematoria proběhlo v roce 1797 na přání generála Marceaua. Problémem dalšího vývoje kremace byl, kromě potřeby přizpůsobení všeho zákonům policie a hygieny, také nedostatek dřeva. V roce 1796 předložil Cambry centrální administrativě pro department Sieny projekt, kde doporučuje „nepoužívat dřevo, které se stalo tak vzácným“, a iniciuje vědce pro vynalezení „pece inženýrsky přizpůsobené moderní chemii“. Ve druhé polovině 19. století byla v pozornosti odborníků otázka, jakou pec pro kremaci používat. „Evropský průmysl byl v soutěži: talentovaní italští investoři a Němci se předbíhali, zatímco Francouzi zůstávali tak trochu diváky.“ Po prohlídce Italských pecí od Goriniho a Poma-Veniniho a také německé pece Siemens podle Pierra Santa a Maxe de Nansoutyho byly v roce 1881 nejperfektnější německá zařízení. Na PèreLachaise byla nejdříve umístěna Goriniho pec a později ji nahradila pec Siemens. Mezitím se kremace stala moderní i díky spisovateli Balzacovi, v díle Ferragus (napsaném v roce 1833) se táže na autorizaci zpopelnit svojí mrtvou snoubenku. Třebaže Francie iniciovala obnovu kremačního rituálu a svým způsobem myšlenkově předběhla dobu, ještě na konci 20. století se setkáváme s určitým ignorováním tohoto typu pohřbu v literatuře. Jak uvádí Pasteur: „Specialisté na historii smrti se uspokojí s odstavcem nebo stránkou, Phillipe Aries v díle Člověk před smrtí

technological section. In the second Eastern Chapel, the catafalque is located axially at the end of the nave, i.e. in the centre, the usual site of a Christian altar.

Ten years after the first crematorium had been built in Germany, the first French crematorium with the Salle de la coupole (1889) funerary hall was established in the Père-Lachaise cemetery in France. The crematorium was designed by architect Jean-Camille Fromigé for the eastern part of the cemetery near one of the gates. It must be said, however, that the idea of modern-day cremation had been present in French society long before this crematorium was built, even earlier than in other countries. In 1885, the Italian doctor Pini wrote: “It was in France, where fame was restored, before all other nations, where the honours of cremation were renewed.” (Pasteur, 1997). In 1765, a decree was issued in Paris banning burial of the dead in the church and inside the city (in the then urbanised part of the city), preceded by calls on the dangers of inhumation by Dr. Haugenot of Montpellier. “Since the triumph of Christianity, the first cremation in Europe took place in this French city in 1794, of doctor Bouvais de Preau, a conventional mountain doctor who died in the service of his homeland. A non-religious funeral was held in Montpellier, with one exception to a usual funeral, that being the presence of a pyre. The cremation lasted several hours and a part of the night.” (Pasteur, 1997). Another solitary case of cremation, almost a hundred years before the opening of the first crematorium, took place in 1797, at request of General Marceau.

In addition to the need to adapt the police and hygiene legislation, the lack of wood was a problem for the further development of cremation. In 1796, Cambry submitted a project to the Central Administration for the Department of Siena recommending “not to use wood, which has become so scarce” and calling on scientists to invent “a furnace engineered to utilise modern chemistry.” In the second half of the nineteenth century, the question of which cremation furnace to use was the centre of attention. “European

Obr. 12: Krematorium se smuteční síní Salle de la coupole na hřbitově Père Lachaise v Paříži, první krematorium ve Francii. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 12: Crematorium with the funerary hall Salle de la coupole in the Père-Lachaise cemetery in Paris, the first crematorium in France. Drawing by Ivona Dlábková

(1985) nezasvětili tomuto předmětu více než několik řádků, Louis-Vincent Thomas v díle *Smrt a síla* (1978) se kremaci zabývá jen velice vzdáleně. Jediná Jacqueline Lalouette popisuje některé ceremonie doprovázející kremaci na začátku století ve Francii (Pasteur, 1997). Podobně nebyl kremaci nakloněn tisk, Davies uvádí, že když zemřel John Edwards, prezident Poradního shromáždění pro Radu Evropy, událost dostala rozsáhlý prostor ve francouzském tisku, ale nebyla zmíněna skutečnost, že byl zpopelněn (Davies, 2016). Teprve se změnou katolické církve v postoji ke kremaci, kterou v roce 1963 povolila, se situace začala pomalu měnit. Vatikán jako důvod pro povolení kremace uvedl především urbanistický aspekt: pro zachování půdy pro živé. Film François Truffauta z roku 1961 *Jules a Jim* jako první ukazuje široké veřejnosti proces ceremonie v případě kremace, kdy Julesovi zemřeli dva přátelé: účast rodiny ve smuteční síni, vložení truhly do křesla, pak popel uložen do urny, uschování urny do kolumbária (Pasteur, 1997). Mezi novým typem architektury smutečních sál připomíná síň na

industry was in competition: talented Italian investors with Germans, while the French rather remained as spectators.” After a tour of the Italian furnaces from Gorini and Poma-Venini and the German Siemens furnaces, according to Pierre Santa and Max de Nansouta in 1881, the German equipment was the most perfect. At first, Gorini’s furnace had been installed in the Père Lachaise cemetery, later replaced with a Siemens furnace. Meanwhile, cremation had become modern thanks to Honoré de Balzac; in his work *Ferragus* (written in 1833), he applied for permission to cremate his dead fiancée. Although France initiated the renewal of the cremation ritual, and in a manner, had ideas ahead of the times, we still encountered a certain disregard for this type of funeral in literature at the end of the twentieth century. As noted by Louis Pasteur: specialists in the history of death are content with a paragraph or a page, Phillippe Aries in *Man Before Death* (1985) did not dedicate more than a few lines to this subject, Louis-Vincent Thomas in *Death and Power* (1978) did not address cremation at all, and if so, only very

Père Lachaise nejvíce to, co by se dalo nazvat sekulárním prostorem. Pod mohutnou kupolí je prostor pro pozůstalé a na konci prostoru je zaklenutá apside po bocích se světlými připomínajícími pochodně, neoantické sloupy a mohutné schodiště, které vystupuje z prostoru pro sezení vysoko a hluboko do apsidy. Dalo by se říct, že schodiště představuje hranici, na které bude spáleno tělo, napovídá tomu i tmavě modrý interiér apsidy připomínající oblohu.

Státy jako Itálie, Německo a Francie jsou zde sice prezentovány samostatně, ale navzájem byly dobře informovány ohledně křesťanského hnutí, vzniku nových křesťanských strojů, nových budov krematorií a smutečních sál. Dělo se tak během mezinárodních lékařských kongresů a výstav, kde byly prezentovány nejdříve nové myšlenky a pak i zařízení. V roce 1873 proběhla ve Vídni výstava, na které profesor Brunetti představil svůj zdokonalený stroj. Jednou z nejdůležitějších událostí ve Florencii roku 1869 byl Mezinárodní kongres lékařské vědy, kde hlavním tématem bylo nahrazení klasického pohřbu jiným způsobem kvůli hygieně, pohřbem spálením ostatků. Rok po kongresu ve Florencii zemřel indický princ Raja Maharaja, který tam pobýval. Nechal se zpopelnit na pohřební hranici, což trvalo téměř sedm hodin. Popel byl následně rozptýlen do vzduchu. Tento čin vyvolal v Itálii mnoho diskusí, stejně jako i mnoho dalších případů, kdy si významní lidé přáli být po smrti zpopelněni. Tím byl podněten k vývoji prvních moderních křesťanských zařízení (Davies, 2016). Vídeňská výstava v roce 1873 představila všem vlivným osobnostem Evropy novou Brunettiho spalovací aparaturu. Později byly vynalezeny další typy od Goriniho, Veniniho v Itálii a Siemensu v Německu. Křesťanské hnutí však zdaleka nebylo jen záležitostí Evropy, v tom samém roce, kdy bylo uvedeno do provozu první evropské krematorium v Miláně, začalo nezávisle fungovat i krematorium ve Spojených státech amerických, v blízkosti Washingtonu (1876). Obě realizace souvisely s uvedením nových zdravotních zákonů v platnost. Avšak svět byl spojen s evropskými zeměmi skrz rozsáhlé kolonie, které v té

marginally. Only Jacqueline Lalouette described some of the ceremonies accompanying cremation at the turn of the century in France. (Pasteur, 1997). Similarly, cremation was not favoured by the press, Davies noted that when John Edwards, president of the Consultative Assembly for the European Council, died, the event received large coverage in the French press, but the fact that he was cremated was not been mentioned (Davies, 2016). It was not until the Catholic Church changed its attitude to cremation, which it authorised in 1963, that the situation slowly began to change. The Vatican cited the urban aspect as the reason to allow cremation: to preserve the land for the living. Francois Truffaut’s film of 1961, *Jules and Jim*, is the first to show the process of the cremation ceremony to the public, when Jules’ two friends died: family participation in the funerary hall, placement of the casket into the furnace, then placement of the ashes into the urn and its storage in the columbarium (Pasteur, 1997). From among the new type of architecture of funerary halls, the building in Père Lachaise looks most of all like what might be called a secular space. Under the massive dome is an area for the bereaved, and at its end is an arched apse with lights that resemble torches at the sides, neoclassical columns and a massive staircase that protrudes from the seating area high and deep into the apse. It could be said that the staircase represents the pyre where the body will be incinerated, as indicated by the dark blue interior of the apse, resembling the sky. States such as Italy, Germany and France are presented here separately, but they were well informed about the cremation movement, the production of new cremation machines, new crematoria and funerary halls. This took place during international medical congresses and exhibitions, where at first only new ideas and then devices were presented. An exhibition was held in Vienna in 1873, where Professor Brunetti presented his improved machine. One of the most important events in Florence in 1869 was the International Congress of Medical Science, the main topic being the replacement of traditional

době mělo Španělsko, Portugalsko, Holandsko, ale také Itálie, Velká Británie, Francie a Německo. Proto není překvapující, že v Hongkongu, bývalé britské kolonii, vzniklo moderní krematorium již v roce 1899. Zvláště v asijských krajinách byl v minulosti vliv buddhismu, jehož vyznavači se pohřbívají žehem, a proto je spalování známé i ze středověku, kdy byla kremace ve velké části Evropy pod trestem smrti zakázána Karlem Velikým. Pozdější čínští panovníci z Dynastie Ming (14.–17. století) odmítali kremaci a Konfuciova filozofie se dívala na spalování jako na akt krutosti (Davies, 2016). V případě středověkého buddhistického vlivu se ale myslí rituální spalování, nikoli dnešní technický způsob za pomoci technologie pecí.

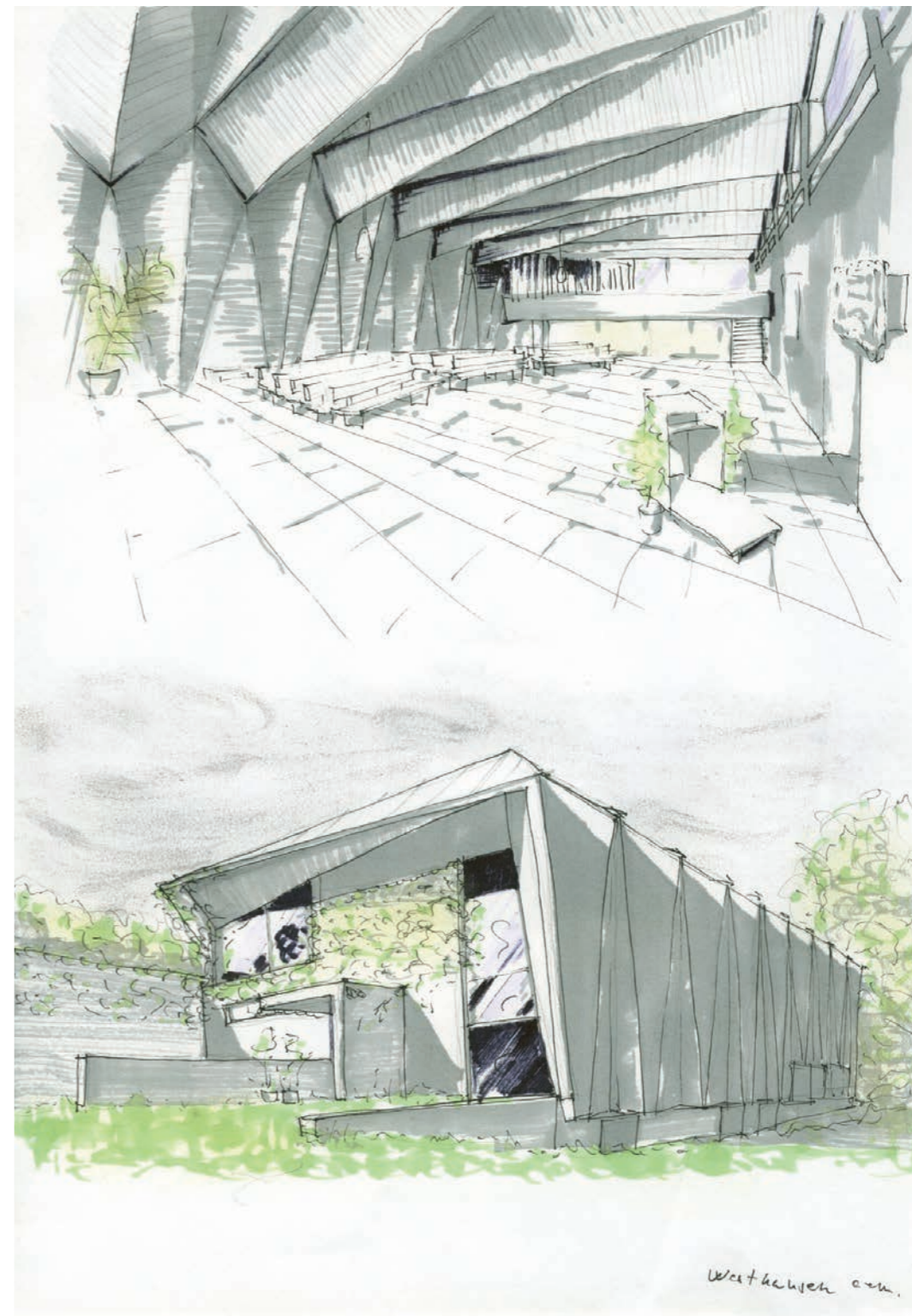
Buddhismus výrazně ovlivnil i Japonsko, které v současnosti dosahuje téměř sto procent kremací ze všech pohřbů a drží tak světové prvenství (Davies, 2016). Je to silná tradice, víc než víra, která drží tuto kremační kulturu. Podle Hashizume Shinya většina městských obyvatel neměla hřbitovní pozemky až do konce 15. nebo začátku 16. století. Chrámové hřbitovy se z velké části vyvinuly po válce Onin (1466–1477), když se buddhistická péče o mrtvé stala rozšířenější. Zatímco dříve by si chtěli běžní občané stavět společné památníky, od 17. století se začaly objevovat pomníky věnované jednotlivcům a párům (Rowe, 2003). Se systémem registrace chrámů (terauke seido) z roku 1640 byl vztah mezi chrámy a prostými občany upevněn v tzv. farním systému (danka seido), který vyža-

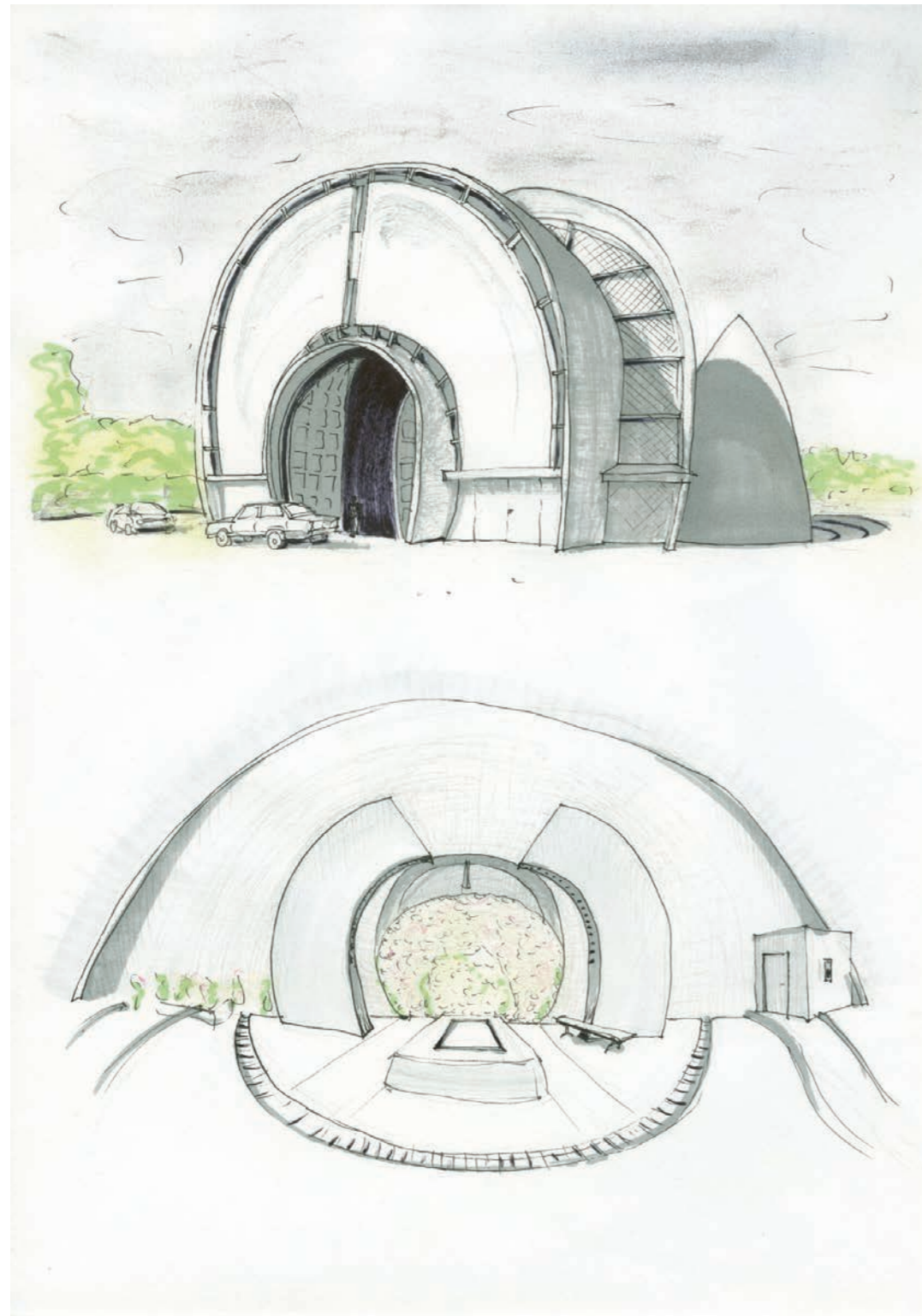
burial by other methods for reasons of hygiene, the replacement of inhumation with cremation. A year after the congress in Florence, Prince Rajah Maharaja of India, who was staying there, died and was cremated on a pyre, which took almost seven hours, after which the ashes were dispersed into the air. This act provoked much discussion in Italy and many other cases of important people wanting to be cremated after death. It stimulated the development of the first modern cremation facilities (Davies, 2016). The Vienna Exhibition in 1873 introduced Brunetti's new furnace apparatus to all the influential figures in Europe. Later, other types were invented by Gorini, Venini in Italy and Siemens in Germany.

However, the cremation movement was far from just a European affair. In the same year that the first European crematorium was opened in Milan, the crematorium in the United States, near Washington (1876), independently also began to operate. Both events were related to the introduction of new health laws. However, the world had been connected to European countries through large colonies, which at the time belonged to Spain, Portugal and the Netherlands, but also Italy, Great Britain, France and Germany. It is therefore not surprising that a modern crematorium was established in Hong Kong, a former British colony, as early as in 1899. Especially in Asian countries, Buddhism had been a great influence in the past. The burning of the deceased in a funeral pyre was a Buddhist tradition, of course

Obr. 13: Samostatné smuteční síně (bez technické části s krematoriem) vznikaly u hřbitovů. Architekturu měly na vysoké úrovni, jako například kvalitní síň u hřbitova Westhausen, Frankfurt nad Mohanem, Německo, postavena v roce 1918 podle plánů umělce Otta Herberta Hajka. Je to jedna z mála dochovaných brutalistických staveb. Konstrukce představuje velké rozpětí nosníků. Záhyby střechy drží díky betonové konstrukci, sochařské doplňky jsou použity pouze pro detaily. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 13: Separate funerary halls (without the technical part of the crematorium) were built near cemeteries and possessed a high architectural standard, such as the funerary hall at the cemetery of Westhausen, Frankfurt, Germany, built in 1918 in accordance with the plans of artist Otto Herbert Hajek. It is one of the few surviving brutalist buildings. The construction represents a large span of beams. The folds of the roof are also held up by the concrete structure, and sculptural accessories are used only for details. Drawing by Ivona Dlábková

Obr. 14: Skulpturální krematorium od Abrahama Miletského, brutalismus, 1975, Ukrajina, Kyjev. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 14: Sculptural crematorium by Abraham Miletsky, brutalism, 1975, Ukraine, Kiev. Drawing by Ivona Dlábková

doval, aby se všechny japonské rodiny zaregistrovaly v místních chrámech. Přestože byla tato politika konaná s cílem zmařit vnímanou hrozbu křesťanství, brzy transformovala chrámy a kněze na orgány státu, udělujíc jim nepřiměřenou kontrolu nad životem jejich farníků, kteří byli považováni za místní kněze, aby je zaregistrovali jako nekřesťany. Farník také musel po celý rok navštěvovat chrám smrti a doprovázet obřady předků, stejně jako Bon, rovnodenní týdny a výročí smrti Buddha.“ (Rowe, 2003). Dále uvádí, že bylo téměř nemožné přestěhovat se do jiného chrámu a mít pamětní nebo funerální služby kdekoli jinde bylo přísně zakázáno. „V roce 1871 byla oficiálně zrušena registrace chrámu, ale spojení mezi japonskými rodinami a místními chrámy bylo nyní pevně zavedeno. Přes pokusy státu propagovat šintoistické pohřby jako součást většího prošintoistického hnutí (které neuzívalo kremaci, ale pohřeb do země), širší veřejnost nebyla lehko proměnitelná. „Nejjasněji to bylo naznačeno zákazem kremace z roku 1873 v rámci pokusu o podporu šintoistických pohřbů. Zákaz trval pouze dva roky.“ (Rowe, 2003). Deset let na to vláda rozhodla, že každý, kdo zemřel na přenosnou nemoc, musí být spálen, a propagovala kremaci jako formu očisty. Mori Kenji upozorňuje, že zapracování ‚zvyku následnictví‘ zajišťuje ideál systému domácnosti, který přetrval od dob registrace rodin v chrámech a je silně zakořeněn i v současném zákoně (klauzule 897 – dědictví rituální/náboženské výhody). Z toho však vyplývá neschopnost těch bez potomků koupit pohřební místo a obtížnost při předávání hrobů v rodinách, které mají jenom dcery (Mori, 1991). Když se v Japonsku kupuje hrob, tak se vlastně kupuje právo užívat zem na věčnost a systém předpokládá koncept kontinuálního, přímého původu rodiny na jednom místě, což je pořád zakotveno v občanském právu. Občanský zákoník z období Meidži definuje hrob jako centrální místo rodinného rituálu. Rituál zahrnuje vícero etap: kremační pozů-

known also in the Middle Ages, when cremation was banned under penalty of death in much of Europe by Charlemagne. Later, the Chinese rulers of the Ming Dynasty (fourteenth to seventeenth centuries) rejected cremation, and Confucius’ philosophy viewed cremation as an act of cruelty (Davies, 2016). Concerning medieval Buddhist influence, however, this referred to the ritual of burning, not today’s technical method assisted with furnace technology. Buddhism has also significantly influenced Japan, where cremations currently account for almost 100% of all funerals, holding the world primacy (Davies, 2016). It is the strong tradition, more than the faith, that maintains this cremation culture. “According to Hashizume Shinya, most of the city’s inhabitants did not have cemetery plots until the end of the fifteenth or early sixteenth century. Temple cemeteries largely developed after the Onin War (1466–1477), when Buddhist care for the dead became more widespread. While previously ordinary citizens had wanted to build communal monuments since the seventeenth century, monuments dedicated to individuals or couples began to appear (Rowe, 2003). With the temple registration system (terauke seido) from the year 1640, the relationship between temples and ordinary citizens was consolidated in the ‘parish’ system (danka seido), which required all Japanese families to register in local temples. Although this policy was pursued to thwart the perceived threat of Christianity, it soon transformed temples and priests into state authorities, giving them undue control over the lives of their parishioners to register them as non-Christians. Parishioners also had to attend the Temple of Death throughout the year and accompany the ancestral rites, also Bon, the equinoxes and the anniversary of Buddha’s death.” (Rowe, 2003). He further states that it was almost impossible to move to another temple, and to hold memorial or funeral services elsewhere was strictly forbidden. “In 1871,

Tabulka 1: První moderní krematoria se spalovací aparaturou ve vybraných krajinách. Mnohá z nich byla otevřena a po krátké době zase zavřena (Dánsko), nebo byla jen postavena a začala se používat mnohem později (Belgie, Maďarsko). U většiny zemí to bylo způsobeno čekáním na příslušnou legislativu nebo jinými omezeními z hlediska náboženství nebo životního prostředí.

Table 1: The first modern crematoria with incineration equipment in selected regions. Many of them were opened and closed after a short time (Denmark) or just built and commenced use much later (Belgium, Hungary). In most countries, this was due to waiting for the introduction of a new law or other restrictions addressing religion or environment.

statky jsou vloženy do urny a pochovány do rodinné hrobky 49 dní po smrti, kdy končí tradiční limitní buddhistické období. Memoriální individuální servis zajišťuje výročí smrti 33, 50 a dokonce i 100 let. Ačkoli největší snahy o prosazení kremace a zakládání různých spolků probíhaly v 19. století v Evropě i ve světě, první mezinárodní organizace vznikla až ve 20. století. V roce 1936 se setkali delegáti z Velké Británie, Dánska, Francie, Holandska, Jugoslávie, Německa, Rakouska, Rumunska, Švédska, Švýcarska a Československa v Praze a souhlasili s „Novým kongresem“, který by se měl konat v Londýně s cílem založit Mezinárodní kremáční federaci. Komise, která byla složena, aby naplánovala událost, měla prezidenta F. Mencla z Československa a viceprezidenty prof. Dr. H. Zeisse z Německa a M. Henriho Ferre z Francie. O rok později bylo záměru dosaženo a federace se setkala na kongresu v Londýně (Davies, Mates, 2006).

Některé země postavily první krematorium až po uznání kremace římskokatolickou církví v roce 1963 (Kotrlý, 2016), což se stalo v případě Maďarska (1967) a Slovenska (1968). Další země pod vlivem událostí 2. světové války kremaci odmítaly, protože tímto způsobem zemřelo mnoho lidí během holocaustu a otázka krematoria se otevřela později, na samotné Ukrajině až v 60. letech. V roce 1975 bylo postaveno první krematorium od architekta Abrahama Miletského v Kyjevě, skulpturální brutalistická stavba s obrovskými vstupy a tajuplnou síní je dnes turistickým místem. Představuje kvalitní architekturu spojenou s funkcí krematoria. Její síň se uzavírá do sebe, tajuplné světlo připomíná jeskyni, skrz kterou se člověk dostane do jiného světa. Polsko

registration in a temple was officially cancelled, but the connection between Japanese families and local temples was now firmly established. Despite attempts by the state to promote Shinto funerals as part of a larger pro-Shinto movement (which does not opt for cremation but inhumation), the public was not easily persuaded. “This was most clearly indicated by the ban on cremation in 1873 in an attempt to support Shinto burials. The ban lasted only two years.” (Rowe, 2003). Ten years later, the government decided that anyone who died of a contagious disease must be cremated and promoted cremation as a form of purification. Mori Kenji points out that incorporation of the ‘habit of succession’ ensures an ideal housekeeping system, which has survived since the registration of families in temples and is also strongly rooted in current law (Clause 897 – Inheritance of Ritual/Religious Benefits). However, this resulted in the inability of those without offspring to purchase a burial place and the difficulty in handing over graves within families that only had daughters (Mori, 1991). When a grave is bought in Japan, what actually is the subject of the transaction is the right to use the land for eternity, and the system presupposes the concept of a continuous, direct origin, a family existing in one place, which is still enshrined in civil law to this day. The Meiji Civil Code defines a grave as the central site of family ritual. The ritual involves several stages: cremation remains are placed in an urn and buried in the family tomb 49 days after death, when the traditional Buddhist mourning period ends. The individual memorial service provides for the 33rd, 50th and even 100th anniversary of death. Although the greatest efforts to promote cremation and the establishment of various associations

před světovými válkami diskutovalo otázku žehu, ale po válečných událostech dlouho čekalo s kremací, a navíc jako silně věřící katolická země otevřela první krematorium až v roce 1993. Situace se od té doby radikálně změnila a v roce 2017 již bylo krematorií 54, z toho jenom osm městských a ostatní soukromá (Wolicki, 2017).

Řecko je jedinou zemí v Evropské unii, kde byla kremace zákonem zakázaná ještě v roce 2005. Myšlenka jejího praktikování byla diskutována pro její praktické důvody. Pohřeb do země je zažíván v silných rituálech a víře v řeckou ortodoxní církev. (Davies, Mates, 2006) „Od 4. století je tradiční a jediný způsob zacházení s mrtvými těly v Řecku pohřeb do země, následují četné rituály dobře regulované v prostoru a čase, které symbolicky vyjadřují komunikaci mezi živým a mrtvým člověkem.“ (Pharos, 1989) Až v roce 2019 vzniklo v Řecku první krematorium v Ritsoně, asi 50 mil od Atén.

took place in the nineteenth century in Europe and around the world, the first international organisation was established as recently as the twentieth century. In 1936, delegates from Great Britain, Denmark, France, the Netherlands, Yugoslavia, Germany, Austria, Romania, Sweden, Switzerland and Czechoslovakia met in Prague and agreed on a 'New Congress' to be held in London with the objective of establishing the International Cremation Federation. The commission, which was put together to plan the event, was composed of President F. Mencl from Czechoslovakia and Vice Presidents Prof. Dr. H. Zeiss from Germany and M. Henri Ferre from France. A year later, the objective was achieved, and the federation met at a congress in London (Davies, Mates, 2006).

Some countries built their first crematorium only after the recognition of cremation by the Roman Catholic Church in 1963 (Kotrlý, 2016), which is what occurred in Hungary (1967) and Slovakia (1968). Other countries influenced by the events of World War II rejected cremation since many people died in this way during the Holocaust. The question of a crematorium was reopened only much later, and in Ukraine, as late as in the sixties. The first crematorium was built in 1975 by architect Abraham Miletský; the sculptural brutalist building with huge entrances and a mysterious hall is now a tourist destination. It represents quality architecture associated with its function; the hall closes in on itself, the mysterious light resembles a cave through which one enters another world. Poland had considered cremation before the world wars, but after the war events, it waited a long time to reopen the topic, moreover because it was a strongly religious Catholic country. It opened its first crematorium as late as in 1993. The situation has changed radically since then, and in 2017, 54 crematoria were operating, of which only eight were municipal, the others being private enterprises (Wolicki, 2017).

Greece is the only country in the European Union where cremation was still banned by law as late as

2005, and the idea was discussed for its practical reasons. In the Greek Orthodox Church, burials are experienced through strong rituals and faith (Davies, Mates, 2006). “Since the fourth century, the traditional and only manner of dealing with the bodies of the deceased in Greece has been inhumation, followed by numerous rituals well-regulated in space and time, symbolically expressing the communication between the living and the dead.” (Pharos, 1989). It was not until 2019 that the first crematorium was established in Ritsona in Greece, about 50 miles from Athens.

Typologický vývoj českých smutečních síní v první polovině 20. století

Typological Development of Czech Funerary Halls in the First Half of the Twentieth Century

Samotná existence smutečních síní je těsně spjata s tradicí krematorií. Tento poměrně nový typologický druh u nás přesáhl nedávno stoletou hranici. Jejich vývoj v rovině obřadního prostoru je ovlivněn křesťanskými tradicemi náboženských prostor jednolodní baziliky a centrální stavby. První krematorium s obřadní síní na českém území bylo otevřeno 23. srpna 1917 v době Rakouska-Uherska, v tehdy německém Liberci, v geometrické secesi od drážďanského architekta českého původu Rudolfa Bitzana.

O rok později zde po rozpadu rakousko-uherské monarchie proběhla 30. října 1918 první kremace. V dalších letech se na našem území do počátku druhé světové války vybuďovalo celkem 14 krematorií se smutečními síněmi (Liberec, Pardubice, Nymburk, Most, České Budějovice, Plzeň, Brno, Strašnice, Ústí nad Labem, Olomouc, Karlovy Vary, Semily). Do celkového počtu čtrnácti krematorií uvádíme ještě dvě krematoria, která byla zrušena. Jde o krematorium v Moravské Ostravě (1925–1979) a krematorium na Olšanech v Praze, zrušeno ještě před druhou světovou válkou (1921–1932). Z tohoto úctyhodného počtu jsou některá špičkovými ukázkami meziválečné architektury, jako například první české rondo-

The very existence of funerary halls is closely associated with the tradition of crematoria. This relatively new typological kind has recently reached its centenary in the Czech Republic. Their development in terms of a ceremonial space is influenced by the Christian traditions of the religious space of a single-nave basilica and the central building. The first crematorium with a funerary hall in Czech territory was opened on the 23rd August 1917, in the period of the Austro-Hungarian Empire, in the city of Liberec, at that time German, in the geometric Art Nouveau style, designed by a Dresden architect of Czech origin, Rudolf Bitzan.

A year later, after the collapse of the Austro-Hungarian monarchy, the first cremation took place here on the 30th of October 1918. In the following years, a total of 14 crematoria with funerary halls (Liberec, Pardubice, Nymburk, Most, České Budějovice, Plzeň, Brno, Strašnice, Ústí nad Labem, Olomouc, Karlovy Vary, Semily) were built in Czech territory, up until the beginning of the Second World War. In addition to these fourteen crematoria, another two existed, but have been closed. These were the crematorium in Moravská Ostrava 1925–1979 and the crematorium

kubistické krematorium od Pavla Janáka z roku 1923 v Pardubicích. Pardubické krematorium (architekt Pavel Janák) vychází ve svém pojetí z dispozičního řešení obřadní síně a z celkové kompozice ze sakrálních staveb s charakteristickým mystickým přítímím. Původně bylo navrženo jako samostatný objekt situovaný na hlavní ose hřbitova, která jej propojuje s hlavní bránou. Volné prostranství před přísně symetrickým objektem dává vyniknout dvoupodlažní stavbě, jejíž hlavní vstup pro veřejnost je situován v druhém podlaží a je přístupný po 24 schodech monumentálního schodiště. Hlavní těžké dřevěné dveře s masivními madly jsou kryty ochozem s kolumbáriovými schránkami, oddělují výjimečnost okamžiku loučení od běžného dne.

Stísněné tmavé zádveří se vstupem na emporu nechává vyniknout hlavnímu sálu, jehož hlavní část tvoří místo pro katafalk, od lavic je pro truchlící odděleno zaklenutím. Vezmeme-li v úvahu organizaci presbytáře v kostele, katafalk zde, v obřadní síni, je umístěn v kompozičně nejdůležitějším místě na středové ose, na místě menzy. Kříž je nahrazen monitorem, původně fotografií se jménem zesnulého a ambon představuje pult řečníka. Boční vstup do zakristie vede k místnosti obřadníka a řečníka. Kamená podlaha, bohatě dekorovaný strop a stěny spolu se slovanskými motivy umocňují slavnostnost místa. Pohyb rakve z katafalku směrem dolů symbolizuje uložení do země. Přímá cesta k původním pecím, které jsou dnes odstavené a slouží jen jako memento své doby pro svou historicko technickou hodnotu, je narušena zdlouhavou cestou do přístavby z roku 1994 (architekt Vladimír Kaplička), kde jsou situovány nové technologie a zázemí pro personál. Původně soliterní, lehce působící samostatný objekt krematoria je ukotven přístavbou k provoznímu vstupu hřbitova jako nesamostatný, nesvobodný a uzemněný. Pardubické krematorium bylo v roce 2010 prohlášeno národní kulturní památkou Pardubického kraje.

Kubistické krematorium architekta, výtvarníka, scénografa V. Hofmana (1884–1964) a inženýra F. Mencla (1879–1960) z roku 1925 v Moravské Ost-

in Olšany. Both were closed in 1921–1932 well before the Second World War even started. Of this respectable number, some are top examples of interwar architecture, such as the first Czech Rondo Cubist crematorium by P. Janák in Pardubice from 1923. The design of this crematorium in the city of Pardubice by architect Pavel Janák, is founded on a ceremonial hall layout and an overall composition of sacral buildings with a characteristic mystic dimness. It was originally designed as a separate building, situated on the main axis of the cemetery, which connects it with the main gateway. The free space in front of the strictly symmetrical building makes the two-floor building stand out; its main public entrance is situated on the second floor and is accessible via the 24 steps of a monumental staircase. The main heavy wooden door and its massive handles is covered with a gallery with columbarium niches, separating the uniqueness of the farewell moment from a normal day.

The cramped and dark vestibule with entrance to the gallery emphasises the main hall, whose main section forms a place for the catafalque, separated from the mourners by a vault. If we consider the design of a presbytery in a church, the catafalque here, in the ceremonial hall, is in the most compositionally significant place: on the central axis, the place where the altar would have been. The cross is replaced with a monitor; originally a photograph with the name of the deceased and an ambon, representing the speaker's lectern, were placed here. The side entrance to the 'sacristy' leads to the room of the master of ceremonies and the speaker. The stone floor and richly decorated ceiling and walls, together with Slavic motifs, enhance the solemnity of the place. The downward movement of the coffin from the catafalque symbolises interment. The direct path to the original furnaces, which are now defunct and serve only as a memento of its time for historical and technical value, is intersected by a long passageway to an extension built in 1994 (architect Vladimír Kaplička), housing new technology and staff facilities. The originally solitary, subtle, independent building of

Obr. 15: Krematorium v Liberci. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 15: Crematorium in Liberec. Drawing by Ivona Dlábková

rávě bylo jedinečným příkladem krystalického kubismu mystického vzhledu, který znázorňoval zvláštní styl pro české prostředí. Stavba krematoria dominovala na kolmém křížení dvou hlavních cest starého městského hřbitova. Centrální osmiboká dispozice smuteční síně byla zaklenuta plasticky tvarovanou kupolí s kubisticky řešenou lucernou. Samotná stavba krematoria byla více sochou než stavbou, která měla podle ing. F. Mencla sdělovat „touhu k výšinám a povznášet mysl“. V třicátých letech bylo krematorium doplněno kolumbáriem. Svému účelu sloužilo krematorium něco přes padesát let a přes protesty památkářů bylo nakonec v roce 1979 zbouráno.

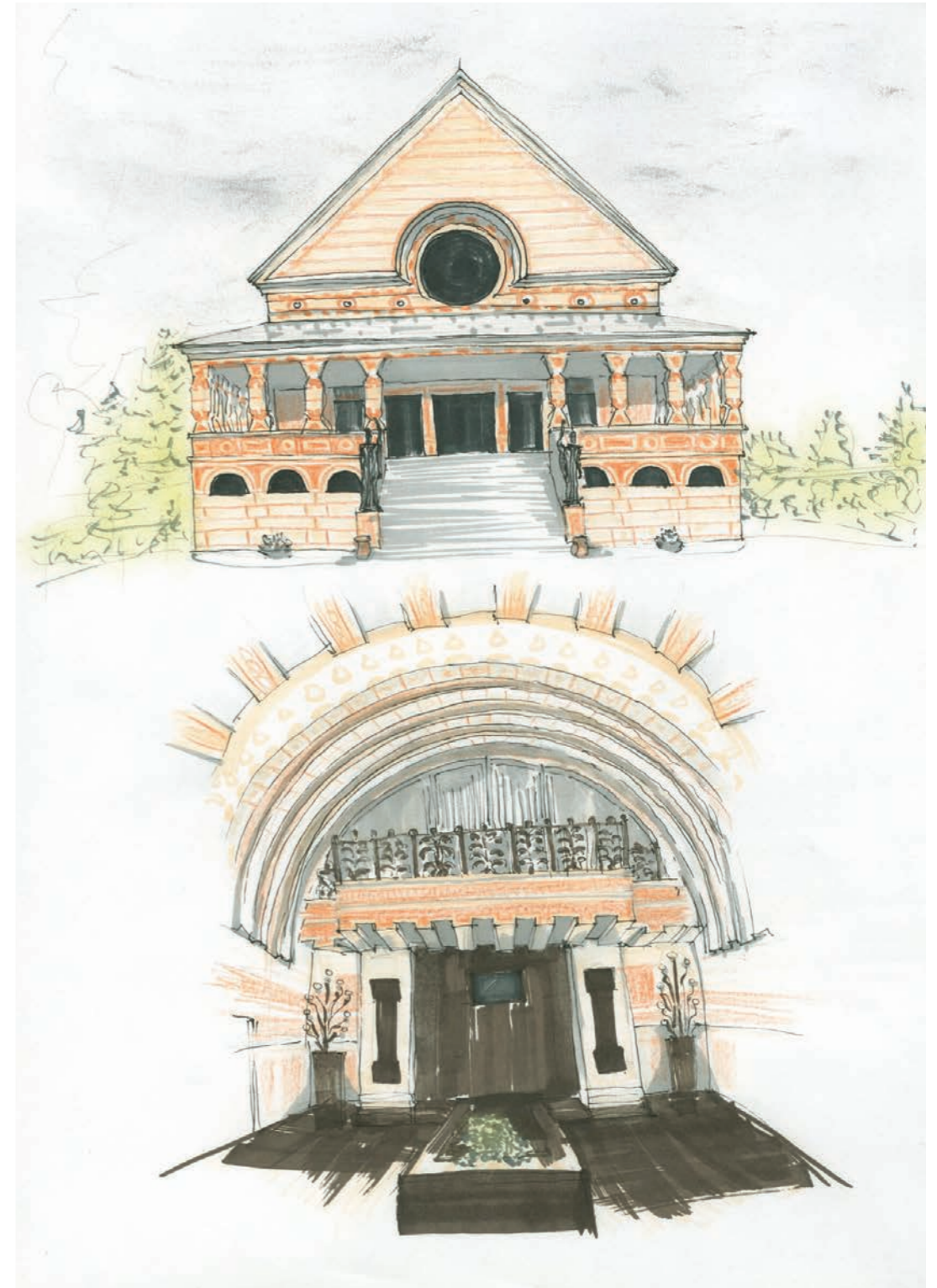
Krematorium architekta B. Freusteina a B. Slámy z roku 1924 v Nymburce je jedna z prvních puristických realizací a představuje vzácnou stavbu tohoto druhu u nás. Kryté sloupořadí masivního vstupního

the crematorium is now anchored by its extension connecting the cemetery service entrance, creating a dependent, unfree and grounded impression. In 2010, the Pardubice crematorium was declared a national cultural monument of the Pardubice Region.

The Cubist crematorium of architect, artist, set designer V. Hofman (1884–1964) and engineer F. Mencl (1879–1960) in Moravská Ostrava from 1925 was a unique example of crystalline cubism of mystical appearance, representing a special style in the Czech environment. The crematorium building dominated the vertical intersection of the two main passages of the old city cemetery. The central octagonal layout of the funerary hall was vaulted with a plastically shaped dome and a lantern of cubist design. The crematorium building itself was more of a statue than a building, which, according to engineer F. Mencl, was

Obr. 16: Krematorium v Pardubicích. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 16: Crematorium in Pardubice. Drawing by Ivona Dlábková

Obr. 17: Krematorium v Moravské Ostravě, zdroj Z. Zelenka 1978–1979. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 17: Crematorium in Moravská Ostrava. Source: Z. Zelenka 1978–79. Drawing by Ivona Dlábková

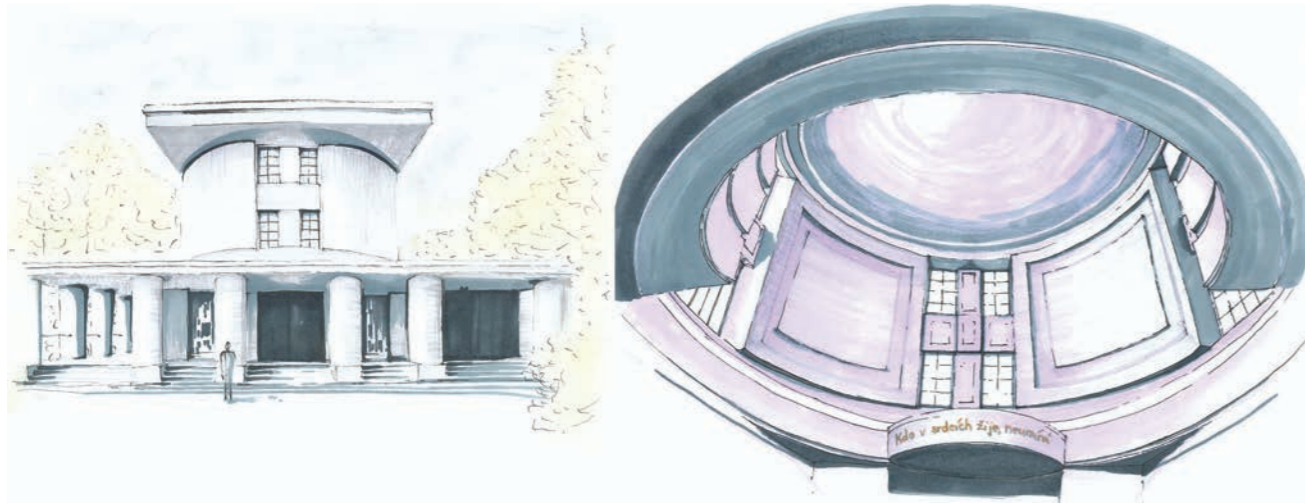
parteru, na kterém je posazen robustní tambur s mohutnou římsou v hmotovém výrazu antického článkovacího řádu. Základní geometrické formy stavbu přísně zjednodušují a zároveň umocňují její výjimečnost. Jenoduchý vnitřní prostor smuteční síně krematoria obdélníkového půdorysu přechází ve vertikále do vylehčené oválné lucerny s bazilikálním osvětlením. Prosvětlení smuteční síně shora povznáší její prostor a nabízí tak jistou uvolněnost v kontrastu s celkovou vnější robustností stavby. Nymburské krematorium bylo v roce 2017 prohlášeno národní kulturní památkou Středočeského kraje.

supposed to convey “a desire for heights and elevation of the mind.” In the 1930s, the crematorium was supplemented with a columbarium. The crematorium served its purpose for just over fifty years, and despite the protests of conservation institute, it was finally demolished in 1979.

Funkcionalistické krematorium v Brně z roku 1929 od Arnošta Wiesnera je situováno na svažitém pozemku vedle centrálního hřbitova. Součástí jeho areálu jsou kolumbária a urnové hroby. Svažitý pozemek byl vhodně využit k umocnění dojmu návštěvníka, kdy přichází stoupá po monumentálním schodišti na vstupní plato, na kterém je situována obřadní síň krematoria, jehož strany jsou lemovány krytou stouou s kolumbáriovými skříňkami. Brněnské krematorium představovalo tehdy nový typ architektury a střet mezi neoklasicismem (pro krematoria běžně užívaným stylem) a funkcionalismem. Samotný objem obřadní síně, která se nachází uprostřed věnce ostatních místností, je v exteriéru strážena několika vertikálami, jimž je přisuzována různá symbolika. Hlavní síň tak tvoří krytý ústřední dvůr, který je osvětlen horním difuzním světlem. Prostorné foyer předesílá převýšenou halu sálu, která je přístupná mohutnými dveřmi. Malým se pak zdá prostor s katafalkem a obzvláště dveře, za které rakev při obřadu zajíždí. Na rozdíl od pardubického krematoria zde chybí oddělený prostor presbytáře. Katafalk je mírně vyvýšen, nikoli však prostor pro řečníka, jehož pultík zůstává na místě původního ambonu kostela. Příchod k rakvi je středem místnosti mezi seskupením židlí k sezení, je na hlavní ose objektu a graduje

Designed by architect B. Freustein and B. Sláma from in 1924 in the city of Nymburk, the crematorium, is one of the first purist structures and represents a rare building of this kind in the Czech Republic. It features a covered colonnade and massive entrance parterre, holding a robust tholobat supporting a massive cornice as a material expression of the classicist segmentation order. The basic geometric forms strictly simplify the structure, simultaneously enhancing its uniqueness. The simple inner space of the funerary hall of the crematorium has a rectangular floor plan and passes vertically into a lightened oval lantern with basilica-style lighting. The lighting of the funerary hall from above elevates its space and thus offers a certain relaxation in contrast with the overall external robustness of the building. In 2017, the Nymburk crematorium was declared a national cultural monument of the Central Bohemian Region.

The functionalist crematorium in Brno by Arnošt Wiesner from 1929 is situated on a sloping plot of land next to the Central Cemetery. Its premises include the columbaria and urn plots. The sloping plot of land was suitably used to enhance its impression upon a visitor, who ascends a monumental staircase to the entrance plateau, reaching the crematorium's ceremonial hall, whose sides are lined with a covered passage housing columbarium niches. In its day, the Brno crematorium represented a new type of architecture, incorporating neo-classicist (then the style commonly used for crematoria) and functionalist elements. The very volume of the funerary hall,

Obr. 18: Krematorium v Nymburce. Autorka kresby Ivona Dlábková

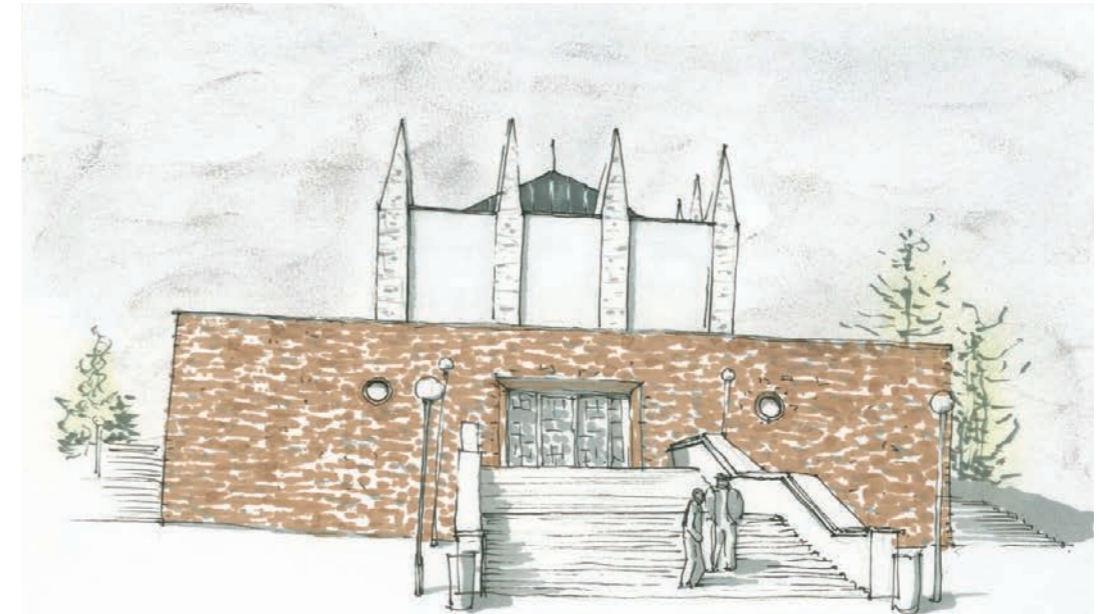
Figure 18: Crematorium in Nymburk. Drawing by Ivona Dlábková

katafalkem. Nad čelní stěnou je umístěna lodžie s varhany. Prostor síně tak zůstává nenarušen, jsou ponechány čisté linie bez ozdob se zaměřením na květinami obložený katafalk. Většina obřadních síní je nevhodně doplněna květinami, převážně umělými, které vytvářejí trvalou kulisu katafalku, který tak však ztrácí své výsadní postavení, navíc jsou mnohdy takto kryty výhledy do exteriéru, reliéfy na zdi a jiná architektonická či sochařská díla a záměry. V Brně autor s květinami pracoval, nejsou zde tedy náhodné či později doplněné a dnešní stav by měl odpovídat původním záměrům. Cesta rakve probíhá na stejné úrovni a provozní část je řešena velice účelně. Pozdější zásahy do původního objektu se týkaly výměny stávajících technologií a drobných dispozičních úprav dle měnících se potřeb krematoria a neměly větší vliv na původní návrh objektu. Byla zrušena původní pitevna a byt správce, naopak bylo nutné zřídit

located in the centre of the wreath of other rooms, is externally guarded by several verticals, to which various symbolisms are attributed. The main hall thus forms a covered central courtyard, illuminated by diffuse light from above. The spacious foyer extends to an elevated hall, accessible via a massive door. The space with the catafalque and especially the opening through which the coffin passes during the ceremony then seems small. Unlike the Pardubice crematorium, no separate area exists for the 'presbytery'. The catafalque is slightly elevated, but not the space for the funeral speaker, whose lectern remains in the place of what would originally be the church ambon. The approach to the coffin is through the centre of the room between the seating sets, on the main axis of the building, escalating to the catafalque. Above the front wall is a loggia with an organ. The space of the hall thus remains intact, maintaining clean lines

Obr. 19: Krematorium Ústředního hřbitova v Brně. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 19: Crematorium of the Central Cemetery in Brno. Drawing by Ivona Dlábková

Obr. 20: Smuteční síň v Kuklenách u Hradce Králové. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 20: Funerary hall in Kukleny near the city of Hradec Králové. Drawing by Ivona Dlábková

malou obřadní síň, administrativní zázemí, sklad květin atp. Přibyla samostatná budova garáží a služeb, která vhodně doplňuje provozní dvůr. Poblíž krematoria jsou nově vystavěná kolumbária ve formě malých atriových domků, do kterých se dá vejít přes otevřený ochoz, jež zaručují soukromí pozůstalých. Brněnské krematorium bylo společně s kolumbáriem v roce 2017 prohlášeno národní kulturní památkou České republiky.

Samostatné smuteční síně se mezi světovými válkami stavěly velmi okrajově. Za zmínku stojí uvést smuteční síň v Kuklenách od Oldřicha Lisky z roku 1926. Tato jednoduchá stavba v duchu moderního klasicismu se šesti jednoduchými štíhlými sloupy v hlavním průčelí působí vznešeným dojmem, který zakončuje lehké kladí. Prostor smuteční síně původně vytvářel jednoduchý kubus koncipovaný bez oken jako tmavou místnost se scénickým umělým osvětlením. Autor záměrně zvoleným kontrastem vznešeného vně stavby vedl pozůstalé k duchovní tajemnosti uvnitř, aby byla postupně vyvolána koncentrace mysli k důstojnému rozloučení se zemřelým. Bohužel tato původní idea posledního rozloučení byla na přelomu 60. a 70. let 20. století zničena v rámci přestavby smuteční síně průrazem velké prosklené stěny v zadním průčelí. Původně mystický prostor byl nahrazen optimistickým průhledem na rozptýlovou loučku a poslední rozloučení tak dostalo podobu sekulárního občanského pohřbu až do současnosti.

Konstruktivistická obřadní síň Ústředního hřbitova v Brně od J. Fuchse a J. Poláška z roku 1927 je od roku 1958 památkově chráněná. Její kubická hmota, záměrně převyšovaná, je členěna rizalitou. Vertikálnost hmoty zdůrazňuje její monumentálnost a důstojnost. Střídmý interiér je přisvětlen vertikálními průzory a ty pak dávají prostoru smuteční síně sakrální rozměr. Tento důstojný prostor vyznačuje posvátno

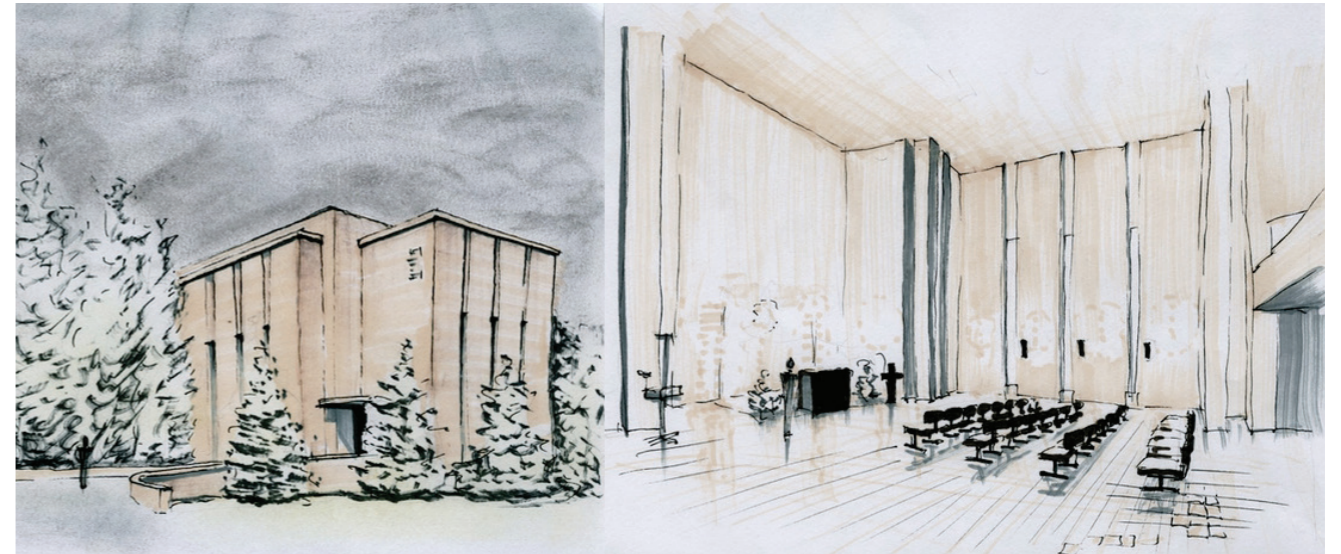
without any ornaments, focusing on the flower-laden catafalque. The vast majority of funerary halls are unsuitably decorated with flowers, mostly artificial ones, which create a permanent backdrop to the catafalque, which, however, thus loses its privileged position. In addition, these often obstruct the views of the exterior, reliefs on the walls and other architectural or sculptural works and objectives. In Brno, the author worked with the issue of flowers so that they are not present accidentally or additionally supplemented and that the current look should correspond to the original intentions. The passage of the coffin proceeds along the same level, and the technical section is designed very efficiently. Later alterations of the original building concerned the replacement of existing technologies and minor layout modifications according to the changing needs of the crematorium and did not have any major impact on the original design. What had originally been the autopsy room and the administrator's apartment were converted into a small ceremonial hall, administrative facilities, flower storage, etc. A separate building of garages and service facilities has been added and suitably complements the service yard. Near the crematorium are newly built columbaria in the form of small atrium houses, which may be entered through an open gallery and guarantee the privacy of the bereaved. In 2017, the Brno crematorium, together with the columbarium, was declared a national cultural monument of the Czech Republic.

In the interwar period, separate funerary halls were seldom built. Worth mentioning here is the funerary hall in Kukleny by O. Liska from 1926. This simple building in the spirit of modern classicism with six simple slender columns in the main façade creates a noble expression; it is completed by a light entablature. The space of the funerary hall originally created a simple cube, conceived without windows, as a som-

a vede pozůstalé k rozjímání. Na této hodnotě byl autory založen cíl k nalezení nového rozměru tohoto intimního prostoru s navrácením společné úcty k zemřelému, spojenou s chápáním smrti jako součásti života.

bre room with scenic artificial lighting. Through this deliberately selected contrast with the noble exterior of the building, the author leads the bereaved to the spiritual mystery within to gradually increase concentration of the mind on a dignified farewell to the deceased. Unfortunately, this original idea of the last farewell was destroyed at the turn of the 1960s and 1970s as part of the refurbishment of the funerary hall by opening up the wall in the rear façade and installing a glass wall. The originally mystical space was replaced with an optimistic view of the lawn for the scattering of ashes, and the last farewell thus assumed the form of a secular civil funeral, which has been retained to this day.

The constructivist funerary hall of the Central Cemetery in Brno by J. Fuchs and J. Polášek from 1927 has been a protected monument since 1958. Its cubic mass, deliberately elevated, is segmented by avant-corps. The verticality of matter emphasises its monumentality and dignity. Supplementary narrow vertical windows illuminating the sober interior lend the space of the funerary hall a sacral dimension. This dignified space radiates solemnity and leads the bereaved to contemplation. On this value, the authors based their objective to find a new dimension of this intimate space with the restoration of common respect for the deceased, associated with the understanding of death as a part of life.

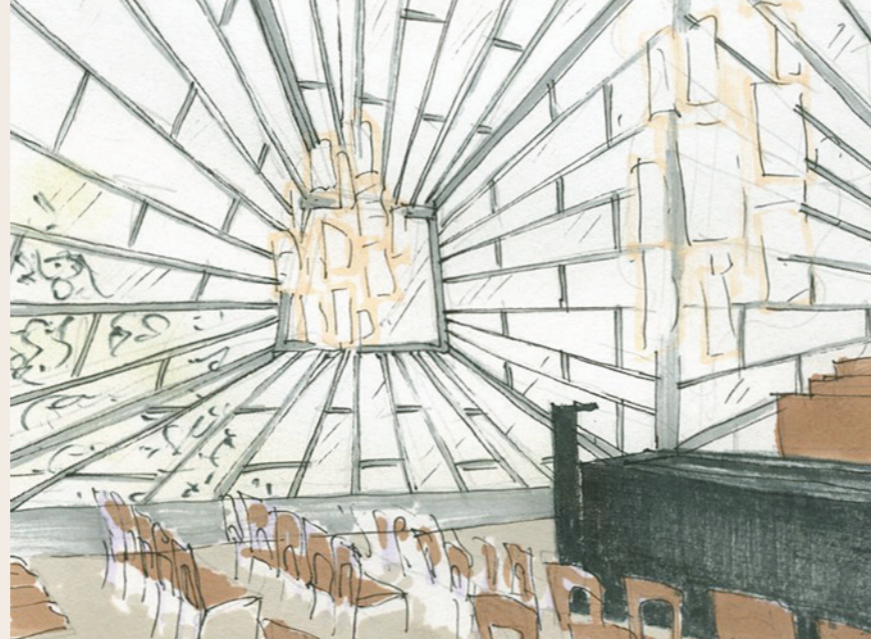

Obr. 21: Smuteční síň Ústředního hřbitova v Brně. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 21: Funerary hall of the Central Cemetery in Brno. Drawing by Ivona Dlábková

Ideologie a typologický vývoj českých smutečních síní v druhé polovině 20. století

Ideology and Typological Development of Czech Funerary Halls in the Second Half of the Twentieth Century

„Budování smutečních síní v druhé polovině 20. století je spojeno s ideologicky podloženou potřebou státu zajistit občanskou formu pohřbu odtrženou od dřívějších zvyklostí pohřbů církevních. Občanské pohřby u nás samozřejmě byly možné už před druhou světovou válkou, byly však spojovány převážně s pohřbem žehem. Také řešení samostatných smutečních síní bylo ovlivněno typologií, provozem a estetikou dříve vznikajících síní coby součástí krematorií.“

Michaela Jehlíková-Janečková, *Smutek ze síní*, červen 2010

Skutečný rozvoj sekulárních smutečních síní nastal až v druhé polovině 20. století. Tehdejší společnost měla snahu nahradit tradiční pohřební rituál formou občanských pohřbů, které poprvé proběhly v roce 1956. Smuteční síně byly budovány téměř v každé obci a do dnešních dnů jsou jich řádově tisíce. Jejich živelná výstavba, přestavba nebo modernizace některých veřejných staveb nebyla usměrňována z pozice tehdejší společnosti žádným celostátním předpisem. Občanský improvizovaný přístup výstavby smutečních síní vyvolal reakci vlády ČSR v roce 1960 usnesením k vypracování vědeckých zásad v demografické a ekonomické oblasti. Samotné zří-

“The construction of funerary halls in the second half of the twentieth century is associated with the ideologically founded need of the State to provide a civil form of funeral detached from the earlier customs of church funerals. Civil funerals in Czech territory were, of course, possible even before the Second World War, but they were mainly associated with cremation. The design of separate funerary halls was also influenced by the typology, operation and aesthetics of previously created funerary halls as component parts of crematoria.“

Michaela Jehlíková-Janečková, *Sadness from the Funerary halls*, June 2010

The real development of secular funerary halls did not occur until the second half of the twentieth century. The society of that time sought to replace the traditional funeral ritual with a form of a civil funeral, which first took place in 1956. Funerary halls were built in almost every municipality, and to this day, thousands of them exist. Their spontaneous construction, refurbishment or modernisation of some public buildings was not regulated from the position of the society at the time with any national regulation. The civil improvised approach to the constructi-

ování smutečních síní mělo tehdy kromě kulturního a ideologického významu i praktický pohled, který sledoval „odstranění hygienických a epidemiologických závad, a neméně i význam národohospodářský v souvislosti s účastí na pohřbu ve zkrácení dojíždky, tj. například zmenšení nákladů na přepravu a z toho vyplývající snížení ztrát pracovní doby. Zdůrazňuje význam a působnost národních výborů a sborů pro občanské záležitosti ve vztahu k životu každého občana.“ (J. Palkovský 1978, *Smuteční síně*, str. 7). Na tomto základě vznikly ideální materiální a hmotové představy pro různé spádové oblasti smutečních síní a jejich umístění. Takto významově pojaté jednoúčelové smuteční síně pak s největší pravděpodobností nedokázaly poskytovat potřebný cit a útěchu. Ve snaze získat podklady pro architektonickou kvalitu a vyhotovení typizace byla vyhlášena v roce 1963 celostátní architektonická soutěž na řešení smutečních síní a vyhodnocena v roce 1964 (*Architektura ČSSR Ročník 23*, 1964, č. 7, str. 465). Soutěž poskytla první náměty a v jejím výsledku poukázala jednoznačně, že vlastní smuteční síň (kulturní část) vzhledem ke svému poslání je nutno řešit individuálně s ohledem na dané prostředí a individuální specifické podmínky (byly to například požadavky urbanistické, geografické, společenské, klimatické, technické a sociologické v oblasti zvyků, vztahů s vývojem minulého, současného a budoucího). Různé rozborů stávajících, vyprojektovaných nebo rozestavěných smutečních síní ukázaly, že jednoznačně lze stanovit pouze jejich technickou část (počty obřadů a personálu předpokládaly velikost manipulačního prostoru, chladiřů a sociálního zázemí). Tato architektonická soutěž přinesla tehdy „nové“ pojetí smuteční síně, tedy splynutí jejího prostoru s přírodou opticky propojeným průhledem do zeleně.

Prosklená oltářní stěna lesní kaple ve finské Otaniemi s průhledem do lesního porostu mohla být tvůrčím podnětem v některých návrzích této architektonické soutěže. Karel Rechlík v článku „Jistoty a otázky moderních kostelů“ (strana 30) pro časopis *Studia theologica* z roku 2003 uvádí, že se finští

on of funerary halls provoked a reaction from the Czechoslovak government in 1960 with a resolution to develop scientific principles in the demographic and economic fields. At the time, the establishment of funerary halls itself had, in addition to cultural and ideological significance, a practical perspective, whose objective was the “elimination of hygienic and epidemiological defects and no less economic significance in conjunction with the reduction of commuting to attend funerals, i.e. the reduction of transport costs and associated loss of working time. It emphasises the importance and competence of national committees and panels for civil affairs in relation to the life of every citizen.” (J. Palkovský, 1978, *Mourning Halls*, p. 7). On this basis, the ideal material notions of the various funerary hall catchment areas and their locations were devised. Such single-purpose funerary halls conceived in this way then most likely could not have provided the necessary compassion and solace. In an effort to obtain supporting data for the architectural quality and preparation for typification, a nationwide architectural competition for funerary hall designs was announced in 1963 and evaluated in 1964 (*Architecture of the Czechoslovak Socialist Republic Volume 23*, 1964, No. 7, page 465). This competition provided the first motifs, and from its results, clearly highlighted that funerary halls (its cultural component) must, on account of their mission, be designed separately with regard to the given environment and the individual specific conditions (these were, for example, requirements of an urban, geographical, social, climatic, technical and sociological nature in the field of customs, in relation with the past, present and future developments). Various analyses of already existing funerary halls, those under construction or of design plans have shown that only their technical sections may be clearly determined (the number of ceremonies and staff envisaged the size of the handling area, the cold storage containers and social facilities). This architectural competition then introduced a ‘new’ funerary hall concept, i.e. a fusion of its space with nature through visual interconnection with the greenery outside.

Obr. 22: Kaple v Otaniemi, Finsko. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 22: Otaniemi chapel in Finland. Drawing by Ivona Dlábková

architekti Kaija a Heikki Sirenovi v roce 1957 rozhodli k prosklení celé čelní stěny studentské kaple a poprvé u sakrální stavby opticky důsledně propojili její prostor s okolní přírodou. V exteriéru na „pozadí“ lesa a přímo mezi stromy umístěný kříž se stal nezapomenutelným symbolickým obrazem jednoty univerza. Vnější svět je interpretován nikoli jako protiklad sakrálnímu prostoru, ale jako Stvoření, které zahrnuje i samotnou kapli. A jako u každého velkého symbolu můžeme zvolit i opačnou perspektivu: „sakrální prostor kaple prostupuje navenek a venkovní svět je jím posvěcován“. Tato původní křesťanská idea prostupnosti sakrálního prostoru navenek „optickým průhledem“ byla „přenesena“ do architektonického prostoru sekulární smuteční síně. Zjevně nevalilo, že oltářní průhled, pravděpodobně převzatý z křesťanské stavby byl ideologicky převyprávěn jako „náhražka křesťanství“, to je příroda místo Boha, něco jako návrat k pohanství. Vytyčeným cílem bylo v té době přispět ke zřizování smutečních síní, „vyjadřujíc společnou úctu k zemřelým, i k jejich příbuzným, či kolektivům jejich bývalých spolupracovníků. Musejí být reprezentovány architekturou kladně působící za předpokladu nacházení nových ‚prvků‘ řešení – ateistických“. (Palkovský, 1978, s. 8). Tento směr spojený s ideologickým rozvojem z pozice vědeckého ateismu byl podporován usnesením vlády ČSSR č. 302 z roku 1970. V rámci plnění usnesení tehdejší vlády ČSR č. 206 z 31. července 1974 byl dán podnět k vypracování celostátních typizačních směrnic na zřizování, dostavbu a výstavbu smutečních síní. Podkladem pro jejich zpracování byly závěry již výše zmíněné veřejné architektonické soutěže z roku 1964 společně s poznatky ze studií, projektů a realizací smutečních síní v jednotlivých krajích tehdejšího státu. Typizační směrnice stanovila požadavky a podmínky pro navrhování smutečních síní z hledisek společenských a účelových. Dále pak požadavky na životní prostředí, územní, stavebně technologické a technické řešení včetně provozních a dispozičních zásad. Tehdejším

The glass altar wall of the forest chapel in Otaniemi in Finland, with a view into the forest, could have represented the creative stimulus for some of the designs of this architectural competition. Karel Rechlík states in the article *Certainties and Questions of Modern Churches* (page 30), for the magazine *Studia theologica* from 2003, that “in 1957, Finnish architects Kaija and Heikki Siren decided to glaze the entire front wall of the student chapel, and for the first time for a sacral building, optically and comprehensively interconnected its inner space with the surrounding nature. In the exterior against the forest backdrop and directly among the trees, the cross became an unforgettable symbolic image of the unity of the universe. The external world is interpreted not in opposition to the sacral space but as Creation that includes the chapel itself. And as with any great symbol, we can also opt for the opposing perspective; the sacral space of the chapel permeates outward, and thus the outside world is sanctified by it.” This originally Christian idea of the permeability of a sacral space outwardly with a ‘visual through view’ was transferred to the architectural space of a secular funerary hall. Apparently, it did not matter that the altar’s through view, probably taken from a Christian building, was ideologically translated as a substitute for Christianity, i.e. nature instead of God, somewhat of a return to paganism. The objective at that time was to contribute to the establishment of funerary halls that “expressed a common respect for the dead and their relatives or teams of their former co-workers. They must be represented by architecture that has a positive effect, provided that new elements of the design are found—atheistic ones.” (J. Palkovský 1978, *Mourning Halls*, p. 8). This direction, combined with ideological development from the position of scientific atheism, was supported by government resolution of the Czechoslovak Socialist Republic No. 302 of 1970. Under the implementation of the resolution of the then government of the

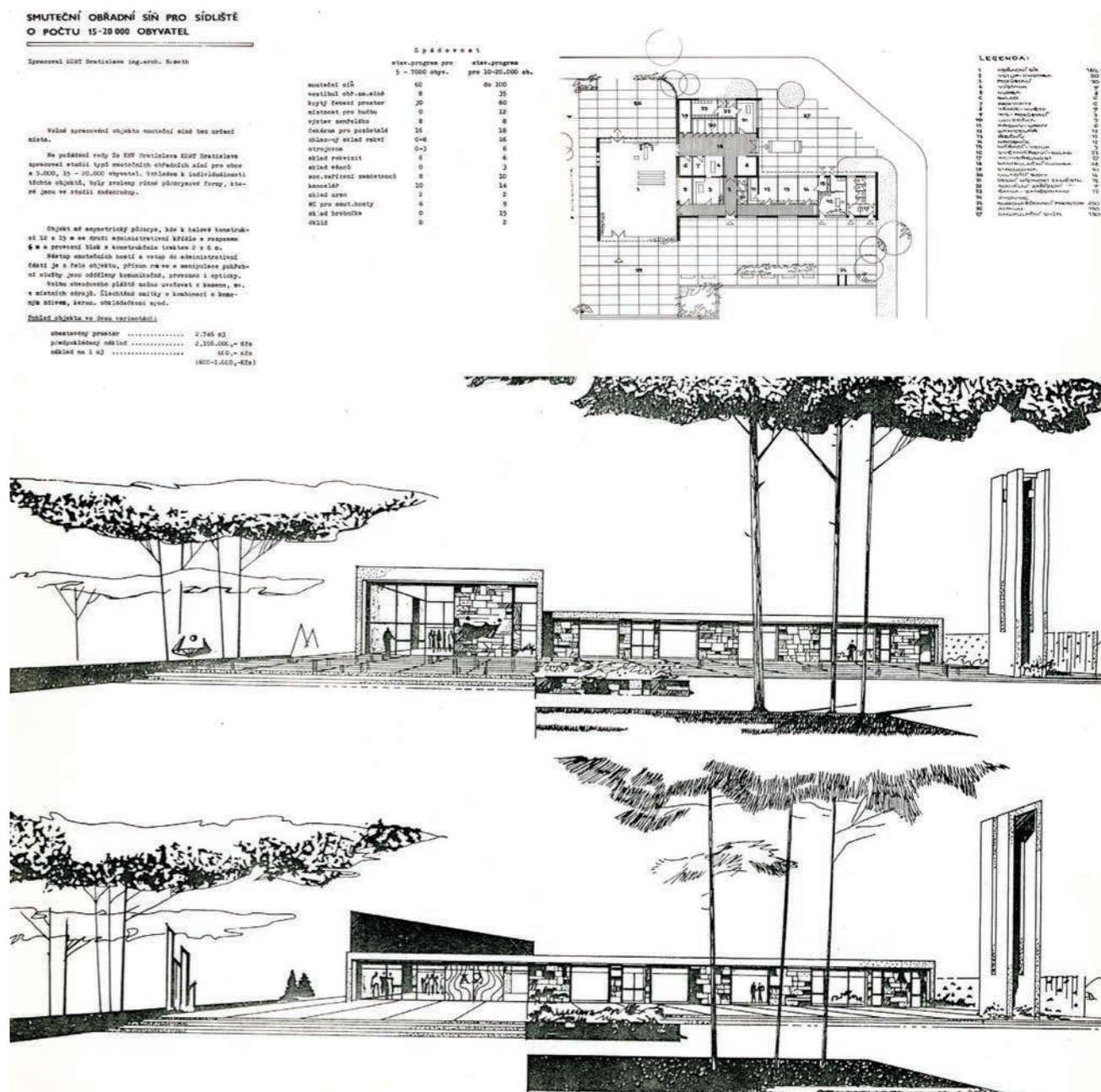
architektům byly typizační směrnici dodány skla-
debné buňky, orientační údaje a ukazatele odvoze-
né z příkladů vzorových řešení jako pomůcka pro
projektování smutečních síní. Cílem celostátních ty-
pizačních směrnic bylo přispět ke zřízení smuteč-
ních síní, které měly přispívat ke zvýšení kulturnosti
občanských obřadů a budoucí generaci dokladovat
úroveň kultury a života tehdejší společnosti.

Takto nastavená ideologická a typizační rovina „ar-
chitektonické“ tvorby smutečních síní (Architektura
ČSR, Ročník 39, 1980, č. 9, str. 390–403) našťastí
nezabránila individuální, tvůrčí a autorské práci
výraznějších architektů v možné spolupráci s uměl-
ci, což dokazuje příklad harmonizace uměleckých
artefaktů s architekturou smuteční síně ve Svitavách
od architekta Pavla Kupky a sochaře Karla Nepraše
z roku 1973. Samostatná smuteční síň je součástí
urnového háje městského hřbitova. Svým umístěním
využívá přirozený terén s výhledem na město Svitavy.
Sochařský výraz hlavní hmoty smuteční síně z pohle-
dového betonu je v záměrném kontrastu se servisním
blokem konstruktivistického výrazu z keramického
obkladu. Architektura výtvarného rozpojení vyvolá-
vá představu života a smrti. Záměrná lehkost interi-
éru smuteční síně naopak osvobozuje a dává životu
smysl, protože je pro živé, mrtvý je zde jen součástí
pohřebního rituálu.

Pohybový výraz smuteční síně v Prostějově od archi-
tekta Blahoslava Adamíka z roku 1976 je pohledově
situován v osovém pohledu přístupové cesty měst-
ského hřbitova. Gradující organický průběh hlavní-
ho průčelí smuteční síně působí v bílém provedení
monumentálně a důstojně. Hmoty průčelí je ve svém
vrcholu přerušena tmavě působící kanelurou. Boční
křídla jsou pak nadnesena prosklenou horizontálou.
Symbolicky je zde vepsána pomíjivost života a jistota
smrti. Interiér smuteční síně překvapí schematickou
romantikou křivek, které působí spíše dekorativně.
Jasná myšlenka soustředění k poslednímu rozlouče-
ní, kterou čteme vně, uvnitř s bočním průhledem do
atria ztrácí ve své podstatě na své působnosti.

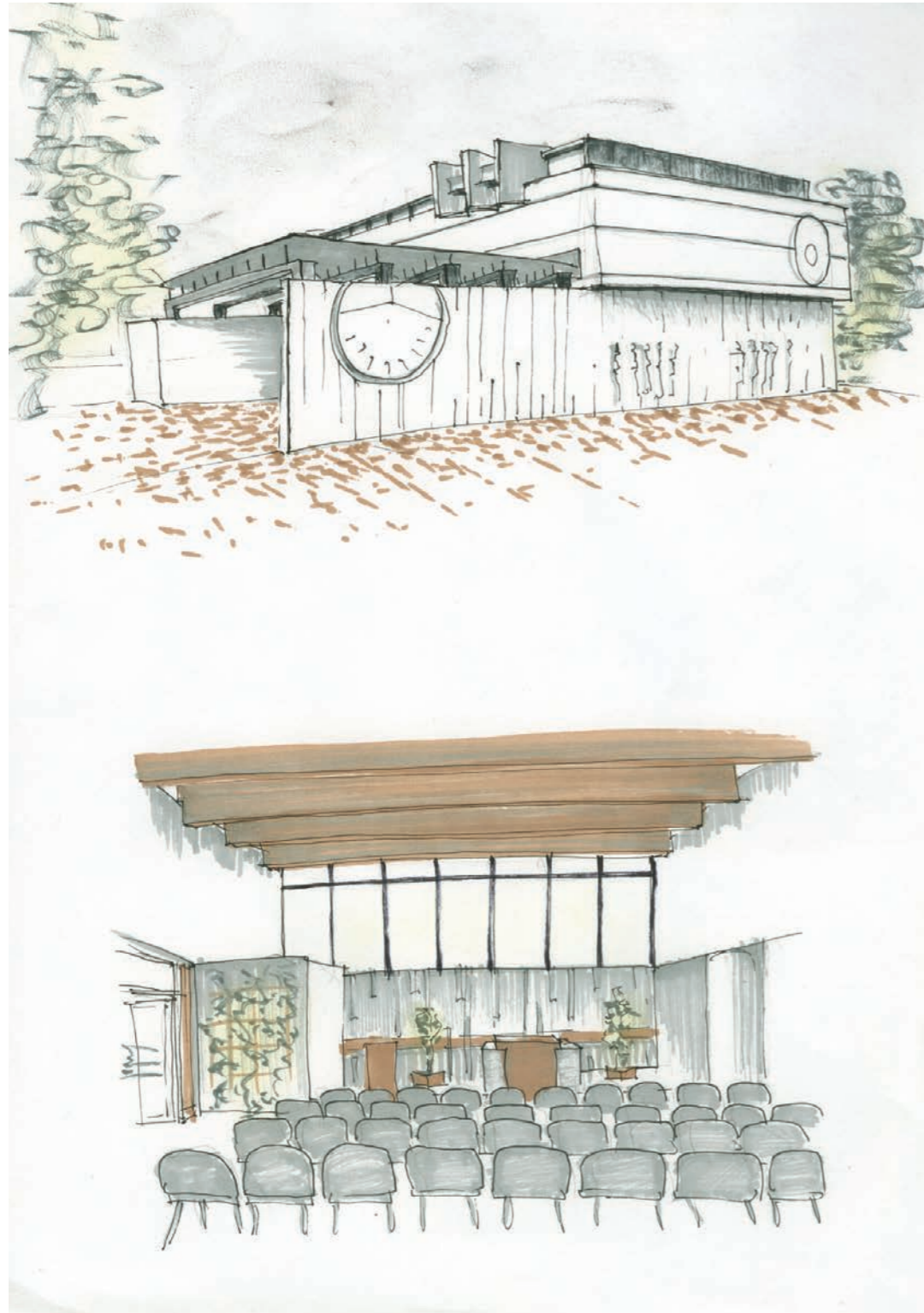
Czechoslovak Socialist Republic, No. 206 of the 31st
July 1974, a motion was made to draw up national
standardisation guidelines for the establishment,
completion and construction of funerary halls. The
basis for their preparation were the conclusions of
the above-mentioned public architectural competi-
tion in 1964, together with the findings from studies,
projects and the actual construction of funerary halls
in the individual regions of the Czechoslovak state
of that day. The standardisation directive set out the
requirements and conditions for the funerary hall
design from social and functional points of view.
Furthermore, environmental, zoning, construction,
technological and practical requirements were placed
on the designs, including the operating and layout
principles. The architects of the time were given
compositional units, orientation data and indicators
derived from examples of exemplary designs as tools
for designing funerary halls. The aim of the national
standardisation guidelines was to contribute to the
establishment of funerary halls that would contribu-
te to increasing the culture of civil ceremonies and
document the level of culture and life of the society
of the day for the generations to come.

Fortunately, the established ideological and standar-
disation level of the architectural creation of funerary
halls (Architecture of the Czechoslovak Socialist
Republic, Volume 39, 1980, No. 9, pages 390–403)
did not prevent the individual, creative and authorial
work of prominent architects from collaboration
with artists, as documented, for example, by the
harmonisation of artistic artefacts with the archi-
tecture of the funerary hall in Svitavy by architect
P. Kupka and sculptor K. Nepraš from 1973. A sepa-
rate funerary hall is part of the columbarium of the
city's cemetery. Its location benefits from the natural
terrain with a view of the city of Svitavy. The sculpu-
ral expression of the main mass of the funerary hall
constructed from fair-faced concrete is in a delibe-
rate contrast with the service block of constructivist
expression finished in ceramic tiling. Architecture of
artistic separation evokes the idea of life and death.
The deliberate lightness of the interior of the fune-

Obr. 23: Vzorové typové řešení smuteční obřadní síně v době typizované stavební technologie dle počtu obyvatel spádové oblasti, zdroj: Smuteční síně a hřbitovy, Václav Vejroch, 1975

Figure 23: A design model of a funerary hall at the time of standardised construction technology according to number of inhabitants within a catchment area. Source: Funerary Halls and Cemeteries, Václav Vejroch, 1975

Obr. 24: Smuteční síň ve Svitavách. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 24: Funerary hall in Svitavy. Photo O. Juračka 2017. Drawing by Ivona Dlábková

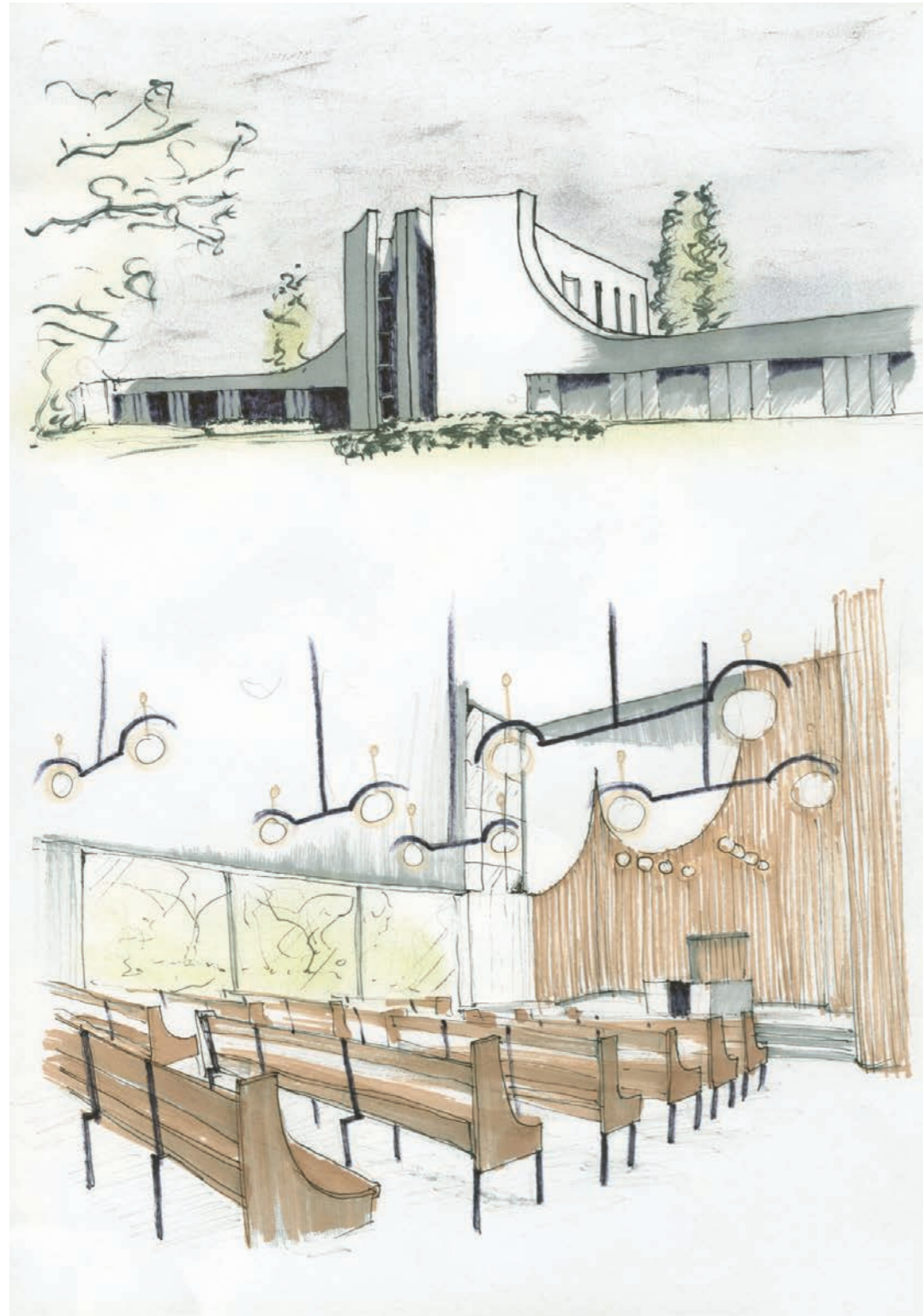
Futuristická smuteční síň s panoramatickými průhledy ve Vsetíně autorů Jaroslava Zbořila a Jiřího Kadeřábka z roku 1977 působí z pohledu hlavního vstupu na hřbitov dominantně a symbolicky připomíná mohutnou skleněnou rakev na katafalku. Zakořeněný masivní sokl servisního zázemí kontrastuje s vyrůstající prosklenou hmotou smuteční síně. Cítíme zde metaforicky skrytý přechod od „na zemi k nebi“. Idea pozemského života a odcházení už není v pohledu z prostoru hřbitova na prosklenou hmotu smuteční síně tak silná. Interiér smuteční síně v krystalickém pojetí nabízí pozůstalým jisté uvolnění umocněné panoramatickými průhledy na okolní krajinu. Novodobá přístavba membránové markýzy k hlavnímu vstupu pozůstalých do smuteční síně z přilehlého hřbitova je problematicky řešena a zneklidňuje její celkový vzhled. Rekonstrukce a modernizace interiéru smuteční síně v roce 2009 výrazně ubrala na celkové hodnotě tohoto mimořádného díla.

Strukturálně pojatá smuteční síň s průhledem do přírody v Luhačovicích od architektů Vladimíra Pally a Viktora Rudiše z roku 1978 je součástí areálu nového hřbitova ve svažitém terénu s panoramatickým výhledem na město Luhačovice. Smuteční síň je koncipována nástupem pozůstalých proti svahu, jako podlouhlá nízká stavba usilující o co největší splynutí se sousedící přírodou. Samotná, výrazně rastrovaná střecha se pohledově uplatňuje nadhledem v exteriéru a podhledem v interiéru. Smuteční síň je podélně osvětlena shora plynulým střešním světlíkem vedeným středem obdélníkové dispozice samotné smuteční síně. Čelní stěna v interiéru za katafalkem je prosklena s průhledem do stupňovitě upraveného svažitého terénu s vegetační zelení. Dilatace interiéru bočními světlíky nízký prostor smuteční síně příznivě nadlehčuje a uvolňuje. Prosklená čelní stěna tvoří vstupní portál do smuteční síně s pocitem výstavního pavilonu. Architektonické a výtvarné prvky stavby tvoří nesrovnatelný harmonický celek.

rary hall, is, on the contrary, liberating and gives life a meaning since it is for the living; the deceased here is only a part of the funeral ritual.

The movement expression of the funerary hall in Prostějov by architect B. Adamík from 1976 is visually set in the axial view of the approaching road of the city's cemetery. The graduating organic course of the main façade of the funerary hall, finished in white, looks monumental and dignified. The mass of the façade is intersected at its apex with fluting of darker hue. The side wings are then lightened with a glazed horizontal. The transience of life and the certainty of death are symbolically inscribed here. The interior of the funerary hall surprises with its schematic romance of curves, which make a rather decorative impression. The clear idea of concentrating on the last farewell, which we discern from the exterior, essentially loses its effect inside due to a side view into the atrium.

The futuristic funerary hall with panoramic views in Vsetín by J. Zbořil, M. Kadeřábek and from 1977 looks dominant from the point of view of the main entrance to the cemetery and symbolically resembles a massive glass coffin on a catafalque. The rooted massive plinth of the service facilities contrasts with the growing glass mass of the funerary hall. We feel here a metaphorically concealed transition from 'earth to heaven'. The idea of earthly life and departure is no longer so strong from the point of view of the space of the cemetery to the glazed mass of the funerary hall. The interior of the funerary hall in a crystalline concept offers the bereaved a certain degree of relaxation, enhanced by panoramic views of the surrounding landscape. The implementation of the modern extension of the membrane awning to the main entrance to the funerary hall for the bereaved from the adjacent cemetery is problematic and disturbs the overall appearance. The refurbishment

Obr. 25: Smuteční síň v Prostějově. Autorka kresby Ivona Dlábková

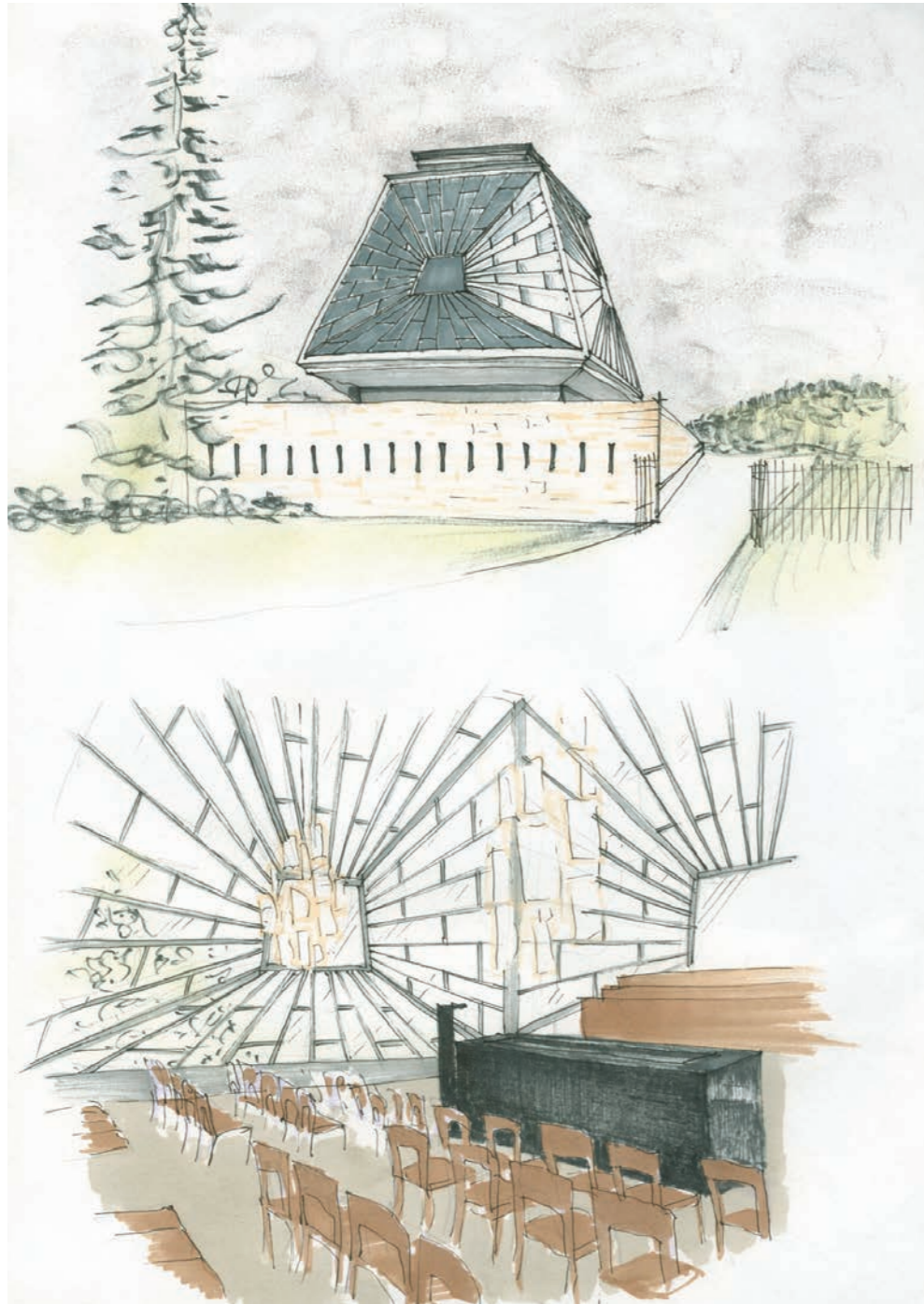
Figure 25: Funerary hall in Prostějov. Drawing by Ivona Dlábková

Bratislavské krematorium z roku 1968 od architekta Ferdinanda Milučkého (1929–2019) je dnes národní kulturní památkou. Je součástí lesního hřbitova, situovaného na nejvyšším místě. Pod ním se rozprostírá louka, okolo les s epitafními deskami. Přístup pro veřejnost je umožněn po pěšině, která obchází louku a mění se v oblou stupňovitou rampu tak, aby bylo umožněno zdolat převýšení 21 m. Provozní cesta vede druhou stranou lesem, není tedy z pozice pěšího vnímána. Reprezentativní část objektu je usazena na velkorysé terase. Za objektem na hranici lesa stojí samostatně komín. Stavbu tvoří vedle sebe řazené podélné stěny ve směru kolmo na východ a západ, což umožňuje otevření objektu na sever a jih prosklenými stěnami. Do objektu se vstupuje přes čekárnu, předsíň do obřadní síně a poté zpět na terasu do místa pro kondolence. Z předsíně je přístupná kancelář a výstav, sklad a příjem květin a je zde schodiště do suterénu, kde je veškeré zázemí a technologie s velmi slabou údržbou z hlediska hygieny. U předžárovíště je umístěna samostatná místnost propojená vizuálně s předžárovíštěm skleněnou stěnou pro doprovázení zemřelého pozůstalými. Výjimečně jsou zde dva výtahy pro spouštění rakví, jeden vede do místa výstavu, druhý do obřadní síně. Obřadní síň je netypicky řešená tak, že její čelo tvoří prosklená stěna s výhledem ven, před kterou je katafalk přímo na podlaze síně. Z rakve a řečníka se tak stává spíše silueta a divák je vtažen přes tento negativ do výhledu a stane se tak součástí krajiny. Za zády je pak dřevěná stěna ukrývající varhany. Na zemi jsou čedičové exteriérové kostky pokračující za prosklenou stěnu, kterou se vychází do místa pro kondolence na závěr obřadu. Tím se uzavírá kruh jako symbol koloběhu života. Toto první slovenské krematorium bylo inspirované architekturou legendárního barcelonského pavilonu ze světové výstavy 1929 od Miese van der Rohe a motivem prosklené oltářní stěny v kapli s průhledem do lesního porostu

and modernisation of the interior of the funerary hall in 2009 significantly reduced the overall value of this extraordinary work.

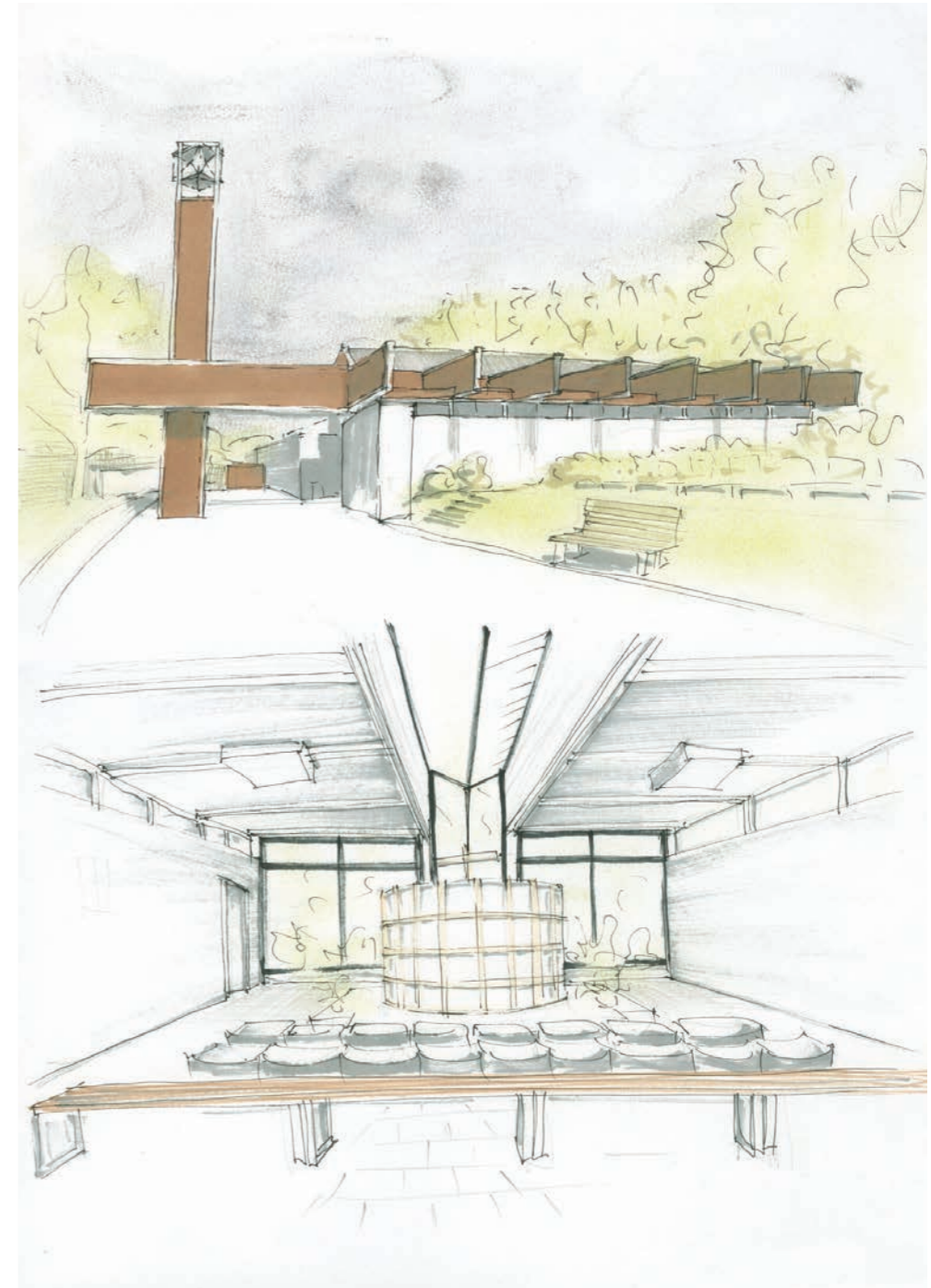
The structurally conceived funerary hall with a view into the surrounding nature in Luhačovice by architects V. Palla and V. Rudiš from 1978 is part of the new cemetery premises, set in a sloping terrain with a panoramic view of the city of Luhačovice. The concept of the funerary hall, with the bereaved approaching against the incline, designed in the form of an elongated low building, strives to achieve the greatest possible harmony with the surrounding nature. The strikingly rasterised roof itself is visually applied by offering an elevated view into the exterior, offering high ceilings and light throughout the interior. The funerary hall is longitudinally illuminated from above by a continuous skylight, installed along the centre of the rectangular layout of the funerary hall itself. The front wall in the interior behind the catafalque is glazed with a view into the stepped sloping terrain with greenery. Dilatation of the interior with side skylights favourably relieves and relaxes the low space of the funerary hall. The glass front wall forms the entrance portal to the funerary hall, evoking the feeling of an exhibition pavilion. The architectural and artistic elements of the building form an incomparable harmonious whole.

The Bratislava crematorium by architect Ferdinand Milučký (1929–2019) from 1968 was declared a national cultural monument. It forms an inherent part of the park's cemetery, situated on the highest point. A meadow spreads below it, surrounded by a park with epitaph plaques. The public approaches the crematorium along a footpath winding around the meadow and turning into a curved stepped ramp to overcome the elevation of 21 metres. The service road leads through the forest on the other side, so it

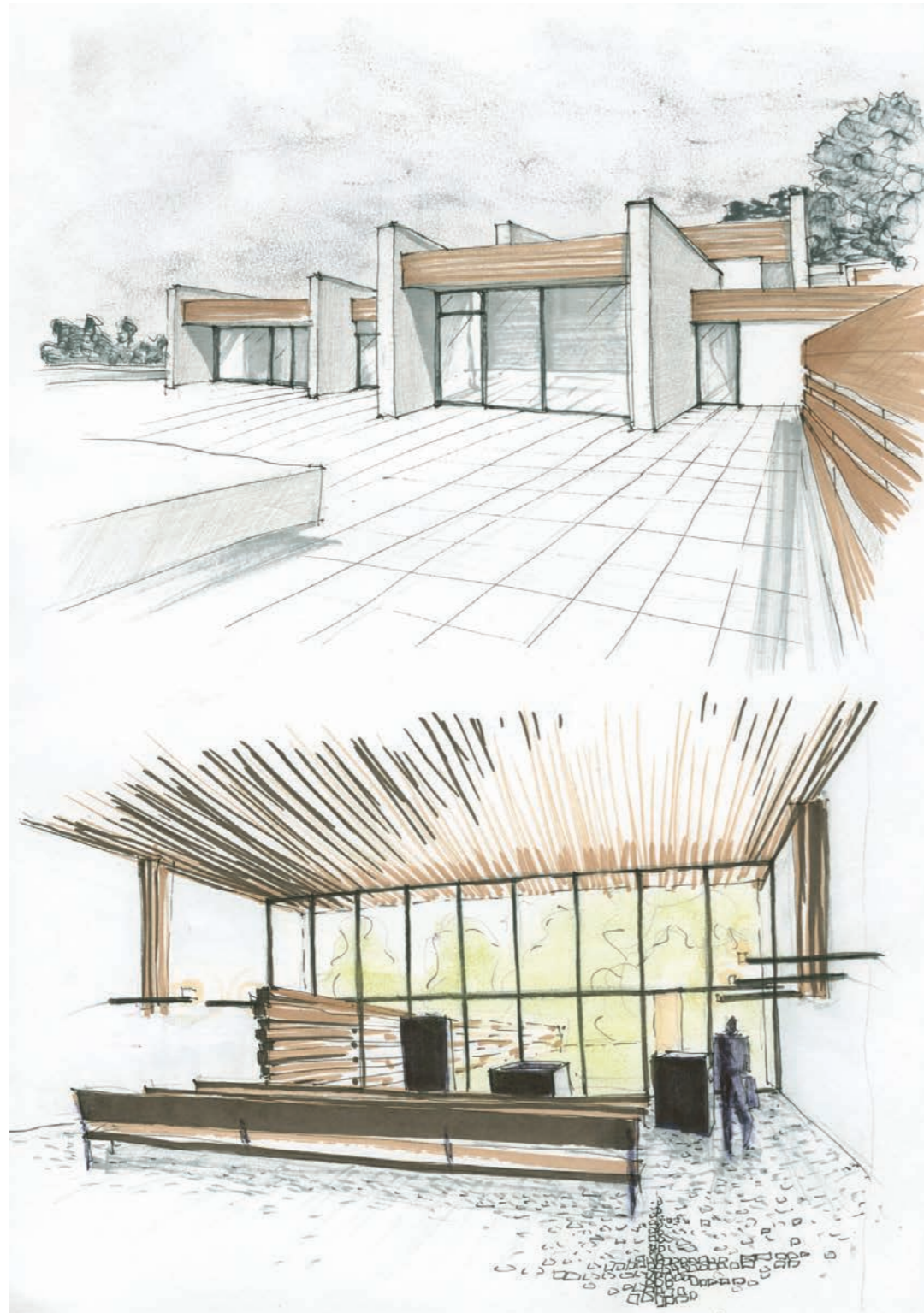
Obr. 26: Smuteční síň ve Vsetíně. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 26: Funerary hall in Vsetín. Drawing by Ivona Dlábková

Obr. 27: Smuteční síň v Luhačovicích. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 27: Funerary hall in Luhačovice. Drawing by Ivona Dlábková

Obr. 28: Krematorium se smuteční síní v Bratislavě. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 28: Crematorium in Bratislava. Drawing by Ivona Dlábková

ve finské Otaniemi od architektů Kaiji a Heikkiho Sirenových. Od roku 2003 je stavba zapsaná jako národní kulturní památka, což s sebou nese na jednu stranu výhodu toho, že se stavba nemůže měnit neodbornými zásahy, ale na druhou stranu každá změna dispozice, i ta praktická, vyžaduje souhlas autora a architekt Milučký v tomto případě nebyl ochotný žádnou změnu povolit. Během naší osobní návštěvy krematoria byli zaměstnanci znepokojeni špatnými mikroklimatickými podmínkami, kdy velké skleněné stěny přes léto prostor prohřívaly, a naopak v zimě ochlazovaly. To však vyplývá ze samotné konstrukce.

Zde uvedené příklady realizací samostatných smutečních síní a smuteční síně v krematoriu představují společně vysokou hodnotu moderní architektury tohoto architektonického typu druhé poloviny minulého století. Jsou u nás i některé další samostatné smuteční síně a krematoria z této doby, které by měly být společně s předchozími trvale uchovány pro příští generace a nezařadily se tak jako nepotřebné mezi stavby zmizelé. Jak uvádí Ladislav Zikmund-Lender v samotném závěru svého blogu nazvaného In fundamine (o smutku v zasetí symbolických statků): „Nesmíme spolu se smrtí a pohřebními rituály vytěšňovat i tuto architekturu.“

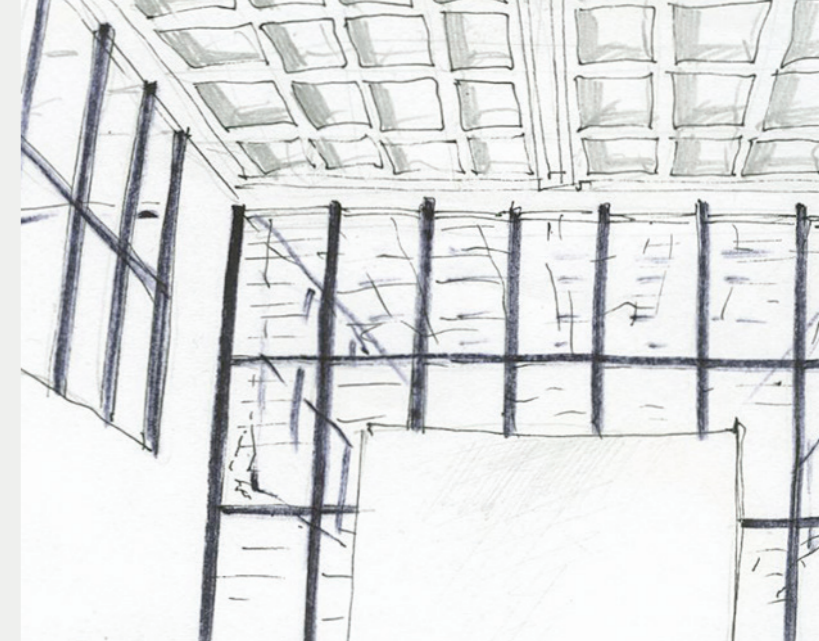
is not perceived from the pedestrian position. The representative part of the building is located on a generous terrace. Behind the building on the edge of the forest is a free-standing chimney. The building consists of juxtaposed longitudinal walls running perpendicular to the east west, which allows the opening of the building to the north and south by means of glass walls. The building is entered through a waiting room, the lobby, into the ceremonial hall and then back to the terrace for the reception of condolences. An office, a viewing room, a storage room and a reception area for flowers are accessible from the hall, and a staircase leads to the basement, where all the facilities and technology are very poorly maintained in terms of hygiene. At the pre-incinerator, a separate room is visually connected to the pre-incinerator by a glass wall to allow the bereaved to accompany the deceased. As an exception here, two elevators allow the coffins to be lowered. One leads to the room where the deceased may be viewed, the other to the funerary hall. The ceremonial hall is atypically designed so that its front is formed with a glass wall with a view to the outside, in front of which the catafalque is placed directly on the floor of the hall. The coffin and the speaker thus become more of silhouettes and the spectator is drawn through this negative to the view outside, thus becoming a part of the landscape. At the rear is a wooden partition housing an organ. Basalt exterior paving stones on the ground lead out through the glass wall to where condolences are received at the end of the ceremony. This closes the circle as a symbol of the cycle of life. This first Slovak crematorium was inspired by the architecture of the legendary Barcelona pavilion from the 1929 World Fair by Mies van der Rohe and the motif of a glass altar wall in the chapel with a view of the wood in Otaniemi in Finland by architects Heikki and Kaija Siren. Since 2003, the building has been registered as a national cultural monument, which on the one hand has the advantage that the

building cannot be altered by unprofessional interventions, but on the other every change of the layout, even for practical reasons, requires the consent of the author and architect Milučký, which in this case, he was unwilling to grant. During our personal visit to the crematorium, the staff were concerned about the poor microclimatic conditions. The large glass walls warm the space up during the summer and cool it down in the winter. However, this follows from the design itself.

The examples given here of separate funerary halls and funerary halls designed within crematoria jointly represent the high value of modern architecture of this architectural type of the second half of the last century. The Czech Republic also has some other separately-constructed funerary halls and crematoria from this period, which, together with the ones mentioned above, should be permanently preserved for future generations and not be regarded as no-longer-required buildings and disappear for ever. As Ladislav Zikmund-Lender states in the conclusion of his blog *In fundamine* (on grief in the captivity of symbolic goods): “We must not displace this architecture along with death and funeral rituals.”

Smuteční síně
po roce 1989

Funerary Halls
after 1989

Dodnes není bohužel ustálen žádný uspokojivý architektonický kánon smuteční síně. Ideová podstata smutečních síní z druhé poloviny 50. let minulého století je u nás v současnosti přenesena i do období po roce 1989. Velká míra svobody způsobila, že u majoritní části společnosti absentuje čitelná hranice, co bude po smrti. Přestala se vnímat mnohasetletá tradice v pohřebnictví a jeho zásady, z nichž by se mohlo vycházet. Pro architektonickou tvorbu smutečních síní se tak vytvořily velké možnosti pro scénickou tvorbu posledního rozloučení. Prostá scénografie a tajemný konec smutečního obřadu je z psychologického a sociologického pohledu velké téma, jak do budoucna řešit společenský problém rituálu posledního rozloučení. Nová smuteční síň v Turnově, autorů Atelieru 6, s.r.o., Praha z roku 2003, je umístěna na úzkém pozemku jako součást hřbitovní zdi v blízkosti historické části města. Nástup smutečních hostů je umožněn rampou přes venkovní krytý prostor do vstupní haly. Smuteční síň má za katafalkem prosklenou čelní stěnu s pohledem do atria. Smuteční obřad je ukončen kovovou oponou uzavírající pohled do atria a na rakev zesnulého. Společně se zmizelým pohledem do atria a na rakev se otvírají žaluzie světlíku, který je zakomponován

To this day, unfortunately, no satisfactory architectural standards for funerary halls have been established. At present, the ideological essence of funerary halls from the second half of the 1950s in the Czech Republic was also transferred to the post-Communist period after 1989. The great degree of freedom has meant that most of society lacks a legible limit on what will happen after death. The centuries-old traditions in funerary services and their principles, which could provide a basis, have ceased to be known. Great space is therefore available here for the artistic concept of the last farewell through the architectural design of funerary halls. From psychological and sociological points of view, the simple scenography and the mysterious end of the funeral ceremony are a great topic of how to resolve the social problem of the ritual of the last farewell in the future. The new funerary hall from 2003 in Turnov by the authors Atelier 6, s.r.o. Prague, is located on a narrow plot of land as part of the cemetery wall, near the historical section of the city. The approach for mourners is enabled by a ramp through an outdoor covered area to the entrance hall. The funerary hall has a glass front wall behind the catafalque with a view of the atrium. The funeral ceremony is

Obr. 29: Smuteční síň v Turnově, Atelier 6, s.r.o. Praha, 2003. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 29: Funerary hall in Turnov, Atelier 6, s.r.o. Prague, 2003. Drawing by Ivona Dlábková

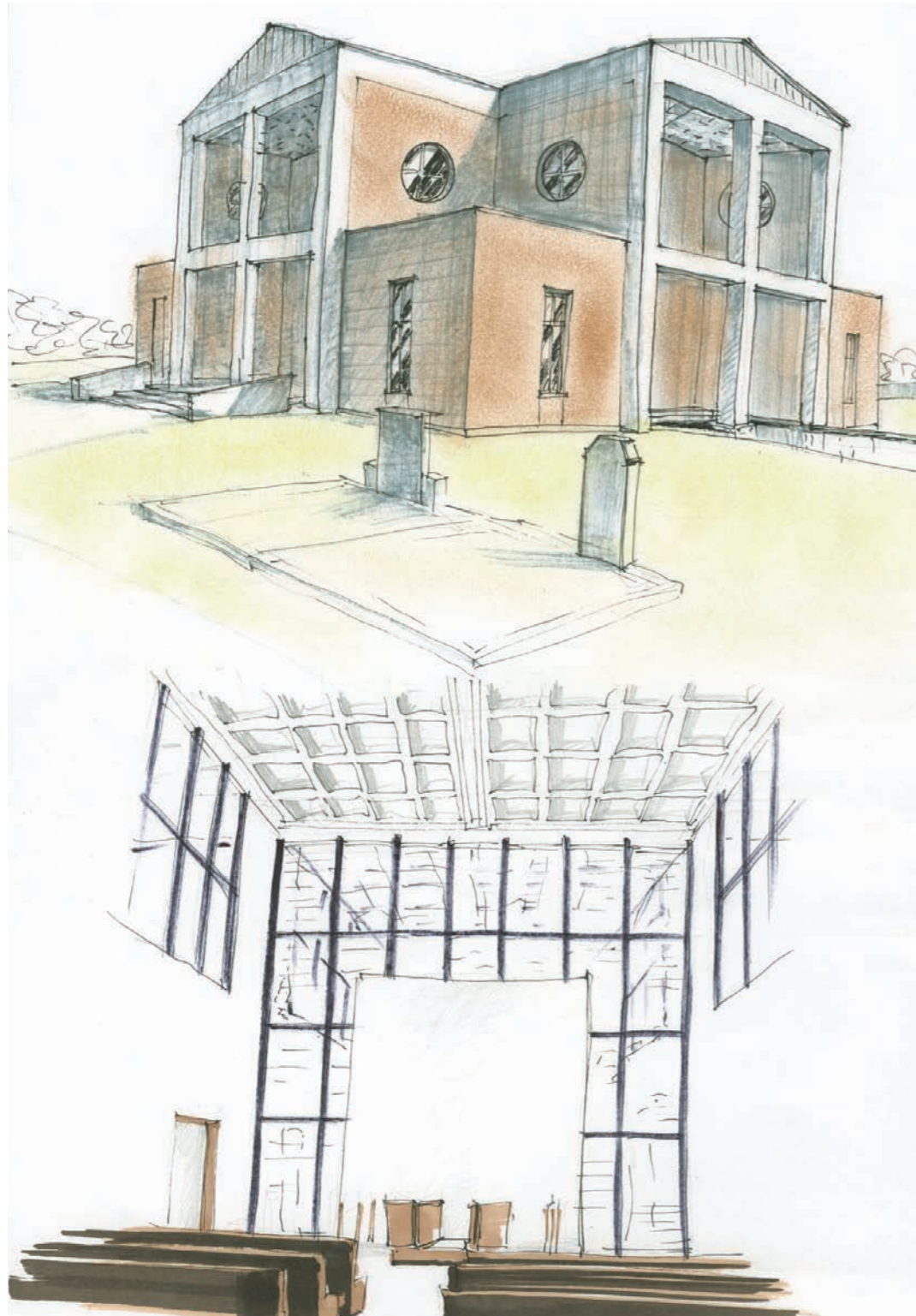
do osy stropu smuteční síně. Porota Grand Prix Obce architektů v roce 2004 ve své zprávě k této funerální stavbě mimo jiné napsala: „Prostota tohoto prostoru a způsob, jakým pojí interiér a exteriér, jsou naprosto úžasné a vzájemná odezva tohoto pozitivního a negativního v nástěnných reliéfech je hluboce dojmavá.“

Realizace smuteční síně architekta Břetislava Světlíka v Opavě v roce 2007 na městském hřbitově z roku 1890 vzešla vítězně z veřejné ideové architektonické soutěže v roce 2000. Objekt smuteční síně je umístěn v prostoru bývalého evangelického hřbitova na bočním průhledu z hlavního přístupového prostranství městského hřbitova. Soutěžní porota ocenila soudobé hmotové řešení a regionální charakter objektu smuteční síně, která respektovala kontext s existujícím souborem vstupních objektů. Centrální stupňovitá hmota smuteční síně je založena na půdorysu řeckého kříže. Její průčelí je orientováno kolmo k nástupní ose hlavního přístupu na městský hřbitov. Prostor interiéru s proskleným výhledem na vodní plochu porota ocenila jako logickou vazbu na danou osnovu hřbitova, což dává celému řešení řád. Během provozu smuteční síně se bohužel projeví negativní reakce pozůstalých na průhled za rakví do „města mrtvých“ městského hřbitova, což dle jejich názoru působilo proti samotnému smutečnímu obřadu. Architekt byl v tomto případě nucen na žádost provozovatele původně realizovaný koncept průhledu za katafalkem přehradit retáblem pro zajištění intimity, která byla ze strany přímých a ostatních pozůstalých požadována.

V moravské Spytihněvi byla v roce 2016 dokončena realizace nové smuteční síně se zahrnutím stávající márnice do projektu formou přístavby po jejím obvodu, koncipované ideou autora, jako „dům v domě“. Tento velmi citlivý přístup nabízí potřebný klid, soustředění a intimitu, která je zde dosažena

concluded with a metal curtain that closes the view of the atrium and coffin of the deceased. As the view of the atrium and coffin vanish, the blinds of the skylight, which are incorporated into the axis of the ceiling of the funerary hall, also open. In its report on this funerary building, the jury of the Grand Prix of the Community of Architects in 2004 wrote: “The simplicity of this space and how it interconnects the interior and exterior are absolutely amazing, and the mutual response of this positive and negative in the wall reliefs is deeply moving.”

The implementation of the funerary hall in Opava in 2007 in the Municipal Cemetery from 1890 by the architect B. Světlík emerged victorious from a public ideological architectural competition in 2000. The building of the funerary hall is located in the area of the former evangelical cemetery along a side view from the main approach area of the Municipal Cemetery. The competition jury appreciated the contemporary materials used and the regional characteristic of the funerary hall building, respecting the context of the existing set of entrance structures. The central stepped mass of the funerary hall is based on the floor plan of the Greek cross. Its facade is oriented at a right angle to the approach axis of the main entrance to the Municipal Cemetery. The jury appreciated the interior space and glazed view of the water surface as a logical connection to the given outline of the cemetery, which provides the entire design with a sense of order. Unfortunately, in the course of operation of the funerary hall, the negative reactions of the bereaved concerning the view behind the coffin to the ‘city of the dead’ of the municipal cemetery became apparent, which in their opinion acted against the funeral ceremony itself. In this case, the architect was forced, at request of the operator, to screen off the originally implemented concept of the view behind the catafalque to provide intimacy, as required

Obr. 30: Smuteční síň v Opavě, Břetislav Světlík, 2007. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 30: Funerary hall in Opava, Břetislav Světlík 2007. Drawing by Ivona Dlábková

vynikajícím uplatněním denního a umělého osvětlení bez optických průhledů, což je u nás cesta k současnosti a budoucnosti funerálních staveb tohoto typologického druhu.

Smuteční síň architektů Lukáše Pecky a Ivany Smětákové z brněnského studia Archislužba vzešla z veřejné architektonické soutěže v roce 2014. Následná realizace smuteční síně proběhla v rozmezí let 2016–2018. Stavba je umístěna ve svažitém terénu areálu městského hřbitova ve Valašském Meziříčí. Kvalitní architektura této smuteční síně nabízí příchozím pozůstalým poměrně chladný a strohý trojlodní interiér s podélným horizontálním světlíkem v ose. Katafalk s rakví v nice zakončuje světlík ve vertikále. Prostor smuteční síně umožňuje také církevní obřad s vnesením rakve jako součástí smutečního obřadu. Boční průhledy z interiéru smuteční síně do komponovaného atria se po vytažení rolet objeví až na samotném konci obřadu. Smuteční hosté tudy odcházejí ze smuteční síně k možnému průchodu směrem ke vsypové loučce. K atmosféře klidu takto zakončeného smutečního obřadu přispívá fontána s pomalým plynutím vody.

Vybrané příklady soudobých sekulárních smutečních síní jsou součástí hřbitovů založených v naší křesťanské kultuře. Nabízejí důstojný prostor pro sekulární smuteční obřady s víceletým odkazem architektury současné doby. Vznikla tak nová sekulární místa, která jsou ve vhodné součinnosti s místy náboženské tradice. Pohřební rituály tady souvisejí s nadějí a místem. Tuto skutečnost popisuje Davies (2005) ve své knize *Stručné dějiny smrti* (s. 121): „Naděje a zeměpisná poloha spolu neodmyslitelně souvisejí. Mohli bychom to vyjádřit i otázkou, zda je naděje možná bez představy konkrétní lokality. Pokud si naděje nepředstavujeme fyzicky, můžeme vůbec existovat? Na první pohled se může zdát, že jde o čistě filosofickou nebo teologickou otázku, při bližším

by the bereaved and other funeral attendees.

In Spytihněv in Moravia, the construction of a new funerary hall was completed in 2016 with the inclusion of the existing morgue in the project as an extension around its perimeter, conceived by the author's idea as a 'house within a house'. This very sensitive approach offers the necessary peace, concentration and intimacy, which is achieved here by the excellent application of daylight and artificial lighting without any vistas, which is our way to the present and future of funeral buildings of this typological kind.

The funerary hall by architects Lukáš Pecka and Ivana Smětáková from the Brno studio Archislužba arose from an architectural tender in 2014. The funerary hall was subsequently constructed in 2016–2018. The building is set on the sloping terrain of the Valašské Meziříčí Municipal Cemetery. The quality architecture of this funerary hall offers the bereaved and guests a relatively cool and austere three-aisled interior with a longitudinal horizontal skylight along the axis. The catafalque with a coffin placed in a niche is complemented by a skylight installed directly above. The funerary hall area also allows a church ceremony to be held and the coffin to be carried out as part of the funeral. Side views from the interior of the funerary hall to the incorporated atrium appear at the very end of the ceremony after the blinds are pulled away. The mourners may leave here from the funerary hall to a passage that leads to the lawn area intended for the scattering of ashes. A slowly flowing water fountain here contributes to the calm atmosphere of the thus-concluded ceremony.

Selected examples of contemporary secular funerary halls form a part of cemeteries which have been established in our Christian culture. They offer a dignified space for secular funeral ceremonies with the many-year legacy of contemporary architectu-

Obr. 31: Smuteční síň ve Spyihněvi, Ivan Bergmann, 2016.
Autorka kresby Ivona Dlabíková

Figure 31: Funerary hall in Spyihněv, Ivan Bergmann 2016.
Drawing by Ivona Dlabíková

Obr. 32: Smuteční síň ve Valašském Meziříčí z roku 2018, Lukáš Pecka, Ivana Smětáková. Autorka kresby Ivona Dlabíková

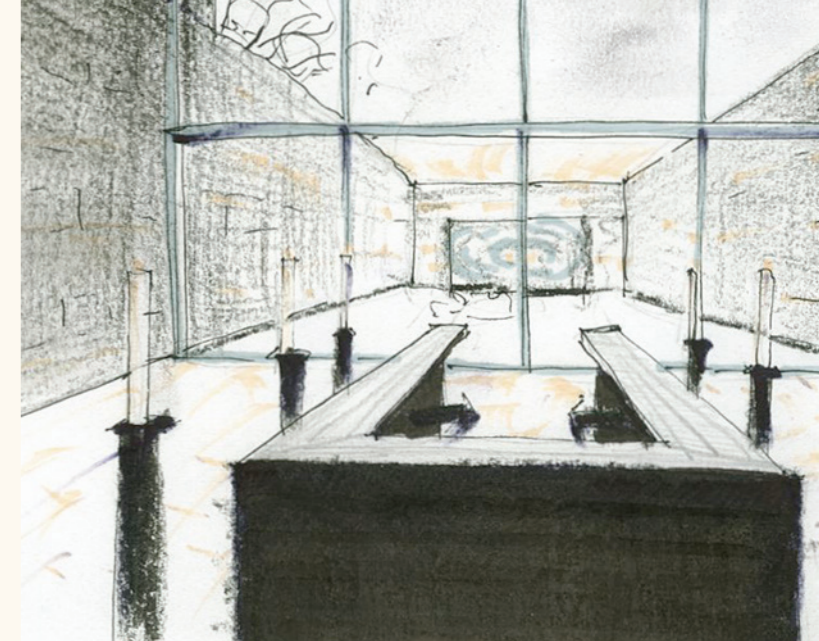
Figure 32: Funerary hall in Valašské Meziříčí, Lukáš Pecka, Ivana Smětáková from 2018. Drawing by Ivona Dlabíková

pohledu však tato otázka vyžaduje i environmentální odpověď. Podle mé hypotézy určuje naději často kontext, pro její rozkvět má pak zeměpisná poloha a architektura naprosto zásadní význam. Naděje souvisí s prožívanými architektonickými událostmi a přitažlivostí různých míst. "Soudobé realizované stavby samostatných smutečních síní, zde uvedené, ale i neuvedené, jsou reálnou možností nového postupu navrhování tohoto druhu funerálních staveb po roce 1989 u nás. V současné sekularizované době, kdy je velká část naší společnosti nevěřící, tak se přese všechno nabízí šance uchovávat si stále tradiční hodnoty, jako jsou rodina, přátelství a láska. Na těchto skutečnostech je možné určovat cíle k postupnému nalézání soudobého rozměru intimního prostoru smutečních síní, které budou spojené s chápáním smrti jako součástí života.

re. New secular places were thus created in suitable synergy with places of religious tradition. Funerary rituals here are related not only to the location but also hope. This fact is described by D.J. Davies in his book *A Brief History of Death* (p. 121) that "Hope and geographical location are inextricably linked. We could also express this by asking whether hope is possible without the idea of a specific location. If we do not physically imagine hope, can we even exist? At first glance, it may seem that this is a purely philosophical or theological question, but on closer inspection, this issue also requires an environmental response. According to my hypothesis, hope is often determined by context, and geographical location and architecture are essential to its development. Hope is related to the architectural events experienced and the attractiveness of various places." The contemporary structures of separate funerary halls listed here, but also those not mentioned, represent the real possibility of a new procedure in designing this type of funerary building after 1989 in the Czech Republic. In today's secularised age, when agnostics form a large part of our society, an opportunity is nevertheless still available to retain traditional values, such as family, friendship and love. On these facts, it is possible to set goals to gradually find the contemporary dimensions associated with the understanding of death as part of life in the intimate space of funerary halls.

Pohřební rituál ve vztahu ke smuteční síni

Funerary Rituals in Relation to the Funerary Hall

*„Pro současného člověka je samozřejmostí žít úspěšně, šťastně a dlouho, s mocnou medicínou za zády. V takových souvislostech je přirozené a obtížné zemřít, každá smrt se zdá předčasná a nespravedlivá. Začalo se opomíjet, že smrt není nemoc, nýbrž přirozený důsledek života – neumíráme, protože jsme smrtelní, ale umíráme na něco, říká Helena Haškovcová, profesorka lékařské etiky. Stejně jako se z našeho života vytratila smrt, mizely i rituály, které jí dávaly smysl. Zároveň se smrt a to, co následuje, odosobnila.“
Hana Boříková, Euro 14/2017*

V moderní době se klade důraz na prosperitu a pěstování kultu mládeže. Jistotou je tendence vyhýbání se smutku a truchlení. Nepřipouští se slabost a lidský cit, což může mít za následek potlačení významu pohřebního rituálu. Jan Hrdlička na základě své profesní zkušenosti řekl, že truchlením by měl projít každý pozůstalý, což jej spojuje se zemřelým. „Dovolte si truchlit, udělejte si čas na truchlení,“ uvádí Naděžda Špatenková v desateru pro pozůstalé (Poradenství pro pozůstalé, Praha: Grada 2008, příloha č. 1), kde je společně s truchlením zdůrazňováno zapojení pozůstalých do přípravy pohřbu coby důležitého rituálu. Praktické poznání Jana Hrdličky plynoucí

*“It is a matter of course for present-day man to live successfully, happily and for a long time, with powerful medicine to back him up. In such a context, it is natural to find it difficult to die; every death seems premature and unjust. It is an important fact begun to be neglected that death is not a disease but a natural consequence of life: we do not die because we are mortal, but we die of something,” says Professor Helena Haškovcová, who specialises in medical ethics. “Just as death disappeared from our lives, so did the rituals that made sense of it. At the same time, death and what follows have been depersonalised.”
Hana Boříková, Euro 14/2017*

In modern times, prosperity and cultivation of the cult of youth is emphasised. The tendency to avoid sadness and mourning is a certainty. Weakness and human feeling are not permissible, which can result in the suppression of the meaning of the funeral ritual. From his professional experience, Jan Hrdlička states that every bereaved should experience mourning to connect him with the deceased. “Let yourself mourn, make time for your grief,” said Naděžda Špatenková in her ten tips for the bereaved (*Counselling for the Bereaved*, Prague: Grada 2008, Annex No.

z jeho minulé praxe v ústním podání bylo, že v první fázi pozůstalý nechce přijmout zprávu o úmrtí blízkého s vyjádřením, „že to není pravda“. V druhé fázi už zprávu přijímá a nastupuje úvaha o pohřbu. Třetí fáze představuje vlastní pohřeb jako spojení s mrtvým. Ve čtvrté fázi bývají pak dvě možnosti. Buď pozůstalý přijímá smíření se smrtí blízkého a v tomto případě by mělo truchlení trvat maximálně jeden rok, nebo je naopak druhá možnost, a tou je dlouhodobé nepřijetí smíření se smrtí svého blízkého. Právě pro předcházení tohoto okamžiku je velmi nutná příprava a realizace pohřbu jako důležitého rituálu v kontextu péče o pozůstalé, jak zdůrazňuje Naděžda Špatenková a pokračuje, že odmítnutí účasti na takovémto rituálu, nebo jeho ignorování, může jedince odsoudit do sociální izolace, v případě pozůstalých a jejich absence na pohřbu, nebo nekonání pohřbu vůbec to platí dvojnásob. Olga Nešporová (2014, s. 203-212) se ve svých výzkumech uvedených v publikaci „O smrti a pohřbívání“ (s. 203–212) zabývá zvyšujícím se podílem pohřbívání bez obřadu v české společnosti. Je zde položená otázka, „jaké okolnosti a důvody tedy vedou k rozšíření této praxe v české společnosti“. Její výzkumy naznačily, že: „Významnou úlohu hraje mimo jiné vysoká míra sekularizace. Jen menšina lidí dnes volí církevní pohřební obřady a nevěřícím je častěji jedno, zda a jaký pohřební obřad se bude pro ně konat. Jednoduché sekulární pohřební obřady, které se značně rozšířily v době komunistické vlády, se od politického převratu konají jen zřídka. Mnohé osoby (ať již při plánování vlastního pohřbu nebo jako pozůstalí rozhodující se ohledně pohřbení blízkého) vnímají jako relevantnější variantu nepořádat žádný obřad.“ Nešporová rozlišuje tři typy faktorů (ekonomický, psychologický a sociální), které nepochybně přispívají k rozhodnutí nekonat u nás žádný pohřební obřad. Finanční zátěž spojená s poměrně vysokými náklady pohřbů hraje v podvědomí pozůstalých nemalou roli. Pokud se týče samotného smutečního obřadního rituálu, tak ten nemusí mít prioritu ostentativnosti (například příliš nákladná květinová výzdoba apod.), která by neměla být argumentem pohřeb neuspořádat vůbec. V sociální oblasti mnohdy spojované také s kultu-

1), where, together with mourning, the involvement of the bereaved in preparing the funeral is emphasised as an important ritual. Jan Hrdlička's practical knowledge resulting from his past experience and communicated orally was that in the first stage, the bereaved does not want to accept the news of the death of a loved one, with the statement that it is not true. In the second stage, the news has already been accepted and a funeral is considered. The third stage represents one's own burial as a connection with the deceased. The fourth stage has two options. Either the bereaved accepts reconciliation with the death of the loved one, and in this case, the mourning should last a maximum of one year, or, conversely, the second option is a long-term refusal to reconcile with the death of the loved one.

It is precisely to prevent this outcome that preparing and fulfilling a funeral as an important ritual in the context of caring for the bereaved plays a very necessary role, as Špatenková emphasises. She goes on to explain that the refusal to participate in such a ritual or ignoring it may condemn the people concerned to social isolation in the case of the bereaved and their absence at a funeral, or, in the case of not holding a funeral at all, this being doubly true. In her research presented in the publication “On Death and Burial” (pp. 203–212), Olga Nešporová deals with the increasing proportion of burials held without a ceremony in Czech society. The question posed is as follows: what circumstances and reasons therefore lead to the spread of this practice within Czech society? Her research has suggested that “high levels of secularisation play an important role. Only a minority of people today choose church funerals, and agnostics more often do not care whether a funeral service and what type will be held for them. Since the political coup, simple secular funeral ceremonies, which became widespread during the communist regime, have been taking place less and less frequently. Many people (whether planning their own funeral or deciding on the funeral for a loved one as the bereaved) choose not to hold any ceremony at all as a more relevant option,” says the excerpt.

rou, můžeme v současné době pozorovat oslabování sociálních kontaktů, které téměř mizí. K poklesu sociální provázanosti jednotlivců vede také silná individualizace společnosti, což může být rovněž jedním z důvodů, proč neuspořádat rituál smutečního obřadu. Přitom smuteční obřad se vztahuje k posledním věcem člověka a patří dle francouzského etnologa Arnolda van Gennepa mezi přechodové rituály (Gennep, 1997), jehož součástí je loučení se zemřelým, které zmírní nadměrnou emocionální zátěž pozůstalých, posune je blíže životu a začlení do obecné společnosti. „Každá změna situace jednotlivce zahrnuje akce a reakce mezi profánním a posvátným, akce a reakce, které musejí být regulovány a sledovány, aby obecná společnost nezažila rozpaky ani ostudu. To je samotná skutečnost života, která vyžaduje postupné pasáže z jedné zvláštní společnosti do druhé a z jedné sociální situace do druhé: takže individuální život sestává ze sledu etap, jejichž konce a začátky formují ansámby ve stejném pořadí: narození, sociální puberta, svatba, rodičovství, třídní postup, specializace v zaměstnání, smrt. Každý z těchto ansámbů s sebou přináší ceremonie, ve kterých je předmět identický: udělat přechod individua z jedné stanovené určité situace do jiné situace, také stanovené, rozhodné. Cílem bylo to samé, vyžaduje to nutnost, aby prostředky k jeho dosažení byly, pokud ne identické v detailu, alespoň analogické, jednotlivec byl a zůstane změněn, protože má za sebou vícero etap a překročil vícero hranic.“ (Gennep, 1997). Tendence chybějícího rituálu pohřbu dnes zakládá na budoucí problémy pozůstalých. Následkem je pak nezpůsobilost společnosti poradit si se smrtí nejbližších, respektive svou vlastní, s dopadem na celý svůj život. To jsou moudře vyřčená slova Jana Hrdličky, soudního znalce a předsedy Společnosti přátel žehu ČR in memoriam, která pokračují s konstatováním, že v současné době je u nás pohřbíváno v průměru něco přes padesát procent všech zemřelých bez jakéhokoli pohřebního rituálu. Přibližně každá pátá urna není nikdy vyzvednuta k trvalému uložení a je nenávratně anonymně uložena v žárových hrobech veřejných pohřebišť. Tento stav potvrzuje skutečnost,

Nešporová distinguishes three types of factors (economic, psychological and social), which undoubtedly contribute to Czech's decisions not to hold any funeral ceremony. The financial cost associated with the relatively high expense of funerals plays a significant role in the subconscious of the bereaved. As for the funeral ceremony itself, ostentation does not have to be a priority (for example, very expensive flower decorations, etc.); this should not be the argument why not to hold a funeral at all. In the social area, often also associated with culture, we can currently observe a weakening of social contact, which is in fact almost disappearing. The strong individualisation of society also leads to a decrease in the social interconnectedness of individuals, which may also be one of the reasons why not to hold a funeral ceremony. At the same time, a funeral is related to the last things of man, and according to the French ethnologist Arnold van Gennep, it is one of the transitional rituals (Gennep 1997) that includes parting with the dead to alleviate an excess emotional burden of the bereaved, moving them closer to life and integrating them into general society. “Every change in the situation of an individual includes actions and reactions between the profane and the sacred, actions and reactions which must be regulated and monitored so that the general society does not experience embarrassment or shame. This is the very reality of life which requires successive passages from one particular society to another and from one social situation to another: so individual life consists of a series of stages, the ends and beginnings of which form ensembles in the same order: birth, social puberty, marriage, parenthood, class procedure, specialisation in employment, death. And each of these ensembles brings ceremonies with it in which the object is identical: to make the transition of the individual from one determined, certain situation to another, also a determined, decisive one. The goal was the same, it required the means to achieve it, if not identical in detail, then at least analogous, and the individual was and will remain changed since he has lived through several stages and crossed several boundaries.” (Gennep, 1997).

že smrt je odsunována na okraj života. Smrt překáží, protože ji společnost považuje za porážku. Nejde jen o duši jednotlivce, Douglas Davies, významný britský teoretik ohledně smrti a její historie, poukazuje na další aspekt, kde tato mezera ve vnímání sebe sama otevírá lehkou cestu k manipulaci lidských myslí. „Zatímco pohřby často nesou kulturní myšlenky způsobem, který umožňuje místní komunitě sjednotit se kolem pozůstalých členů, mají také schopnost vyjádřit posuny v lidských pocitech a náhledu na život. Pohřební rituály jsou to, čemu bychom mohli říkat nosné instituce, ačkoli často zahrnují jednoduché způsoby přípravy a zacházení s tělem, jsou otevřené velkému rozsahu významu a interpretace. Tato nosná schopnost znamená, že pohřební rituály jsou vysoce významné během období osobních, obecních nebo národních změn, obzvláště když je mohou lidé v pozici autority využít ve smyslu vyjádření jejich vlastní verze reality.“ (Davies, 2015). Jednou z cest, jak pomoci z tohoto neutěšeného stavu, je samotná rodina. Rodiče jsou povinni vést děti k úctě ke stáří, protože si sami musejí uvědomit, že jediný, kdo se o ně postará, budou jejich děti. Dnes se na tento aspekt rezignuje a obraz odcházejícího člověka mizí. Děti nemají kontakt s umíráním a se smrtí. Školní osnovy by měly s informacemi tohoto typu počítat. Děti nelze vylučovat ani z účasti na pohřbech a truchlení, protože smrt rodičů je podmínkou smrtelnosti vlastní, kterou si sami nechceme připouštět. Při ztrátě nejbližšího člověka sehrává důležitou roli poradentství pro pozůstalé, profesionální pomoc pracovníků pohřebních služeb, správců smutečních síní a hřbitovů. Jejich odborným a etickým posláním je, že v rámci svých možností respektují psychický stav pozůstalých, kteří se nacházejí v mimořádné situaci. Při jednání s nimi postupují citlivě a s pochopením k jejich rozpoložení. Jejich snahou je také vysvětlování úskalí bezobřadných pohřbů, které jsou v současnosti důsledkem téměř neexistujícího pohřebního rituálu a souběžného truchlení. Vedou diskuse s pozůstalými o potřebě a atmosféře místa, ve kterém je možné důstojně prožít obřad. Jednou z možností je smuteční síň, prostorově založená na

The tendency of a missing funeral ritual today establishes problematic issues for the bereaved in the future. The result is the inability of society to cope with the death of loved ones, or their own, with an effect on the entire life. These are the wisely spoken words of Jan Hrdlička, forensic expert and president of the Cremation Society of the Czech Republic in memoriam, who then continues to say that at present, a little over fifty percent of all deceased are buried in the Czech Republic without any funeral. Approximately one in five urns is never collected to be deposited somewhere; these are then irrevocably and anonymously deposited in the cremation graves of public burial grounds. This condition is confirmed by the fact that death as such is pushed to the very margin of life. Death is a hindrance because society considers it a defeat. It is not just about the soul of an individual; Douglas Davies, a prominent British theorist on the topic of death and its history, points to another aspect, where this gap in self-perception opens up an easy path to the manipulation of human minds. “While funerals often carry cultural ideas in a way that allows the local community to unite around the bereaved, they also have the ability to express shifts in human feelings and the outlook on life. Funerary rituals are what we might call carrying institutions, although they often involve simple ways of preparing and treating the body, they are open to a wide range of meaning and interpretation. This carrying capacity means that funeral rituals are highly significant during periods of personal, municipal, or national change, especially when people in authority can use them to express their own version of reality.” (Davies, 2015).

One way to obtain help and get out of this unhappy state is through family itself. Parents are obliged to build respect for old age in their children, and they must realise, that the only people who will take care of them, will be their own children. Today, this aspect is dismissed, and the image of the departing person vanishes. Children have no contact with dying or death at all. School curricula should include information of this type. Children cannot be exclu-

intimně, kde mohou pozůstalí v rámci pohřebního rituálu přemýšlet nad zesnulým a rovněž sami nad sebou.

ded from attending funerals or from mourning since the death of parents is a reminder of the mortality which we do not want to admit to ourselves. In the event of the loss of a loved one, counselling for the bereaved plays an important role, with professional assistance from the staff of funeral homes, administrators of funerary halls and cemeteries. Their professional and ethical mission is within their capabilities to respect the mental state of the bereaved, who suddenly find themselves in an exceptional situation. When dealing with them, they proceed sensitively and with understanding for their state of mind. Their aim is also to explain the pitfalls of funerals with no ceremony, which are currently the result of an almost non-existent funeral ritual and concurrent mourning. They discuss with the bereaved the need for and the atmosphere of the place, where it would be possible to experience the ceremony with dignity. One of the options is a funerary hall, which is spatially founded on intimacy, where within the terms of a funeral ritual, the bereaved can think about the deceased and about themselves.

Rituální charakter smuteční síně

The Ritual Character of Funerary Halls

Pohřební rituál postrádá hlubší smysl prožitku, protože současná pohřební praxe nabízí sekulární obřady v kontinuitě s obdobím „vědeckého ateismu“ před rokem 1989. Dnešní společnost už v takto přeneseném pohřebním rituálu nenachází smysl, ztrácí v něj důvěru a smuteční síně tímto vzbuzují rozporuplné pocity. Jejich dosud nezavedená forma a obsah pozůstalé moc nelákají. Ideová vyprázdňenost těchto prostorů bez duchovního přesahu nenabízí potřebnou intimitu pro rozjímání. Z kulturního a psychologického pohledu mohou pozůstalí negativně vnímat jejich nevyovídající ideové a estetické ztvárnění a smuteční obřad takto postrádá hlubší smysl jej vůbec prožít. Díky této skutečnosti dostávají v současné době prostor různé soukromé neziskové společnosti, které alternativně nabízejí přírodní pohřbívání. Jejich snahou je dělat pohřby jinak, než je běžné. Argumentují rostoucím počtem pohřbů bez obřadu ve společnosti, což z jejich pohledu není jen nedostatkem financí. Pravým důvodem je, že lidem smuteční síně nevyhovují a touží po něčem jiném. Požadovanou změnu v současné době nabízejí nově zakládané „přírodní hřbitovy“ jako místa vzpomínek, umožňující ekologicky pohřbívat v přírodě bez smuteční síně. Pozůstalí zde vezmou rituál posledního rozloučení

The funeral ritual lacks a deeper meaning of experience since current funeral practices offer secular ceremonies in continuity with the period of “scientific atheism” before 1989. Today’s society no longer finds any meaning in such a funeral ritual; it loses confidence in it, and funerary halls thus arouse contradictory feelings. Their current unaltered form and content do not attract the bereaved. The ideological emptiness of these spaces without any spiritual dimension does not offer the necessary intimacy for contemplation. From cultural and psychological points of view, the bereaved may have a negative perception of their ideological and aesthetic representation, and the funeral ceremony thus lacks a deeper meaning to enable any experience of it at all. Due to this fact, various private non-profit companies, offering natural funerals as an alternative, are currently being given space. Their aim is to hold funerals differently than is the norm. Their argument is the growing number of burials in society with no ceremony, which from their point of view is not just due to a lack of money. The real reason is that funerary halls do not accommodate the people’s needs while they long for something different. The required change is currently being offered by newly

do vlastních rukou a pro svého zesnulého udělají vše, co měl rád. Lze vůbec v současné době uvést pozůstalé do vztahu se smuteční síní? Odpovědí může být tvrzení, že kostel se nestavěl dřív, než vznikla víra, která jej stavěla. Myšlenkovým nahlížením soudobého, sekulárně založeného člověka je spíš věřit potřebě jiného vnímání skutečnosti, než jakou mu nabízí jeho všední existence. Tento pocit může u lidí z jejich vnitřního pohledu vyvolat potřebu „mystické vznešenosti“. Zvláštnost tohoto zážitku by pak mohl ve společnosti myšlenkově vyvolat návrat k transcendentnímu motivu smutečního obřadu. Idea „mystické vznešenosti“ může vést ke stanovení prostorové koncepce sekulární smuteční síně a jejího naplnění novým obsahem, založeným na podstatě smutečního obřadu tak, aby zde samotná přítomnost smutečních hostů nevyvolávala a neumocňovala negativní pocity ze smutečního obřadu. Pohřební rituál by měl ve své ideové podstatě nabídnout pozůstalým naplnění rozjímáním v potřebné intimitě s možností tradičního vynesení rakve ze smuteční síně. Takto tradičně ukončený pohřební rituál pak může lépe pomoci formovat život a naopak. Bylo by nešťastné, aby dále upadal pohřební rit, který příznivě snižuje úzkost, nejistotu a pomáhá člověku zvládnout vypjaté situace přinášející novou zkušenost. Tato idea může pak uvést pozůstalé do vztahu se smuteční síní na základě rituální události a zkušenosti. Tradiční ukončení pohřebního rituálu by tak přecházelo do architektonické události, což může u pozůstalých vyvolat nějaké představy a asociace. V konečném důsledku by se kromě toho mohlo podařit naplňovat vyprázdňené prostory důmyslným vedením přirozeného a umělého světla, vytvářejícího potřebnou intimitu smuteční síně, které se dá věřit. Mystický dojem transcendence s pocitem vznešenosti by tak mohl příznivě dokázat osamostatnit celý prostor smuteční síně od vnějšího světa. Příkladem by mohl být návrh estetizace smuteční síně krematoria v Ostravě architekta Ivo Klimeše z roku 1969. Mladá generace budoucích architektů (Karolina Bilová, David Juračka, Lenka Raková) na výzvu vedení ostravského krematoria v roce 2017 v rámci studentského workshopu navrhla

established ‘natural cemeteries’, as places of remembrance, enabling ecological burial in nature without the involvement of a funerary hall. The bereaved take the ritual of the last farewell into their own hands and do everything for their loved one as he or she would have liked it.

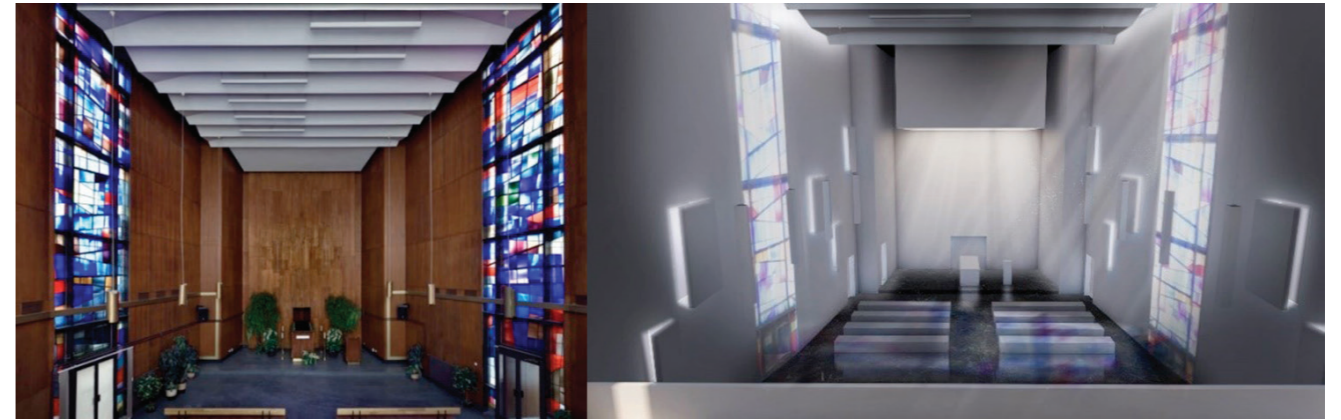
We must ask whether it is even possible today to bring the bereaved into a relationship with a funerary hall? The answer may be contained in the fact that churches were also not built before the faith that raised them was established. The thought view of a contemporary man of a secular mind is rather that of a need for a different perception of reality than the one offered by his everyday existence. From the inner point of view, this feeling may evoke the need for a ‘mystical grandeur’ in people. The peculiarity of this experience could then evoke a return to the transcendent motive of the funeral ceremony in society. The notion of mystical grandeur can lead to the determination of a spatial concept in a secular funerary hall and it being filled with new content based on the essence of a funeral ceremony so that the very presence of the bereaved and funeral guests does not evoke and exacerbate negative feelings from the ceremony. The funeral ritual should, in its ideological essence, offer the bereaved fulfilment through meditation in the required intimacy with the possibility to carry the coffin out of the funerary hall in a traditional manner. Such a traditionally concluded funeral ritual can better help to shape life and vice versa. It would be unfortunate for the funeral ritual to decline even further, since it beneficially reduces anxiety, insecurity and helps a person cope with tense situations, bringing new experience. This notion may then establish a relationship of the bereaved with a funerary hall, building on a ritual event and experience. A traditional conclusion of the funeral ritual would thus turn into an architectural event, which can evoke some ideas and associations in the bereaved. Ultimately, it could also be possible to fill the empty spaces with an ingenious introduction of natural and artificial lighting, creating the necessary intimacy of a funerary hall, one that would instil confidence. The

její možnou estetizaci. Tmavé, tísnivě působící masivní obložení smuteční síně krematoria bylo v návrhu nahrazeno bílým pláštěm, který umožnil hru umělých světél díky různým úrovním vertikálních panelů. Přirozené světlo v místě katafalku je vedeno shora proraženým světlíkem. Světlo vedené tudy do centrálního asketického prostoru smuteční síně zde vytváří jakési prostoupení posvátna s mystickým dojmem transcendentna. Zachováním takto zvoleného základního principu se podařilo studentům odlehčit celý prostor smuteční síně tak, že zde byl eliminován pocit odpoutanosti a neosobního zážitku ze setkání se zemřelým.

Takto studenty pojatá ideová významnost estetizace smuteční síně krematoria by měla být potvrzena smyslem pohřebního rituálu, protože smuteční síň je pro pozůstalé a není pro zemřelého. Právě pozůstalí by měli cítit intimní propojení se smuteční síní tak, aby byli schopni naposled v jejich životě vnímat psychicky a fyzicky přítomnost zemřelého. Přímí pozůstalí by mohli být zde aktivními účastníky smutečního obřadu a rodina by se tímto stala hlavním organizátorem pohřebního rituálu posledního rozloučení. Role pouhých přihlížejících, zdá se, není dobrou cestou pro rodinnou a sousedskou soudržnost. K přirozenému ukončení pohřebního rituálu by mohlo přispět ustálené tradiční vynesení rakve (což se dnes už v mnoha případech děje) ze samostatně stojící smuteční síně průvodem se smutečními hosty a přímými pozůstalými na přilehlý hřbitov nebo k přistavenému furgonu. Ve smuteční síni krematoria by mohlo být na přání nejbližších pozůstalých umožněno odnesení rakve zaměstnanci do předžároviště v jejich doprovodu. Problematická „ukončenost“ smutečního obřadu vodorovným (z pohledu vědeckého ateismu před rokem 1989 jako příznivější možnost) nebo vertikálním (méně propagována imitace křesťanského hrobu) mechanickým posunem rakve by se měla v současné době stát pomalu minulostí.

mystical impression of transcendence with a sense of grandeur could thus beneficially separate the entire space of the funerary hall from the outside world. An example is the plan to make the funerary hall of the crematorium in the city of Ostrava more aesthetically pleasing. It was originally designed by architect Ivo Klimeš in 1969. The young generation of future architects (Karolina Bílová, David Juračka, Lenka Raková) at the invitation of the management of the Ostrava crematorium in 2017, suggested possible means to aestheticize the space within the framework of their student workshop. The dark, oppressive aspect of the massive cladding of the crematorium's funerary hall was replaced in the design with a white covering that allowed a play of artificial lighting through the different levels of the vertical panels. Natural lighting at the catafalque pours in from above through a skylight. The light directed here from above into the central ascetic space of the funerary hall allows a kind of permeation of the sacred with the mystical impression of the transcendent. By maintaining the basic principle chosen in this way, the students managed to lighten the entire space of the funerary hall so that the feeling of detachment and impersonal experience of meeting the deceased was eliminated.

The ideological significance of the aestheticization of the crematorium's funerary hall conceived in this way by the students should be confirmed by the meaning of the funeral ritual, because a funerary hall is for the bereaved, not for the deceased. It is the bereaved who should feel the intimate interconnection with the funerary hall so that for the last time in their lives they could be able to perceive the presence of the deceased mentally and physically. The direct bereaved could be active participants in the funeral ceremony, and the family would thus become the main organizer of the funeral ritual of the last farewell. The role of mere onlookers does not seem to be a good path for maintaining family and neighbourhood cohesion. The natural conclusion of a funeral ritual could be aided by the settled manner of the traditional car-

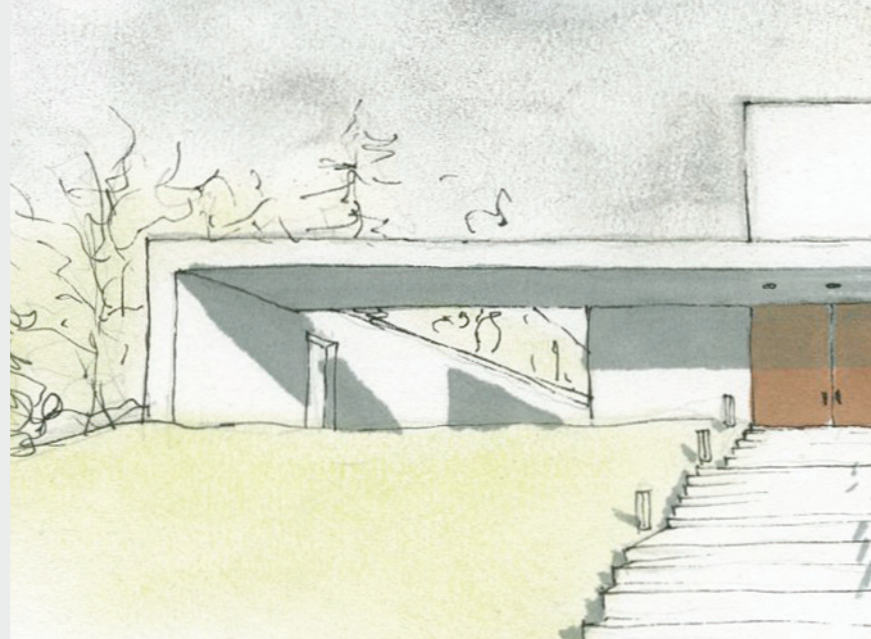
Obr. 33: Současný stav (vlevo) a návrh estetizace smuteční síně a krematoria (vpravo) v Ostravě, původní návrh od architekta Ivo Klimeše, 1969. Estetizaci vypracovali studenti: Karolina Bílová, David Juračka, Lenka Raková v roce 2017, v rámci workshopu na katedře architektury FAST VŠB-TUO Ostrava, vedoucí workshopu: Ing. arch. Jan Kovář, Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D., Ing. arch. Ondřej Juračka

Figure 33: Current state (left) and design to aestheticize the funerary hall and crematorium (right) in Ostrava. Original design by architect Ivo Klimeš 1969. The aestheticization plans were drawn up by students Karolina Bílová, David Juračka, and Lenka Raková in 2017, at the workshop in the Department of Architecture FAST VŠB-TUO Ostrava. Workshop supervisors: Ing. arch. Jan Kovář, Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D., Ing. arch. Ondřej Juračka.

rying out of the coffin (which is in many cases today already happening) from the separately standing funerary hall, with a procession of the bereaved and funeral guests, to an adjacent cemetery or a hearse standing by. In the funerary hall of the crematorium, at the request of the closest bereaved, it could also be made possible for them to accompany the employees when carrying the coffin to the pre-incinerator. The problematic conclusion of a funeral ceremony with a horizontal (from the point of view of scientific atheism before 1989 as a more favourable option) or vertical (less promoted imitation of a Christian funeral) mechanical shifting of the coffin should now slowly become a thing of the past.

Smuteční síň

Funerary Halls

Smuteční síň je nezbytnou součástí občanského vybavení v rovině staveb pro kulturu a může být umístěna dvěma způsoby. První možností je umístění smuteční síně v samostatném objektu a druhou je umístění smuteční síně v krematoriu. Základním prvkem urbanistických vztahů smuteční síně v samostatném objektu a smuteční síně v krematoriu je jejich situování a návaznost na příslušnou obec včetně spádového území. Plné zatížení smuteční síně určíme z počtu smutečních obřadů, kde hraje důležitou roli celkový počet zesnulých a žijících obyvatel ve spádovém území s jejich průměrným věkem. Dále je důležité stanovení počtu dnů, ve kterých obřady probíhají, včetně nerovnoměrnosti, která je následkem různých ročních období a dalších vlivů. Specifické místní podmínky a demografický průzkum poskytnou pak potřebné hodnoty pro stanovení kapacity smuteční síně. Samostatná smuteční síň a krematorium jsou umísťovány v souladu se zásadami stanovenými ve vydaném územním plánu příslušné obce. Poloha staveniště obou těchto zařízení má být architektem volena s ohledem na tvorbu prostředí tak, aby přiměřeně vyhovovala jejich samotnému účelu. Smuteční síň v samostatném objektu má být situována v blízkosti areálu hřbitova se zřetelem na

The funerary hall is an essential part of civic amenities at the level of cultural buildings, and two basic ideas exist for the type of its placement. The first option is to design the funerary hall as a separate building, and the second is for it to be located within the crematorium itself. The basic element of the urban relationship of the funerary hall in a separate building and a funerary hall within a crematorium is their location and connection to the relevant municipality, including the catchment area. The full capacity of a funerary hall is determined from the number of funeral ceremonies, where the total number of deceased and living inhabitants in the catchment area with their average age plays an important role. It is also important to determine the number of days on which funerals take place, including any unevenness that results from different seasons and other influences. Specific local conditions and demographic research will then provide the necessary values for determining the capacity of the funerary hall. A separate funerary hall and a crematorium are placed in accordance with the principles set out in the issued zoning plan of the given municipality. The location of the construction site of both facilities should be selected by the architect with regard to

možnost uložení zesnulého do země. Smuteční síň v krematoriu by měla být situována poblíž urnového háje, případně hřbitova. Dispoziční řešení smutečních síní je žádoucí v přízemí, nebo výjimečně v prvním patře. V tomto případě je nutné pamatovat na vhodné bezbariérové vertikální propojení. Při napojení na veřejnou komunikaci je nutné pamatovat na přístup pro účastníky smutečního obřadu. Dále pak na frekvenci v technické části samostatné smuteční obřadní síně a krematoria. Pro parkování osobních vozidel je potřeba dle platné ČSN dostatečně dimenzovat plochu parkoviště pro návštěvníky smutečních obřadů a hřbitova.

the creation of the environment so that it adequately suits their very purpose. A funerary hall in a separate building should be located near the cemetery area with regard to the possibility of interment of the deceased. A funerary hall within a crematorium should be located near a columbarium or a cemetery. As regards the planning, it is desirable for funerary halls to be located on the ground floor, or exceptionally, on the first floor. In this case, it is necessary to keep in mind a suitable barrier-free vertical connection. When considering the connection to a public road, it is necessary to remember access for participants in a funeral ceremony. How the technical amenities of a separate funerary hall and crematorium will be frequented should also be considered. For the parking of personal vehicles, it is necessary to provide a sufficient parking area for visitors to funeral ceremonies and the cemetery according to the valid Czech standards, ČSN.

Smuteční síň v samostatném objektu

Funerary Halls in Separate Buildings

Umístění objektu samostatné smuteční síně (smuteční síň a její technická část, což jsou chladírenské prostory a hospodaření s odpady) v rámci vstupního nebo vnitřního prostoru pohřebiště by mělo zachovávat maximální plošnou hospodárnost. Cílem je dosáhnout vhodnosti poměrů ploch ve prospěch pohřbívání. Objekt samostatné smuteční síně určuje obvykle svým dispozičním řešením i způsob úpravy okolí v souboru se samostatnými objekty služeb a hospodaření s odpady. Z těchto důvodů se doporučuje tento soubor objektů umisťovat na okrajové části funkční plochy pohřebiště. Tyto objekty by měly v maximální míře využívat šetrnost v urbanistickém řešení vstupního prostoru pohřebiště a samotného pohřebiště k dosažení vhodnosti poměrů ploch ve prospěch pohřbívání. Objekty služeb a hospodaření s odpady mají důležitost každodenního kontaktu s veřejností a z těchto důvodů by měly být umístěny v aktivní urbanistické a prostorové poloze. Vlastní objekt samostatné smuteční síně naopak nevyžaduje každodenní kontakt s veřejností, proto jej lze umisťovat s odstupem do neaktivní polohy, protože v první linii, tak jak bývaly někdy situovány v minulosti, by pouze pasivně čnely. Svým urbanistickým seskupením by tak mohly vytvářet atmosféru prostředí

The placement of the building of a separate funerary hall (the funerary hall and its technical facilities, i.e. cold storage and waste management) with regard to the entrance or inner space of cemeteries should maintain a maximum economy concerning the built-up area. The aim is to achieve a suitable ratio of areas in favour of interment. By its layout, the building of a separate funerary hall usually also determines the method of landscaping in relation to the separate buildings of services and waste management. For these reasons, it is recommended that this set of building structures be placed on the peripheral parts of the functional areas of cemeteries. These structures should make maximum use of prudent urban design in the entrance areas to burial grounds and the burial grounds themselves to achieve a suitable ratio of area benefitting interment. Service and waste management facilities are important for daily contact with the public, and for these reasons, should be located in active urban and spatial locations. The construction of a separate funerary hall, on the other hand, does not require daily contact with the public, so it may be placed at a distance in an inactive position, because in the first line, as they were sometimes situated in the past, they would only create a passi-

přístupového plata jako obrazového celku vzdálené ulice příslušné obce, ve vztahu ke smutečním hostům a návštěvníkům pohřebiště.

U menších hřbitovů nebo hřbitovů, které nemohly rozvinout vstupní areál na vnějších plochách hřbitova v blízkosti přístupové komunikace, se objekt samostatné smuteční obřadní síně dostává často do jejich vnitřní středové polohy. V tomto případě je vhodné založit přiměřený nástupní a promenádní prostor. Náležitým urbanistickým řešením a dimenzováním rozptylových prostorů samostatné smuteční síně je zde potřebné zajistit dostatečný pohyb a rozptyl návštěvníků s možností provozního a optického oddělení těch, kteří po obřadu odcházejí. Objekt samostatné obřadní síně se takto stává centrem kompozice hřbitova, z něhož se odvíjejí přístupové cesty nebo okruhy k jednotlivým oddělením. Sadovnické úpravy v okolí smutečních síní by měly podpořit a zvýraznit osobitý ráz těchto staveb. Proto do jejich pohledové zóny vysazujeme spíše rostliny nízkého vzrůstu a trávniky, tvarově a barevně přizpůsobené tak, aby s architekturou budov vytvářely harmonický celek. Zároveň je musíme opticky oddělit od hospodářského zázemí hřbitova, pokud se nacházejí v jeho blízkosti.

Vlastní smuteční síň, která je základním vybavením objektu samostatné smuteční síně, musí umožňovat technicky i esteticky důstojný obřad za přítomnosti přímých pozůstalých i dalších účastníků tohoto aktu s nutností respektovat požadavky jednotlivých provozů. Z tohoto hlediska se jeví v rámci dispozice navrženého objektu její příznivější okrajová poloha, která umožňuje napojení technického provozu bez nepříznivých účinků na ostatní provozy a kompozici hřbitova. Vytížení smuteční síně stanovíme z počtu obřadů při respektování ročního počtu zesnulých spádového území, celkového počtu obyvatel spádového území, průměrného věku obyvatel spádového území a počtu dnů, kdy probíhají obřady. Smutečního obřadu se převážně účastní cca 50 až 100 osob, není však výjimkou ani 150 až 250 lidí. Větší počet

vely looming impression. With their urban groupings, they could thus create the atmosphere of an approach plateau environment, as a pictorial whole of the distant streets of the respective municipality in relation to the funeral guests and visitors to the burial ground.

In respect of smaller cemeteries, or cemeteries that cannot have the entrance areas developed at the periphery of the cemetery near their access road, the building of a separate funerary hall often assumes an inner, centralised position. In this case, it is appropriate to establish a suitable approach and promenade area. In appropriately designing and dimensioning of the lawns belonging to a separate funerary hall to scatter ashes, ensuring sufficient movement and dispersion of visitors is necessary, with the possibility of operational and visual separation of these for leaving after the ceremony. The building of a separate funerary hall thus becomes the centre of the cemetery composition, from which the access roads or circuits to the individual sections unfold. Landscaping around funerary halls should support and highlight the distinctive character of these buildings, cultivating low-growing plants and lawns in visual zones according to shape and colour and adapted to form a harmonious whole with the architecture of the buildings. At the same time, they must be visually separated from the technical facilities of the cemetery if they are located nearby.

The funerary hall itself, which is the basic equipment of a separate funerary hall, must enable a technically and aesthetically dignified ceremony in the presence of the bereaved family and other participants in this act, with the prerequisite respect for the requirements of individual services. From this point of view, in terms of the layout of the proposed building, it appears that a peripheral position would be more favourable, allowing connection of the technical services without adverse effects on other operations and the composition of the cemetery. The use of the funerary hall is determined from the number of

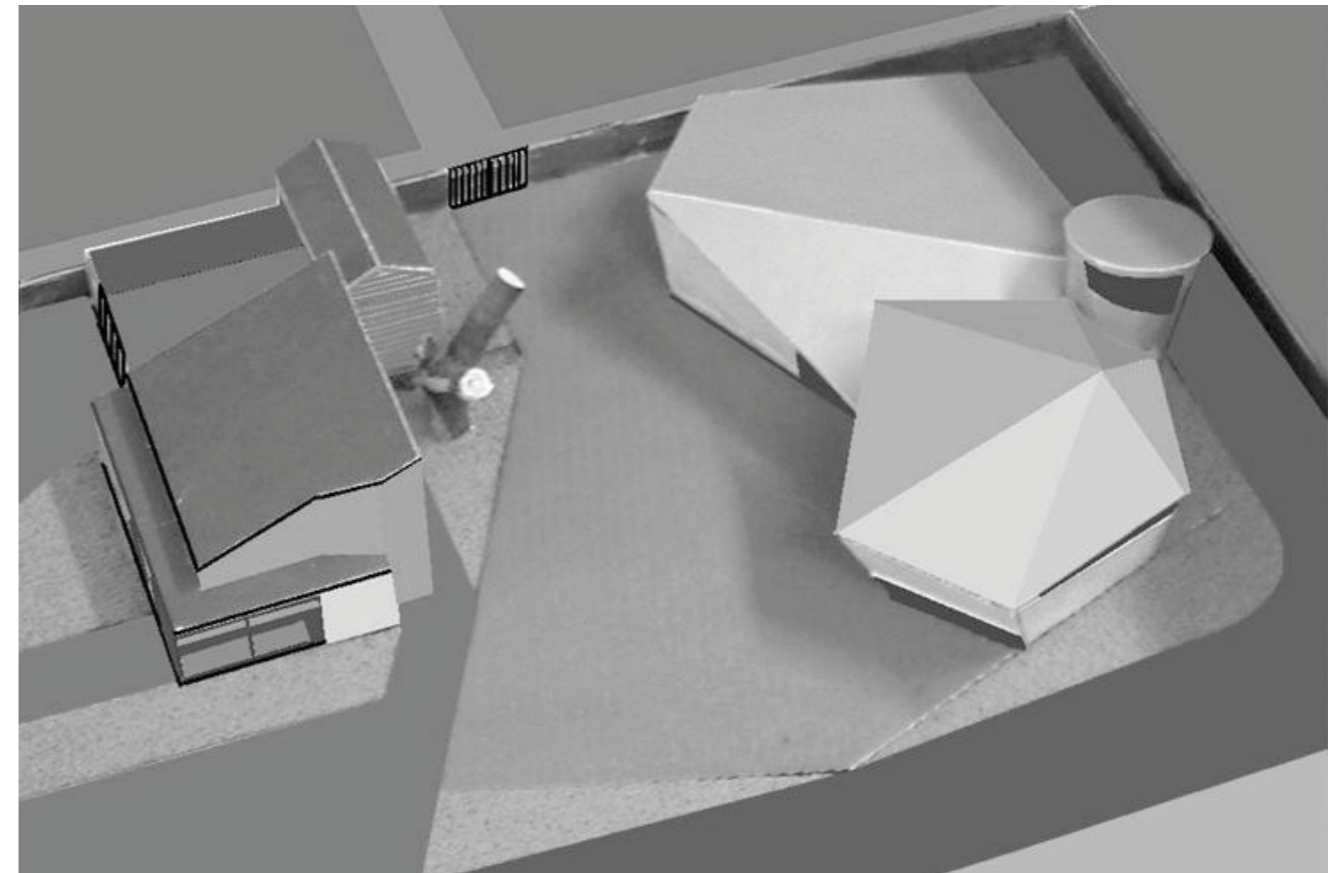

Obr. 34: Situace územního řešení vstupního prostoru pohřebiště, Bruntál 2006, autor Jan Kovář, spolupráce P. Košárek

Figure 34: Ground plan of the entrance area of the burial ground, Bruntál 2006. Author J. Kovář, in co-operation with P. Košárek

účastníků obřadu však zpravidla vyžaduje realizaci zvláštních opatření. Provozně dispoziční skladba objektu smuteční síně vytvářející předpoklady k zajištění smutečních obřadů bývá uváděna krytým vstupem pro ostatní čekající účastníky smutečního obřadu. Může být nahrazen krytým ochozem, výjimečně situovaným i mimo vlastní objekt. Vestibul má být dostatečně dimenzovaný, aby v případě potřeby zajistil zvětšení prostoru vlastní smuteční síně. Tímto otevřením může také zabezpečit i bezprostřední spojení s volným venkovním prostorem.

ceremonies while respecting the annual number of deceased within the catchment area, the total number of inhabitants of the catchment area, the average age of the population of the catchment area and the number of days when ceremonies take place. A funeral ceremony is mostly attended by about 50 to 100 people, but 150 to 250 people are no exception. However, a large number of participants in the ceremony usually requires special measures. The operational layout of the funerary hall building, which provides the preconditions for funeral

Obr. 35 Model samostatné smuteční síně a objektu služeb pohřebiště, Bruntál 2006, autor Jan Kovář, spolupráce P. Košárek

Figure 35: Model of a separate funerary hall and the building housing cemetery facilities, Bruntál 2006. Author J. Kovář, in co-operation with P. Košárek

Tento ústřední prostor musí být dimenzován pro pohodlný pobyt přímých pozůstalých, dalších účastníků smutečního obřadu, ale také řečníka a obřadníka. Prostor musí být vyhovující pro umístění katafalku se související dekorací dalších zařízení a květinových darů potřebných k zabezpečení důstojného obřadu včetně jeho přípravy a ukončení. Smuteční síň musí být vybavena sedadly pro pozůstalé, ale i pro část účastníků smutečního obřadu (zpravidla 3 až 5 řad). Umístění sedadel po celé ploše smuteční síně s ohledem na poměrně krátkou dobu trvání smutečního

ceremonies, usually features a covered entrance for other participants waiting at the funeral ceremony. This may be replaced with a covered gallery, or in exceptional instances it may also be located outside the building itself. The lobby should have sufficient dimensions to enable increasing the space of the funerary hall itself, if required. This opening may also provide an immediate connection to the free outdoor space. This central space must be sized to comfortably accommodate the bereaved, together with any other participants in the funeral ceremony,

Obr. 36: Situace územního řešení lesního hřbitova s vnitřním umístěním samostatné smuteční síně a digitální model smuteční síně v centrální poloze lesního hřbitova obce Velichovky u Jaroměře, Barbora Černá, diplomní projekt FAST Ostrava, katedra architektury, 2016, vedoucí práce Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Figure 36: Ground plan of the park cemetery with an internally located separate funerary hall and a digital model of the funerary hall centrally positioned in the wooded cemetery of the village of Velichovky u Jaroměře, B. Černá FAST Ostrava diploma project, Department of Architecture, 2016. Supervisor Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

obřadu (cca 20–30 minut) není zpravidla ani potřebné. Při menším počtu účastníků působí řady volných sedadel velmi nepříznivě. Místo pro řečníka obvykle zdůrazňujeme řečnickým pultem. Musí být umístěn tak, aby řečník promlouval směrem ke katafalku a k pozůstalým. Umístění a tvar katafalku lze řešit různým způsobem, ale v souladu s koncepcí pohřebního rituálu a celkovým provozem. Současná praxe ukončení pohřebního rituálu je přenesena z druhé poloviny 20. století. Ukončenost smutečního obřadu je dnes řešena tak, že katafalk nabízí mechanický posun rakve pro její následné převezení do krematoria nebo klasický pohřeb do země předjetím před smuteční průvod. Posun rakve bývá řešen horizontálně dozadu do otvoru v čelní stěně nebo bočně do boční stěny. Další možností je vertikální posun, tedy spouštění rakve pomocí zvedacího zařízení do technické části smuteční síně. Z tradice vyplývá ukončenost smutečního obřadu jako „prostě“ vynesení rakve ze smuteční síně s následným smutečním průvodem k furgonu nebo na přilehlý hřbitov. Ergonomické řešení katafalku by pro tyto případy mělo umožnit ruční sejmutí rakve pro následné vynesení ze smuteční síně.

V blízkosti smuteční síně má být dispozičně umístěna čekárna pro pozůstalé tak, aby byl umožněn přístup z boční strany nejkratší cestou k sedadlům před katafalkem. Vstup do čekárny pozůstalých je vhodný z vestibulu, případně z komunikace navazující na vnější nástupní prostory. Čekárna se vybavuje pouze sedacím nábytkem, případně malými stolky. Vhodné musí být řešen i přístup obřadníka do tohoto prostoru. V přímé návaznosti na čekárnu pozůstalých je zpravidla řešen výstav zesnulého. Vhodné je umožnit přístup nejen pozůstalým, ale i ostatním příslušníkům smutečního obřadu. Pro zabezpečení hygienic-

but also the speaker and master of ceremonies. The space must be suitable to place the catafalque with associated decorations, other fittings and floral gifts required to ensure a dignified ceremony, including its preparation and completion. The funerary hall must be equipped with seats for the bereaved, but also for some of the funeral ceremony participants. (usually 3 to 5 rows). Placing seats over the entire area of the funerary hall is usually not even necessary due to the relatively short duration of the funeral ceremony (approximately 20–30 minutes). With a smaller number of participants, rows of free seats have a very detrimental effect. The place for the speaker is usually emphasised by the lectern. It must be placed so that the speaker faces the catafalque and the bereaved. The location and shape of the catafalque may be resolved in various ways, but in accordance with the concept of the funeral ritual and the overall manner of provision of the services.

The current practice of concluding a funeral ritual dates to the second half of the twentieth century. The conclusion of the funeral ceremony today is performed by mechanically moving the coffin from the catafalque for its subsequent transport to the crematorium, or, in case of a classic burial, presentation before a funeral procession. The coffin is usually moved horizontally backwards into an opening in the front wall or laterally into a side wall. Another option is vertical movement, i.e. lowering the coffin using a lifting device into the technical section of the funerary hall. The traditional conclusion of the funeral ceremony is a simple carrying out of the coffin from the funerary hall and subsequent funeral procession to a hearse or the adjacent cemetery. The ergonomic design of the catafalque should, in these cases, allow the coffin to be removed manually and be carried out

kých opatření je vhodné navrhnout skleněnou stěnu, řešenou lineárním nebo prostorovým způsobem pro obcházení rakve. Oba způsoby prosklených stěn lze nahradit také proskleným zákrytem rakve. Místnost pro obřadníka užívaná zpravidla i řečníkem, případně dalšími osobami doplňujícími průběh smutečního obřadu, musí umožnit kontakt s kulturní (obřadní) i technickou částí objektu. Prostor pro převzetí květinových darů navazuje na technický prostor a musí být situován u vstupu nebo z komunikace pro účastníky smutečního obřadu. Musí umožnit rozložení květinových darů (pojízdné stojany) a jejich manipulaci před obřadem, ale i po obřadu v případě, že pozůstatky zesnulého nejsou ukládány do země. S tímto prostorem může souviset i sklad rekvizit a prostor pro uložení již použité květinové výzdoby. Skladovací prostor by měl umožnit uložení rekvizit a květinových darů pro smuteční obřady jednoho dne. Hygienické zařízení musí být řešeno odděleně pro pozůstalé, pro obsluhu smuteční síně i pro ostatní účastníky obřadu, které bývá zpravidla spojováno se zařízením pro návštěvníky hřbitovního areálu. Prostor pro hudebníky nebo hudební studio je dalším nezbytným vybavením umístěným v těsné návaznosti na smuteční síň. V případě prostoru pro hudebníky je třeba počítat s prostorem pro tři až šest míst s nástroji. Umístění těchto prostorů je vázáno na potřebu sledovat průběh obřadu, dobrou slyšitelnost a možnost komunikace s tímto prostorem. Kancelář pohřebního ústavu se skladem urn by měla být přístupna z vestibulu nebo z komunikace navazující na vnější nástupní prostory. Pro zajištění kontinuity denního provozu smuteční síně může být kancelář pohřebního ústavu umístěna i ve venkovním objektu v blízkosti samostatné smuteční síně.

of the funerary hall.

A waiting room for the bereaved should be provided near the funerary hall to enable access from the side via the shortest path to the seats in front of the catafalque. A suitable position for the entrance to the waiting room for the bereaved is from the lobby or from the road adjoining the external approach areas. The waiting room should only be equipped with seating furniture, or possibly small tables. Access by the master of ceremonies to this area must be resolved in an appropriate manner. The room where the deceased may be displayed is usually directly connected to the waiting room for the bereaved. It is appropriate to allow access not just to the bereaved but also other members of the funeral ceremony. To ensure hygienic measures, a glass wall is appropriate, designed in a linear or spatial manner to allow free passage around the coffin. Both methods of glazed walls can also be replaced with a glazed coffin cover. The office for the master of ceremonies is usually also used by the speaker or any other persons who contribute to the course of the funeral ceremony. This room should allow contact with the cultural (ceremonial) and technical sections of the building. The space for receiving flower gifts is connected to the technical section and must be located at the entrance or along the way of the coming participants in the funeral ceremony. It must allow the distribution of flower gifts (mobile stands) and their handling both before the ceremony and after if the remains of the deceased are not to be buried. This area may also be linked to the storage spaces for props and used floral decorations. The storage area should allow props and flower gifts to be stored for one day of funeral ceremonies. Toilet facilities must be designed separately for the bereaved, funerary hall staff and other participants in the ceremony. The facilities for other participants are usually joined with those for cemetery visitors. A space for musicians or a music studio is another necessary consideration and should be located near the funerary hall. The area for music should provide a space for three to six musicians with instruments. The location of these areas is tied to the need to

follow the course of the ceremony, provide good audibility and the ability to access this area. The office of the funeral home with storage for urns should be accessible from the lobby or the road connected to the external approach areas. To ensure continuity in the daily operation of the funerary hall, the office of the funeral home may also be located externally, near the separate funerary hall building.

Zásady provozního řešení kulturní a technické části smuteční síně v samostatném objektu

Operation of the Cultural and Technical Sections of Funerary Halls in Separate Buildings

Kulturní část samostatné smuteční síně slouží pro potřeby účastníků smutečního obřadu. K objektu smuteční síně, eventuálně k objektu údržby přílehlého hřbitova, se výjimečně připojuje květinová síň. Samotný provoz smuteční síně a její technické části musejí být navzájem od sebe důsledně odděleny. Tyto provozy pouze vzájemně zabezpečují svou koordinací celkový soulad řádného průběhu celého obřadu. Nejbližší pozůstalí odevzdávají ve vestibulu květinové dary a vstupují do čekárny pro pozůstalé. Některé samostatné smuteční síně mají dva vstupy, jeden pro nejbližší pozůstalé s malou čekárnou, odkud je možnost vstoupit do výstavu, a druhý, hlavní vstup, kde ostatní účastníci čekají ve vestibulu na obřad (příkladem je samostatná smuteční síň v Dubnici nad Váhom). V tom případě je organizace jiná a jenom nejbližší rodina smí vidět výstav, což je žádoucí, protože tělo zesnulého se po smrti rychle fyzicky mění a ještě více, pokud bylo nějakou dobu v chladírně. V prostoru výstavu dochází k identifikaci a loučení se zesnulým. Následně nejbližší pozůstalí jednají s obřadníkem, případně s řečníkem. Obřadník rovněž sleduje a koordinuje stav příprav v technické části smuteční síně a v samotné smuteční síni. Před započatím smutečního obřadu uvádí nejbližší pozůstalé do vlastní smuteční síně a usměrňuje

Independent funerary halls cater for the needs of funeral ceremony participants in the cultural section of the hall. Florist's facilities are sometimes built adjacent to the funerary hall, or in the maintenance building of the neighbouring cemetery. Operation of the funerary hall and its technical areas must be kept strictly separate from each other. Through coordination, these operations provide the overall consistency for the proper course of an entire ceremony.

The closest bereaved hand over gifts of flowers in the lobby and then enter the waiting room for the bereaved. Some separate funerary halls have two entrances, one for the closest relatives of the deceased with a small waiting room, where it is possible to access the room where the deceased is displayed, and another, main entrance, where other funeral guests wait in the lobby for the ceremony to commence (a good example is the separate funerary hall in the city of Dubnice nad Váhom.). In this case, organisation is different and only the immediate family may come to the room where the deceased is displayed (the viewing room), which is desirable, since the body undergoes quick physical changes after death, even more so if it has been in cold storage for some time. In the viewing room, identification and the last

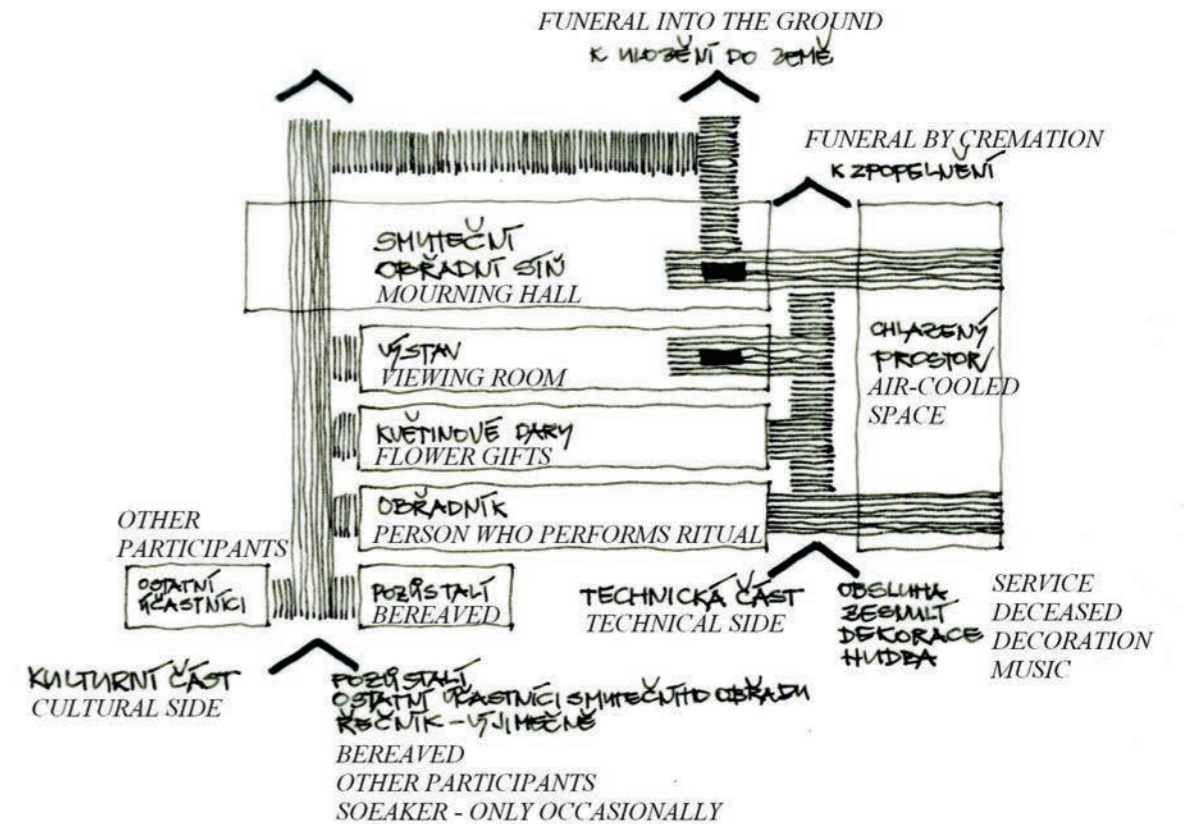
samotný chod smutečního obřadu. Řečník ve většině případů sdílí místnost obřadníka. Zde po přípravě na smuteční obřad vstupuje do smuteční síně, kterou opouští po ukončení smutečního obřadu. Po instalaci rakve s pozůstatky zemřelého ve smuteční síni do ní vstupují nejbližší pozůstalí s doprovodem obřadníka z čekárny pro pozůstalé a jsou usazeni do předních lavic. Hudebníci a pracovník hudebního studia po domluvě s obřadníkem setrvávají po dobu obřadu ve vyhrazených prostorech pro hudebníky a hudebního studia. Po ukončení smutečního obřadu a kondolenci ostatními účastníky vycházejí přímo ze smuteční síně do venkovního prostoru. V případě uložení pozůstatků do hrobu doprovázejí rakev s pozůstatky zemřelého na přilehlý hřbitov. Ostatní účastníci smutečního obřadu se shromažďují před smutečním obřadem ve vestibulu smuteční síně, kde odevzdávají květinové dary a navštíví výstav zesnulého. Po usazení nejbližších účastníků vstupují na pokyn obřadníka ostatní účastníci do smuteční síně. V případě následující kremace pak po ukončení smutečního obřadu kondolují nejbližším pozůstalým a přímo opouštějí smuteční síň. Administrativní provoz smuteční síně v samostatném objektu je zabezpečován v kanceláři spojené zpravidla se skladem. Návštěvníci z řad pozůstalých zde jednají bez časové souvislosti s probíhajícími smutečními obřady. Jsou zde zpravidla uloženy urny s popelem a evidují se i dovozy do technické části smuteční síně. V technické části samostatné smuteční síně je hlavní funkcí provozu chlazený prostor se strojovnou pro chladicí agregáty. Další možností je chladírenské zařízení, které je součástí chlazeného prostoru. Chlazený prostor při teplotě nula až pět stupňů nad nulou musí umožňovat jednoduchou manipulaci s ohledem na obsluhu jedním pracovníkem. V praxi to znamená, že je manipulační vozík od naložení ke smutečnímu obřadu až do vyložení při odvozu do krematoria nebo uložení do země vyhrazen pro jednoho zesnulého. Pro výjimečné případy (například epidemie, větší havárie apod.) je nutno zabezpečit i výjimečná opatření. V případě hrozící infekce se volí jako zvláštní opatření dezinfekce, tj. pevný uzávěr rakve a zvláštní označení. Otvírání pro výstav je v tomto případě

farewell take place. The closest persons to the deceased then talk to the master of ceremonies or possibly the speaker. The master of ceremonies talks to the closest bereaved, supervising and coordinating the state of preparations in the technical area of the funerary hall and in the funerary hall itself. Before the funeral ceremony starts, he leads the closest bereaved to the funerary hall and explains the funeral ceremony's procedure. In most cases, the speaker shares the room with the master of ceremonies. Here, after preparing for the funeral ceremony, he enters the funerary hall, which he leaves at the end of the funeral ceremony. After installing the coffin with the remains of the deceased in the funerary hall, the closest bereaved, accompanied by the master of ceremonies, leave the waiting room for the bereaved, enter the funerary hall itself, and are seated in the front benches. Musicians and music studio staff, in agreement with the master of ceremonies, remain throughout the ceremony in the reserved area for musicians. After the funeral ceremony and condolences offered by other participants, they pass directly from the funerary hall to the outdoor area. If the remains are placed in a grave, people accompany the coffin with the remains of the deceased to the adjacent cemetery. The other participants in the funeral ceremony gather beforehand in the lobby of the funerary hall, where they hand over gifts of flowers and go to the viewing room. After the closest bereaved have settled down, the other participants enter the funerary hall, as directed by the master of ceremonies. If cremation is takes place upon conclusion of the funeral ceremony, they console the closest bereaved, who directly leave the funerary hall.

The administrative operation of the funerary hall in a separate building is provided in an office usually connected to a storage area. Any bereaved visitors may arrange for funerals here independently of any ongoing funeral ceremonies. Usually urns with ashes are stored here, and transfers into the technical facilities of the funerary hall are also registered. Regarding the technical area of an independently standing funerary hall, the main function provided is a refrigerated

vyloučeno. Manipulační prostor slouží k manipulaci s prázdnými i naloženými vozíky pro přípravu před výstavem a k úpravě před smutečním obřadem a po smutečním obřadu. Sociální zařízení v technické části musí zabezpečovat uložení oděvů, mytí a WC pro zaměstnance včetně denní místnosti a úklidové komory. Archiv a sklad uren se zřizuje při smuteční síni jako samostatný prostor, pokud není v kanceláři pohřební služby potřebná prostorová kapacita. Zaměstnanec z technické části smuteční síně přijímá květinové dary, instaluje výstav, dělá úpravy ve smuteční síni, reguluje osvětlení, reprodukcí a ostatní technické prostředky po dobu trvání smutečního obřadu. Místnost pro likvidaci květinových darů po jejich uložení před odvozem je třeba dimenzovat na počet denních obřadů. Denní místnost včetně příslušenství musí být v technickém prostoru vybavena šatnou, sprchami a umyvárnou pro pracovníky. Komora pro úklid slouží k hygienické údržbě smuteční síně. Sklad náradí slouží pro údržbu veřejného prostranství nebo přilehlého hřbitova. Další provozy, které nesouvisejí s provozem smuteční síně, lze zabezpečovat pouze v návaznosti na potřeby příslušného spádového území. Smuteční síň je jednoúčelovým typologickým druhem se specifickým provozem. V rámci dispozičního řešení je nutné dodržovat dané zásady a provozní vazby jednotlivých prostor, které jsou vyjádřeny v následujícím schématu:

space with a machine room for the refrigeration units. Another option is a refrigeration apparatus as part of the refrigerated space. The refrigerated space is kept at a temperature of zero to five degrees above zero and must allow easy handling with regard to its operation by a single worker. In practice, this means that the handling trolley, from loading, the time of the funeral ceremony, to unloading for transport to the crematorium or burial in the ground, is reserved for one deceased. Measures must also be provided for exceptional cases (e.g. epidemics, major accidents, etc.). In case of infection, disinfection is performed as a special measure, i.e. a tight sealing of the coffin and a special marking. Opening the visitation room is excluded. The handling area is used to move empty and loaded trolleys for preparation before the deceased is viewed and for adjustments before and after the funeral ceremony. Sanitary facilities in the technical part must provide storage for clothing, washing and toilet facilities for employees, and include a day room and room for cleaning supplies. Archiving and storing urns are performed in a separate space of the funerary hall if the space capacity required in the funerary hall's office is insufficient. An employee from the technical section of the funerary hall manages the gifts of flowers, looks after the display of the deceased, makes adjustments in the funerary hall, adjusts lighting, and possibly looks after the reproduction of music and other technical processes during a funeral ceremony. The room to dispose of flower gifts after storage before removal of this waste must be planned for the daily number of ceremonies. The day room in the technical area, including facilities, must also be equipped with a changing room, showers and washroom for workers. The room for cleaning supplies is used for hygienic maintenance of the funerary hall. The tool storage space is used for the maintenance of public areas or the adjacent cemetery. Other services related to operating the funerary hall may be provided according to the needs of the relevant catchment area. The funerary hall is a single-purpose typological type of building with a specific operation. Observing the

Obr. 37: Provozní diagram samostatné smuteční obřadní síně (kulturní část) a manipulačního prostoru – technická část dle Karla Mengera a Františka Sedláčka. Autor kresby Jan Kovář

Figure 37: Diagram of operations of a separate funerary hall (cultural section) and the handling area (technical section) according to Karl Menger and František Sedláček. Drawing by Jan Kovář

principles and operational links of the individual areas in the design's layout is necessary, as illustrated in the following diagram:

Účelové požadavky k řešení smuteční síně v samostatném objektu

Design Requirements and Principles for a Funerary Hall in a Separate Building

Vytížení smutečních obřadních síní dle K. Mengera a F. Sedláčka stanovíme z počtu obřadů, při respektování následujících ovlivňujících faktorů: roční počet zesnulých spádového území, celkový počet obyvatel spádového území, průměrný věk obyvatel spádového území, počet dnů, kdy probíhají obřady, nerovnoměrnost (nerovnoměrnost úmrtí vyplývající z různých ročních období a dalších vlivů hodnoceno hodnotou 1,3–1,5).

Vlastní smuteční síň (ověřená účast bývá 50–100 osob, není však výjimkou účast 150–250 lidí) by neměla být větší než 120 m² a menší než 60 m², ale s možností zvětšení prostoru pro 250 účastníků. Vzdálenost objektu smuteční síně od příjezdni komunikace by neměla být kratší než 50 m a delší než 150 m. Kapacita smuteční síně při osmihodinovém provozu a při půlhodinovém intervalu je 16 obřadů denně.

K výpočtu vytížení smuteční síně je proto potřeba vycházet z následujících údajů:

According to K. Menger and F. Sedláček, the capacity of funerary halls is determined from the number of ceremonies, while respecting the following factors that may also have an effect:

- the annual number of deceased within the catchment area
- the total population of the catchment area
- the average age of the population of the catchment area
- the number of days when funeral ceremonies take place
- non-uniformity (deaths distributed unevenly because of varying seasons and other influences, assessed according to the value 1.3–1.5).

The funerary hall itself (verified participation is usually 50–100 people, although the participation of 150–250 people is not exceptional) should not be greater than 120 m² and not less than 60 m², but with the option to enlarge the space for up to 250 participants. The distance of the funerary hall building from the access road should not be less than 50 m and not greater than 150 m. The capacity of a funerary hall for eight-hour operation at half-hour intervals is 16 ceremonies per day.

Roční počet zesnulých lze určit podle vzorce:

$$A = \frac{M}{v}$$

Kde A = roční počet zesnulých
M = celkový počet obyvatel
v = průměrný věk obyvatel

Procento mortality, které se pohybuje v rozmezí 0,95 až 1,81 procenta, se určí buď ze statistických údajů, nebo z průměrného věku obyvatel:

$$n \% = \frac{A}{M} \times 100 ;$$

kde A = roční počet zesnulých,
M = celkový počet obyvatel,
n % = procento mortality.

Roční počet obřadů pro zájmové území s daným počtem obyvatel lze určit dle vzorce:

$$P = \frac{m}{100} \times n \% ;$$

kde P = roční počet obřadů ve spádové oblasti,
m = počet obyvatel ve spádové oblasti,
n % = procento mortality.

Na základě výpočtu denního počtu obřadů je potřeba dimenzovat i velikost chlazeného prostoru pro uložení před nebo i po obřadu.

Při výpočtu denního počtu obřadů je třeba zvažovat určitou nerovnoměrnost vyplývající z různých ročních období a dalších zanedbatelných vlivů. Koeficient nerovnoměrnosti se obvykle pohybuje v rozmezí 1,3–1,5. Při respektování těchto okolností lze maximální počet obřadů určit podle vzorce:

$$P_{max/den} = \frac{m \times n \%}{100 \times d} \times k ;$$

kde P_{max/den} = maximální denní počet obřadů,
m = počet obyvatel ve spádovém území,
n % = procento mortality (pohybuje se v rozmezí 0,95–1,81 %),
d = počet dnů v roce, kdy probíhají obřady,
k = koeficient nerovnoměrnosti (hodnota je asi 1,3).

The following data must therefore be used to calculate the capacity of use of a funerary hall:

The annual number of deceased may be calculated according to the following formula:

$$A = \frac{M}{v}$$

where A = annual number of deaths
M = total population
v = average age of the population

The mortality percentage, which ranges from 0.95 to 1.81, is determined from either statistical data or the average age of the population, expressed as:

$$n \% = \frac{A}{M} \times 100$$

where A = annual number of deaths
M = total population
n % = mortality percentage

The annual number of ceremonies for an area and population may be determined according to the following formula:

$$P = \frac{m}{100} \times n \%$$

where P = annual number of funeral ceremonies in the catchment area
m = number of inhabitants in the catchment area
n % = mortality percentage

Based on the calculation for the daily number of ceremonies, determining the size of the refrigerated storage space for use before or after the funeral ceremony is necessary. When the daily number of ceremonies is calculated, some inequality, resulting from different seasons and other minor influences must be considered. The coefficient of unevenness usually moves in the range 1.3–1.5. Subject to these circumstances, the maximum number of ceremonies may be determined according to the following formula:

Minimální chlazený prostor z technických důvodů odpovídá potřebě pro uložení čtyř rakví. Tato kapacita postačí pro zájmové území asi s 10 000 obyvateli.

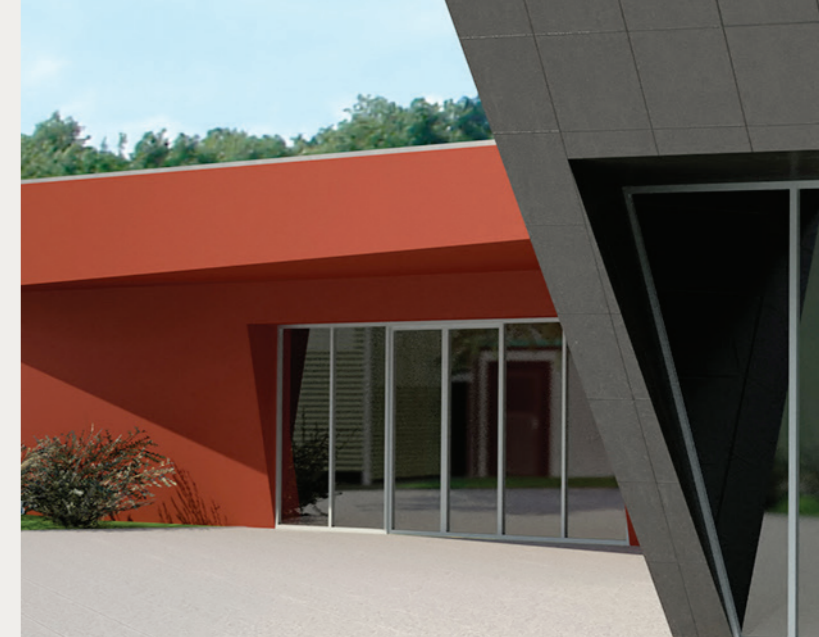
$$P_{max/day} = \frac{m \times n \%}{100 \times d} \times k$$

where $P_{max/day}$ = maximum daily number of ceremonies
m = number of inhabitants in the catchment area
n % = mortality percentage (ranging from 0.95 to 1.81%)
d = number of days in the year when ceremonies take place
k = non-uniformity coefficient (the value is approx. 1.3)

The minimum refrigerated space for technical reasons corresponds to the requirements for storing four coffins. This capacity is sufficient for a given area of about 10,000 inhabitants.

Stavební program samostatné smuteční síně

Construction Programme for Separate Funerary Halls

Kulturní část

Krytý vstup (čekací prostor) je určen pro ostatní účastníky smutečních obřadů. Odtud se obvykle navrhuje zvláštní vstup do kanceláře pohřebního ústavu s její plošnou velikostí 8–10 m², která musí navazovat na technický provoz smuteční síně. Další možné řešení vstupu do kanceláře pohřebního ústavu je také z vestibulu smuteční síně. Dispozičně navazující vestibul na krytý vstup v případě potřeby otevřením dělicí stěny se smuteční síní lze použít pro zvětšení kapacity prostoru vlastní smuteční síně. Přibližně zde lze počítat až s jednou třetinou plochy smuteční síně. Smuteční síň je hlavním prostorem objektu samostatné smuteční síně (v některých případech ji lze zvětšit o prostor vestibulu, doporučuje se, že vlastní smuteční obřadní síň by neměla být větší než 120 m² a menší než 60 m², ovšem s možností zvětšení prostoru pro 250 účastníků) mající přímou vazbu na prostor pro hudebníky (hudebního studia), čekárnu pozůstalých, případně i místnosti obřadníka s technologickým prostorem (přísun rakve na katafalk, květinová výzdoba). Obsahuje prostor katafalku (výška katafalku je vhodná 1200 až 1600 mm), řečniště, dále prostor pro pohodlný pobyt přímých pozůstalých a prostor pro ostatní návštěvníky. Pro přímé

Cultural Section

The covered entrance (waiting area) is intended for the other participants in funeral ceremonies. From this area, a special entrance to the office of the funeral home of about 8–10 m² is usually planned, in conjunction with the technical operation of the funerary hall. Another possible solution for entering the office of a funeral home is also from funerary hall's lobby. The layout of the vestibule joined to the covered entrance may be used to increase the capacity of the space of the funerary hall itself if required by opening the dividing wall with the funerary hall. Approximately one third of the area of the mourning hall may therefore be obtained in this manner. The funerary hall is the main space of the building of a separate funerary hall (in some cases, it may be enlarged by the vestibule space; it is recommended that the funerary hall itself should not be larger than 120 m² and not less than 60 m², but with the option to increase the space for up to 250 participants) and is directly connected with the space for musicians (music studio), the waiting room of the bereaved, and the room for the master of ceremonies with its technical facilities (movement of the coffin onto the catafalque, flower decorations, etc.). This area consi-

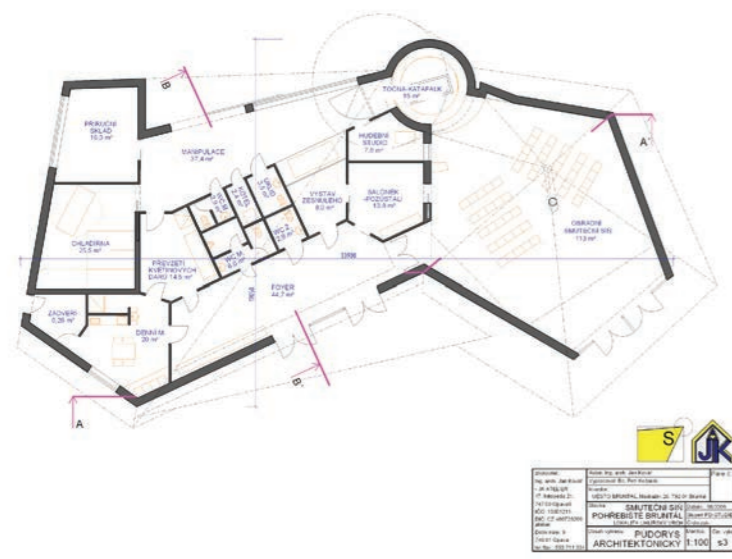

Obr. 38: Dispoziční řešení a vizualizace smuteční síně pohřebiště Bruntál 2006, autor Jan Kovář, spolupráce P. Košárek. Vizualizace Miroslav Hons

Figure 38: Layout design and visualisation of the funerary hall of the Bruntál cemetery 2006. Author J. Kovář, in cooperation with P. Košárek. Visualisation by Miroslav Hons

pozůstalé bývají vyčleněny tři řady, případně až pět řad, počítáme cca 0,4 m² na stojící osobu, cca 1,0 m² na sedadlo včetně podílu uliček, minimální plocha na jednoho účastníka je 0,7–0,8 m². Velikost smuteční obřadní síně je individuální. Čekárna pozůstalých musí být situována v blízkosti smuteční obřadní síně, aby byl umožněn přístup co nejkratší cestou k sedadlům, velikost čekárny 16–22 m². Výstav zesnulého, jehož velikost bývá kolem 8 m², je zpravidla řešen v návaznosti na čekárnu pozůstalých a úpravnu rakví o velikosti 18 m². Vhodnější, byť dispozičně náročnější, je umožnit návštěvy výstavu i ostatním účastníkům smutečního obřadu. Vyloučení výstavu zemřelého ze stavebního programu smuteční síně bylo závažným nedostatkem. Úpravna a šatna řečníka a obřadníka se navrhuje v návaznosti na smuteční obřadní síň a čekárnu pozůstalých v plošném výměru 8–10 m². Prostor pro převzetí květinových darů je nutné situovat v návaznosti na manipulační technický prostor u komunikace účastníků obřadu a měl by umožnit uložení květinových darů pro obřady na jeden den, velikost 4–9 m². U prostoru pro hudebníky je nutné počítat se třemi až šesti hudebníky s nástroji v plošné výměře 8–12 m². Je zde vhodné počítat s umístěním varhan či harmonia. Dispozičně je tento prostor vázán na přímý kontakt a sledování průběhu obřadu. Hudební studio je nutné plošně řešit dle velikosti reprodukční techniky. Důležité je zajistit optické propojení s obřadníkem a řečníkem ve smuteční síni. Kancelář pohřebního ústavu vyžaduje zvláštní vstup s možností přístupu i do technické části, velikost 8–12 m². Hygienická zařízení pro pozůstalé je nutné dispozičně řešit odděleně od zařízení pro ostatní účastníky obřadu, je spojeno se zařízením pro návštěvníky hřbitova, velikost odvisí podle kapacity smuteční obřadní síně.

sts of the catafalque (a suitable height for the catafalque is 1,200–1,600 mm), the space for the lectern, and a comfortable space for the closest bereaved and the rest of the funeral guests. The number of seats for the closest bereaved is usually 3–5 rows. We estimate about 0.4 m² per standing person, approx. 1.0 m² per seat, including sharing of aisles, the minimum area per funeral participant being 0.7–0.8 m². The size of a funerary hall is individual. The waiting room for the bereaved must be located near the funerary hall to allow access to the seats via the shortest possible route, the size of the waiting room should be 16–22 m². The viewing room, whose size is usually designed at circa 8 m², is generally addressed in conjunction with the waiting room for the bereaved and a room of approx. 18 m² to prepare and decorate the coffins. It is more appropriate, albeit more demanding in terms of organisation, to allow visits to the room where the deceased is displayed by other participants in the funeral ceremony. Excluding the visiting room from the funerary hall's construction plans would be a serious shortcoming. The dressing room and cloakroom for the speaker and master of ceremonies are designed in conjunction with the funerary hall and the waiting room of the bereaved for an area of 8–10 m². The space for receiving gifts of flowers must be located with regard to the technical area handling where participants in the ceremony pass and should allow the storage of flower gifts for ceremonies for one day, at 4–9 m² in size. The space for musicians should anticipate an area of 8–12 m² for 3–6 musicians with instruments. Installing an organ or a harmonium should also be considered. By its disposition, this space is directly in contact with and monitors the procedure of the ceremony. The music studio must be designed in accordance with the size of the reproduction technology. It is important to provide a visual connection with the master of ceremonies and the speaker in the funerary hall.

Technická část

Chlazený prostor musí umožňovat jednoduchou manipulaci s ohledem na obsluhu v návaznosti na manipulační prostor, plocha pro jednu rakev na vozíku je asi 2,5 m², minimální velikost chlazeného prostoru je 10 m². Strojovna pro chladicí agregáty vyžaduje velikost cca 4,5–10 m². Místnost pro použité květinové dary s jejich eventuálním uložením před odvozem je potřeba dimenzovat s ohledem na denní počet obřadů v přibližné velikosti 10 m². Manipulační prostor slouží převážně jako spojovací uzel technické části a k přípravě před výstavem. V případě, že nenavrhujeme úpravnu rakví, tak manipulační prostor slouží současně také k úpravě rakve před a po obřadu. Tento prostor s ohledem na velikost vozíku musí být široký minimálně 270 cm. Šatna denní místnosti a hygienické zařízení obsluhy, eventuálně hrobníka, měří obvykle 10–16 m². Sklad hrobníka (nářadí) navrhujeme ve velikosti cca 4–8 m². Sklad rekvizit se zpravidla navrhuje o velikosti cca 6 m². Úklidová komora pro uložení čisticích prostředků s plošnými parametry 2–3 m² je vybavena výlevkou a umyvadlem s teplou a studenou vodou. Květinářství s občasným prodejem představuje přibližnou plochu 15–20 m² a zřizuje se podle místních podmínek.

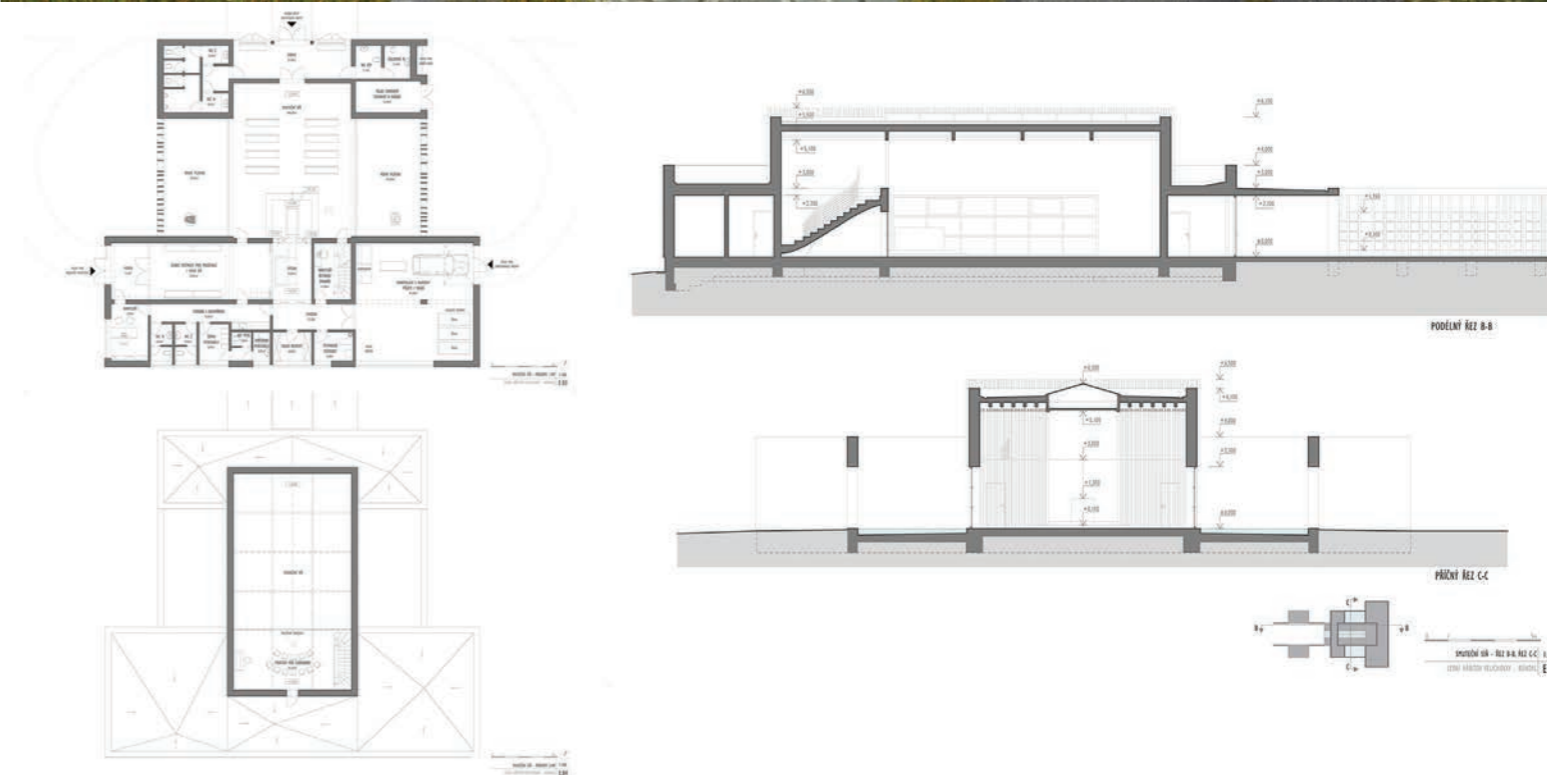
The office of a funeral home should be 8 to 12 m² in size and requires a special entrance with access to the technical section. Lavatories for the bereaved should be kept separately from the sanitary facilities for other participants in the ceremony and facilities for visitors to the cemetery; the size depends on the capacity of the funeral ceremony hall.

Technical Section

The refrigerated space must allow easy handling for the operator in relation to the handling space. The area for one coffin on a trolley is about 2.5 m²; the minimum size of the refrigerated space is 10 m². The engine room for the refrigeration units requires an area of approx. 4.5–10 m². The room for used flower gifts, with possible storage before removal of waste, must be appropriately sized according to the daily number of ceremonies, approximately 10 m². The handling space mainly serves as a connecting node between the technical facilities and facilities for preparing the deceased before viewing. If a room is not planned for dressing coffins, then the handling space also serves as a place to dress the coffin before and after the ceremony. This space must be at least 270 cm wide, depending on the size of the trolley. The cloakroom of the day room and the staff lavatories, also perhaps for the undertaker, are usually 10–16 m² in size. The storage room for the undertaker (tool shed) is approximately 4–8 m². The prop storage room is usually around 6 m². The room for cleaning supplies has an area of 2–3 m² and is equipped with a sink and hand wash basin with hot and cold water. The florist's facility for occasional sales has an approximate area of 15–20 m² and is established according to the local conditions.

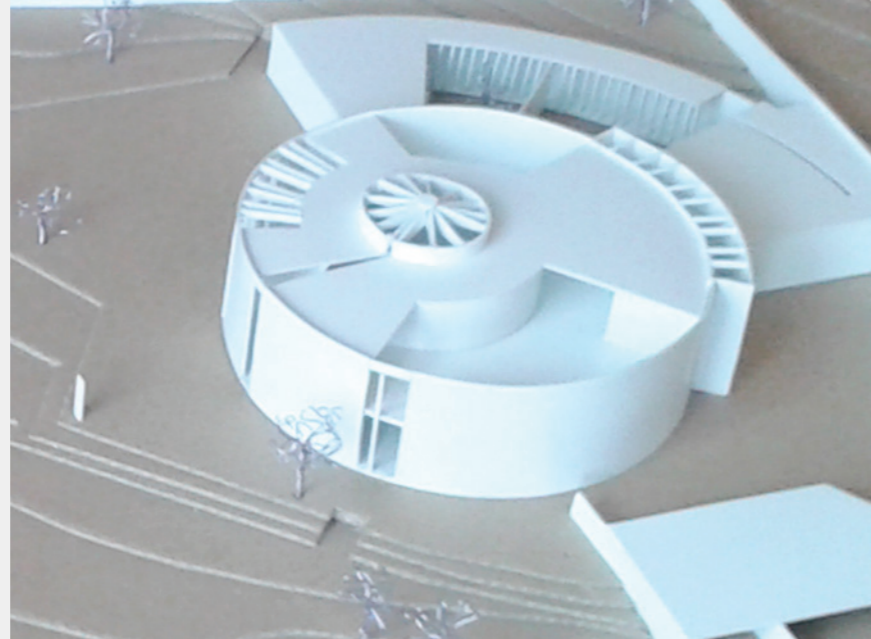
Obr. 39: Dispoziční řešení, řezy a vizualizace smuteční síně obce Velichovky u Jaroměře, Barbora Černá diplomní projekt, katedra architektury FAST Ostrava 2016, vedoucí DP Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Figure 39: Layout, sections and visualisation of the funerary hall of the municipality of Velichovky u Jaroměře, B. Černá diploma project, Department of Architecture FAST Ostrava 2016. Thesis supervised by Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Smuteční síň v krematoriu

Funerary Hall in a Crematorium

Z urbanistického pohledu je vhodné situovat objekt krematoria na mírně vyvýšené místo s nástupem směrem nahoru, ve smyslu nástupní plató, objekt, pozadí, což se z kompozičních hledisek nabízí jako možnost pohledově zapojit objekt krematoria do hřbitovního exteriéru s přírodním prostředím, případně s rozptylovou loučkou nebo různými výtvarnými a uměleckými cíli. Z hlediska lokace objektů může být krematorium situováno v těsném sousedství původního hřbitova jako jeho součást, nebo byl-li samostatně založen spolu s nově realizovaným hřbitovem, jehož vznik byl podnícen právě výstavbou krematoria. Z architektonického hlediska je třeba před objektem navrhnout dostatečně velký shromažďovací prostor před hlavním vstupem, od každodenního světa oddělený bránou, schodištěm či parkem. Tento prostor pak slouží pro míjení návštěvníků obřadů, pro jejich setkání, smíření, ztišení a přípravu na obřad. Hlavní vstup do krematoria by měl být architektonicky zvýrazněn a měl by dostatečně symbolizovat obřadnost místa. Obslužnou komunikaci je vhodné navrhnout urbanisticky tak, aby nebyl narušen pohledově přístup přímých pozůstalých a ostatních účastníků smutečního obřadu ke krematoriu. Pro samotné krematorium je důležitá dobrá

From an urban point of view, the crematorium building on a slightly elevated site with an upward entrance, in the sense of an approach plateau. The structure and background from a compositional point of view offer themselves as an opportunity to visually connect the crematorium building to the cemetery's exterior and natural environment and various artistic objectives. In terms of the location of buildings, the crematorium can be immediately nearby the original cemetery, a part of it, or if it was founded separately, then together with the newly established cemetery, whose creation was initiated by construction of the crematorium. From an architectural point of view, designing a sufficiently large gathering space for the front of the main entrance, in front of the building, separated from the everyday world by a gate, staircase or park is necessary. This space is then used for passing visitors to ceremonies, so they can meet, reconcile, calm down and prepare for the ceremony. The main entrance to the crematorium should be architecturally accentuated and sufficiently symbolise the solemnity of the location. As part of its urban planning, the service road should be designed in such a manner to visually disrupt the approach of the closest bereaved and other parti-

dostupnost veřejnou dopravou a dostatečné parkoviště v jeho blízkosti by mělo být samozřejmostí.

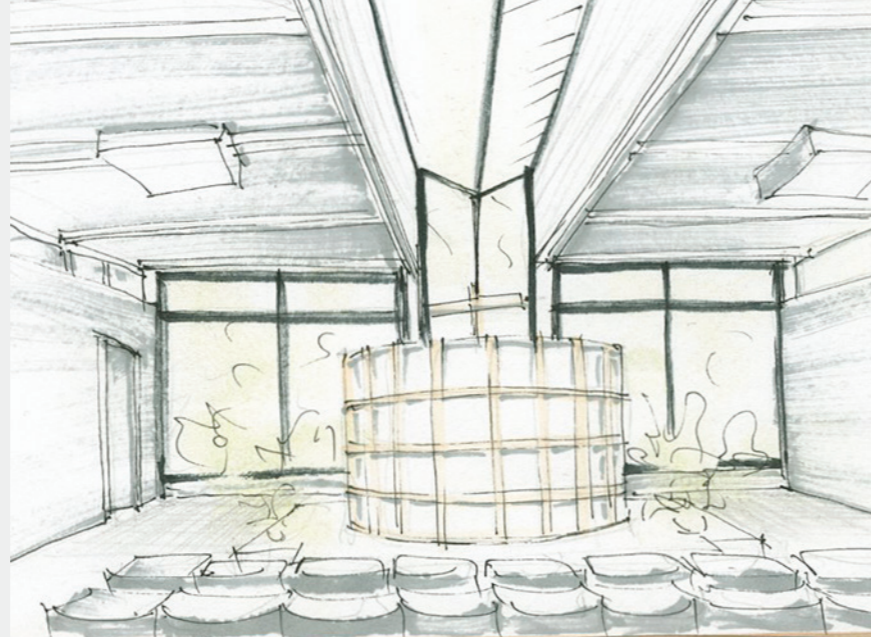
Krematorium včetně obřadní síně je nejkomplexnějším a technicky nejnáročnějším specializovaným objektem pro technicky a eticky důstojné obřady za přítomnosti přímých pozůstalých i ostatních účastníků a k zabezpečení pohřbu žehem. Charakter a vybavení smuteční síně v krematoriu je obdobné jako u smuteční síně v samostatném objektu. Smuteční síň krematoria prezentující kulturní část krematoria je opět nejdůležitější a nejvýraznější prostor objektu, který musí být dimenzován pro pohodlný pobyt přímých pozůstalých a dalších účastníků smutečního obřadu včetně řečníka s obřadníkem. Samotný prostor obřadní síně by měl gradovat ke katafalku, který je situovaný před pevným pozadím, aby se jevil jako usazený, neměnný. Provozně a esteticky je důležité umístění katafalku a řečnického stánek se související dekorací a dalších zařízení potřebných ke smutečnímu obřadu včetně jeho přípravy a ukončení. Smuteční síň musí být vybavena sedadly pro pozůstalé i část ostatních účastníků smutečního obřadu. Místo řečníka musí být umístěno s ohledem na možnost jeho smutečního projevu směrem k zesnulému i k účastníkům smutečního obřadu. Katafalk bývá výtvarně řešen individuálně. Posun rakve z katafalku pro kremaci může být řešen tendenčně buď horizontálně dozadu do otvoru v čelní stěně nebo bočně do boční stěny, anebo vertikálně, tedy spouštěním rakve pomocí zvedacího zařízení do technické části krematoria. Tyto možnosti zmizení rakve mohou vést k pocitu neukončenosti pohřebního rituálu a pozůstalí se mohou právem cítit nenaplnění. Proto by ve výjimečných případech při speciálním požadavku rodiny zemřelého mělo být možné ruční převzetí rakve přímo z katafalku zaměstnanci krematoria s následným doprovodem přímých pozůstalých do předžárovíště v jeho technické části. Převzetí a rozmístění květinových darů v blízkosti katafalku musí být (pro náročnost přípravy před i po ukončení smutečního obřadu) řešeno v rámci provozu účelně s přímou vazbou na technický prostor krematoria.

Participants in funeral ceremonies to the crematorium. Good accessibility via public transport is important for the crematorium itself and sufficient parking nearby should be a matter of course.

The crematorium and ceremonial hall are the most complex and technologically most demanding and specialised facilities providing a funeral with a cremation and ethically dignified ceremonies in the presence of the closest bereaved and other participants. The character and equipment of the funerary hall in the crematorium is similar to that of a funerary hall in a separate building. The funerary hall of a crematorium presenting the cultural area of the crematorium is again the most important and distinctive part of the building and must be sized for the comfort of the closest bereaved and other participants in the funeral ceremony, including the speaker and master of ceremonies. The space of the ceremonial hall itself should graduate to the catafalque, which is situated in front of a solid background so that it appears settled, unchanging. Operationally and aesthetically, the location of the catafalque and lectern with the associated decorations and other equipment required for the funeral ceremony, including its preparation and completion, is very important. The funerary hall must be equipped with seats for the bereaved and other participants in the ceremony. The speaker's lectern must be positioned so that the speech is directed towards the deceased and participants. The artistic design of the catafalque is usually created according to individual preferences. Movement of the coffin from the catafalque to the cremation facility may be performed either horizontally and back into an aperture in the front wall, laterally into a side wall, or vertically, i.e. by lowering the coffin with a lifting device into the technical section of the crematorium. These options for the 'disappearance' of the coffin may lead to the feeling that the funeral ritual is not complete, and the bereaved may quite rightly feel unfulfilled. In exceptional cases, at the special request of the family of the deceased, the option for crematorium staff to manually remove the coffin directly from the

Zásady provozního řešení kulturní a technické části smuteční síně v krematoriu

Operation of the Cultural and Technical Sections of a Separate Funerary hall in a Crematorium

Kulturní část

Obřadní síň poskytuje prostor pro poslední rozloučení v podobě pohřební slavnosti občanského a duchovního charakteru, což je dnes poměrně ustálený rituál. Současné rostoucí nároky na výkony krematoria kladou ovšem požadavky na jejich vysokou kulturní úroveň. Změna společenského způsobu myšlení spojeného s růstem kulturní úrovně požaduje dokonalejší vybavení i prostorové uspořádání v kulturní části krematoria v navrhování alespoň dvou smutečních síní. Samotný provoz účastníků kulturní části smuteční síně a její technický provoz musejí být obdobně jako u samostatných smutečních síní od sebe navzájem dispozičně oddělené tak, aby probíhala vzájemná koordinace a celkový soulad s řádným průběhem celého obřadu. Účastníci smutečního obřadu jsou nejbližší pozůstalí a ostatní účastníci, výjimečně včetně dalšího řečníka z řad ostatních účastníků, kteří společně zabezpečují smuteční obřad. Nejbližší pozůstalí odevzdávají ve vestibulu květinové dary a vstupují do čekárny pro pozůstalé. V některých realizacích (například v krematoriu na lesním hřbitově ve Zlíně od architekta Jiřího Čančíka) má nejbližší rodina samostatný vstup s čekárnou a výstavem. Ostatní účastníci pohřbu

Cultural Section

The ceremonial hall provides a space for the last farewell as a funeral ceremony with a civil and spiritual character, which is a relatively stable ritual of this day. However, the current growing performance requirements for crematoriums place demands on their high cultural level. The changes in how society thinks associated with a growing cultural standard requires better equipment and spatial arrangement in the cultural section of a crematorium and the design of at least two funerary halls.

The procedure for participants in a funerary hall's cultural section and its technical operation must be mutually and structurally separated, just as in the case of separate funerary halls, to enable mutual coordination and overall compliance with the proper conduct of the entire ceremony. The participants in the funeral ceremony are the closest bereaved and other participants and may include another speaker from among the other participants, who together arrange the funeral ceremony.

The closest bereaved hand over flower gifts in the lobby and enter the waiting room for the bereaved. In some designs (such as the crematorium in the park cemetery in the city of Zlín by architect Čan-

vstupují hlavním vstupem přes čekárnu do síně. V tom případě je organizace jiná a jenom nejbližší rodina smí vidět výstav, což je žádoucí, protože tělo zesnulého se po smrti rychle fyzicky mění a ještě více, pokud bylo nějakou dobu v chladírně. V prostoru výstavu dochází k identifikaci a loučení se zesnulým. Následně nejbližší pozůstalí jednají s obřadníkem, případně s řečníkem. Po instalaci pozůstatků ve smuteční síni krematoria vstupují nejbližší pozůstalí s doprovodem obřadníka z čekárny pro pozůstalé a jsou usazeni do předních lavic smuteční síně. Po ukončení smutečního obřadu a kondolenci od ostatních účastníků smutečního obřadu vycházejí přímo ze smuteční síně do venkovního prostoru. Ostatní účastníci smutečního obřadu se shromažďují před smutečním obřadem ve vestibulu smuteční síně krematoria, kde odevzdávají květinové dary a navštíví výstav zesnulého (pokud je přístupný z hlavního vestibulu, nejen pro rodinu). Po usazení nejbližších účastníků vstupují na pokyn obřadníka ostatní účastníci do smuteční síně. Po ukončení smutečního obřadu kondolují nejbližším pozůstalým a přímo opouštějí smuteční síň. Obřadník jedná s nejbližšími pozůstalými, sleduje stav příprav v technické části krematoria a v samotné smuteční síni, uvádí nejbližší pozůstalé a usměrňuje samotný chod smutečního obřadu. Řečník přichází nejčastěji do místnosti obřadníka, po přípravě vstupuje do smuteční síně, kterou opouští po ukončení smutečního obřadu. Hudebníci a hudební studio umožňuje použít živou i reprodukovanou hudební produkci k vlastnímu smutečnímu obřadu. V případě dvou smutečních síní je nutné alespoň v jedné navrhnout prostor pro pět až sedm hudebníků včetně hudebních nástrojů. Situování prostoru pro hudebníky není jednoznačně určené, nesmí však rušit průběh smutečního obřadu, musí mít přístupovou komunikaci s možností optického sledování průběhu smutečního obřadu k zajištění vzájemného souladu. Zaměstnanec z technické části krematoria přejímá květinové dary, instaluje výstav, dělá úpravy ve smuteční síni, reguluje osvětlení, reprodukcí a ostatní technické prostředky po dobu trvání smutečního obřadu. Administrativní provoz je

čik), the immediate family has a separate entrance with a waiting room and viewing room. The remainder of the participants enter the hall through the main entrance through the waiting room. In this case, organisation is different and only the immediate family may come to the room where the deceased is displayed (the viewing room), which is desirable, since the body undergoes quick physical changes after death, even more so if it has been in cold storage for some time. In the viewing room, identification and the last farewell take place. The closest persons to the deceased then talk to the master of ceremonies or possibly the speaker. After installing the coffin with the remains of the deceased in the funerary hall, the closest bereaved, accompanied by the master of ceremonies, leave the waiting room for the bereaved, enter the funerary hall itself, and are seated in the front benches. After the funeral ceremony and condolences offered by other participants, they pass directly from the funerary hall to the outdoor area. The other participants in the funeral ceremony gather beforehand in the lobby of the crematorium's funerary hall, where they hand over gifts of flowers and go to the viewing room (if accessible from the main lobby and if not reserved just for the family). After the closest bereaved have settled down, the other participants enter the funerary hall, as directed by the master of ceremonies. After the funeral ceremony ends, they console the closest bereaved and leave the funerary hall. The master of ceremonies deals with the closest bereaved, monitors the state of preparations in the technical area of the crematorium and the funerary hall itself, ushers the closest bereaved and directs the procedure of the funeral ceremony. The speaker most often comes to the room for the master of ceremonies, and after preparation, enters the funerary hall, which he leaves after the funeral ceremony. Musicians and a music studio allow live and reproduced music during the funeral ceremony. In the case of two funerary halls, it is necessary to design a space for five to seven musicians with musical instruments in at least one of them. The location of the space for musicians is not clearly defined, but it must not

zabezpečován v kanceláři spojené zpravidla s malým skladem. Návštěvníci v této kanceláři jednají bez časové souvislosti s probíhajícími smutečními obřady. Jsou zde zpravidla uloženy urny s popelem a evidují se i dovozy do technické části smuteční síně.

Technická část

Technická část je prezentována kanceláří pro uložení a vedení evidence o provozu, přejímání a vystavování dokladů o zesnulých apod. Příjmová rampa umožňuje překládku zesnulých na transportní vozík, na kterém je rakev uložena zpravidla až do doby zpopelnění. Navazující chlazený prostor slouží pro uložení zesnulých před vlastní kremací. Jsou zde ukládány pozůstatky před obřadem a po obřadu, nebo v případech smutečního obřadu na jiném místě, kdy je zesnulé potřeba uložit až do doby zpopelnění.

Velikost chlazených prostorů je potřeba dimenzovat v návaznosti na denní výkon kremačních pecí. Při dimenzování potřebné plochy chlazeného prostoru vycházíme z předpokladu, že pro uložení jednoho zesnulého je potřebná plocha 2,5m² včetně nezbytné komunikace. V rámci technického prostoru je třeba navrhovat prostor pro uložení prázdných transportních vozíků v blízkosti překládací rampy, která navazuje na komunikaci procházející od žároviště okolo chladicích prostorů až k rampě. Prostor pro kompletaci prázdných rakví má být umístěn v blízkosti garáží dopravního střediska. Uložení prázdných rakví je prostorově náročné. Kritériem pro dimenzování těchto prostorů je potřeba manipulace s předměty o rozměrech 2250 × 750 × 600 mm s možností uložení dalších pomocných materiálů (papír, textil, dřevitá vlna, kov, lak apod.). Pro nezbytné zajištění provozu a čistoty krematoria slouží údržbářská dílna a úklidová komora. V prostoru pro úpravu zesnulých se činí úprava před výstavem a po dokončení výstavu zesnulých. Pro zajištění plynulého provozu krematoria slouží dispečerské stanoviště. Umísťuje se v technické části v návaznosti na kancelář technické části a na místnost obřadníka. Předžároviště je prostor o shodné šířce jako žároviště, kde jsou umístěné spalovací pece. V předžárovišti se překlá-

interfere with the funeral ceremony; access must provide visual monitoring of the funeral ceremony and ensure harmony. An employee from the technical section of the funerary hall manages the gifts of flowers, prepares the viewing room, makes adjustments in the funerary hall and regulates lighting, reproduction and other technical processes during the funeral ceremony.

The funerary hall's administrative operations are performed from an office, usually connected to a storage area. Any bereaved visitors may arrange for funerals here independently of any ongoing funeral ceremonies. Usually urns with ashes are stored here, and transfers into the technical facilities of the funerary hall are also registered.

Technical Section

The technical section has an office for storing and keeping records of operation, accepting and issuing documents of the deceased, etc. The receiving ramp enables the deceased to be transferred onto a transport trolley, where the coffin is usually stored until the time of cremation. The adjoining refrigerated facility is used to store the deceased before cremation. The remains before and after the ceremony are stored here or if the funeral ceremony is held in another place and the deceased requires storage until the time of cremation. The size of the refrigerated area must be in relation to the daily output of the cremation furnaces. In determining the size of the required area of the refrigerated space, we assume that an area of 2.5 m² is required to store one deceased, including the necessary passageway area. It also is necessary to design a space for storing empty transport trolleys near the reloading ramp, which adjoins the passage from the furnace past the refrigeration area up to the ramp. The space for assembling empty coffins should be located near the garages of the transport centre. Storing empty coffins is highly demanding on space. The criterion for determining the size of these areas is the need to handle objects 2,250 x 750 x 600 mm in size, with the possibility of storing other ancillary materials (paper, textiles, wood, wool, metal, varnish,

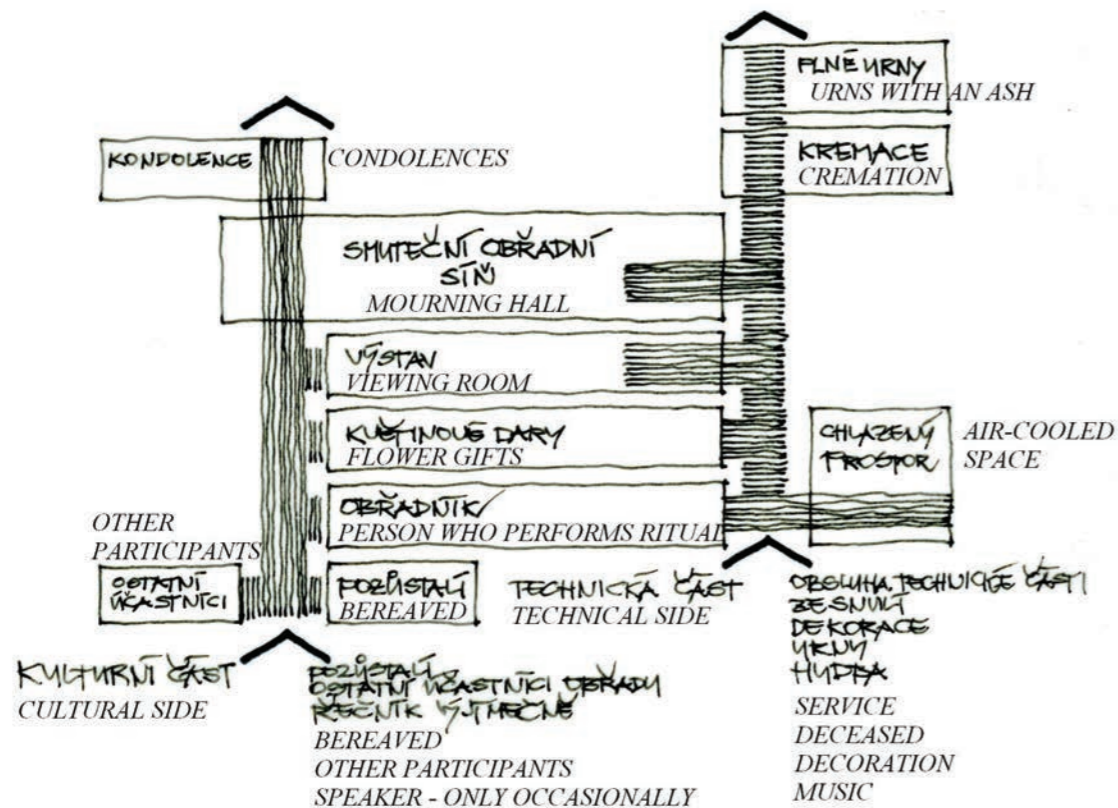
dají pozůstatky zesnulých z transportních vozíků na speciální podvozek pro zavážení do kremační pece. Délka předžároviště s ohledem na rozměry zavazacích vozíků a měřicí techniky by měla být minimálně 7500 mm. Žároviště je prostor s kremačními pecemi. Šířka je ovlivněna počtem instalovaných pecí. Délka žároviště dle provozních zkušeností by měla být minimálně 7000 mm. V dalších doplňujících prostorech jsou sklady prázdných uren, do kterých je popel vložen po zchlazení, vyčištění, případně rozemletí. Urna je opatřena evidenčním číslem uvedeném v centrální kartotéce. Kovové urny se po uzavření opatřují v tomto prostoru ochranným lakem a po vysušení jsou umístěny do skladu uren před expedicí. Pro tyto práce bývá vyhrazena jedna až dvě místnosti o celkové ploše 15 m². Pro pracovníky technické části krematoria zřizujeme denní místnost, šatnu, jídelnu, umývárnu a sociální zařízení. Vedení a správa je v objektu, případně mimo objekt krematoria, vše je vybaveno pro administrativní provoz. Může zde být umístěn sklad uren před expedicí a vedení dopravního střediska. S ohledem na charakter tohoto zařízení je žádoucí oddělit komunikaci od provozu smuteční síně. Dimenzování vybavení bude upraveno podle počtu pracovníků a komplexnosti provozu. Kromě místností pro vlastní správu je zde také sociální a hygienické zařízení. Pomocné služby zahrnují garáže pro vozidla k přepravě zesnulých a ostatních potřeb určených pro provoz. Hospodářský dvůr vytváří prostor pro manipulaci k zajištění plynulého provozu bez přístupu veřejnosti. Dílny pro údržbu vozidel mají pouze zvažující charakter využití v ekonomické rovině. Hospodárnější řešení je zajištění externího odborného servisu. Důležité jsou prostory pro uložení náradí a techniky určené k ošetřování veřejných prostranství i urnového háje. Jsou nezbytným doplňkem hospodářského dvora. Prostory pro prodej květin a jejich přípravu vyžadují zřizování dalších objektů v rámci areálu. Nepodmiňují však zajištění provozu. Smuteční síň v krematoriu je jednoúčelovým typologickým druhem se specifickým provozem. V rámci dispozičního řešení je nutné dodržovat dané zásady a provozní vazby jednotlivých prostor

etc.). A maintenance workshop and storage space for cleaning supplies should be available to maintain the necessary operation and cleanliness of the crematorium.

The deceased is arranged for viewing in a designated area, and when this is complete, any other appropriate arrangements are also made here. A dispatching station ensures smooth operation of the crematorium. This is located in the technical area in conjunction with the office and the room for the master of the ceremonies. The pre-incinerator is a space with the same width as the incinerator, where the furnaces are located. In the pre-incinerator, the remains of the deceased are transferred from transport trolleys to a special chassis for loading into the cremation furnace. The length of the pre-incinerator, taking into account the dimensions of the loading trolleys and the measuring apparatus, should be at least 7,500 mm. The incinerator is the space with the cremation furnaces. The width may be affected by the number of furnaces installed. According to operational experience, the length of the incinerator should be a minimum of 7,000 mm.

Other ancillary areas include storage areas for urns receiving the ash to be placed after cooling, for cleaning or possibly grinding. These urns are registered with a specific number in a central file. After being sealed, the metal urns are protected with a varnish, and once dry, they are placed in the urn stock to be subsequently dispatched. One to two rooms with a total area of 15 m² are reserved for these procedures. A day room, cloakroom, dining room, washroom and sanitary facilities are set up for the employees of the technical area of the crematorium. Management and administration offices are located within the building, or outside the crematorium building, and are equipped for administrative operation. Storage places for urns before dispatch or also the transport centre management may be located here. Due to the nature of this facility, separation from the operation of the funerary hall is desirable.

The size of equipment should be adjusted according to the number of employees and complexity of the

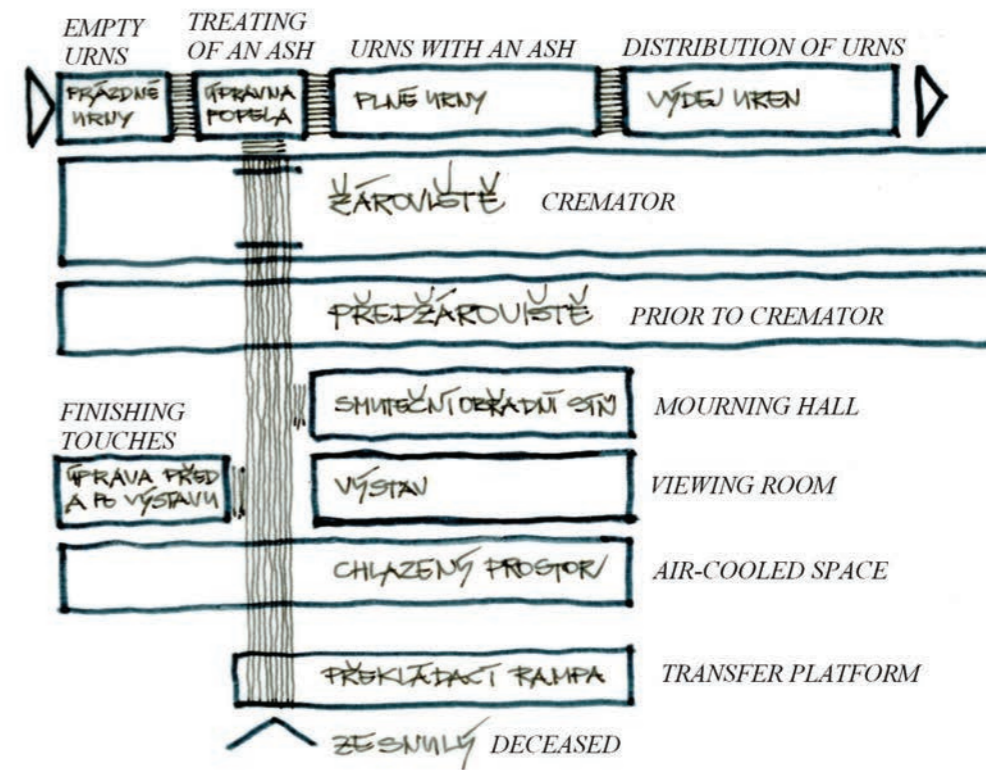

Obr. 41: Základní provozní schéma krematoria: kulturní a technické části dle Karla Mengera a Františka Sedláčka. Autor kresby Jan Kovář

Figure 41: Diagram of operations of a crematorium: cultural and technical sections according to Karl Menger and František Sedláček. Drawing by Jan Kovář

v kulturní a technické části krematoria, viz následující schémata.

operations. The lavatory and sanitary facilities are located outside the administrative rooms. Ancillary services include garages to accommodate vehicles for transporting the deceased and consignments intended for operations. The service yard forms a handling area to ensure smooth operation without public access. Setting up a vehicle maintenance and repair workshop in respect of these premises is a practical consideration only after its economic efficiency has been evaluated. A more economical solution is to arrange for external professional services. The space for storing tools and equipment to maintain public areas and the surroundings of the columbarium are important.

Obr. 42: Provozní schéma krematoria – technické části dle Karla Mengera a Františka Sedláčka. Autor kresby Jan Kovář

Figure 42: Diagram of operations of a crematorium: technical section according to Karl Menger and František Sedláček. Drawing by Jan Kovář

These are a desirable complement to the service yard. Premises for the sale of flowers and producing flower arrangements lead to the establishment of other building structures within the complex. However, they are not a prerequisite for ensuring operations. A funerary hall within a crematorium is a single-purpose structure with a specific type of operation. The crematorium and funerary hall are a single-purpose typological types of building with specific operations. Observing the principles and operational links of the individual areas in the design's layout is necessary, as illustrated in the following diagram:

Účelové požadavky k řešení smutečních síní v krematoriu

Design Requirements and Principles for Funerary halls in a Crematorium

Objekt krematoria je třeba vybavit prostory nutnými k zabezpečení jeho provozu a pro výhledové potřeby. K dimenzování vytížení těchto prostorů dle K. Mengera a F. Sedláčka je možno vycházet ze shodných údajů jako pro dimenzování samostatné smuteční síně, tedy z počtu a průměrného věku obyvatel spádové oblasti korigované současnými statistickými údaji.

Roční počet zesnulých ve spádové oblasti lze určit ze vzorce:

$$A = \frac{M}{v} ;$$

kde A = roční počet zesnulých,
M = celkový počet obyvatel,
v = průměrný věk obyvatel.

Při použití tohoto vzorce a dosazených údajů ze spádové oblasti by bylo možné po odpočtu stávajícího počtu zesnulých uložených do země dimenzovat kremační zařízení a chlazené prostory. Chlazené prostory je třeba dimenzovat v návaznosti na kapacitní možnosti kremačního zařízení s podmínkou možnosti uložení po dobu tří dnů (to je trojnásobek denního počtu obřadů) s výjimečným umožněním i dlouhodobější úschovy omezeného počtu zesnulých.

The crematorium building must feature the space to ensure its operation and any future needs. According to K. Menger and F. Sedláček, the capacity of these premises may be based on the same data that determines the dimensions of separate funerary hall, i.e. on the number and average age of the population within the catchment area, corrected according to current statistical data.

The annual number of deaths in the catchment area can be determined according to the following formula:

$$A = \frac{M}{v}$$

where A = annual number of deaths
M = total population
v = average age of the population

Using this formula and the data from the catchment area, it would be possible to determine the size of the cremation equipment and refrigerated areas after deducting the current number of interments. Refrigeration facilities must be sized according to the capacity of the cremation facility, provided that an option of cold storage for three days is available (i.e. three times the daily number of ceremonies), with an additional option for longer-term storage of

Maximální denní počet žehů lze určit podle vzorce:

$$\dot{Z}_{max/den} = \frac{A - A_z}{d} \times k ;$$

kde $\dot{Z}_{max/den}$ = počet žehů za den,
A = roční počet zesnulých ve spádové oblasti,
 A_z = roční počet zesnulých ve spádovém území uložených do země,
d = počet dnů v roce, ve kterých se provádí zpopelnění,
k = koeficient nerovnoměrnosti = 1,3.

Výpočet míst v chlazeném prostoru navazuje na předchozí vzorec:

$$CH_p = \dot{Z}_{max/den} \times 3 ;$$

kde CH_p = chlazený prostor,
 $\dot{Z}_{max/den}$ = počet žehů za den,
3 = trojnásobek denního počtu obřadů.

Pro stanovení počtu smutečních obřadních síní lze vycházet z předchozích údajů.

Maximální denní počet obřadů se určí podle vzorce:

$$PO_{max/den} = \dot{Z}_{max/den} - PO ;$$

kde $\dot{Z}_{max/den}$ = počet žehů za den,
PO = počet obřadů ve spádovém území konaných mimo vlastní objekt krematoria.

a limited number of deceased. The maximum daily number of cremations may be calculated according to the following formula:

$$C_{max/day} = \frac{A - A_z}{d} \times k$$

where $C_{max/day}$ = number of cremations per day
A = the annual number of deaths in the catchment area
 A_z = the annual number of deceased in the catchment area already buried
d = the number of days in the year when cremations are performed
k = non-uniformity coefficient (the value is approximately 1.3)

The number of spaces in the refrigeration facility is calculated according to the formula:

$$R_s = C_{max/day} \times 3$$

where R_s = refrigerated area
 $C_{max/day}$ = No. of cremations per day
3 = three times the daily number of ceremonies

Previous data may be used to determine the number of funerary halls.

The maximum daily number of ceremonies is determined according to the formula:

$$NC_{max/day} = C_{max/day} - N_c$$

where $C_{max/day}$ = No. of cremations per day
 N_c = number of ceremonies in the catchment area held outside the crematorium building

Stavební program krematoria

Construction Programme for Crematoriums

Kulturní část

Stavební program je obdobný jako u smuteční síně v samostatném objektu. To znamená krytý vstup, vestibul, smuteční obřadní síň, čekárna pro pozůstalé, výstav zesnulého, místnost pro obřadníka, prostor pro převzetí květinových darů, hygienická zařízení a prostor pro hudebníky nebo hudební studio. Při nepříznivém počasí toto supluje dostatečně velká předsíň, která může být realizována pouze pro blízkou rodinu, s vlastním vstupem. Je-li řešena i druhá předsíň sloužící ostatní veřejnosti, může být nahrazena pouze závětrím. Krytý vstup čekacího prostoru je určen pro ostatní účastníky smutečních obřadů, může být nahrazen krytým ochozem, čekárnou a bývá společný i pro více smutečních obřadních síní. Z tohoto krytého prostoru vstupu je navrhována se zvláštním vstupem také kancelář pohřebního ústavu o velikosti 8–12 m², s možností přístupu i do technické části krematoria. Vestibul lze v případě potřeby pro zvětšení kapacity prostoru vlastní smuteční obřadní síně otevřít dělicí stěnou, což má svoji důležitou roli při vybavení objektu krematoria jednou obřadní síní, v případě řešení s několika obřadními síněmi různých velikostí ztrácí tento prostor význam. Smuteční síň je nejdůležitější a nejvýraznější částí objektu kre-

Cultural Section

The construction programme is similar to that of a funerary hall in a separate building. This means a covered entrance, a vestibule, a funeral ceremony hall, a waiting room for the bereaved, a viewing room, a room for the master of ceremonies, a space for receiving gifts of flowers, sanitary facilities and a space and music studio for musicians. In poor weather, this is substituted with a sufficiently large lobby, which may only be implemented for the close family, with its own entrance. If a second lobby is planned, it may serve the remainder of the public be designed only as a lee. The covered entrance to the waiting areas is intended for other participants in the funeral ceremony; it may be replaced with a covered gallery and a waiting room and is usually common to several funeral ceremonies. From this covered entrance area, the funeral home's office, at around 8–12 m² in size, should be designed with a special entrance, with the possibility to access the technical area of the crematorium. If necessary, the vestibule may be used to increase the capacity of the funerary hall's space by opening the dividing partition with the funerary hall, which plays an important role in equipping the crematorium with one ceremonial

matoria. Současná praxe vyžaduje případně dvě až tři různě velké smuteční síně, přičemž jedna z nich musí mít kapacitu 150 až 250 osob, další asi 30 osob, kdy plocha této obřadní síně by neměla být menší než 60 m². Smuteční síň v základním plošném parametru vyžaduje cca 0,4 m² na stojící osobu a cca 1,0 m² na sedadlo včetně podílu uliček cca 0,7 m²–0,8 m². Výška katafalku je vhodná 1200–1600 mm. Velikost a počet smutečních obřadních síní je individuální. Čekárna pozůstalých musí být situována v blízkosti smuteční obřadní síně, aby byl umožněn přístup co nejkratší cestou k sedadlům, velikost čekárny 16–22 m². Výstav zesnulého je zpravidla řešen v návaznosti na čekárnu pozůstalých, vhodnější, byť dispozičně náročnější je umožnit návštěvu výstavu i ostatním účastníkům smutečního obřadu. Prostor pro převzetí květinových darů musí být v návaznosti na sklad rekvizit pro úpravu smuteční síně a manipulační technický prostor u přístupové komunikace účastníků obřadu. Měl by umožnit uložení květinových darů pro obřady na jeden den a také dočasné uložení květinových darů hromadně dodaných po objednání u specializované firmy. Prostor pro hudebníky musí umožnit přímou hudební produkci k vlastnímu smutečnímu obřadu a je nutné počítat s minimální plochou pro 5–7 hudebníků s nástroji. V tomto prostoru je vhodné uvažovat o umístění varhan či harmonia. Dispozičně je tento prostor vázán na přímý kontakt a sledování průběhu obřadu. Úpravna a šatna řečníka a obřadníka navazují na smuteční obřadní síň a čekárnu pozůstalých i na technickou část krematoria. Tento prostor by měl být také vybaven spojovací a řídicí technikou pro zabezpečení plynulé přípravy chodu i závěru smutečního obřadu. Hygienická zařízení pro pozůstalé musejí být oddělená svým situováním od zařízení ostatních účastníků obřadu, jejichž velikost závisí na kapacitě smuteční obřadní síně. Ve výjimečných případech bývají tato hygienická zařízení spojena se zařízeními pro návštěvníky urnového háje. Jejich vzdálenost by neměla být delší než 50 až 60 m od smuteční síně krematoria.

hall. If several ceremonial halls of different sizes are planned, this space loses its significance. The funerary hall is the most important and distinctive part of the crematorium building. Current practice may require two to three funerary halls of different sizes, one of which should have a capacity of 150–250 people, the other about 30 people, but the area of this ceremonial hall should not be less than 60 m². A funerary hall requires approx. 0.4 m² per standing person and approx. 1.0 m² per seat, including the proportion of aisles of approx. 0.7–0.8 m². A suitable height for the catafalque is from 1,200–1,600 mm. The size and number of funerary halls is individual. The waiting room for the bereaved must be located near the funerary hall to allow access to the seats via the shortest possible route; the size of the waiting room should be 16–22 m². The viewing room is usually designed in conjunction with the waiting room for the bereaved, but a more suitable although more demanding solution in terms of the layout is to enable access to the viewing room to other participants in the funeral ceremony. The space for receiving gifts of flowers must adjoin the storage space for props and decorations for the funerary hall and the handling technical areas near the access passage for participants in the funeral ceremonies. It should allow flower gifts for ceremonies to be stored for one day and provide temporary storage of flower gifts delivered in bulk when they ordered from a specialist company. The space for musicians must allow direct music production for funeral ceremonies, and it is necessary to allow a minimum space for 5–7 musicians with instruments. Installation of an organ or a harmonium should be considered in this area. Concerning the layout, this space is directly in contact with and observes the ceremony's procedure. The dressing room and cloakroom of the speaker and the master of ceremonies should be designed in conjunction with the funerary hall and the waiting room of the bereaved and the technical area of the crematorium. This space should also be equipped with communication and management technology to ensure the smooth preparation of the procedure and conclusion of the funeral ceremony. Sanitary faci-

Technická část

Půdorysná dispozice technické části by měla být jasná, jednoznačná, bez dlouhých chodeb s vyloučením průhledů do zázemí technologie krematoria. Doporučuje se osovost cesty rakve od výstavu až po vkládání do kremační pece. Zkrácení cesty rakve umožní šetrné zacházení s touto technologií, včetně důstojného doprovázení ať už zaměstnanci krematoria, nebo pozůstalými, kteří by měli možnost se cesty účastnit. Kancelář technické části slouží pro uložení a vedení evidence o provozu, přejímání a vystavování dokladů o zesnulých apod. Příjmová rampa je prostor umožňující překládku zesnulých na transportní vozík, na kterém je rakev uložena až do doby zpopelnění. Prostor pro umístění prázdných transportních vozíků se navrhuje v blízkosti překládací rampy a navazuje na komunikaci procházející od žároviště kolem chlazených prostorů až k rampě. Chlazený prostor slouží pro uložení zesnulých před vlastní kremací při teplotě nula až pět stupňů nad nulou. Jsou zde ukládány pozůstatky před obřadem, eventuálně po obřadu, nebo v případech, kdy byl obřad rozloučení na jiném místě a zesnulé je třeba uložit až do doby vlastního zpopelnění. S ohledem na přehledný provoz je nejvýhodnější dimenzovat velikost chlazených prostorů v návaznosti na denní výkon kremačních pecí. Mrazený prostor je určen pro případy uložení zesnulých, kdy se jejich smuteční obřad koná až po sedmi dnech od úmrtí a déle, při minimální teplotě deset stupňů pod nulou. V prostoru pro úpravu zesnulých se upravují před výstavem i po jeho ukončení. Prostor pro uložení, eventuálně kompletaci prázdných rakví má být v blízkosti garáží dopravního střediska. Kritériem pro dimenzování tohoto prostoru je potřeba manipulace s předměty o velikosti 2,25 × 0,75 × 0,6 m s možností uložení dalších pomocných materiálů (papír, kov, dřevitá vlna, textil, lak apod.). Předžároviště je prostor o shodné šířce jako žároviště, kde se překládají ostatky zesnulých z transportních vozíků na speciální podvozek pro zavážení do spalovací pece. Délka předžároviště by měla být 7,5 m. V některých krematoriích se v současnosti prostor předžároviště po ukončení smutečního obřadu v obřadní síni (nebo

lities for the bereaved must be kept separated from the facilities for other participants in the ceremony. Their size depends on the capacity of the funerary hall. In exceptional cases, these sanitary facilities may be common to visitors to the columbarium park. The distance of these sanitary facilities should not be more than 50–60 metres from the crematorium funerary hall.

Technical Section

The floor plan layout of the technical part should be clear, unambiguous, without long corridors, preventing any view of the crematorium technology. Alignment of the coffin path from the viewing area up to insertion into the cremation furnace is recommended. Shortening the passage of the coffin enables easy, gentle handling along the way to the technology, including a possible accompaniment of the coffin, whether by the crematorium staff or the bereaved, who would have been offered the option to take part in this journey. The office of the technical section is used to store and keep records of operations and to receive and issue documents on the deceased, etc. The receiving ramp is an area for transferring the deceased onto a transport trolley where the coffin is laid until the time of cremation. The space for depositing empty transport trolleys should be near the loading ramp and connected to the passage leading from the incinerators past the refrigerated area up to the ramp. The refrigerated space is used to store the deceased before cremation at a temperature of zero to five degrees above zero. The remains of the deceased are stored here before the ceremony, possibly also after the ceremony, or in cases where the farewell ceremony has already been performed elsewhere and the deceased need be stored until the time of cremation. With regard to a clear overview of the operations, it is an advantage to determine the appropriate size of the refrigerated space in relation to the daily output of the cremation furnaces. Freezing facilities are for storing the deceased if the funeral ceremony takes place seven days or longer after death, at a minimum temperature of ten degrees below zero. The space to arrange the

salonek s prosklenou stěnou směrem do předžároviště) využívá dle přání přímých pozůstalých k jejich osobní účasti při zavážení rakve do kremační pece. Žároviště je prostor s kremačními pecemi. Šířka je ovlivněna počtem instalovaných pecí. Délka žároviště by měla být dle provozních zkušeností alespoň 7,0 m. Další doplňující prostory v této části představují sklady prázdných uren, do kterých je popel vložen po zchlazení, vyčištění, případně rozemletí. Pro tyto práce bývá vyhrazena jedna až dvě místnosti o celkové ploše 15 m². Denní místnost zaměstnanců obsahuje šatnu, jídelnu, umývárnu a příslušenství pro pracovníky technické části krematoria. Hygienická zařízení je nutné navrhovat pro obsluhující personál vždy rozdělené dle pohlaví. Musejí být dimenzovány s ohledem na jejich počet v souladu s platnými hygienickými předpisy. Údržbářská dílna a úklidová komora jsou prostory nezbytné pro zabezpečení provozu a čistoty krematoria. Dispečerské pracoviště je místnost s ústřednou a reprodukční technikou pro zajištění plynulého provozu krematoria. Tato místnost může navazovat na kancelář technické části, ale i na místnost obřadníka. Prostory pro ÚT, VZT, trafo a vodárnu je třeba plošně dimenzovat dle podmínek a potřeb provozu krematoria. Garáže jako pomocný prostor slouží pro umístění vozidel k přepravě zesnulých a ostatních nákladů potřebných pro provoz. Hospodářský dvůr tvoří pomocný prostor pro manipulaci a zajištění plynulého provozu krematoria bez přístupu veřejnosti. Dílny pro údržbu a opravy vozidel je účelné zřízovat pouze po zvážení jejich ekonomické efektivnosti. Pomocné prostory pro uložení náradí i zařízení jsou určené k ošetřování veřejných prostranství, urnového háje i kolumbária. Prodej květin je dalším pomocným prostorem, který patří k nezbytnému vybavení v rámci areálu krematoria.

deceased is the area where any treatment is carried out before and after viewing. The space for storing or assembling empty coffins should be located near the garages of the transport centre. The criterion for the size of these areas is the need to handle objects of 2.25 x 0.75 x 0.6 metres, with the option of storing other ancillary materials (paper, textiles, wood, wool, metal, varnish, etc.).

The pre-incinerator is an area of the same width as the incinerator, where the remains of the deceased are transferred from the transport trolleys onto a special chassis for loading into the incinerator. The length of the pre-incinerator should be 7.5 metres. In some crematoria, after the conclusion of a funeral ceremony in the ceremonial hall (or a lounge with a glass wall directed towards the pre-incinerator), the area of the pre-incinerator is nowadays used according to the wishes of the closest bereaved for their personal participation in loading the coffin into the cremation furnace. The incinerator is a space with the cremation furnaces. The width is affected by the number of furnaces installed. According to operational experience, the length of the incinerator should be at least 7.0 metres.

Other ancillary areas in this section are a storeroom for empty urns which receive the ash after cooling, cleaning or grinding. One or two rooms with a total area of 15 m² are reserved for these procedures. The staff's day room contains a cloakroom, dining room, washroom and facilities for the staff of the crematorium's technical section. Sanitary facilities for the service staff must be designed separately for the respective genders. They must be appropriately sized for the number of staff in accordance with the applicable hygiene regulations. A maintenance workshop and area for storing cleaning supplies is used to ensure the operation and cleanliness of the crematorium. The dispatch centre is a room with a telephone and reproductive technology to ensure smooth operation of the crematorium. This room may be connected to the office for technical section and the office for the master of ceremonies. Areas for central heating, air conditioning, distribution substations and water mains must be sized in accordance with the condi-

tions and requirements of the given crematorium operations. Garages as ancillary areas are used to keep vehicles to transport the deceased and other loads needed for operations. The service yard forms an ancillary handling area to ensure smooth operation of the crematorium and should have no public access. Setting up a vehicle maintenance and repair workshop in respect of these premises is a practical consideration only after its economic efficiency has been evaluated. The space for storing tools and equipment are intended for maintaining the public areas and surroundings of the columbarium. The premises for the sale of flowers are another ancillary area and a necessary facility in any crematorium.

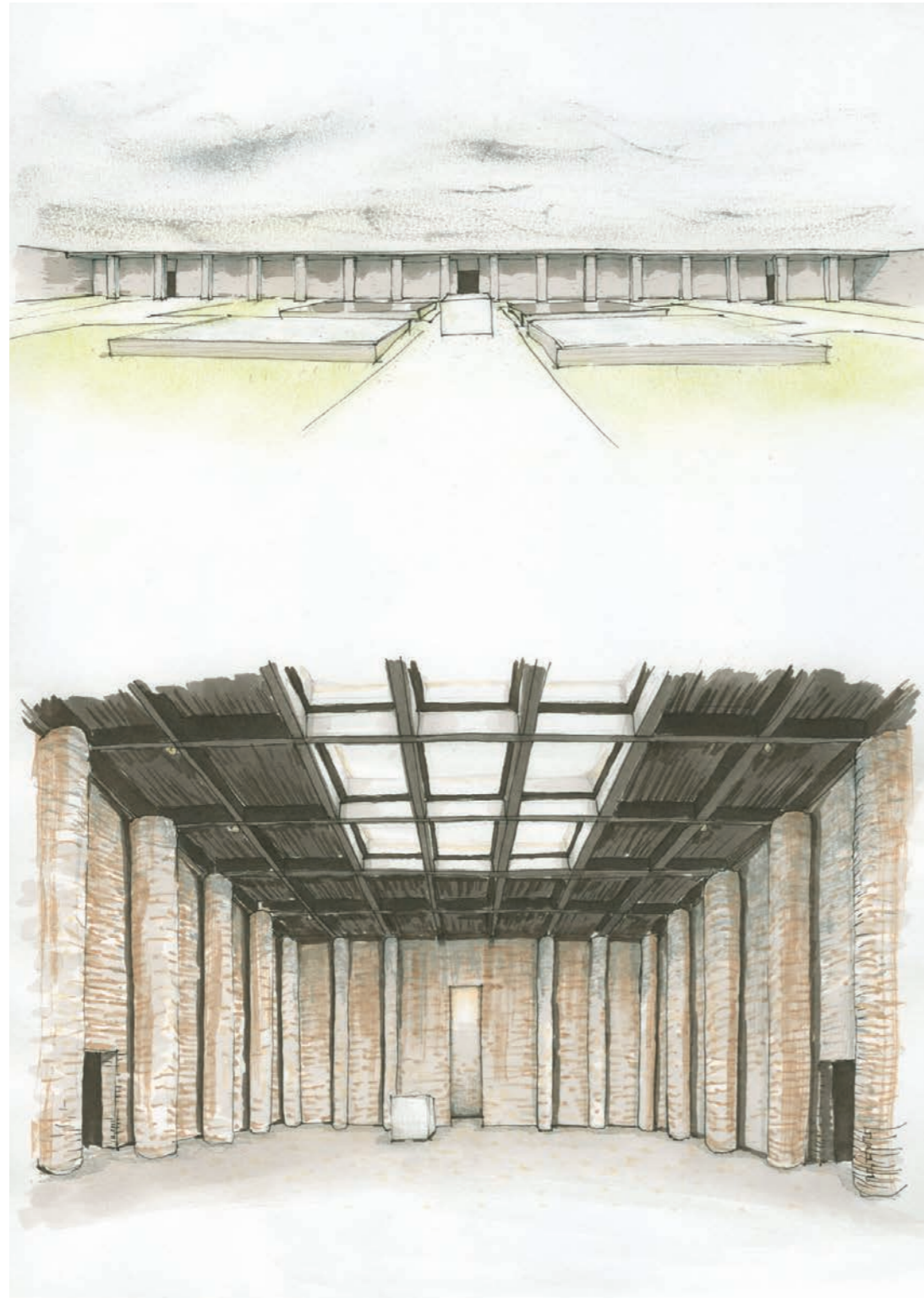
Smuteční síně v zahraničí

Funerary Halls Abroad

Moderní architekturu smutečních síní v západním světě ovlivnil vzestup sekularizace společnosti s různým dopadem na podstatnou změnu vztahu ke smrti v jednotlivých státech. Západní společnosti se podařilo svým evolučním přechodem ustálit vztah společenského vnímání smrti, který nevedl k bezobřadným pohřbům. Idea žehu zde zásadně nepotlačila vnímání rituálního charakteru pohřbívání v oblasti architektonické tvorby smutečních síní. Jejich architektonický a prostorový rámec vyjadřuje vztah ke smrti, což úspěšně vede k soužití duchovního života s rozvinutou modernitou. Zahraniční pohřebnictví stabilizovalo kombinaci sekulárních a náboženských rituálů. Tento, tak zvaný variabilní a kreativní způsob pohřbívání v zahraničí, spojený se specifickou událostí posledního rozloučení, byl s největší pravděpodobností základní ideovou podstatou architektonické tvorby soudobých smutečních síní. Zahraniční cestu architektonické tvorby smutečních síní ve funérálních stavbách z hlediska těsného vztahu ke smrti a jejího následného společenského vnímání považujeme za velmi významný a pozitivní jev, který zde ve vybraných zemích přibližujeme. Smuteční síně krematorií by se daly rozdělit do dvou skupin. První jsou otevřené okolnímu prostředí, mají

The modern architecture of funerary halls in the Western world has been influenced by the rise of secular society, with various implications for substantial changes in the relationship to death in many countries. With its evolutionary transition, Western society has succeeded in stabilising the relationship of the social perception of death and has not led to burials without ceremony. The notion of cremation has not fundamentally suppressed the perception of the ritual character of burial in the field of architectural creation of funerary halls. Their architectural and spatial framework expresses the relationship with death and successfully leads to the coexistence of spiritual life with developed modernity. Undertakings abroad have stabilised a combination of secular and religious rituals. This so-called variable and creative manner of burials abroad, combined with the specific event of the last farewell, was most likely the basic ideological essence of the architectural creation of contemporary funerary halls. We consider the paths selected abroad in respect of the architectural creation of ceremonial halls within funeral buildings in terms of a close relationship with death and its subsequent social perception as a very significant and positive phenomenon, which we note here in

Obr. 43: Smuteční síň krematoria v Parmě, Itálie. Autoři návrhu jsou ze Studia Zermani e Associati, 2009. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 43: Funerary hall of the Crematorium in Parma, Italy. The authors of the design are from Studio Zermani e Associati, 2009. Drawing by Ivona Dlábková

průhledy do krajiny a přírody, což představuje náhradu za náboženství. Jednou z prvních realizací tohoto typu byla kaple v Otaniemi ve Finsku s prosklenou oltářní stěnou s průhledem do lesního porostu. Nebo druhý typ smutečních síní, které se obracejí do sebe, bez průhledů do okolí, kde světlo shora nebo malými otvory vytváří intimitu a tajemno a dává prostor pro rituál, dalo by se říci uzavřené smuteční síně. Smuteční síň krematoria v Parmě je osvětlena skrz stropní konstrukci s vertikálním otvorem světla na zadní stěně. Vyjadřuje přechod zesnulého do jeho technického zázemí. Tímto světelným křížením rakev ve světle zmizí a zabaluje se do nekonečné nadčasové cesty. Je to příklad uzavřené smuteční síně s horním prosklením místnosti.

Smuteční síň a krematorium v Amiens, Francie, od pařížských architektů PLAN 01. Každá místnost má kruhový půdorys a chodby tvoří prostor invertní k těmto válcům, je prosluněný bočními okny, ale také střešními světlíky, které dodávají pocit lehkosti. Na pozemek s rozsáhlou zahradou vedou čtyři vstupy z různých stran, jeden hlavní, dva pro rodinu a jeden pro nebožtíka. Krematorium je za dvěma smutečními síněmi, jednou větší a jednou menší, takže z katafalku rakev putuje za síň. Smuteční síň je příkladem otevřeného typu, účastníci pohřbu mohou sledovat okolní rozsáhlou zahradu.

Organická stavba smuteční síně s krematoriem stojí na břehu jezera, spalovací technika je zde umístěna nezvykle v patře. Setkávají se tady všechny živly: voda, oheň, vzduch a země. Smuteční síň a chodby jsou otevřené k jezeru prosklením, jezero odráží stavbu a přeneseně také druhý svět, který se zrcadlí na hladině jezera, které při pohledu zevnitř svou hladkou plochou připomíná nekonečno a dokonalost.

closer detail in relation to several countries. Funerary halls of crematoria could be divided into two categories. The first are open to the surrounding environment, featuring views of the landscape and nature, which represent a substitute for religion. One of the first implemented designs of this type was the chapel in Otaniemi with a glass altar wall and view into a wooded park. Then there is the second type of funerary hall, focusing inward, without any vistas to the surroundings, lighted from above or through small openings, creating intimacy and mystery, providing a space for ritual. One might call these enclosed funerary halls.

The funerary hall of the crematorium in Parma is illuminated through a ceiling structure with a vertical opening on the rear wall for the light to pass through. It expresses the transition of the deceased into the technical section of the crematorium. The coffin disappears through this cross of light, shrouded in an endless, timeless journey. It is an example of an enclosed funerary hall with upper glazing in the room.

In the funerary halls and crematorium in Amiens, France, by Parisian architects PLAN 01, each room has a circular floor plan, and the corridors form a space inverse to these cylinders; it is sunlit through side windows and skylights to add a feeling of lightness. There are four entrances to the plot of land with a large garden from different sides of the building; one main entrance, two for the family and one for the deceased. The crematorium lies behind two funerary halls, one larger and one smaller, so that the coffin travels from the catafalque behind the funerary hall. This funerary hall is an example of an open type; participants in the ceremony may look out into the surrounding large landscaped garden.

Obr. 44: Smuteční síň krematoria v Amiens, Francie. Autoři návrhu jsou pařížští architekti PLAN 01, 2015. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 44: Funerary hall of the crematorium in Amiens, France. The authors of the design are Parisian architects PLAN 01, 2015. Drawing by Ivona Dlábková

Hra filtrovaného světla a stínu obrovským betonovým komínem oživuje márnici se smuteční síní poblíž Zaragoza. Zvyky a tradice kolem smrti a pohřbu jsou specifické pro kulturu a často pro komunitu. To, jak rodina organizuje průběh pohřbu, se také v zemi, jako je Španělsko, vyvíjí. Městské márnice, navržené Juanem Carlosem Salasem, jsou příkladem tradice i změny. V minulosti, když milovaná osoba zemřela doma, byla doba vystavení a návštěv obvykle 24 hodin a probíhala doma. Přátelé a rodina se zastavili a rozloučili s nejbližšími. Tělo bylo poté přemístěno někdy do kostela nebo kaple na krátkou bohoslužbu a pak okamžitě pohřbeno a na hřbitov. S právem zavedeným v roce 1996 již není možné mít doma zesnulého, ale tělo musí být pohřbeno do 48 hodin od smrti, pokud neexistují polehčující okolnosti. Mnoho obcí proto zadává stavbu márnice (kombinace márnice a pohřebního sálu „tanatorio“), jako je tomu v případě Burgo de Ebro, vesnice s méně než 2200 obyvateli asi 10,5 mil od Zaragoza. Přestože je Španělsko převážně katolickou zemí, městská zařízení neobsahují náboženské symboly a musejí být otevřená a vhodná pro všechny víry a náboženství. Provoz je zde jiný než v ostatních stavbách se smuteční síní. Vstupní vestibul je poloveřejný (může sem vstupovat kdokoli z ulice) a plní funkci vstupu i smuteční síně. Potkávají se zde známí a ostatní účastníci pohřbu, rodina čeká v jedné ze dvou malých místností, kde je také přístupný výstav a kam se přijdou postupně účastníci pohřbu rozloučit a kondolovat. Výstav za velkým sklem je temperován na 4 °C, zesnulý je tak rovnou připraven na pohřbení i vynášení rakve po kondolencích. Světlo proniká výrazným komínem a mění se v průběhu dne, smuteční síň/vestibul je tak uzavřená od okolí s osvětlením shora. Za omezený rozpočet se zde povedlo postavit kvalitní objekt, který chápe průběh pohřbu a neomezuje ho. Stavba je jenom úsekem rituálu, ve které se všichni shromáždí

The organic building of the funerary hall and its crematorium stand on the shore of a lake. The incinerator apparatus here is unusually located on the first floor. All the elements conjoin here: water, fire, air and earth. The funerary hall and corridors are open to the lake through glazing, the lake reflects the building, and figuratively speaking, the next world, on its surface. When viewed from the inside, the smooth surface of the lake resembles infinity and perfection.

The play of filtered light and shadow through a huge concrete chimney animates the morgue with a funerary hall near Zaragoza. The customs and traditions around death and burial are specific to culture and often to the community. How families organise funerals is also evolving in countries such as Spain. The city morgue, designed by Juan Carlos Salas, is an example of tradition and change. In the past, when a loved one died at home, the viewing visits usually lasted 24 hours and took place at home. Friends and family stopped and said goodbye to their loved ones. The body was then transferred, sometimes to a church or chapel for a short worship and then immediately to a cemetery to be buried. With the law introduced in 1996, it is no longer possible to have the deceased at home, but the bodies must be buried within 48 hours of death, unless extenuating circumstances prevent otherwise. Many municipalities are therefore commissioning the construction of a type of morgue—the combination of a morgue and “Tanatorio” funerary hall—as in the case of Burgo de Ebro, a village of less than 2,200 inhabitants about 10.5 miles from Zaragoza. Although Spain is a predominantly Catholic country, urban facilities do not contain religious symbols and must be open and suitable for all faiths and religions. The operations here are different from other buildings with a funerary hall. The entrance hall is semi-public (anyone from

Obr. 45: Meiso no mori, Kakamigahara, Japonsko. Obecná smuteční síň s krematoriem od architekta Toyo Ito a spol., 2006. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 45: Meiso no mori, Kakamigahara, Japan, general funerary hall with a crematorium by architect Toyo Ito et al., 2006. Drawing by Ivona Dlábková

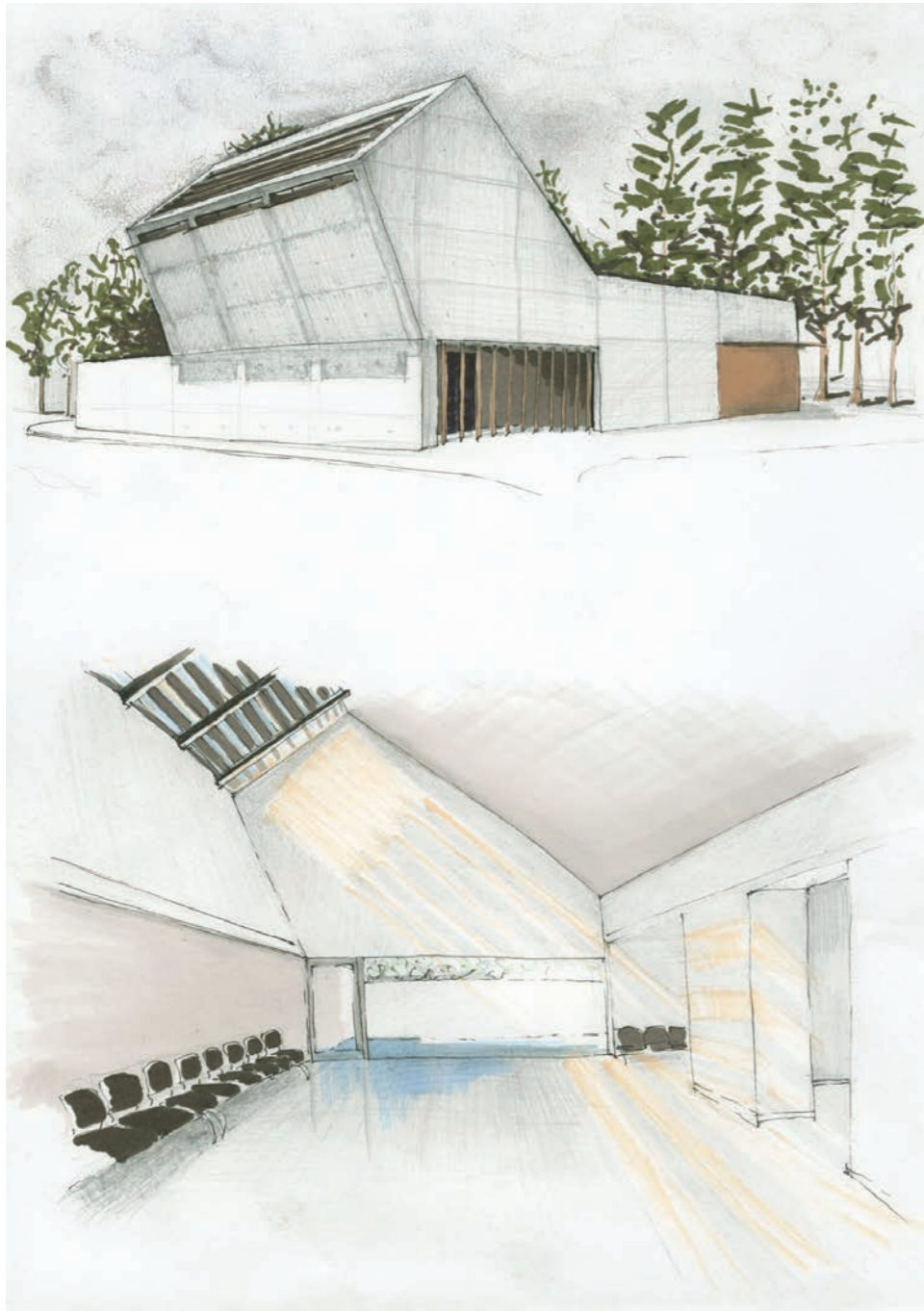
a svým uspořádáním nenarušuje kontinuitu od smrti přes oplakání a kondolence až po samotný pohřeb.

Myšlenka budování krematoria v Litvě se zrodila již v meziválečném období, ale i přes velké nadšení byl nedostatek zákonů překonán teprve v roce 2011. V malé budově krematoria v Kėdainiai o rozloze 770 m² téměř neexistovalo místo pro vytvoření posvátného skriptu. Neestetické průmyslové prostředí vyvolalo vytvoření minimalistického, a dokonce asketického scénáře. Jedná se o jednopatrový betonový objekt. Aby bylo možné se distancovat od průmyslového prostředí, byla budova navržena uzavřená, jako lidský introvert. Dokonce i komín, který způsobuje špatné pocity, se skrývá v objemu budovy. Hlavním cílem scénáře bylo vytvořit hlavní japonské nádvoří s rostoucím jilmem před hlavním vchodem. Yard vytváří intimní prostor, akumulaci zónu před vstupem do budovy. Vytváří se jako emocionální filtr, který omezuje stresující zážitek. Program krematoria: nádvoří – vstupní hala s odpočívárnou – dvě dispoziční haly (smuteční síně) na konci – kremační sál, místnost pro kremační vybavení s komínem. Asketický interiér uvnitř umožňuje rodinám soustředit se na slavnostně smutnou hodinu bez rušení barev a detailů. Každý člověk a jeho tvář se stávají velmi důležitou součástí interiéru. Opticky uzavřené smuteční síně osvětluje jenom malý světlík nad katarfalkem přirozeným světlem a doplňuje ho intimní umělé osvětlení.

Sloupy bez konce jsou výrazným prvkem vstupní haly krematoria v Berlíně – naznačují nekonečno. Účastníci zde čekají na pohřeb. K dispozici jsou dva sály pro 50 lidí a jeden velký pro 250, oba menší sály mají průhled do okolí celou prosklenou stranou, je to otevřený sál, který vytahuje myšlenky ven. Surový beton v kombinaci se světlým tyrkysovým mobiliářem vytváří surovou, ale klidnou atmosféru.

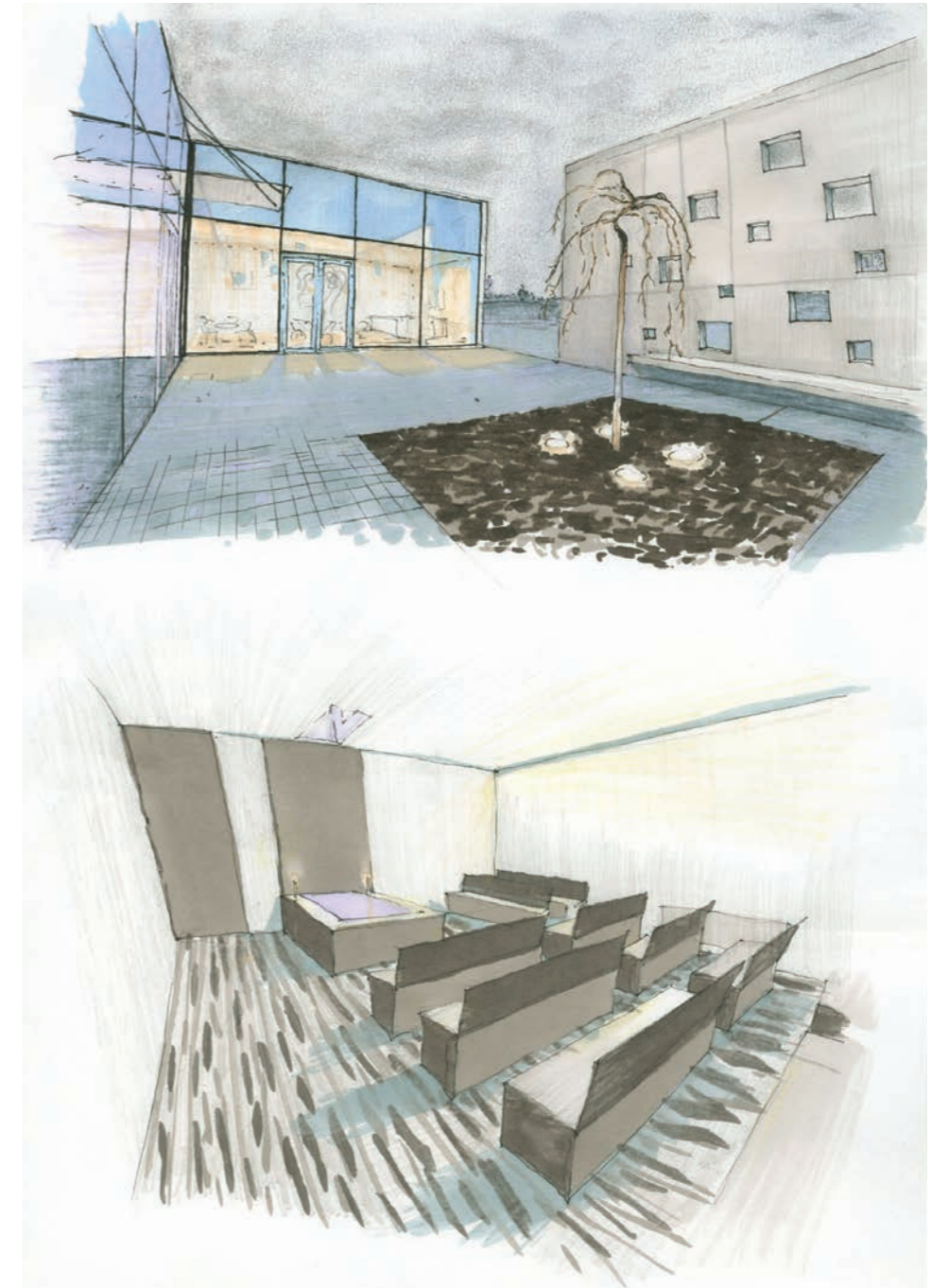
the street may enter here) and simultaneously serves as an entrance to the funerary hall. Acquaintances and other participants in the funeral meet here, the family waits in one of the two small rooms, where viewing is also accessible and the participants in the funeral can arrive gradually to say goodbye and offer their condolences. The deceased to be viewed is tempered at 4 °C behind a large glass screen and is therefore immediately ready for burial and for the removal of the coffin after condolences are offered. Light penetrating the distinctive chimney changes over the day and thus makes the funerary hall/ vestibule enclosed from the surroundings, being lighted from above. A quality building was achieved with a limited budget, with an understanding for the course of a funeral, without restricting it. The building is only a section of the ritual during which everyone gathers, and its arrangement does not disrupt the continuity of the proceedings, from death to mourning and condolences and the funeral itself.

The notion of building a crematorium in Lithuania was born as long ago as the interwar period, but despite great enthusiasm, the lack of legislation was only overcome in 2011. In the small crematorium building in Kėdainiai, with an area of 770 m², almost no place was available to create a sacred space. The poorly aesthetic industrial environment created a minimalist, even ascetic scenario. It is a single-floor building of concrete. To obtain some distance from the industrial environment, the building was designed as an enclosed structure, rather like a human introvert. Even the chimney, which evokes negative feelings, is concealed within the volume of the building. The main objective of the scenario was to create a main Japanese courtyard with a growing elm in front of the main entrance. The yard creates an intimate space, an accumulation zone before entering the building. It was created as an emotional filter to

Obr. 46: Smuteční síň při obecním hřbitově (tanatorio municipal) El Burgo de Ebro, Španělsko 2015. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 46: Funerary hall at the Municipal Cemetery (Tanatorio Municipal) El Burgo de Ebro, Spain 2015. Drawing by Ivona Dlábková

Obr. 47: Krematorium a smuteční síň v Litvě, Kėdainiai 2011, Architectural bureau G. Natkevicius and partners. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 47: Crematorium and mourning hall in Lithuania, Kedainiai 2011, Architectural bureau G. Natkevicius and partners. Drawing by Ivona Dlábková

limit the experience of stress. The crematorium programme consists of a courtyard, entrance hall with rest room, two funerary halls at the end, a cremation hall, and a room with the cremation apparatus and chimney. The ascetic interior allows families to focus on the solemn and sad hour without any disturbing colours or details. Each person and their face become a very important part of the interior. The visually enclosed funerary halls are illuminated only from a small skylight above the catafalque, providing natural light and complemented with intimate artificial lighting.

The endless columns are a distinctive element of the entrance hall of the crematorium in Berlin, suggesting infinity. Participants gather here and wait for the ceremony. The building has two halls for 50 people and one large hall offering 250 places. Both smaller halls feature a view of the surroundings through a glass panel running along the entire side wall; it is an open-type hall, drawing any thoughts outward. Fair-faced concrete in combination with light-turquoise furniture creates a raw yet calm atmosphere.

Obr. 48: Krematorium a smuteční síně Baumschulenweg, Berlín 1998, Shultes Frank Architekten. Autorka kresby Ivona Dlábková

Figure 48: Crematorium and Funeral Home Baumschulenweg, Berlin, 1998, Shultes Frank Architekten. Drawing by Ivona Dlábková

Ateliérová tvorba
studentů

Student Studio
Work

Estetizace smuteční síně:

Obr. 49: Původní stav smuteční síně v Rychvaldu. Síně v Rychvaldu byla řešena v rámci Ateliéru interiéru na katedře architektury FAST VŠB-Technická univerzita Ostrava

Obr. 50: Estetizace smuteční síně Rychvald – Martina Košářová, vedoucí práce Ing. arch. Valerie Zámečnicková

Examples of aestheticization of a funerary hall:

Figure 49: The original condition of the mourning hall in Rychvald. The funerary hall in Rychvald was designed as a part of the Interior Studio at the Department of Architecture, Faculty of Architecture, VŠB-Technical University Ostrava.

Figure 50: Aestheticization of the funerary hall Rychvald – Martina Košářová. Thesis supervisor: Ing. arch. Valerie Zámečnicková

Obr. 51: Estetizace smuteční síně Rychvald – Jindřich Vojtasík, vedoucí práce: MgA. Vendula Šafářová

Figure 51: Aestheticization of the funerary hall Rychvald – Jindřich Vojtasík. Thesis supervisor: Mg.A. Vendula Šafářová

Obr. 52: Estetizace smuteční síně Rychvald – Václav Machů, vedoucí práce: MgA. Vendula Šafářová, Ing. arch. Valerie Zámečníková

Figure 52: Aestheticization of the funerary hall Rychvald – Václav Machů. Thesis supervisor: Mg.A. Vendula Šafářová, Ing. arch. Valerie Zámečníková

Návrh nové smuteční síně:

Obr. 53: Barbora Černá: Lesní hřbitov s objekty skulpturální a funerální architektury, Velichovky: Diplomová práce.

Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2016. Vedoucí práce: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

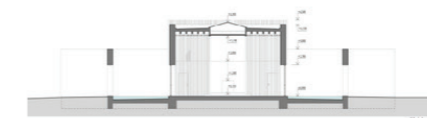
Nově navržený lesní hřbitov je situován do lokality Bůhdal v blízké vzdálenosti od obcí Velichovky a Hustířany. Záměrem diplomové práce je jednak urbanistický návrh hřbitova, jednak architektonické řešení jednotlivých objektů – správní budova, smuteční síň a lesní kaple. Hlavní myšlenka vychází ze symbiózy funerální architektury s krajinářskou tvorbou za účelem vytvořit klidné pietní místo pro důstojné rozloučení a poslední odpočinek.

New funerary hall design:

Figure 53: Barbora Černá: Park cemetery with objects of sculptural and funeral architecture, Velichovky: Diploma thesis. Ostrava, VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2016.

Thesis supervisor: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

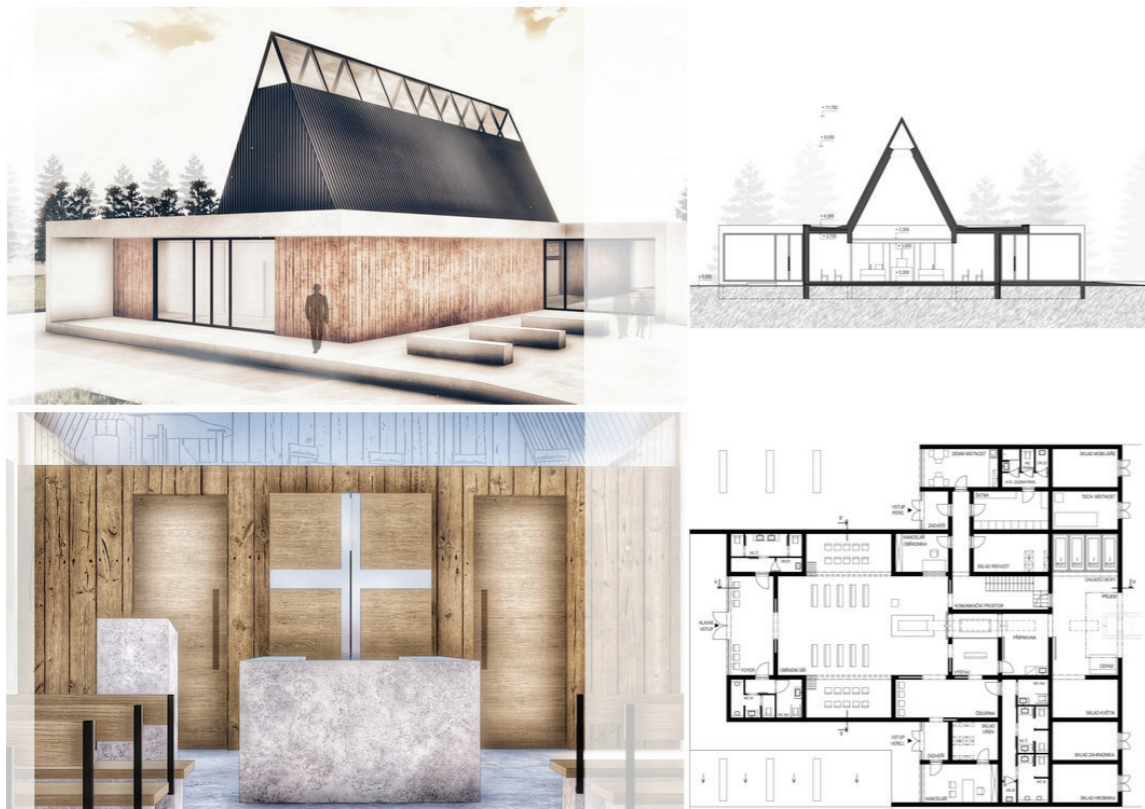
The newly designed park cemetery is situated in Bůhdal near the Velichovky and Hustířany municipalities. The aim in the diploma thesis was both an urban design for the cemetery and architectural designs for the individual administrative, funerary hall and forest chapel buildings. The main theme was based on the symbiosis of funerary architecture with landscape creation to create a quiet place of reverence for a dignified farewell and final resting place.

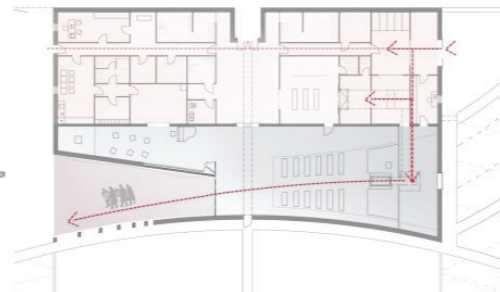
Obr. 54: Caisová, Petra: Městský hřbitov se smuteční síní, Malacky: Diplomová práce. Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: Ing. arch. Zdeněk Trefil
 Koncept vychází z Platóna: Bytí nemůžeme vidět jevy, protože nemá smyslovou podstatu. Vnímáme projevy bytí, ne celé bytí. Absolutno je svět idejí, to je ideální svět, který existuje nezávisle na našem světě, náš svět je pouze obraz. Podle praobrazů byl stvořen tento svět. Duše a pravé bytí věci spolu souvisí v ideách. Duše je spojena s ideami ve smyslu anamnése (rozpomínání). Přírodní věci se podílejí na ideách ve smyslu methexe (podíl, účast).

Figure 54: Caisová, Petra: City cemetery with funerary hall, Malacky: Diploma thesis. Ostrava, VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: Ing. arch. Zdeněk Trefil
 The concept is based on Plato: being cannot be seen through phenomena because it has no sensory essence. We perceive manifestations of being, not the whole being. The Absolute is a world of ideas, which is an ideal world that exists independently of our world. Our world is only an image. This world was created according to primordial images. The soul and the true existence of things are connected through ideas. The soul is associated with ideas in the sense of anamnesis (remembrance). Natural things participate in ideas in the sense of methexis (sharing, participation).

OBRAD
SMŮTOČNÁ SIEŇ CINTORÍN

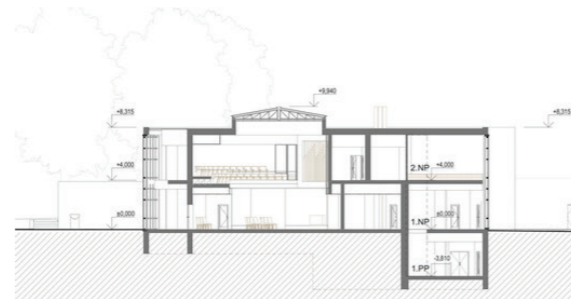
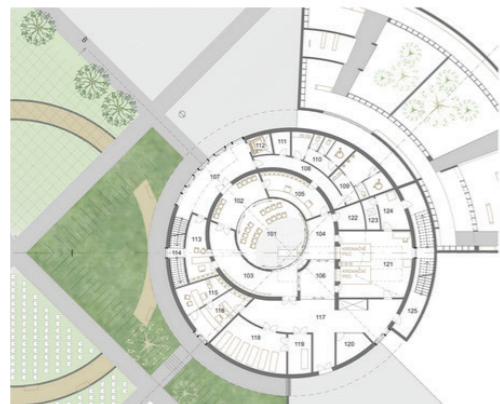
Obr. 55: Štoderová, Radka: Dom smútku, Malacky: Diplomová práca. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: Ing. arch. Zdeněk Trefil
Z konceptu autora: Miesto zosnulých je – Miesto kolektívnej paměti spoločnosti – Mŕtvy odpočívajú na veky tam, kde žili, v blízkosti svojich živých – Brána do iného sveta – Cintorín vždy prístupný všetkým – Otvorená verejnosť – Centrum spoločenského života stredovekej komunity – Prelínanie sentimentu (pocitu)

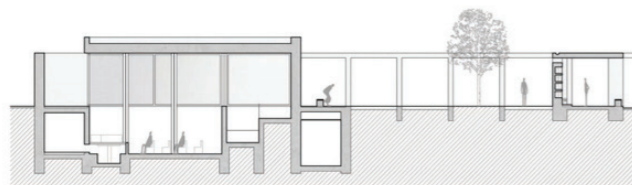
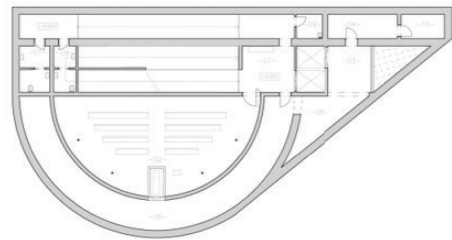
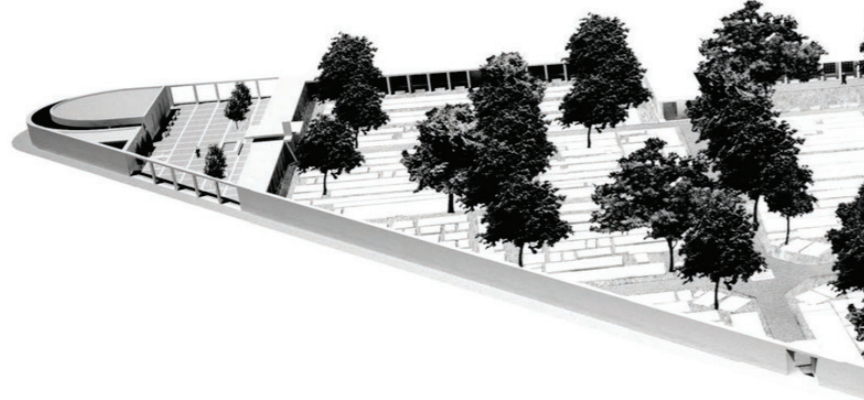
Figure 55: Štoderová, Radka: Funerary hall, Malacky: Diploma thesis. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: Ing. arch. Zdeněk Trefil
From the author's concept: The place of the dead is the place of the collective memory of society. The dead rest forever where they lived, near their living family members. It is a gateway to another world. The cemetery is always accessible to everyone, publicly open; it is the centre of social life in the medieval community. A blending of sentiments (feeling)

Obr. 56: Juračka, Ondřej: Krematorium s inovativním pohledem na pohřební kulturu: Diplomová práce. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D. Návrh krematoria s kulturní a technickou částí je doplněn o kolumbária, vsypové a rozptylové loučky.

Figure 56: Juračka, Ondra: Crematorium with an innovative view of funeral culture: Diploma thesis. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D. A design for a crematorium with the cultural and technical sections supplemented by a columbaria and lawns for scattering ashes.

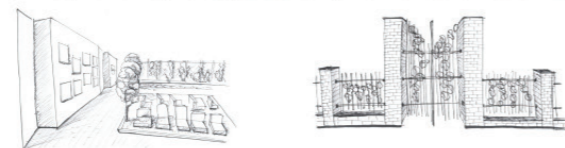
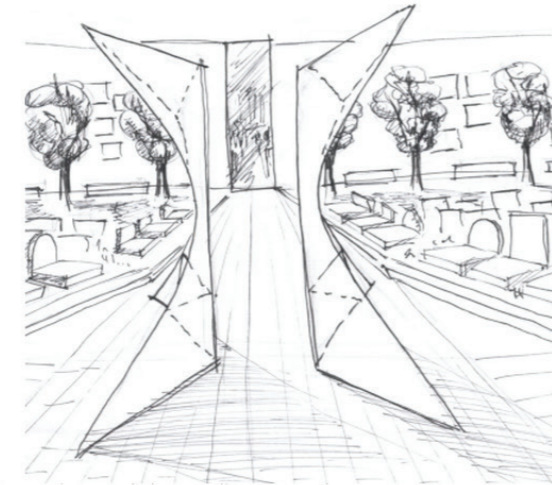
Obr. 57: Machů, Martin: Kaple a obřadní síň s řešením detailů proměny hřbitova v Ostravě – Mariánských Horách: Diplomová práce. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2012. Vedoucí práce: prof. Ing. arch. Petr Hruša
Hřbitov v Mariánských Horách se nachází ve zdevastovaném stavu. Jeho okolí tvoří podružné objekty (sklady, garáže) a nevyužité plochy. Svým návrhem přetvářím samotný hřbitov a jeho bezprostřední okolí.

Figure 57: Machů, Martin: Chapel and funerary hall with details of the transformation of the cemetery in Ostrava – Mariánské hory: Diploma thesis. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2012. Thesis supervisor: prof. Ing. arch. Petr Hruša
The cemetery in Mariánské hory is in a dilapidated state. Its surroundings consist of ancillary buildings (stores, garages) and unused areas. My design transforms the cemetery itself and its immediate surroundings.

Obr. 58: Langrová, Anna: Hřbitov a smuteční síň v Mariánských Horách, Ostrava: workshop. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: prof. Ing. Martina Peřínková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

Figure 58: Langrová, Anna: Cemetery and the funerary hall in Mariánské hory, Ostrava: workshop. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: prof. Ing. Peřínková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

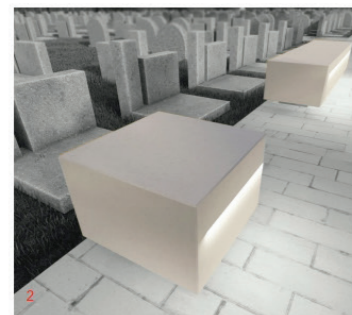

KOLUMBARIUM

Kolumbarium symbolizuje hranici mezi životem a smrtí, proto byl zvolen tvar sloupů jako hranice mezi velkým prostorem (prostorem živých) a hlubokým (prostorem mrtvých).

VSTUPNÍ BRÁNA

Jak zachovat nárobky těch, jenž nemají pozůstatky?

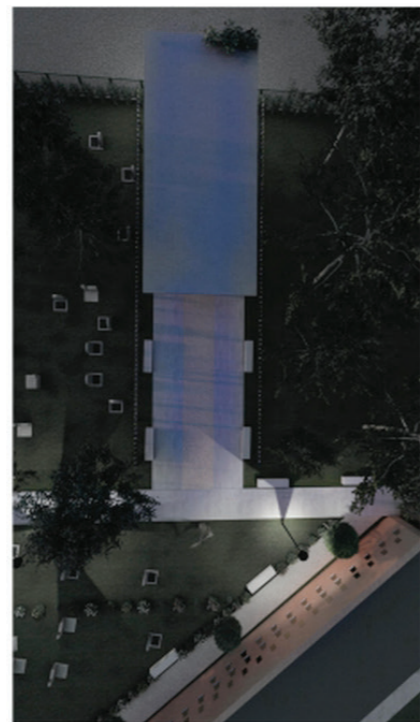
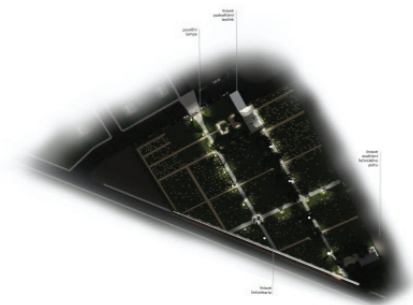

PAMÁTNÍK HRDINŮM
MARIÁNSKÝCH HOR
JANŮŠ GILJAN, 1887 - ÚLUPEČEK 7.8.1942

VENKOVNÍ SMUTEČNÍ SÍŇ

Venkovní přístřešek může fungovat jako smuteční síň pro pohřby nočtykem nebo výpěm. Při rozloučení se svými blízkými potřebujeme důstojný prostor pro prožívání několika slov.

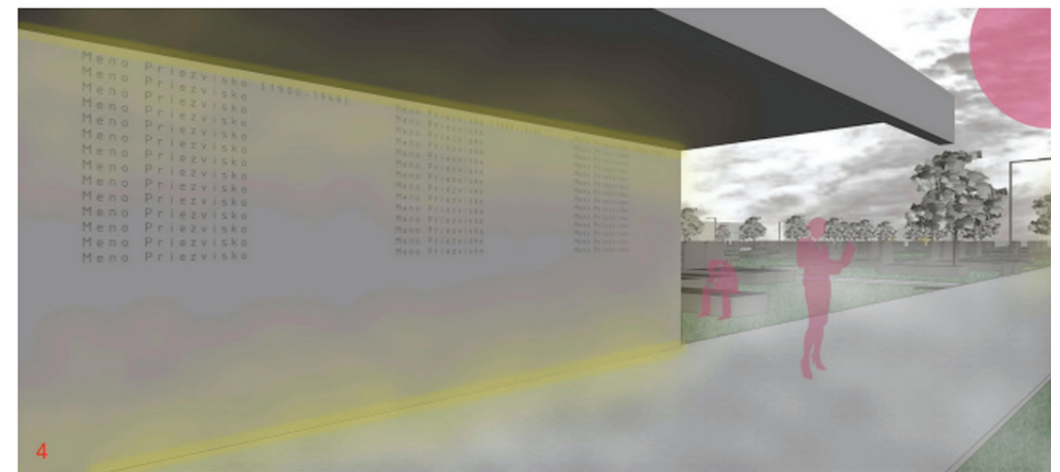
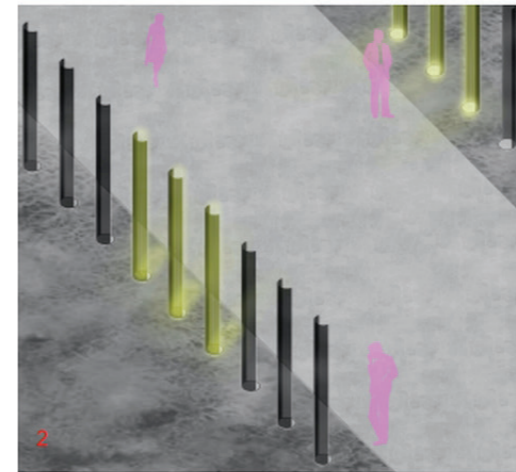
DETAIL SITUACE VENKOVNÍ SMUTEČNÍ SÍŇE

Obr. 59: Langrová, Anna: Hřbitov a smuteční síň v Mariánských Horách, Ostrava: workshop. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: prof. Ing. Martina Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

Figure 59: Langrová, Anna: Cemetery and the funerary hall in Mariánské hory, Ostrava: workshop. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: prof. Ing. Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

Obr. 60: Zahradník, Matúš: Hřbitov a smuteční síň v Mariánských Horách, Ostrava: workshop. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: prof. Ing. Martina Peřínková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

Figure 60: Zahradník, Matúš: Cemetery and the funerary hall in Mariánské hory, Ostrava: workshop. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: prof. Ing. Peřínková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

Závěr

Conclusion

Autoři knihy Jan Kovář a Martina Peřínková spolu s Naděždou Špatenkovou vydali již dříve publikaci *Hřbitov jako veřejný prostor* (2014), která měla mimořádně velký úspěch jak u odborné, tak u laické veřejnosti. Pozitivní duch této publikace podtržený mimo jiné na toto téma neobvykle barevnou úpravou čtenáře neodradil, ale naopak napomohl přirozenému vnímání hřbitovů. Bohatá fotodokumentace z Česka a ze světa ukázala odlišné možnosti užívání veřejného prostoru a nastínila další možnosti rozvoje této problematiky. Záměrem autorů bylo otevřít otázku vnímání hřbitova přirozeným a vlídným způsobem. Prvotní impulz k této práci vzešel z požadavku na sanaci městského hřbitova v Mariánských Horách, což, jak se později ukázalo, bylo počátkem vlny podobných investičních záměrů. Bylo velkou satisfakcí, že především mladí lidé našli cestu k tabuizovanému tématu a bez předsudků vykonali na tomto poli mnoho kvalitní práce. Navazující práce autorů a dalších spolupracovníků ukázala, že je na čem pracovat a postupně vyvstal požadavek na novou publikaci. Téma smuteční síně vyplynulo z dlouhodobé týmové práce. Ke spolupráci na této publikaci byla přizvána studentka doktorského studia architektka Ivona Dlábková, která se tématem zabývá v rámci své

The authors of the book, Jan Kovář and Martina Peřínková, together with Naděžda Špatenková, previously published *The Cemetery as a Public Space* (2014), which has been extremely successful with both professionals and the public. The positive spirit of this publication, accentuated by what is in respect of this subject an unusual colour scheme, did not discourage the reader, but rather aided the natural appreciation of cemeteries. Rich photo documentation from the Czech Republic and around the world showed different possibilities for using this public space and outlined other options for development on this subject matter. In a natural and gentle manner, the authors aimed to open the question of how cemeteries are perceived. The initial motivation for this work came from the need to refurbish the municipal cemetery in Mariánské Hory, which, as it turned out, was the beginning of a wave of similar investment plans. It was great satisfying that young people especially found their way to a taboo subject and performed much quality work in this field without any prejudice. The follow-up work of the authors and other participants indicated that there was something to work on, and gradually the demand for a new publication arose. The topic of funerary halls arose from a long-term

disertační práce. Kromě hlubokého studia především zahraniční literatury a zdrojů obohatila publikaci úžasnými obrázky. Právě tyto kolorované kresby mají mimořádnou atmosféru a dodávají truchlivému tématu jakousi naději a poetiku, tak potřebnou pro přijetí knihy.

Poslední dvě století prochází společnost významnými společenskými a hospodářskými proměnami. Jako by se potřeba demokratičtějších pořádků propisovala do všech sfér života. Tak trochu si s nabytou svobodou nevíme rady, jak už to někdy bývá. Na jedné straně máme svobodnou volbu téměř v každém rozhodování a po létech ničivého politického útlaku si tento pocit stále nemůžeme dost užít, na straně druhé začínáme chápat, že jistá potřeba přirozeného řádu je zřejmě pro život nezbytná. Začínají se projevovat důsledky „neřádu“ ve formě různých duševních zmatků a nejistot. Přichází čas k potvrzení toho dobrého, co jsme po celá staletí akceptovali, a k nacházení nových forem oslav významných společenských událostí. Jak již bylo v předcházejících kapitolách řečeno, zdá se, že tlak spotřební společnosti na výkon tak nějak opomíjí přirozený životní cyklus, kdy stárí a smrt jsou stejně významné jako zrození a zrání. Nepochození tohoto faktu vede k panice a strachu. Potřeba „nevidět“ a „uhýbat“ však nevede nikam. Jedině porozumění a přijetí každé části života může přinést klid a pocit štěstí.

Autoři knihy jsou architekti, proto se cestou tvorby pokoušejí napomoci k nacházení vhodných řešení alespoň v jisté části společenského života. Nepopulární téma smrti a pohřbívání je ve výzkumné práci nevhodně opomíjeno. Ukazuje se, že na tomto poli je stále kam kráčet. Pro kvalitní život potřebujeme vědět, co nás čeká a kam půjdeme. Tak jako oslavujeme zrození, potřebujeme uctít naplněný život. Každá společnost má v tomto ohledu jisté tradice. My z nich také vycházíme, ale jak se zdá, s projevem sekularizace společnosti potřebujeme také nové formy oslavy života. Jsou země, kde mají zcela odlišný přístup ke svým zemřelým. V Africe lidé nemohou s ohledem

team collaboration. Doctoral student, architect Ivona Dlábková, who explores the topic in her dissertation, was also invited to contribute to this publication. In addition to a deep study of mainly foreign literature and sources, she enriched the publication with amazing pictures. It is these coloured drawings with extraordinary atmospheres that lend the somewhat mournful subject a form of hope and poetry, which is so necessary for the book to be received well.

Over the last two centuries, society has undergone significant social and economic changes. It is as if the need for a more democratic order pervades all spheres of life. However, it seems that somehow, we don't know how to cope with the acquired freedom. On the one hand, we have free choice in almost every decision-making process, and after years of destructive political oppression, we still cannot enjoy this feeling enough; on the other, we are beginning to understand that a certain need for a natural order in life is probably necessary. The consequences of disorder are beginning to manifest themselves in the form of mental confusion and uncertainty. The time is approaching to confirm the good we accepted for centuries and to find new forms of celebrating important social events. As mentioned in the preceding chapters, the pressure to perform in a consumer society seems to somehow neglect the natural cycle of life itself, where old age and death are as important as birth and maturity. Failure to understand this fact leads to panic and fear. However, the urge to 'not see' and 'dodge' leads nowhere. Only understanding and accepting every part of life can bring peace and happiness.

The authors of the book are architects, and therefore they strive to help find suitable solutions, at least in certain parts of social life, through their creative work. In research, the unpopular topic of death and burial is inappropriately neglected. It reveals that this field still has much room for development. For a life of quality, we need to know what awaits us and where will we go. As we celebrate birth, we need to honour a fulfilled life. Every society has certain traditions in

na mimořádně horké podnebí a absenci moderních technických zařízení otálet s pohřbíváním svých nebožtíků. Proces loučení a pohřbu je tedy mimořádně krátký. Životní filozofie Afričanů je však také zcela odlišná od té naší, oni žijí tady a teď, proto ani jejich proces truchlení netrvá dlouho. Na životě nelpí a oslavují každý den. Muslimové na Maledivách pohřbívají své mrtvé na hřbitově a jejich smutek trvá právě šest týdnů. Pak mají své zesnulé v duši a na hřbitov již nechodí a vůbec se o něj nestarají. Pro nás je velmi zvláštní vidět hřbitov bez hrobů.

V Rusku či v Rumunsku mají naopak kolem hrobů často sklápěcí lavičky, aby tak mohli se zesnulými pokojně trávit čas, a dokonce zde pořádají rodinné oslavy a pikniky. Přinášejí si v koších jídlo a pití a tráví zde i několik hodin, aby tak pobyli s těmi, kteří je sice fyzicky opustili, ale pocitově jsou stále s nimi. Vidíme, že protipóly nemohou být vzdálenější.

Naše tradice jsou tak někde uprostřed. Odvíjejí se od mentality každého z nás, vztahu k náboženské otázce, věku a společenské příslušnosti. Správy měst spolu s architekty musejí umět pracovat se všemi těmito aspekty a hledat taková řešení, která vyhoví podstatné části obyvatel. Lidé musejí mít potřebu krásného plnohodnotného rituálu, jenom tak jej budou požadovat a budou ochotni za něj zaplatit. Proces rituálu by měl přinést úlevu, odnést bolest a trápení, napomoci vyrovnání se se ztrátou blízké osoby. Jedině tehdy má smysl. Aby mohl mít obřad takový účinek, musí se konat v krásném a vlídném prostoru. Jeho program by měl být vkusný a navádět na cestu smíření. Důležitá je pak také otázka specifikace uložení zemřelého či rozptýlení jeho popela. Pokud nenajdeme způsob, který bude mít pro pozůstalé smysl a význam, pak budeme stále bojovat s následky této situace. Za tímto účelem napsali autoři tuto publikaci, a věří, že tímto způsobem napomohou společnosti k jejímu pozitivnímu rozvoji.

this regard. We also build on them, but it seems that with the manifestation of secularisation within our society, we also need new forms to celebrate life. There are countries where a completely different approach to the dead is practised. In Africa, people cannot delay burying their dead because of the extremely hot climate and lack of modern technology. The process of parting with the deceased and burial is therefore extremely brief. However, the life philosophy of Africans is also completely different from ours: they live in the here and now, and therefore the process of mourning does not take long. They do not cling to life and they celebrate every single day. Muslims in the Maldives bury their dead in a cemetery and their grief lasts for exactly six weeks. They then carry the dead within their souls and do not go to the cemetery or look after it at all. It is very strange for us to see a cemetery without any visible graves.

By contrast, in Russia and Romania, folding benches are often placed around the graves so that people can spend time peacefully with the deceased. Even family celebrations and picnics are held there. They bring food and drink in baskets and spend several hours to stay with those who have left physically but are still with them emotionally. We see that these opposing poles could not be further apart. Our traditions are somewhere in the middle. They depend on the mentality of each of us, our relationship with religious matters, age and social affiliation. Together with architects, city administrations must be able to work with all these aspects and look for solutions that would suit a substantial part of the population. People must first have the need for a beautiful, full-fledged ritual, and only then will they want it and be willing to pay for it. The process of ritual should bring relief, take away pain and suffering, and help people cope with the loss of a loved one. Only then does it make sense. For a ceremony to have this effect, it must take place in a beautiful and friendly environment. Its programme should be tasteful and lead to a path of reconciliation. Burial of the deceased or scattering the ashes are also important issues. If we do

Obr. 61: Vstupní brána na hřbitov na ostrově Rasdhoo na Maledivách. Foto: Martina Peřinková

Figure 61: Entrance gate to the cemetery on Rasdhoo Island in the Maldives. Photo: Martina Peřinková

not find a way that makes sense and is significant to the bereaved, we will keep struggling with the consequences of this situation. To this end, the authors have written this publication and believe that in this way they can assist our society in its further positive development.

Použité názvosloví

Smuteční síň slouží ke smutečnímu obřadu a její technická část k uložení zesnulého před obřadem, eventuálně po obřadu v chladírně.

Kulturní část smuteční síně je ta část, kam vstupují návštěvníci a hlavní účastníci smutečního obřadu.

Technická část smuteční síně je ta část, kam nemají návštěvníci a hlavní účastníci smutečního obřadu přístup.

Kapacita smuteční síně je počet obřadů, které proběhnou za jednotku času.

Účastníci smutečního obřadu jsou nejbližší pozůstalí a ostatní smuteční hosté.

Obřadník zabezpečuje plynulou přípravu i průběh obřadu.

Řečník může být zaměstnancem pohřební služby, nebo je to někdo z rodiny, ze spolupracovníků, eventuálně přátel zesnulého.

Katafalk je vyvýšené pietní místo pro vystavení rakve se zesnulou osobou.

Furgon je auto, které přiváží rakev s pozůstatky zemřelého.

Úmrtnost (mortalita) je počet úmrtí v daném území za jednotku času.

Kondolence (z latinského con – spolu, sou-, dolere – trpět, truchlit) či vyjádření soustrasti je projev účasti a soucitu s utrpením druhých lidí, zejména v případě úmrtí blízké osoby nebo jiného velkého neštěstí.

Rituál (z latinského slova ritualis) znamenající obřadný, blízký pojmům obřad či ceremoniál.

List of Terms

The funerary hall is used for funeral ceremonies. Its technical section is used to keep the deceased in cold storage before and possibly also after the ceremony.

The funerary hall cultural section is where visitors and the main participants in a funeral ceremony enter.

The funerary hall technical section is where visitors and the main participants in a funeral ceremony do not have access.

Funerary hall capacity is the number of ceremonies that can be held per unit of time.

Funeral ceremony participants are the closest bereaved and other participants.

The master of ceremonies ensures the flawless preparation and course of the ceremony.

The speaker may be a funeral home employee or one of the friends or co-workers of the deceased.

The catafalque is an elevated place of reverence for displaying the coffin with the deceased person.

A hearse is a vehicle for the transporting a coffin with the remains of the deceased.

Mortality is the number of deaths in each area per unit of time.

Condolences (from Late Latin *condolens*; assimilated form of *con* “with, together” + *dolere* “to grieve”), i.e. the expression of condolences is a manifestation of participation and compassion for the suffering of other people, especially in the event of the death of a loved one or other great unhappiness.

Ritual (from the Latin word *ritualis*) meaning ceremonial, close to the term *rite* or *ceremony*.

Použitá literatura

Architektura ČSSR, Ročník 23, 1964, č. 7, str. 465

Architektura ČSR, Ročník 39, 1980, č. 9, str. 390–403

Ariès, P. (2020). *Dějiny smrti I., II.*, Praha: Argo. ISBN 9788025732519

Ariès, P. (1975). *Essai sur l’histoire de la mort en Occident, Du moyen Âge à nos jours.* Paris: Édition du Seuil. ISBN 9782757850060

Aristotle (1999). *The Nicomachean Ethics.* Translated by W. D. Ross. Oxford world’s classics. ISBN 9780199213610

Colombo, A. D. (2017). Why Europe has never been united (not even in the afterworld): The fall and rise of cremation in cities (1876–1939). *Death studies*, 41, 22–33. doi: 10.1080/07481187.2016.1257881

Davies, D. J. (2005). *A brief history of death.* United States: Wiley-Blackwell. ISBN 9781405101837

Davies, D. J. (2015). *Mors Britannica: Lifestyle & Death – Style in Britain today.* Oxford: OUP. ISBN 0199644977

Davies, D. J., Mates L. H. (2016). *Encyclopedia of Cremation.* New York: Routledge. ISBN 9780754637738

Dvořák, P. (2002). *Stopy dávnej minulosti, Slovensko v praveku.* Banská Bystrica: Tlačiarne BB. ISBN 80-85501-22-8

Dulla, M., Moravčíková, H. (2002). *Architektura Slovenska v 20. století.* Bratislava: Slovart ISBN 8071456845

Erichsen, H. (2017). *The Project Gutenberg EBook of the cremation of the dead.* <https://www.gutenberg.org/files/54176/54176-h/54176-h.htm>

Frolíková Palánová, K., Kovář, J., Babor, T., Dlábková, I., Juračka, O. (2015). Requirements for cremation architecture in contemporary secularized society. In *_bo. Ricerche e progetti per il territorio, la città e l’architettura.*, vol. 6, no. 8, p. 150–158. ISSN 2036-1602. 10.6092/issn.2036-1602/6087

Gennep, v. A. (1909). *Les rites de passage.* Paris: Éditions A. et J. Picard. ISBN 978-2-7084-0900-2

Grainger, H. J. (2000). Golders Green Crematorium and the architectural expression of cremation. *Mortality*, 5, 53–73. doi: 10.1080/713685990

Homer (1996). *The Odyssey.* Translated by Robert Fagles. London: Penguin Classics. ISBN 9780140268867

References

Architecture of the Czechoslovak Socialist Republic Volume 23, 1964, No. 7, p. 465

Architecture of the Czechoslovak Socialist Republic Volume 39, 1980, No. 9, p. 390–403

Ariès, P. (2020). *Dějiny smrti I., II.* (History of Death) Prague: Argo. ISBN 9788025732519

Ariès, P. (1975). *Essai sur l’historide de la mort en Occident, Du moyen Âge à nos jours.* Paris: Édition du Seuil. ISBN 9782757850060

Aristotle (1999). *The Nicomachean Ethics.* Translated by W. D. Ross. Oxford world’s classics. ISBN 9780199213610

Colombo, A. D. (2017). Why Europe has never been united (not even in the afterworld): The fall and rise of cremation in cities (1876–1939). *Death studies*, 41, 22–33. doi: 10.1080/07481187.2016.1257881

Davies, D. J. (2005). *A brief history of death.* United States: Wiley-Blackwell. ISBN 9781405101837

Davies, D. J. (2015). *Mors Britannica: Lifestyle & Death – Style in Britain today.* Oxford: OUP. ISBN 0199644977

Davies, D. J., Mates L. H. (2016). *Encyclopedia of Cremation.* New York: Routledge. ISBN 9780754637738

Dvořák, P. (2002). *Stopy dávnej minulosti, Slovensko v praveku.* (Traces of the ancient past, Slovakia in prehistory.) Banská Bystrica: Tlačiarne BB. ISBN 80-85501-22-8

Dulla, M., Moravčíková, H. (2002). *Architektura Slovenska v 20. století.* (Architecture of Slovakia in the 20th century.) Bratislava: Slovart ISBN 8071456845

Erichsen, H. (2017). *The Project Gutenberg EBook of the cremation of the dead.* <https://www.gutenberg.org/files/54176/54176-h/54176-h.htm>

Frolíková-Palánová, Klára & Kovář, Jan & Babor, Tomáš & Dlábková, Ivona & Juračka, Ondřej. (2015). Requirements for cremation architecture in contemporary secularized society. In *_bo. Ricerche e progetti per il territorio, la città e l’architettura.*, vol. 6, no. 8, p. 150–158. ISSN 2036-1602. 10.6092/issn.2036-1602/6087

Gennep, v. A. (1909). *Les rites de passage.* Paris: Éditions A. et J. Picard. ISBN 978-2-7084-0900-2

Hupková, M. (2014). The link between the popularity of cremation in the Czech Republic and religious faith. *Práce Geograficzne*, 137, Institut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2014, 69–90, doi: 10.4467/20833113PG.14.010.2155

Jehlíková Janečková, M. (2011). Smutek ze síní. Nástin vývoje smutečních síní v Čechách a na Moravě, Galerie Na Shledanou I, č. 1, s. 6–7 Kerrigan, M. (2008). *Historie smrti*. Praha: Deus. ISBN 9788087087558

Koch, W. (2012). *Evropská architektura*. Praha: Universum. ISBN 9788024236575

Kotrlý, T. (2016). *Pohřebnictví*. Plzeň: Encyklopedie českých právních dějin. ISBN 978-80-7380-569-2

Kovář, J. (2017). *Hřbitovy*. Odborná přednáška v rámci předmětu Nauka o stavbách na katedře architektury VŠB-TU Ostrava

Kovář, J., Peřínková, M., Špatenková, N. (2014). *Hřbitov jako veřejný prostor*. Ostrava: Gasset VŠB – Technická univerzita Ostrava. ISBN 978-80-87079-44-7

Laing, S. (1906). *The Heimskringla, a history of the Norse kings*, by Snorre Sturlason (translation by Samuel Laing). London: Norroena society

Lauda, L. (1946). *Dějiny architektury 1*. Praha: Ústav pro učebné pomůcky průmyslových a odborných škol v Praze

Lehner, M. (1997). *The complete pyramids*. London: Thames and Hudson Ltd. ISBN 9780500285473

Lengyel, L. (1969). *Tajemství Keltů (Le secret des Celtes)*. Praha: Volvox Globator. ISBN 978-80-7207-787-8

Lexa, F. (1930). *Egyptská kniha mrtvých*. Praha: Karel Weinfurter, vybráno z Revue PSYCHE, Náboženská literatura staroegyptská. ISBN 80-967119-5-4

Lužný D., Navrátilová J. (2001). Religion and secularisation in the Czech Republic. *Czech Sociological Review*, 9, 85–98

Malone, H. (2017). *Architecture, Death and Nationhood: Monumental cemeteries of Nineteenth – Century Italy*. New York: Routledge. ISBN 9781472446817

Matouš, L. (2018). *Epos o Gilgamešovi*. Praha: Garamond. ISBN 9788074074271

Menger, K., Sedláček F. (1975). *Smuteční síně*. Národní výbory č. 44

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR (2017). *Zákon o pohřebnictví a o změně některých zákonů 193/2017 Sb., v z. p. p., kterým se mění zákon 256/2001 Sb. v z. p. p.*

Grainger, H. J. (2000). *Golders Green Crematorium and the architectural expression of cremation*. *Mortality*, 5, 53–73. doi: 10.1080/713685990

Homer (1996). *The Odyssey*. Translated by Robert Fagles. London: Penguin Classics. ISBN 9780140268867.

Hupková, M. (2014). The link between the popularity of cremation in the Czech Republic and religious faith. *Práce Geograficzne*, 137, Institut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2014, 69–90, doi: 10.4467/20833113PG.14.010.2155

Jehlíková Janečková, M. (2011). *Smutek ze síní*. (Grief from the Funerary halls) Outline of the Development of Funerary halls in Bohemia and Moravia, Na Shledanou Gallery I, No. 1, pages 6-7.

Kerrigan, M. (2008). *History of death*. Prague: Deus. ISBN 9788087087558

Koch, W. (2012). *European Architecture* Prague: Universum. ISBN 9788024236575

Kotrlý, T. (2016). *Undertaking* Plzeň: Encyclopedia of Czech legal history. ISBN 978-80-7380-569-2

Kovář, J. (2017). *Cemeteries*. Professional lecture within the framework of the subject Theory of Buildings at the Department of Architecture VŠB-Technical University, Ostrava.

Kovář, J., Peřínková, M. & Špatenková, N. (2014). *Cemetery as a Public Space* Ostrava: Gasset VŠB - Technical University Ostrava. ISBN 978-80-87079-44-7

Laing, S. (1906). *The Heimskringla, a history of the Norse kings*, by Snorre Sturlason (translation by Samuel Laing). London: Norroena society.

Lauda, L. (1946). *History of Architecture 1*. Prague: Institute for Teaching Aids of Technical and Vocational Schools in Prague.

Lehner, M. (1997). *The complete pyramids*. London: Thames and Hudson Ltd. ISBN 9780500285473

Lengyel, L. (1969). *Secret of the Celts (Le secret des Celtes)*. Prague: Volvox Globator. ISBN 978-80-7207-787-8

Lexa, F. (1930). *Egyptian Book of the Dead*. Prague: Karel Weinfurter, selected from Revue PSYCHE, Ancient Egyptian Literature. ISBN 80-967119-5-4

Lužný D. & Navrátilová J. (2001). Religion and secularisation in the Czech Republic. *Czech Sociological Review*, 9, 85–98.

Malone, Hannah (2017). *Architecture, Death and Nationhood: Monumental cemeteries of Nineteenth – Century Italy*. New York: Routledge. ISBN 9781472446817

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR (2017). *Vyhláška o postupu obce při zajištění slušného pohřbení 277/2017 Sb.*

Ministerstvo zdravotnictví ČR (2011). *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jeho poskytování 372/2011 Sb.*

Nešpor, Z. R. (2004). *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 8073300613.

Nešporová, O. (2014). *O smrti a pohřbívání*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kutury. ISBN 978-80-7325-320-2

Neufert, E. (1995). *Navrhování staveb*. Praha: Consultinvest. ISBN 8090148646

Palkovský, J. (1978). *Smuteční síně*. Ostrava: KORT.

Pasteur, P. (1997). *Les débuts de la crémation moderne en France*. *Le Mouvement social* No. 179, pp. 59-80. DOI: 10.2307/3778925

Peřínková, M., Nedvěd, M. (2017). *Sborník 9. Architektura v perspektivě*, VŠB-TU Ostrava, s. 73–77

Pharos, P. (1989), *To (The Bereaving)*, Atény: Akritas.

Rowe, M. (2003). *Grave Changes: Scattering Ashes in Contemporary Japan*. *Japanese Journal of Religious Studies*, s. 30, 73–77

Salinas, M. A. (2019). *L´épigraphie funéraire féminine à l´Âge Moderne: la Cathédrale Magistrale de Alcalá de Henares*. Paris: XVIIIe congrès international de l´association Danses Macabres d´Europe

Sedláková, R. a kol. (2006). *20. století české architektury*. Praha: Grada. ISBN 8024719401

Scruton, R. (2003). *Moderne Cultuur; een Gids voor Kristische Mensen (An Intelligent Person´s Guide to Modern Culture)*. USA: St. Augustines Press. ISBN 1890318477

Společnost přátel žehu, (2009). *Almanach společnosti přátel žehu*. Praha: Společnost přátel žehu, 42–43, 61

Stejskal, D., Šejvl, J. (2011). *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-680-6

Špatenková, N. (2014). *O posledních věcech člověka*. Praha: Galén. ISBN 9788074921384

Špatenková, N. (2008). *Poradenství pro pozůstalé*. Praha: Grada. ISBN 8024717401

Taschen, A. (2006). *Paris, hotels & more*. Koln: TASCHEN GmbH. ISBN 9783822849613

Matouš, L. (2018). *The Epic of Gilgamesh*. Prague: Garamond. ISBN 9788074074271

Menger K., Sedláček F. (1975). *Funerary halls (Smuteční síně)*. Národní výbory (Communist District Councils) No. 44

Ministry for Regional Development of the Czech Republic (2017). *Act on Funeral Services and on Amendments to Certain Acts 193/2017 Coll., as amended, amending Act No. 256/2001 Coll. as amended.*

Ministry for Regional Development of the Czech Republic (2017). *Decree on the procedure of the municipality in ensuring a dignified burial 277/2017 Coll.*

Ministry of Health of the Czech Republic (2011). *Act on Health Services and Conditions for their Provision No. 372/2011 Coll.*

Nešpor, Z. R. (2004). *Jaká víra? (What Faith?) Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. (Contemporary Czech Religiosity/Spirituality from the Point of View of Qualitative Sociology of Religion.) Prague: Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic. ISBN 8073300613.

Nešporová, O. (2014). *O smrti a pohřbívání*. (On Death and Undertaking) Prague: Centre for the Study of Democracy and Culture. ISBN 978-80-7325-320-2

Neufert E. (1995). *Designing of Buildings*. Prague: Consultinvest. ISBN 8090148646

Palkovský, J. (1978). *Funerary halls (Smuteční síně)*. Ostrava: KORT.

Pasteur, Paul (1997). *Les débuts de la crémation moderne en France*. *Le Mouvement social* No. 179, pages 59-80. DOI: 10.2307/3778925

Peřínková, M., Nedvěd, M. (2017). *Anthology 9. Architecture in perspective*, VŠB-Technical University Ostrava, p. 73-7

Pharos, P. (1989), *To (The Bereaving)*, Athens: Akritas.

Rowe, M. (2003). *Grave Changes: Scattering Ashes in Contemporary Japan*. *Japanese Journal of Religious Studies*, s. 30, 73–77

Salinas, M. A. (2019). *L´épigraphie funéraire féminine à l´Âge Moderne: la Cathédrale Magistrale de Alcalá de Henares*. Paris: XVIIIe congrès international de l´association Danses Macabres d´Europe.

Sedláková, R. et al. (2006). *20. století české architektury*. (The 20th Century of Czech Architecture) Prague: Grada. ISBN 8024719401

Tichý, L., Dvořák, V. (1986). Architektonická kompozice. Praha: České vysoké učení technické v Praze

Valentijn, V., Verhoeven, K. (2018). Goodbye Architecture. Rotterdam: Nai010 Publishers. ISBN 9788462084247

Vejroch, V. (1975). Smuteční síně a hřbitovy. Hradec Králové: KNV

Venbrux, E., Quartier, T., Venhorst, C., Mathijssen, B. (2013). Changing European Death Ways. Germany: Lit Verlag. ISBN 9783643900678

Wolicki, K. (2017). Poslední cesta. Konference, workshop a výstava v Lysé nad Labem, setkání krajin V4, 3.–4. 11. 2017 Sdružení pohřebnictví

Scruton, R. (2003). Moderne Cultuur; een Gids voor Kristische Mensen (An Intelligent Person's Guide to Modern Culture). USA: St. Augustine's Press. ISBN 1890318477

Cremation Society, (2009). Almanac of the Cremation Society. Prague: Společnost přátel žehu, (Cremation Society) 42-43, 61.

Stejskal, D. & Šejvl, J. (2011). Pohřbívání a hřbitovy (Burials and Cemeteries). Prague: Wolkers Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-680-6

Špatenková, N. (2014). O posledních věcech člověka. (About the last things of man.) Prague: Galén. ISBN 9788074921384.

Špatenková, N. (2008). Poradenství pro pozůstalé. (Counselling for the Bereaved) Prague: Grada. ISBN 8024717401

Taschen, A. (2006). Paris, hotels & more. Koln: TASCHEN GmbH. ISBN 9783822849613

Tichý, L. & Dvořák, V. (1986). Architektonická kompozice. (Architectural Composition) Prague: České vysoké učení technické v Praze. (Czech Technical University in Prague.)

Valentijn, V., Verhoeven, K. (2018). Goodbye Architecture. Rotterdam: Nai010 Publishers. ISBN 9788462084247

Vejroch V. (1975). Smuteční síně a hřbitovy. (Funerary halls and cemeteries) Hradec Králové:KNV

Venbrux, E., Quartier, T., Venhorst, C., Mathijssen, B. (2013). Changing European Death Ways. Germany: Lit Verlag. ISBN 9783643900678

Wolicki, K. (2017). Poslední cesta. (The Last Journey) Conference, workshop and exhibition in the city of Lysá nad Labem, meeting of V4 countries, 3.-4. 11. 2017 Funeral Home Association.

Internetové zdroje

In fundamine (o smutku v zajetí symbolických statků): Artalk Revue [online]. Artalk.cz ISSN 1805-6989, © 2007-2021 [vid. 2 Duben 2015]. Dostupné z: http://artalk.cz/2015/04/02/in-fundamine-o-smutku-v-zajeti-symbolicky-ch-statku/#_ftn1

Smutek ze síní. Nástin vývoje smutečních síní v Čechách a na Moravě: Galerie nashledanou [online]. Galerie nashledanou, hřbitov Malsička, Volyně [vid. 3 Červen 2010]. Dostupné z:

<http://galerienashledanou.blogspot.com/2010/06/smutek-ze-si-ni-nastin-vyvoje-smutecnich.html>

Obřadní síň Ústředního hřbitova: Brněnský architektonický manuál [online]. Brněnský architektonický manuál (BAM) © 2021 [vid. 1 Zář 2011]. Dostupné z: <https://www.bam.brno.cz/objekt/c373-obradni-sin-ustredniho-hrbitova>

Krematorium a urnový háj: Liberec: Reichenberg, Architektura na severu Čech [online]. © Romana Fojtová, Zuzana Koňasová, Filip Landa, Jaroslav Zeman, Občanské sdružení 400/27. Dostupné z: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/10-krematorium-a-urnovy-haj>

Pohřební služby města Liberec: Statutární město Liberec [online]. Pohřební služby města Liberec © 2021. Dostupné z: <https://www.pohrebvliberci.cz/>

Proměna márnice v moderní smuteční síň: EARCH. [online]. EARCH.cz © 2012 EARCH. [vid. 24 Listopad 2017]. Dostupné z: <http://www.earch.cz/cs/architektura/promena-marnice-v-moderni-smutezni-sin>

Humor je solí země... Nejkrásnější citáty Karla Čapka: Náš REGION [online]. Náš REGION © 2015-2021 A11 s.r.o. [vid. 15 Leden 2020]. Dostupné z: <https://nasregion.cz/humor-je-soli-zeme-nejkrasnejsi-citaty-karla-capka-149473/>

Interiér prvního krematoria v Miláně připomínal antický chrám: Funeral Quartal [online]. Quartal media © [vid. 23 Březen 2011]. Dostupné z: <http://www.funeralq.cz/rubriky/interier-prvniho-krematoria-v-milane-pripominal-anticky-chram>

Crematory in Parma / Studio Zermani et Associati: ArchDaily [online]. ArchDaily © 2008 - 2021 ISSN 0719-8884 [vid. 23 Prosinec 2012]. Dostupné z: <https://www.archdaily.com/308976/crematory-in-parma-studio-zermani-e-associati>

Nové krematorium: Světové dědictví (Nya krematoriet: Värld-sarved): Skogskyrkogården [online]. Stockholms Stadt © 2021. Dostupné z: https://skogskyrkogarden.stockholm.se/om_platsen/

Internet Sources

In fundamine (about the sadness in the captivity of symbolic goods): Artalk Revue [online]. Artalk.cz ISSN 1805-6989, © 2007-2021 [vid. 2 April 2015]. Access: http://artalk.cz/2015/04/02/in-fundamine-o-smutku-v-zajeti-symbolicky-ch-statku/#_ftn1

Sadness from halls. The outline of the development of mourning halls in Czech lands and Bohemia: Goodbye gallery [online]. Galerie nashledanou, hřbitov Malsička, Volyně [vid. 3 June 2010]. Access:

<http://galerienashledanou.blogspot.com/2010/06/smutek-ze-si-ni-nastin-vyvoje-smutecnich.html>

The morning hall of Central cemetery: Brno's architectural manual [online]. Brněnský architektonický manuál (BAM) © 2021 [vid. 1 September 2011]. Access: <https://www.bam.brno.cz/objekt/c373-obradni-sin-ustredniho-hrbitova>

Crematorium and urn meadow: Liberec: Reichenberg, the Architecture in the north of Czech lands [online]. © Romana Fojtová, Zuzana Koňasová, Filip Landa, Jaroslav Zeman, Občanské sdružení 400/27. Access: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/10-krematorium-a-urnovy-haj>

Funeral services of the city Liberec: Statutory City of Liberec [online]. Pohřební služby města Liberec © 2021. Access: <https://www.pohrebvliberci.cz/>

The conversion of the morgue to the modern mourning hall: EARCH. [online]. EARCH.cz © 2012 EARCH. [vid. 24 November 2017]. Access: <http://www.earch.cz/cs/architektura/promena-marnice-v-moderni-smutezni-sin>

The humor is the salt of the country... the most beautiful quotes of Karel Čapek: Our REGION [online]. Náš REGION © 2015-2021 A11 s.r.o. [vid. 15 January 2020]. Access: <https://nasregion.cz/humor-je-soli-zeme-nejkrasnejsi-citaty-karla-capka-149473/>

The interior of the first crematorium in Milan recalls an antient temple: Funeral Quartal [online]. Quartal media © [vid. 23 March 2011]. Access: <http://www.funeralq.cz/rubriky/interier-prvniho-krematoria-v-milane-pripominal-anticky-chram>

Crematory in Parma / Studio Zermani et Associati: ArchDaily [online]. ArchDaily © 2008 - 2021 ISSN 0719-8884 [vid. 23 December 2012]. Access: <https://www.archdaily.com/308976/crematory-in-parma-studio-zermani-e-associati>

New crematorium: the world heritage (Nya krematoriet: Värld-

byggnader/nya-krematoriet/

Ze mě země, Poslední rozloučení v souladu s námi i s přírodou [online]. Nezisková organizace Ze mě země ©. Dostupné z: <https://www.zemezeme.eu>

Krematorium Baumschulenweg: Archiweb [online]. Archiweb, s.r.o. © 1997-2021. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/krematorium-baumschulenweg>

Odpočívaj v pokoji: Lidovky [online]. Lidovky.cz © 2021 MAFRA, a.s., ISSN 1213 - 1385 [vid. 30 Říjen 2010]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/odpocivej-v-pokoji.A101030_000081_In_noviny_sko

Válcová pečeť: Kolekce Britského muzea [online]. The British Museum organisation. Dostupné z: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1853-0822-6

Dosáhnutí posmrtného života: Hroby Římských aristokratů, svobodných mužů a otroků: Brewminate [online]. Brewminate.com © 2016 [vid. 13 Leden 2017]. Dostupné z: <https://brewminate.com/accessing-afterlife-tombs-of-roman-aristocrats-freedmen-and-slaves/>

Význam tradice v Homérově Odyssey: De Reopstem [online]. Marcel Bas, Voorschoten, Nederland © M. R. Bas [vid. 2 Červen 2006]. Dostupné z: <http://www.roepstem.net/odyssey.html>

Pohřební rituály: Hellenicaworld [online]. © hellenicaworld.com. Dostupné z: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Ancient/en/BurialRites.html>

Fragment krateru (Fragmentary cratère): Louvre [online]. © Collections.louvre.fr [vid. 18 Srpen 2020]. Dostupné z: <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010252197>

Počátky moderní kremace ve Francii (Les débuts de la crémation moderne en France): Paul Pasteur [online]. JSTOR © 2000-2021 ITHAKA [vid. Červen 1997]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3778925?origin=crossref>

Krematorium v Lodi – Architektura, smrt a národnost (Crematorium in Lodi - Architecture, Death and Nationhood): Hannah Malone [online]. Routledge © Taylor and Francis ISBN 978-1-4724-4681-7 Google books. Dostupné z: https://books.google.sk/books?id=miILDwAAQBAJ&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Ancyklopedie kremace (Encyklopedia of Cremation): Lewis H. Mates [online]. Routledge © Taylor and Francis ISBN 1317143833 Google books. Dostupné z: https://books.google.sk/books/about/Encyklopedia_of_Cremation.html?id=RJkWDAAQBAJ&redir_esc=y

sarved): Skogskyrkogården [online]. Stockholms Stadt © 2021. Access: https://skogskyrkogarden.stockholm.se/om_platsen/byggnader/nya-krematoriet/

From me earth, the last goodbye with the in accordance with us and the nature [online]. Nezisková organizace Ze mě země ©. Access: <https://www.zemezeme.eu>

Krematorium Baumschulenweg: Archiweb [online]. Archiweb, s.r.o. © 1997-2021. Access: <https://www.archiweb.cz/b/krematorium-baumschulenweg>

Rest in peace: Lidovky [online]. Lidovky.cz © 2021 MAFRA, a.s., ISSN 1213 - 1385 [vid. 30 October 2010]. Access: https://www.lidovky.cz/noviny/odpocivej-v-pokoji.A101030_000081_In_noviny_sko

Cylindrical seal: The British Museum collection [online]. The British Museum organisation. Access: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1853-0822-6

Accessing afterlife: Tombs of Roman Aristocrats, Freedmen and Slaves: Brewminate [online]. Brewminate.com © 2016 [vid. 13 January 2017]. Access: <https://brewminate.com/accessing-afterlife-tombs-of-roman-aristocrats-freedmen-and-slaves/>

The meaning of Tradition in Homer´s Odyssey: De Reopstem [online]. Marcel Bas, Voorschoten, Nederland © M. R. Bas [vid. 2 June 2006]. Access: <http://www.roepstem.net/odyssey.html>

Burial Rites: Hellenicaworld [online]. © hellenicaworld.com. Access: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Ancient/en/BurialRites.html>

Fragmentary cratère: Louvre [online]. © Collections.louvre.fr [vid. 18 August 2020]. Access: <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010252197>

The beginings of modern cremation in France (Les débuts de la crémation moderne en France): Paul Pasteur [online]. JSTOR © 2000-2021 ITHAKA [vid. June 1997]. Access: <https://www.jstor.org/stable/3778925?origin=crossref>

Crematorium in Lodi - Architecture, Death and Nationhood: Hannah Malone [online]. Routledge © Taylor and Francis ISBN 978-1-4724-4681-7 Google books. Access: https://books.google.sk/books?id=miILDwAAQBAJ&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Encyklopedia of Cremation: Lewis H. Mates [online]. Routledge © Taylor and Francis ISBN 1317143833 Google books. Access: https://books.google.sk/books/about/Encyklopedia_of_Cremation.html?id=RJkWDAAAQBAJ&redir_esc=y

Zpopelnění mrtvého (The Cremation of the Dead): Hugo Erichsen M. D. [online]. Project Gutenberg Ebook The Cremation of the Dead. Dostupné z: <https://www.gutenberg.org/files/54176/54176-h/54176-h.htm>

Pohřební síň v Německu – Měníci se způsoby Evropské smrti (Funeral hall in Germany – Changing European Death Ways): Eric Venbrux, Thomas Quartier, Claudia Venhorst, Brenda Mathijssen [online]. © Death Studies Google Books ISBN 978-3-643-90067-8. Dostupné z: https://books.google.sk/books/about/Changing_European_Death_Ways.html?id=iaehAQAAQBAJ&redir_esc=y

Typologie: krematorium (Typology: Crematorium): architectural-review [online]. architectural-review.com © 2020 EMAP publishing LTD [vid. 14 Listopad 2016]. Dostupné z: <https://www.architectural-review.com/essays/typology/typology-crematorium/10014547.article>

Vstříc světlu: Pohřební budova ve Španělsku od Juan Carlos Salase (Towards the Light: Tanatorio in Spain by Juan Carlos Salas): The architectural review [online]. architectural-review.com © 2020 EMAP publishing LTD. Dostupné z: <https://www.architectural-review.com/buildings/towards-the-light-tanatorio-in-spain-by-juan-carlos-salas>

The Cremation of the Dead: Hugo Erichsen M. D. [online]. Project Gutenberg Ebook The Cremation of the Dead. Access: <https://www.gutenberg.org/files/54176/54176-h/54176-h.htm>

Funeral hall in Germany – Changing European Death Ways: Eric Venbrux, Thomas Quartier, Claudia Venhorst, Brenda Mathijssen [online]. © Death Studies Google Books ISBN 978-3-643-90067-8. Access: https://books.google.sk/books/about/Changing_European_Death_Ways.html?id=iaehAQAAQBAJ&redir_esc=y

Typology: Crematorium: architectural-review [online]. architectural-review.com © 2020 EMAP publishing LTD [vid. 14 November 2016]. Access: <https://www.architectural-review.com/essays/typology/typology-crematorium/10014547.article>

Towards the Light: Tanatorio in Spain by Juan Carlos Salas: The architectural review [online]. architectural-review.com © 2020 EMAP publishing LTD. Access: <https://www.architectural-review.com/buildings/towards-the-light-tanatorio-in-spain-by-juan-carlos-salas>

Seznam obrázků

Obr. 1: Ilustrace podle Válečné pečeti vousatého nahého Chuvavu s obrovskýma ušima, zabitého mečem nebo dýkou korunaného Gilgameše a sekerou Enkidua. Oba přátelé šli zabít zlého obra, který strážil cedrový les. Aby obra přivolali, začali kácet stromy a pak se jim podařilo společně obra Chuvavu přemoci, i když byl mnohem větší. Poté, co bohyně Ištar chtěla svést hrdinu Gilgameše, ale ten ji odmítl, poslala na zem nebeského býka. Když nakonec zabili i toho, bohyně Ištar spustila nárek, což rozzlobilo božstvo. Hněv bohů ale nemířil na Gilgameše, který byl z dvou třetin bůh (no i tak byl smrtelný). Trest mířil na jeho přítele Enkidua, který byl pouhým divochem, co zabil Chuvavu, vykácel cedrový les a zabil nebeského býka. Enkidu za několik dní umřel a Gilgameš se poté vydal hledat nesmrtelnost. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 2: Ilustrace podle Papyrusu Anhai, kde jsou v horní řadě obrazu dvě sedící řady bohů, každá společnost má před sebou dva malé stolký s obětinami. Dole jsou zobrazeny velké váhy, pod nimiž napravo klečí bůh Anubis a váží lidské srdce, které je na pravé misce. Na misce levé bývá obvykle jenom pero bohyně Maat, která byla zpodobovaná s perem na hlavě a na kolenou s egyptským křížem, znamením života a smrti, které se jmenovalo Ankh. Na levé straně pod vahami sedí netvor Am-mit. Jeho přední část má podobu krokodýla, jeho zadní část hrocha a střed těla má podobu lva. Je to tzv. pojídač duší, jejichž srdce jsou zatížena hříchy. Překlad Sira E. A. W. Budgea z Britského muzea Kresba Ivony Dlábkové podle ilustrace z knihy Egyptská kniha mrtvých, Lexa, 1930

Obr. 3: Dolmeny v Mané-Karioned patří do skupiny karnackých dolmenů a jsou datovány kolem roku 3500 př. n. l., v minulosti byly zakryty kamením a zeminou, která později částečně ustoupila. Dispozice tří hrobů formují v Bretani unikátní seskupení: dva dolmeny jsou otevřené k jihu a pravouhle k nim umístěný třetí dolmen je ve středu. Největší z nich je pod úrovní terénu, takže není nejdříve vidět, jeho celková délka je kolem deseti metrů. Lichoběžníková chodba ústí do pohřební komory. U vstupu i v chodbě jsou na kamenech vyryté obrazce, které nejsou dosud vysvětlené, představují možná labyrint nebo hada. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 4: Váza, takzvaný krátér, byla nádoba mrtvého muže, amfory sloužily ženám. Pokládaly se jako označení na hroby hodnostářů v Athénách. Původně sloužily krátéry na míchání vína a vody. Tato nádoba pochází z období asi kolem roku 750 př. n. l. a je vytvořena takzvaným dipylonovým mistrem (Dipylon – dvojitá brána, u které byly hroby, kde se nádoby nechávaly). Znázorněná scéna je představení, které se konalo druhý den po smrti, kdy se pestrý plášť zvedl, aby odhalil tělo. Mára je obklopena rodinou, přáteli a profesionálními truchlícími,

List of Figures

Figure: 1. Illustration based on the War Seal of a bearded naked Chuvava with huge ears, killed by the sword or dagger of the crowned Gilgamesh and the axe of Enkidu. Both friends went to kill the evil giant guarding the cedar forest. To summon the giant, they began to cut down the trees, and then together they managed to defeat the giant Chuvava, even though he was much larger. The goddess Ishtar wanted to seduce the heroic Gilgamesh, but he refused, and in her anger, she sent a heavenly bull to kill him. When they eventually killed the bull, the goddess Ishtar started lamenting, and this angered the deity. But the wrath of the gods was not directed at Gilgamesh, who was two-thirds a god (however, he was still mortal). Punishment was directed to his friend Enkidu, who was a mere savage who had killed Chuvava, cut down a cedar forest and killed the heavenly bull. Enkidu died a few days later, and then Gilgamesh set out in search of immortality. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 2: Illustration according to Papyrus Anhai. in the upper row of the painting, two sitting rows of gods are depicted. Each company has two small tables in front of them with offerings. Below are shown the large scales, where the god Anubis kneels, weighing a human heart placed in the bowl on the right. The hearts of the dead were weighed against a single “Feather of Maat” in the bowl on the left. The feather belonged to the goddess Maat, and she is also depicted with a feather on her head and with an Egyptian cross on her knees, a symbol of life and death called Ankh. Below the scales on the left sits the monster Am-mit. The front of the monster has the form of a crocodile, the rear part is a hippopotamus and the middle of the body is a lion. This was the Eater of Souls of people whose hearts were burdened with sin. Translation by Sir E.A. W. Budge of the British Museum (drawing according to an illustration from the Egyptian Book of the Dead, Lexa, 1930. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 3: The dolmens in Mané-Karioned belong to a group of Carnac dolmens and are dated at around 3,500 BCE. In the past they were covered with stones and soil, which partially receded later. The placement of the three tombs form a unique grouping in Brittany: two dolmens are open to the south, and the third dolmen at right angles to them is in the centre. The largest is below ground level and not visible at first. Its total length is about 10 metres. The trapezoid corridor opens into a burial chamber. Figures engraved on the stones at the entrance and in the corridor remain unexplained but possibly represent a labyrinth or snake. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 4: A funerary vase called a krater was a vessel to mark the grave of a man, an amphora for a woman. They were placed on graves to mark the resting places of Athenian dignitaries. Originally, kraters were used to mix wine and water. This vessel dates

sedícími nebo klečícími s rukama zvednutýma k hlavám v gestu zármutku. Dekorační schéma je doplněno doprovodem válečnicků ve vozech a válečnou lodí pod rukojetí, čímž se nádoba stala dokonalým vyjádřením militaristických hodnot aténské šlechty z období pozdní geometrické periody. Kresba Ivony Dlábkové podle Fragmentu krátéru, Oddělení Řecka, Etrusků a Římské antiky: Archaické Řecké umění 7.–6. století př. n. l., Louvre

Obr. 5: Vigna Codini kolumbárium při Via Appia, cestě do Říma. Ve starověkém Římě bylo již zpodobování konkrétního portrétu běžné a ke hrobu se dávaly podobizny tváře – busty nebo sochy. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 6: Keltové byli mistři symboliky a symbolických znaků. Na mincích, které razili, byly někdy zdánlivě nesmyslné znaky, pokud ale někdo znal význam jejich geometrických zkratek a abstrakcí, mohl si přečíst obsah. Zde prezentovaná mince a vedle ní realistická verze znázorňují tentýž motiv. Dvouhlavý had představující život-smrt, dvě kozy symbolizují plodnost. (Kresba a komentář z předlohy v knize Tajemství Keltů, Lengyel, 2010 [1969]. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 7: Plán ideálního nerealizovaného kláštera St. Gallen vypracovaný po období vlády Karla Velkého. A – hřbitov a ovocná zahrada, B – zeleninová zahrada, C – byt zahradníka, D – kaple pro nemocné (kresba podle předlohy Evropská architektura, Koch, 2012. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 8: Cimetière des Innocents – Hřbitov neviňátek v Paříži pojmenovaný podle Kostela neviňátek, který stojí přímo u hřbitova. Hřbitov se nacházel pár bloků od řeky Seiny a Île de la Cité – městského ostrova, kde stojí i katedrála Notre-Dame de Paris. Dnes je na místě hřbitova náměstí a v podzemí stanice metra, jeho existenci dokládají jen vitríny se sochami ze hřbitova. Hřbitov fungoval od středověku až do roku 1780, kdy byl z důvodu královského nařízení zavřen a v roce 1786 ze zdravotních důvodů vyprázdněn. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 9: Ilustrace prvního Kremačního chrámu (Tempio crematorio) v Miláně. Smuteční síň není součástí stavby, jenom místnost, kde lidé přihlížejí kremaci. Nad vstupem do pecí je nápis „Pulvis es et in pulverem reverteris“ (Prach jsi a v prach se obrátíš). Původní stavba bez pozdějších dostaveb na obou stranách připomíná mykénský megaron s průčelím s tympanonem a dvěma sloupy, dispoziční schéma je však jiné. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 10: Krematorium se smuteční síní Gotha, první krematorium v Německu. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 11: Krematorium se smuteční síní ve Wokingu, první krematorium v Británii. Autorka kresby Ivona Dlábková

from about 750 BCE and was created by a dipylon master (Dipylon – a double gate with graves where the vessels were placed). The scene depicted is a performance that took place the day after death, when a colourful cloak was lifted to reveal the body. The catafalque is surrounded by the family, friends and professional mourners, who sit or kneel with their hands raised above their heads in a gesture of grief. The decorative motif is complemented by an escort of warriors in chariots and a warship below the handle, making the vessel a perfect expression of the militaristic values of the Athenian nobility from the Late Geometric Period. (drawing of a fragment of a crater, Department of Greece, Etruscans and Roman Antiquity: Archaic Greek Art 700-600 BCE, Louvre. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 5: Vigna Codini columbarium along the Via Appia road leading to Rome. In ancient Rome, the making of a portrait of a specific person was already common at that time, and the portraits of faces, usually busts or statues, were placed on tombs. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 6: The Celts were masters of symbolism and symbolic signs. Their minted coins appeared to carry seemingly meaningless symbols, yet anyone who knew the meaning of their geometric abbreviations and abstractions was able to read the contents—see the coin depicted here and its realistic version alongside, depicting the same motif of a double-headed snake, representing life and death, and two goats, symbolising fertility. (Drawing and commentary from the original in the book Secrets of the Celts, Lengyel, 2010 [1969]. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 7: The unimplemented plan for the ideal monastery of St. Gallen, drawn up after the reign of Charlemagne. A – cemetery and orchard, B – vegetable garden, C – gardener’s apartment, D – chapel for the sick. (Drawn according to European Architecture, Koch, 2012. Drawing by Ivona Dlábková

Obr. 8: Cimetière des Innocents - Cemetery of the Innocents in Paris named after the Church of the Innocents, which stands directly at the cemetery. The cemetery was located a few blocks from the river Seine and the Île de la Cité - the city’s island, where the Notre-Dame de Paris Cathedral stands. Today, there is a square and an subway station on the site of the cemetery, and its existence is evidenced only by display cases with statues. The cemetery functioned from the Middle Ages until 1780, when it was closed due to a royal decree and emptied in 1786 for medical reasons. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 9: Illustration of the first Cremation Temple (Tempio crematorio) in Milan. The funerary hall is not a part of the building, only a room where people observe the cremation. Above the entrance to the furnaces is the inscription “Pulvis es et in pulverem reverteris” (You are dust, and you shall turn to dust again). The original building without later additions on both sides resembles

Obr. 12: Krematorium se smuteční síní Salle de la coupole na hřbitově Père Lachaise v Paříži, první krematorium ve Francii. Atorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 13: Samostatné smuteční síně (bez technické části s krematoriem) vznikaly u hřbitovů a měly architekturu na vysoké úrovni, jako například kvalitní síň u hřbitova Westhausen, Frankfurt nad Mohanem, Německo, postavena v roce 1918 podle plánů umělce Otta Herberta Hajka. Je to jedna z mála dochovaných brutalistických staveb. Konstrukce představuje velké rozpětí nosníků. Záhyby střechy také drží díky betonové konstrukci, sochařské doplňky jsou použity pouze pro detaily. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 14: Skulpturní krematorium od Abrahama Miletského, brutalismus, 1975, Ukrajina, Kyjev. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 15: Krematorium v Liberci. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 16: Krematorium v Pardubicích. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 17: Krematorium v Moravské Ostravě, zdroj Zdeněk Zelenka 1978–1979. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 18: Krematorium v Nymburce. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 19: Krematorium Ústředního hřbitova v Brně. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 20: Smuteční síň v Kuklenách u Hradce Králové. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 21: Smuteční síň Ústředního hřbitova v Brně. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 22: Kaple v Otaniemi, Finsko. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 23: Vzorové typové řešení smuteční obřadní síně v době typizované stavební technologie dle počtu obyvatel spádové oblasti, zdroj: Smuteční síně a hřbitovy, Václav Vejroch, 1975

Obr. 24: Smuteční síň ve Svitavách, foto Ondřej Juračka 2017. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 25: Smuteční síň v Prostějově. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 26: Smuteční síň ve Vsetíně. Autorka kresby Ivona Dlábková

the Mycenaean megaron, with a facade with a tympanum and two columns, although the layout is different. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 10: Crematorium with the Gotha Funerary hall, the first crematorium in Germany. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 11: Crematorium with the Woking Funerary Hall, the first crematorium in Britain. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 12: Crematorium with the funerary hall Salle de la coupole in the Père-Lachaise cemetery in Paris, the first crematorium in France. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 13: Separate funerary halls (without the technical part of the crematorium) were built near cemeteries and possessed a high architectural standard, such as the funerary hall at the cemetery of Westhausen, Frankfurt, Germany, built in 1918 in accordance with the plans of artist Otto Herbert Hajek. It is one of the few surviving brutalist buildings. The construction represents a large span of beams. The folds of the roof are also held up by the concrete structure, and sculptural accessories are used only for details. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 14: Sculptural crematorium by Abraham Miletsky, brutalism, 1975, Ukraine, Kiev. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 15: Crematorium in Liberec. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 16: Crematorium in Pardubice. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 17: Crematorium in Moravská Ostrava. Source: Zdeněk Zelenka 1978–79. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 18: Crematorium in Nymburk. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 19: Crematorium of the Central Cemetery in Brno. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 20: Funerary hall in Kukleny near the city of Hradec Králové. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 21: Funerary hall of the Central Cemetery in Brno. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 22: Otaniemi Chapel in Finland. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 23: A design model of a funerary hall at the time of standardised construction technology according to number of

Obr. 27: Smuteční síň v Luhačovicích. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 28: Krematorium v Bratislavě. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 29: Smuteční síň v Turnově, Atelier 6, s.r.o., Praha 2003. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 30: Smuteční síň v Opavě, Břetislav Světlík 2007. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 31: Smuteční síň ve Spytihněvi, Ivan Bergmann 2016. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 32: Smuteční síň ve Valašském Meziříčí z roku 2018, Lukáš Pecka, Ivana Smětáková. Autorka kresby Ivona Dlábková

Obr. 33: Současný stav (vlevo) a návrh estetizace smuteční síně a krematoria (vpravo) v Ostravě, původní návrh od architekta Ivo Klimeše 1969. Estetizaci vypracovali studenti: Karolina Bílová, David Juračka, Lenka Raková v roce 2017, v rámci workshopu na katedře architektury FAST VŠB-TUO Ostrava, vedoucí workshopu: Ing. arch. Jan Kovář, Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D., Ing. arch. Ondřej Juračka

Obr. 34: Situace územního řešení vstupního prostoru pohřebiště Bruntál 2006, autor Jan Kovář, spolupráce P. Košárek

Obr. 35 Model samostatné smuteční síně a objektu služeb pohřebiště, Bruntál 2006, autor J. Kovář, spolupráce P. Košárek

Obr. 36: Situace územního řešení lesního hřbitova s vnitřním umístěním samostatné smuteční síně a digitální model smuteční síně v centrální poloze lesního hřbitova obce Velichovky u Jaroměře, B. Černá, diplomní projekt FAST Ostrava, katedra architektury, 2016, vedoucí práce Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Obr. 37: Provozní diagram samostatné smuteční obřadní síně (kulturní část) a manipulačního prostoru – technická část podle Karla Mengera a Františka Sedláčka. Autor kresby Jan Kovář

Obr. 38: Dispoziční řešení a vizualizace smuteční síně pohřebiště, Bruntál 2006, autor Jan Kovář, spolupráce P. Košárek, vizualizace Miroslav Hons

Obr. 39: Dispoziční řešení, řezy a vizualizace smuteční síně obce Velichovky u Jaroměře, Barbora Černá, diplomní projekt, katedra architektury FAST Ostrava 2016, vedoucí DP Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Obr. 40: Situace územního řešení a model krematoria Nový Jičín,

inhabitants within a catchment area. Source: Funerary Halls and Cemeteries, Václav Vejroch, 1975.

Figure 24: Funerary hall in Svitavy. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 25: Funerary hall in Prostějov. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 26: Funerary hall in Vsetín. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 27: Funerary hall in Luhačovice. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 28: Crematorium in Bratislava. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 29: Funerary hall in Turnov, Atelier 6, s.r.o. Prague. 2003. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 30: Funerary hall in Opava, Břetislav Světlík 2007. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 31: Funerary hall in Spytihněv. Ivan Bergmann 2016. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 32: Funerary hall in Valašské Meziříčí, Lukáš Pecka, Ivana Smětáková from 2018. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 33: Current state (left) and design to aestheticize the funerary hall and crematorium (right) in Ostrava. Original design by architect Ivo Klimeš 1969. The aestheticization plans were drawn up by students Karolina Bílová, David Juračka, and Lenka Raková in 2017, at the workshop in the Department of Architecture FAST VŠB-TUO Ostrava. Workshop supervisors: Ing. arch. Jan Kovář, Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D., Ing. arch. Ondřej Juračka.

Figure 34: Ground plan of the entrance area of the burial ground, Bruntál 2006. Author J. Kovář, in co-operation with P. Košárek.

Figure 35: Model of a separate funerary hall and the building housing cemetery facilities, Bruntál 2006. Author J. Kovář, in co-operation with P. Košárek.

Figure 36: Ground plan of the park cemetery with an internally located separate funerary hall and a digital model of the funerary hall centrally positioned in the wooded cemetery of the village of Velichovky u Jaroměře, B. Černá FAST Ostrava diploma project, Department of Architecture, 2016. Supervisor Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Ondřej Juračka, diplomní projekt, katedra architektury FAST Ostrava 2016, vedoucí DP Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Obr. 41: Základní provozní schéma krematoria: kulturní a technické části podle Karla Mengera a Františka Sedláčka. Autor kresby Jan Kovář

Obr. 42: Provozní schéma krematoria – technické části podle Karla Mengera a Františka Sedláčka. Autor kresby Jan Kovář

Obr. 43: Smuteční síň krematoria v Parmě, Itálie. Autoři návrhu jsou ze Studia Zermani e Associati, 2009

Obr. 44: Smuteční síň krematoria v Amiens, Francie. Autoři návrhu jsou pařížští architekti PLAN 01, 2015

Obr. 45: Meiso no mori, Kakamigahara, Japonsko. Obecná smuteční síň s krematoriem od architekta Toyo Ito a spol., 2006

Obr. 46: Smuteční síň při obecním hřbitově (tanatorio municipal) El Burgo de Ebro, Španělsko 2015

Obr. 47: Krematorium a smuteční síň v Litvě, Kėdainiai 2011, Architectural bureau G.Natkevicius and partners

Obr. 48: Krematorium a smuteční síně Baumschulenweg, Berlín 1998, Shultes Frank Architekten

Obr. 49: Původní stav smuteční síně v Rychvaldu. Síň v Rychvaldu byla řešena v rámci Ateliéru interiéru na katedře architektury FAST VŠB-TU Ostrava

Obr. 50: Estetizace smuteční síně Rychvald – Martina Košařová, vedoucí práce Ing. arch. Valerie Zámečnicková

Obr. 51: Estetizace smuteční síně Rychvald – Jindřich Vojtasík, vedoucí práce: MgA. Vendula Šafářová

Obr. 52: Estetizace smuteční síně Rychvald – Václav Machů, vedoucí práce: MgA. Vendula Šafářová, Ing. arch. Valerie Zámečnicková

Obr. 53: Černá, Barbora: Lesní hřbitov s objekty skulpturální a funerální architektury, Velichovky: Diplomová práce. Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2016. Vedoucí práce: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D. Nově navržený lesní hřbitov je situován do lokality Bůhdal v blízké vzdálenosti od obcí Velichovky a Hustířany. Záměrem diplomové práce je jednak urbanistický návrh hřbitova, jednak architektonické řešení jednotlivých objektů – správní budova, smuteční síň a lesní kaple. Hlavní myšlenka vychází ze symbiózy funerální architektury s krajinářskou tvorbou, za účelem vytvořit klidné pietní místo pro důstojné rozloučení a poslední odpočinek.

Figure 37: Diagram of operations of a separate funerary hall (cultural section) and the handling area (technical section) according to Karel Menger and František Sedláček. Drawing by Jan Kovář

Figure 38: Layout design and visualisation of the funerary hall of the Bruntál cemetery 2006. Author J. Kovář, in cooperation with P. Košárek. Visualisation by Miroslav Hons.

Figure 39: Layout, sections and visualisation of the funerary hall of the municipality of Velichovky u Jaroměře, B. Černá diploma project, Department of Architecture FAST Ostrava 2016. Thesis supervised by Klára Palánová.

Figure 40: Territorial solution and model of the crematorium Nový Jičín, Ondřej Juračka, diploma project, Department of Architecture FAST Ostrava 2016. Diploma Thesis supervised by Klára Palánová.

Figure 41: Diagram of operations of a crematorium: cultural and technical sections according to Karel Menger and František Sedláček. Drawing by Jan Kovář

Figure 42: Diagram of operations of a crematorium: technical section according to Karel Menger and František Sedláček. Drawing by Jan Kovář

Figure 43: Funerary hall of the Crematorium in Parma, Italy. The authors of the design are from Studio Zermani e Associati, 2009. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 44: Funerary hall of the crematorium in Amiens, France. The authors of the design are Parisian architects PLAN 01, 2015. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 45: Meiso no mori, Kakamigahara, Japan, general funerary hall with a crematorium by architect Toyo Ito et al., 2006. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 46: Funerary hall at the Municipal Cemetery (Tanatorio Municipal) El Burgo de Ebro, Spain 2015. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 47: Crematorium and mourning hall in Lithuania, Kėdainiai 2011, Architectural bureau G. Natkevicius and partners. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 48: Crematorium and Funeral Home Baumschulenweg, Berlin, 1998, Shultes Frank Architekten. Drawing by Ivona Dlábková

Figure 49: The original condition of the mourning hall in Rychvald. The funerary hall in Rychvald was designed as a part

Obr. 54: Caisová, Petra: Městský hřbitov se smuteční síní, Malacky: Diplomová práce. Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: Ing. arch. Zdeněk Trefil. Koncept vychází z Platona: Bytí nemůžeme vidět jevy, protože nemá smyslovou podstatu. Vnímáme projevy bytí, ne celé bytí. Absolutno je svět idejí, to je ideální svět, který existuje nezávisle na našem světě, náš svět je pouze obraz. Podle praobrazů byl stvořen tento svět. Duše a pravé bytí věcí spolu souvisí v ideách. Duše je spojena s ideami ve smyslu anamnése (rozpomínání). Přírodní věci se podílejí na ideách ve smyslu methexe (podíl, účast).

Obr. 55: Štoderová, Radka: Dom smútku, Malacky: Diplomová práce. Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: Ing. arch. Zdeněk Trefil. Z konceptu autora: Miesto zosnulých je – Miesto kolektívnej paměti spoločnosti – Mŕtvy odpočívajú na veky tam, kde žili, v blízkosti svojich živých – Brána do iného sveta – Cintorín vždy prístupný všetkým – Otvorená verejnosť – Centrum spoločenského života stredovekej komunity – Prelínanie sentimentu (pocitu)

Obr. 56: Juračka, Ondřej: Krematorium s inovativním pohledem na pohřební kulturu: Diplomová práce. Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D. Návrh krematoria s kulturní a technickou částí je doplněn o kolumbária, vsypové a rozptylové loučky.

Obr. 57: Machů, Martin: Kaple a obřadní síň s řešením detailů proměny hřbitova v Ostravě – Mariánských Horách: Diplomová práce. Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2012. Vedoucí práce: prof. Ing. Petr Hruša. Hřbitov v Mariánských Horách se nachází ve zdevastovaném stavu. Jeho okolí tvoří podružné objekty (sklady, garáže) a nevyužité plochy. Svým návrhem přetvářím samotný hřbitov a jeho bezprostřední okolí.

Obr. 58: Langrová, Anna: Hřbitov a smuteční síň v Mariánských Horách, Ostrava: workshop. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: prof. Ing. Martina Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

Obr. 59: Langrová, Anna: Hřbitov a smuteční síň v Mariánských Horách, Ostrava: workshop. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: prof. Ing. Martina Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

of the Interior Studio at the Department of Architecture, Faculty of Architecture, VŠB-Technical University Ostrava.

Figure 50: Aestheticization of the funerary hall Rychvald – Martina Košařová. Thesis supervisor: Ing. arch. Valerie Zámečnicková.

Figure 51: Aestheticization of the funerary hall Rychvald – Jindřich Vojtasík. Thesis supervisor: Mg.A. Vendula Šafářová.

Figure 52: Aestheticization of the funerary hall Rychvald – Václav Machů. Thesis supervisor: Mg.A. Vendula Šafářová, Ing. arch. Valerie Zámečnicková.

Figure 53: Černá, Barbora: Park cemetery with objects of sculptural and funeral architecture, Velichovky: Diploma thesis. Ostrava, VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2016. Thesis supervisor: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Figure 54: Caisová, Petra: City cemetery with funerary hall, Malacky: Diploma thesis. Ostrava, VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: Ing. arch. Zdeněk Trefil.

Figure 55: Štoderová, Radka: Funerary hall, Malacky: Diploma thesis. Ostrava, VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: Ing. arch. Zdeněk Trefil.

Figure 56: Juračka, Ondra: Crematorium with an innovative view of funeral culture: Diploma thesis. Ostrava, VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: Ing. arch. Klára Palánová, Ph.D.

Figure 57: Machů, Martin: Chapel and funerary hall with details of the transformation of the cemetery in Ostrava – Mariánské hory: Diploma thesis. Ostrava, VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2012. Thesis supervisor: prof. Ing. arch. Petr Hruša.

Figure 58: Langrová, Anna: Cemetery and the funerary hall in Mariánské hory, Ostrava: workshop. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: prof. Ing. Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka.

Figure 59: Langrová, Anna: Cemetery and the funerary hall in Mariánské hory, Ostrava: workshop. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: prof. Ing. Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka.

Obr. 60: Zahradník, Matúš: Hřbitov a smuteční síň v Mariánských Horách, Ostrava: workshop. VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2020. Vedoucí práce: prof. Ing. Martina Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka

Obr. 61: Vstupní brána na hřbitov na ostrově Rasdhoo na Maldivách. Foto: Martina Peřinková

Seznam tabulek

Tabulka 1: První moderní krematoria se spalovací aparaturou ve vybraných krajinách. Mnohá z nich byla otevřena a po krátké době zase zavřena (Dánsko), nebo byla jen postavena a začala se používat mnohem později (Belgie, Maďarsko). U většiny zemí to bylo způsobeno čekáním na příslušnou legislativu nebo jinými omezeními z hlediska náboženství nebo životního prostředí.

Figure 60: Zahradník, Matúš: Cemetery and the funerary hall in Mariánské hory, Ostrava: workshop. VŠB-Technical University of Ostrava, Faculty of Civil Engineering, Department of Architecture, 2020. Thesis supervisor: prof. Ing. Peřinková, Ph.D., Ing. arch. Filip Slivka, Ing. arch. Ondřej Juračka.

Figure 61: Entrance gate to the cemetery on Rasdhoo Island in the Maldives. Photo: Martina Peřinková

List of Tables

Table 1. The first modern crematoria with incineration equipment in selected regions. Many of them were opened and closed after a short time (Denmark) or just built and commenced use much later (Belgium, Hungary). In most countries, this was due to waiting for the introduction of a new law or other restrictions addressing religion or environment.

Smuteční síň

Prostor rituálu přechodu na jiný svět

Mourning Hall

Space for the Ritual of Passing from
this World into the Next

Autoři / Authors

Jan Kovář

Ivona Dlábková

Martina Peřínková

Vydáno / Published by

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava

Fakulta stavební, Katedra architektury

Ostrava 2020, 1. vydání

Překlady / Translations

Presto - překladatelské centrum, s.r.o.

Reprodukce / Reproductions

Ivona Dlábková

Jazyková redakce / Copyediting

Presto - překladatelské centrum, s.r.o.

Michaela Tichá

Grafická úprava / Design

Marek Sibinský

Počet stran / Number of pages

200

Náklad / Number of copies

300

ISBN 978-80-248-4485-5

